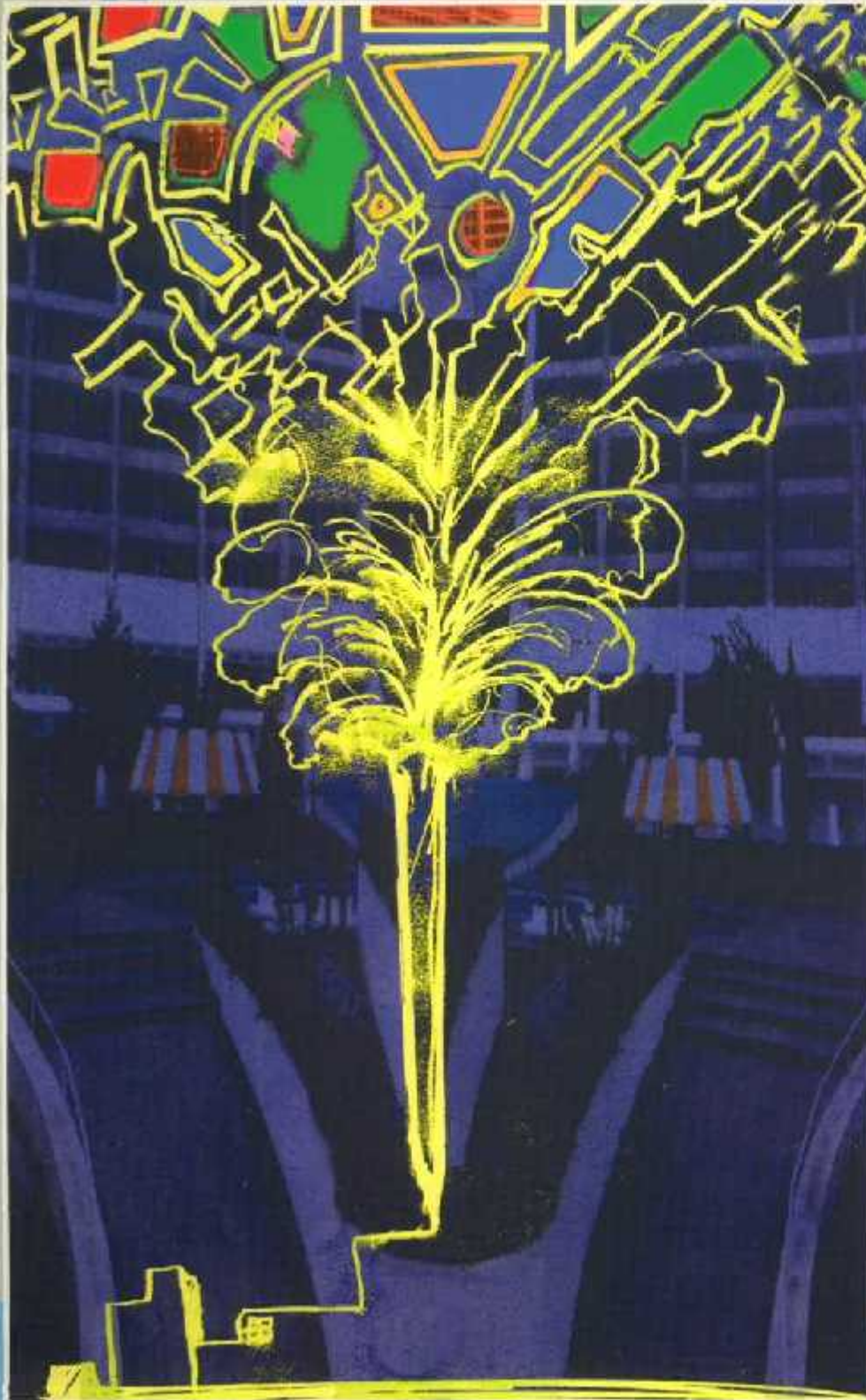

۵۱ شهرسازی

مطبقه: شهرسازی، آموزش عالی و پژوهش
 و کتاب: شهر و شهرت شهر
 دوره: شهری، مدل و طرح، شهر و راه، مقاله علمی پژوهشی
 شماره: ۵۱، زمستان ۱۳۹۳

- شهرداریها، ساکنان شهر و آموزش
- هویت شهروندی
- معرفت انواع روش های کنترل تراکم شهری
- حضاری معا بر شهری و تلاش هماهنگی
- نقش شهروندی و شهرداری به آموزش های شهروندی
- انگیزش شهروندی و شهرداری به آموزش های شهروندی
- پایگاه های شهروندی در سوئد
- گردشگاه شورابیل، لزوم مدیریت پویا
- مکانیزم های توسعه شهری در استان ایلام
- سازمان های غیر دولتی، کلید موفقیت مدیران شهری

شرکت تولیدی تحقیقاتی مبارز

تحت لیسانس گریلی دینز اول انگلستان

بیست و نهمین کیفیت محصول
توسط شرکت سهامی بیمه ایران
به شماره ۸۷۸۲۱/۸۲۵۰۲۷

شناسی مبارز مدل ۱۷۵۱

شناسی مبارز مدل ۱۹۵۱

شناسی مبارز مدل ۲۶۵۱

زباله جمع کن مدل ۱۸۰۲ (هولیکس)

جاروب خیابانی مدل ۲۱۱

جاروب پیاده رو مدل ۱۱۲

زباله جمع کن مدل ۸۰۱ با بالابر

زباله جمع کن مدل ۸۰۳

زباله پرس مبارز مدل ۸۰۶

زباله جمع کن مدل ۵۰۲

اتش نشانی مدل ۱۲۲۱ (هولیکس)

اتش نشانی مدل ۱۲۲

زباله جمع کن مدل ۲۰۱

زباله جمع کن مدل ۲۰۲

قابلیت‌ها

- ⊗ شستشوی جدول و کاربرد ریل‌های کنار جاده‌ها و معابر
- ⊗ شستشوی تابلوهای کنار معابر توسط فشار بالای آب
- ⊗ سمپاشی و شستشوی درختان معابر
- ⊗ آبیاری بلوارها و فضای سبز کنار معابر
- ⊗ حمل آب جهت مصارف شرب و غیر شرب
- ⊗ آبیگری دستگاه از منابع آب سطحی
- ⊗ شستشوی سطح خیابان و پیاده رو

ویژگیها

- ⊗ انتقال قدرت به پمپ از طریق موتور خودرو
- ⊗ دو مکانیزم شستشو در طرفین خودرو
- ⊗ سیستم برس‌ها مجهز به ضربه‌گیر مناسب
- ⊗ پمپ آب با فشار بالا
- ⊗ چراغ گردان و چراغ کار در شب
- ⊗ مصرف آب ناچیز
- ⊗ خدمات پس از فروش گسترده

MOBAREZ

MANUFACTURING & RESEARCH CO.
UNDER LICENCE OF BRITISH Co., DENNIS EAGLE

دفتر فروش: اصفهان، شی‌وسه پل، اول چهارباغ بالا، ساختمان اداری کوثر
 طبقه سوم، شماره ۵۰۳، تلفن: ۰۲۱-۶۲۵۱۹۷۶-۸، فاکس: ۰۲۱-۶۲۵۱۹۷۶-۸
 کارخانه: اصفهان، اول جاده فرودگاه شهرک صنعتی جی، خیابان پنجم
 تلفن: ۰۲۱-۵۲۲۰۴۱۷-۰۳۱۱ (خط ۶)، دورنگار: ۰۲۱-۵۲۲۰۴۱۹

تهران

مفاهیم پژوهشی / آموزشی و اطلاع رسانی
برنامه‌ریزی و مدیریت شهری
نوبه جدید: سال پنجم، شماره ۵۱، زمستان ۱۳۸۲

۵۱

موضوع مورد تکلیف: شهرداری‌ها و آموزش
شهری

طرح‌ریزی ملک حیدرآباد شیراز - گروه «گزارش‌های
ملک» به‌مدیریت: بهرام سلیمان - وارث - شهر خراسان

مجلس امتحان وزارت کشور - سازمان شهرداری‌های
کشور
مدیر مسئول: محمد حسین مفیدی
رئیس دفتر: علی افشاری
مدیر تحریریه: کیهان‌آفرین
هیأت تحریریه: عباس جلالی - مرجان ذکاکی -
شهرزاد قرزین پاک - ژانینا مرادی
امور اجرایی: فرشته عروسی
ویراستار: حمید شمس
مستقیم: آرا - حمید اسفندیاری
تصویرنگار: مهدی یارمحمدی
امور عکاسی: خاتون میرزاشاد
امور فنی: عباس حقیقیان
حرف‌چینی: ژیل ویللمی بود
نقشه‌خوان: ژیل شایخشی
شمارگان: ۵۰۰۰ نسخه

یادداشت ۴

گزارش اصلی

شهرداری‌ها، ساکنان شهر و آموزش / مرجان ذکاکی ۵

اندیشه و پژوهش

هویت شهروندی / فرحناز حسام ۱۱

معرفی انواع روش‌های کنترل تراکم شهری / راضیه رضازاده - علیرضا آریافر ۱۴

زمان خاموش شهر / فرح حبیب ۲۰

مشاور حقوقی / دفتر حقوقی سازمان شهرداری‌ها / دفتر حقوقی وزارت کشور ۲۲

مشاور اداری - مالی / جنشید رضایی ۲۶

نگاره‌های شهر و شهروندی ۳۱

شهرداری‌ها به روایت اسناد ۳۵

قانون شهر

حفاظت معابر شهری و لزوم هماهنگی / تورج حیدر نیا دلخوش ۳۶

از نگاه شهردار

خاش «پرتلاش اما مهجور» / گفت و گویا با اسماعیل حسین زهی - شهردار خاش ۴۱

شورا و مشارکت

نگرش شورا و شهرداری به آموزش‌های شهروندی / پدram سعید ۴۴

القبای شهر / طرح‌های توسعه شهری / محمود برآبادی ۴۸

تجربیات جهانی

پارک‌های شهروندی در سوئد / ترجمه: علی عربانی دانا ۵۰

ماراگاسکلر، گامی به جلو / ترجمه: میتو موسوی ۵۳

اسپات بر فراز مانیل / ترجمه: شهرزاد قرزین پاک ۵۶

شهرها و شهرداری‌های جهان

پروژه شهری، شهروندی در فرانسه / رویاویوی حکومت محلی پورتو با شرکت‌های آرایشگر / فردای غدا در دست ۵۹

چرانان / وسیع‌های برقی و هوای پاک در رم / زلزله زندگان از حیت تنها نیستند و ...

طرح و شهر

گردشگاه شورابیل، لزوم مدیریت پویا / محمدحسین بوجانی ۶۴

آموزش

انواع راه‌های درون شهری / محمد مزینانی ۷۱

دیدگاه

شهروندان در فرایند برنامه‌ریزی و عملکرد شهرداری / علی رضایی ۷۴

آموزش شهروندی، را از کارکنان شهرداری، شروع کنیم / عباس سیلگی ۷۷

گزیده پژوهش

مکانیزم‌های توسعه شهری در استان ایلام، با تأکید بر تبیین نقش دولت ۷۹

گزارش‌های خبری

سازمان‌های غیردولتی، کلید موفقیت مدیران شهری / خدمات شهری و اسکان غیررسمی / طرح‌های توانمندسازی ۸۳

آزمون و خطا / سبزها و پاکسازی کوهستان / وظایف و عملکرد دفتر زیرساخت‌ها و تأسیسات سازمان شهرداری‌ها و ...

اخبار کوتاه

همایش اطلاعات در فرایند شهرسازی / آژانس بانوان و تلکسی بی‌سیم در مشهد / ازومیه و پروژه‌های در دست اجرا ۱۰۳

/ کارنامه چهار ساله شهرداری خوی / شورای شهر و شهرداری محمد آباد در ۳ سال گذشته و ...

یک شهر، یک نگاه / اراک، آشتویه، بابل، باقر شهر، بیرانشهر، تهران و ...

واژگان شهری / ناصر برکه‌پور ۱۱۰

تازه‌های نشر / عباس جلالی ۱۱۴

فهرست انگلیسی ۱۱۴

آموزش شهروندی ضرورت مدیران و شهروندان

با وقوع انقلاب اسلامی دو جریان مهم اجتماعی و سیاسی شکل گرفت: نخست، جریان آزادی خواهی و کسب قدرت در انتخاب و مشارکت در چگونگی اداره کشور؛ دوم، جریان برابری طلبی و - به عبارتی دقیق تر - دسترسی به فرصت‌ها و امکانات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی عادلانه. به بیان دیگر، انقلاب اسلامی با امید به تحقق آزادی و عدالت اجتماعی به پیروزی رسید، یا اینکه در راه پاسخگویی به این مطالبات، فراز و نشیب‌ها و گاه بن‌بست‌هایی نیز رخ نمایانده، اما حرکت در جهت برآورده کردن آنها همچنان با جدیت تداوم یافته است. تشکیل شوراهای اسلامی شهر و روستا را نیز می‌توان نشانه‌ای از تلاش برای پاسخگویی دولت به این حق، به ویژه حق مداخله در چگونگی اداره امور شهر و روستا، تلقی کرد که در نهایت می‌تواند به حق دوم یعنی ایجاد فرصت‌های عادلانه در شهرها و روستاها نیز بینجامد.

شوراهای شهر و روستا بیش از هر چیز برای تحقق مشارکت مردم در حوزه سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، اجرا و نظارت، با به عرصه مدیریت شهری گذاشتن بر خلاف آنچه که در بسیاری شهرها اتفاق افتاده، وظیفه اصلی و فلسفه وجودی شوراهای شهرها تنها نظارت بر کار شهرداری و درگیر شدن در امور اجرایی روزمره شهرها نیست، بلکه شوراهای شهر برای ایجاد تحولی اساسی ظاهر شده‌اند که همانا اهداف اولیه انقلاب اسلامی یعنی توزیع قدرت در اداره کشور و برابری در دسترسی به فرصت‌هاست. مجموعاً اینها، یعنی مشارکت همه‌جانبه شهروندان در اداره امورشان.

اما مردم‌زمتی مشارکت خواهند کرد که هر یک از آنها به عنوان شهروند، یعنی افرادی آزاد و صاحب حق و قدرت و حوزه عمل، شناسایی شوند و سپس به تکلیف خود یعنی رعایت قانون، ضوابط و مقررات، به اختیار تن دهند و در چارچوب حقوق

و تکالیف خود مشارکت ورزند. بنابراین مشارکت معلول است، نه علت؛ و محصول فرایندی است که تکلیف افراد در پی احساس تعلق و قدرت تصمیم‌گیری و اداره امور طی می‌کنند. امروز مدیران نیز به تجربه دریافته‌اند که با نگاه ابزاری و از بالا به پایین و به صورت دستوری و تکلیفی نمی‌توان به مشارکت رسید؛ و تا مشارکت شکل نگیرد نمی‌توان از شهروند سخنی به میان آورد.

اگر بخواهیم تعریفی از شهروندی ارائه دهیم، دو عنصر احساس تعلق و مشارکت مطرح می‌گردند، که در واقع مؤید یکدیگرند.

احساس تعلق، رابطه نزدیکی دارد با محترم بودن و بهره‌مند شدن از حقوق اساسی یعنی از امکان‌ها و فرصت‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی؛ و مشارکت، معلول مستقیم این حس تعلق و بهره‌مندی است. در چنین قضایی است که حقوق شهروندی رسمیت می‌یابد و مجموعه اینها نیاز به آموزش دارد. آموزش به مدیران برای فراهم کردن شرایطی به منظور احقاق حقوق شهروندی و آموزش به شهروندان که عمدتاً به جنبه تکالیف اجتماعی شهروند که همانا مشارکت در عرصه‌های مختلف زندگی شهری و روستایی است باز می‌گردد.

ساحت حقوق شهروندان، ساحت تقویض و بهره‌مندی از حق است. در مقابل آن شهروندان تکلیفی دارند که با آنچه که آموزش شهروندی خوانده می‌شود دست یافتنی است. شهرداری‌ها اگر چه به سزاقت متولی آموزش شهروندی نیستند اما می‌توانند خود بخشی از این آموزش را بر عهده بگیرند. یا اینکه سازمان‌ها و وزارتخانه‌هایی را که به نوعی متولی احقاق حقوق شهروندی هستند به امر آموزش ترغیب کنند؛ چرا که در نهایت شهرداری‌ها نیز از منافع شهروند آموزش دیده و مشار شهروند آموزش ندیده به طور مستقیم و غیرمستقیم منتفع یا متضرر می‌شوند.

شهرداری‌ها ساکنان شهر و آموزش

مرجان ذکائی

کارشناس ارشد توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی

شکل‌گیری شهروند محلی، رابطه مستقیمی با تحقق جامعه مدنی دارد. از این رو شهروندی مقوله‌ای نیست که صرفاً با آموزش محقق شود، بلکه شهروند دارای حقوق و تکالیفی است که آنها را می‌توان به شهروندان و مدیران شهری آموزش داد. تعریف رایج حقوق شهروندی را ابتدا در سال ۱۹۵۰، عازمال در کتاب «شهروندی و طبقه اجتماعی» ارائه کرده است. وی حقوق شهروندی را به حقوق مدنی، سیاسی و اجتماعی تقسیم می‌کند. حقوق مدنی به عنوان حق مالکیت و فعالیت آزاد اقتصادی، از قرن هجدهم میلادی پدیدار و تثبیت شد؛ حقوق سیاسی به معنای حق رای همگانی، تشکیل احزاب، در قرن نوزدهم و حقوق اجتماعی همچون تحصیلات ابتدایی، بهداشت همگانی، بیمه، شبکه‌های زیربنایی شهری و بالاخره برنامه‌ریزی شهری، در قرن بیستم به صورت اجرای جدایی‌ناپذیر حقوق شهروندی درآمدند.^{۱۱} بنابراین، مدیریت شهری با مطالبات حقوق اجتماعی شهروندان مواجه است - حتی اگر مطالبات دو حوزه دیگر برآورده نشده باشد و شهروند به معنای واقعی آن شکل نگرفته باشد.

در شهرهای کشور ما، علاوه بر اینکه فرهنگ شهروندی نهادینه نشده، مطالبات شهروندان نیز بر پاسخ مانده است و هیچ تعریف روشنی از شهر، قواعد زندگی شهری، شهروندی، شهروند و حقوق و تکالیف آنها، آموزش این حقوق و تکالیف، نقطه‌ای که در آن قرار گرفته‌ایم و نقطه‌ای که می‌خواهیم به سمت آن حرکت کنیم، ارائه نشده است.

کوروش فتحی و جاراگاه، دکتر در برنامه‌ریزی آموزشی

محلی، مشارکت در امور محلی در سه حوزه تصمیم‌گیری، اجرا و نظارت است، و مهم‌ترین عنصر مشارکت در اداره امور محلی همانا احساس تعلق به شهر است؛ ضمن اینکه شرایط حقوقی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی این امر نیز باید فراهم باشد.

شهروندی و شهروند در قبال مدیران شهری حقوق و تکالیفی دارند که بسیاری از آنها آموزش دیدنی است. شهروندان باید بدانند که چه تکالیفی در حوزه شهر بر عهده دارند و در قبال انجام این وظایف از چه حقوقی بهره‌مند می‌شوند. مدیران شهری نیز باید بدانند که انجام چه وظایفی را می‌توانند از شهروندان مطالبه کنند و در مقابل، خود چه وظایفی در برابر شهروندان دارند. گذشته از اینها، صرف ساکن بودن در شهر نیز تعهداتی را برای مدیران شهری - و تکالیفی را نیز برای شهروندان - به همراه دارد و ارزش‌ها و هنجارهایی بر آن مترتب است که نیاز به آموزش دارد.

اینکه این آموزش چیست؛ چه مواردی را در برمی‌گیرد؛ مسئولیت این آموزش بر عهده چه نهاد یا نهادهایی است؛ هزینه برداختن و یا نپرداختن به این آموزش‌ها کدام است؛ و در نهایت اینکه تاکنون چه کارهایی در این زمینه انجام شده است و چه کارهایی باید بشود؛ دستمایه تهیه گزارش است که در ادامه می‌آید.

«رویش هندسی سیمان، آهن، سنگ»^{۱۲} این تمام قصه شهر نیست. شهرداری تأسیس می‌شود، شهردار انتخاب می‌گردد، طرح توسعه شهری تدوین می‌شود، خیابان‌ها و کوچه‌ها رفتاریافته شکل دیگری به خود می‌گیرند، کاربری‌ها تعریف می‌شود... اینجا دیگر شهر است. اما قصه شهر تازه آغاز شده است. زندگی در شهر جریان می‌یابد، ساکنان این منطقه حالا دیگر شهروندی نام دارند و شهروندی قواعد خاص خودش را دارد.

قواعدی که در کشور ما - به مانند بسیاری از قواعد رفتاری دیگر - سال‌ها پس از شکل‌گیری ظواهر، وارد میدان می‌شود؛ آن هم درست هنگامی که دیگر هزینه‌های نادیده گرفتن آنها چشم پوشیدنی نیست. نا آگاهی از فرهنگ شهروندی و قواعد رفتاری زندگی شهری، هزینه‌های بسیاری را بر اداره شهر، محیط شهری و ساکنان شهر تحمیل کرده است.

داستان شهر هنوز ادامه دارد. ما در شرایطی به فقدان آموزش فرهنگ زندگی شهری دچاریم که شهرهای ما باید خود را برای پاسخگویی به مطالبات شهروندی - و نه صرفاً شهروندی - آماده کنند. شهروندی مقوله‌ای فارغ از شهر است که سطوح فراملی، ملی و محلی را در بر می‌گیرد و مدیریت شهری به طور مستقیم با شهروند محلی در تعامل است.

نقطه عطف حرکت از شهروندی به شهروند

پروفیسر قلمی و اجازت گاه
دکتر دینار پوری آموزش و عضو هیات علمی
دانشگاه شهید بهشتی

و عضو هیات علمی دانشگاه شهید بهشتی، در این باره می گوید:
شهروند کسی است که در چارچوب ساختار اجتماعی فعالیت

**نقطه عطف حرکت از شهر نشین به
شهروند محلی، مشارکت در امور محلی
در سه حوزه تصمیم گیری، اجرا و نظارت
است، و مهم ترین عنصر مشارکت در
اداره امور محلی همانا احساس تعلق به
شهر است؛ ضمن اینکه شرایط حقوقی،
سیاسی، اقتصادی و اجتماعی این امر نیز
باید فراهم باشد.**

می کند. فقط به ساکنان شهرها شهروند نمی گویند، بلکه مقوله
شهروندی از موضع رفتار اجتماعی نگریسته می شود. در کشورهای
که مشکلات ابعاد اجتماعی زندگی شهری را حل کرده اند، امروز
فقط به نو سازی مهارت های زندگی شهری پرداخته می شود؛ اما در
کشوری مثل ما پرداختن به هر دو مقوله اهمیت دارد. مهم این است
که ما به تعریفی از شهروند برسیم و ببینیم که اصلاً به چه کسی
می گوئیم شهروند خوب. شهروند خوب دارای چه ویژگی ها،
مهارت ها، توانایی ها و نگرش هایی است؟ در این زمینه، در ایران
تقریباً هیچ کاری صورت نگرفته است و تا این کار انجام نشود، تکلیف
آموزش هم روشن نمی شود؛ چون اصلاً معلوم نیست که مقصد
کجاست و به چه سمتی می بایست حرکت کنیم. حتی نمی دانیم
توریم یا نزدیک؟

محمد رضایی یزدی، مدیر کل پژوهش های سیمای شهر و اداری
سه ویژگی برمی شمارد: «هوربولوژی شهر: ابعاد صوری و مادی
شهر از جمله سبک معماری، طراحی شهری و به طور کلی کالبد
شهر؛ فیزیولوژی شهر: جنبش اجزایی که در پیکره شهر وجود دارد
و رفتار در شهر. این سه حوزه با یکدیگر رابطه ای ارگانیک دارند؛
رفتار، کالبد را شکل می دهد و کالبد نیز بر رفتار تأثیر دارد. الان ما
واقعاً نمی دانیم تفاوت رفتار در زندگی شهری با روستایی چیست.
شهرنشینی فرهنگی دارد که به دنبال آن روابط و معادلات آدم ها

**در شهرهای کشور ما، علاوه بر اینکه
فرهنگ شهرنشینی نهادینه نشده،
مطالبات شهروندان نیز بی پاسخ مانده
است و هیچ تعریف روشنی از شهر، قواعد
زندگی شهری، شهرنشین، شهروند و
حقوق و تکالیف آنها، آموزش این حقوق و
تکالیف، نقطه ای که در آن فرار گرفته ایم و
نقطه ای که می خواهیم به سمت آن حرکت
کنیم، ارائه نشده است.**

تغییر می کند. در زندگی روستایی، تعاملات انسان ها با یکدیگر
چهره به چهره و در بردارنده و کنش های عاطفی است، اما در زندگی

شهری، افراد بیشتر از طریق نهادهای واسطه با محیط زندگی خود
ارتباط برقرار می کنند و تعاملات آنها دیگر چهره به چهره نیست.
مشکل در این است که مفاهیم را مبهم و کلی تعریف می کنیم و
تعریف عملیاتی از آنها ارائه نمی دهیم. از سوی دیگر، بسیاری از
اصطلاحات و مفاهیم را بی دلیل از پوسته فرهنگی شان خارج
می کنیم و به عرصه سیاست می کشانیم. در مقوله شهرنشینی نیز
همین معضل به چشم می خورد.

شهرنشین ما حتی در مقوله های فرهنگی و اجتماعی خود
همواره درگیر مسائلی است که به نوعی به عنصر قدرت مربوط
می گردد و وارد عرصه های سیاسی می شود.»

مصطفی رسولی منش، دبیر سه دوره جشنواره آموزش شهروندی
در کاشان، در مورد فرهنگ شهری می گوید: «مناسبات شهر،
مناسبات جدیدی است که با زندگی روستایی که بسیاری از
نیازهای شان را خود برطرف می کردند، بسیار متفاوت است. حتی
مناسبات شهری در جوامع شهری مختلف و در دوره های زمانی
مختلف نیز با یکدیگر متفاوت است. همه ما، اعم از شهروند یا مدیر،

**همان طور که شهروند ملی حق تعیین
سرنوشت خود را دارد و دولت نیز مکلف
است شرایط اعاده این حق را فراهم آورد،
شهروند محلی نیز حق دارد در زندگی
شهری خود مشارکت داشته باشد و
زندگی بهتجار شهری را مطالبه کند.
مدیران شهری نیز موظف اند شرایط
فیزیکی و اجتماعی آن را فراهم سازند، و
در مقابل شهروندان هم مکلف اند قوانین
و مقررات و قواعد را رعایت کنند**

باید در مورد تعامل در حوزه شهر مطالبی را فرا بگیریم تا بتوانیم
شهری بهتجار داشته باشیم.» وی می افزاید: «در اولین دوره
جشنواره آموزش شهروندی - با وجود بهره مندی از کمیته علمی -
مفهوم شهروندی دقیقاً برای مان روشن نبود و در سال دوم جشنواره
به این پاسخ رسیدیم که حوزه عمل ما شهروند محلی است. در حوزه
بین المللی موشونرانی چون حقوق بشر به چشم می خورد؛ و در حوزه
ملی، مقولاتی چون انتخابات، حق تعیین سرنوشت و مانند اینها
 مطرح می شود. زمانی که با به عرصه شهر می گذاریم، حقوق و
تکالیف محلی مطرح می شود و پای شهروند محلی به میان می آید.
همان طور که شهروند ملی حق تعیین سرنوشت خود را دارد و دولت
نیز مکلف است شرایط اعاده این حق را فراهم آورد، شهروند محلی
نیز حق دارد در زندگی شهری خود مشارکت داشته باشد و زندگی
بهتجار شهری را مطالبه کند. مدیران شهری نیز موظف اند شرایط
فیزیکی و اجتماعی آن را فراهم سازند، و در مقابل شهروندان هم
مکلف اند قوانین و مقررات و قواعد را رعایت کنند. در اینجا است که
حقوق و وظایف متقابل و گسترده شهروندی تعریف می شود.»

طیف وسیع آموزش
از مجموع آنچه گفته شد، چنین برمی آید که چگونگی زندگی در

محمد رشادانی شکرانی
مدیر کل پژوهش‌های شهرداری

شهر، نیاز به آموزش دارد. این آموزش، طیف وسیع قواعد رفتار شهروندی و حقوق و تکالیف شهروندی را در برمی‌گیرد. در جایی که ساکنان شهر قواعد زندگی در شهر را نیاموخته‌اند، کلیه کارکردهای شهری مختل می‌شود.

گوروش فتحی و اجارگاه معتقد است که زندگی ما در شهر کاملاً به وضعیت بحران رسیده است اما مسئولان و شهروندان هنوز بحران را حس نکرده‌اند و هر روز نیز هزینه‌های آن را می‌پردازند. وی می‌گوید: «ما تمام مهارت‌های زندگی شهری خود را با آزمون و خطا یاد می‌گیریم. نمی‌دانیم چطور سوار هواپیما و مترو شویم؛ نمی‌دانیم چگونه نشانی‌ای را در شهر پیدا کنیم؛ فرهنگ استفاده از تلفن و اینترنت را نمی‌دانیم؛ فرهنگ آپارتمان نشینی را بلد نیستیم؛ شیوه استفاده و نگهداری از اتوبوس را نیاموخته‌ایم؛ مصادیق این مقوله چنان زیاد و متنوع است که نمی‌توان همه آنها را نام برد. اما هزینه‌های شهروندی آموزش ندیده را فقط شهرداری‌ها نمی‌پردازند، بلکه کل جامعه، خانواده‌ها، عموم مردم و بسیاری از سازمان‌ها متحمل آن می‌شوند.»

شهرداری کاشان در اولین دوره جشنواره آموزش شهروندی، موضوعاتی چون «شهروند و امکانات عمومی»، «حقوق شهروندی»، «مشارکت اجتماعی»، «شهروند و مردم»، «گردشگری»، «محیط زیست»، «ورزش همگانی»، «شهر شاداب و ترافیک»^(۱) را محور آموزش شهروندی قرار داد. به گفته مصطفی رسولی‌منش، «موضوعات جشنواره اول کلی و تادقیق انتخاب شده بود. از این رو در جشنواره دوم تلاش شد که موضوعات در دو حوزه حقوق و وظایف شهروندی و فرهنگ شهروندی به تفکیک بیان شود». «موضوعات حوزه حقوق و وظایف شهروندی عبارتند از: زیباسازی شهر، ترافیک، بهداشت شهری، حفظ و استفاده صحیح از تأسیسات و اموال عمومی، آلودگی شهری، پرداخت عوارض و ایمنی. حوزه فرهنگ شهروندی، چهار موضوع را در برمی‌گیرد: فرهنگ برخورد با گردشگر، شهر شاداب، مشارکت، و احترام به حقوق اجتماعی»^(۲). جشنواره سوم نیز با موضوعاتی مشابه جشنواره دوم برگزار شد. مصطفی رسولی‌منش، دبیر جشنواره می‌گوید: «اینها همه مواردی است که همه روزه در زندگی شهری با آن مواجه هستیم و از آنجا که هرگز به آنها نپرداخته‌ایم، هزینه‌های بسیاری را بر ما تحمیل

شهری‌شان آموزش می‌بینند. هزینه خدمات شهری بسیار کاهش می‌یابد. به این ترتیب، حتی اگر شهرداری فقط به منافع خودش هم فکر کند، دلیل کافی برای پرداختن به آموزش قواعد شهروندی وجود ندارد. از سوی دیگر اینکه، شهرداری‌ها از مردم عوارض می‌گیرند که خدمات ارائه کنند. این خدمات صرفاً در قالب‌های فیزیکی نیست. شهرداری‌ها امروز در حوزه‌های فرهنگی نیز خدمات بسیاری را ارائه می‌کنند که آموزش و آموزش شهروندی باید در رأس آن قرار گیرد.»

اینکه شهرداری‌ها می‌توانند هزینه‌های آموزش قواعد شهروندی را - دست کم در حوزه خدمات شهری که ارائه می‌دهند - پرداخت کنند، اگر چه در جای خود درست است، اما حقوق و تکالیف شهروند محلی و حتی فرهنگ شهروندی در کشورهایی مانند ما که فاقد مدیریت واحد شهری هستند، تنها به حوزه شهرداری و شورای شهر مرتبط نمی‌شود.

ما تمام مهارت‌های زندگی شهری خود را با آزمون و خطا یاد می‌گیریم. نمی‌دانیم چطور سوار هواپیما و مترو شویم؛ نمی‌دانیم چگونه نشانی‌ای را در شهر پیدا کنیم؛ فرهنگ استفاده از تلفن و اینترنت را نمی‌دانیم؛ فرهنگ آپارتمان نشینی را بلد نیستیم؛ شیوه استفاده و نگهداری از اتوبوس را نیاموخته‌ایم؛ مصادیق این مقوله چنان زیاد و متنوع است که نمی‌توان همه آنها را نام برد

متولی آموزش کیست؟

فصل ششم قانون شهرداری، تحت عنوان «در وظایف شهرداری»، ذیل ماده ۵۵، وظایف شهرداری را در ۲۸ ماده بیان کرده است.

سراجه به این وظایف مشخص می‌سازد که حتی با نگاهی یکسویه به خدمات‌رسانی از سوی شهرداری‌ها به مردم نیز نمی‌توان جایگاه آموزش فرهنگ شهروندی را نادیده گرفت. ضمن اینکه خدمات‌رسانی و برنامه‌ریزی برای شهر، تنها محدود به شهرداری و شورای شهر نمی‌شود و وزارتخانه‌ها و سازمان‌های مختلفی نیز درگیر هستند که همه آنها می‌توانند در حوزه خدمات‌رسانی خود به شهروندان آموزش بدهند و در زمینه‌های برنامه‌ریزی با نظام اطلاع‌رسانی صحیح، شهروندان را به مشارکت دعوت کنند.

علاوه بر ارگان‌های دخیل در مدیریت شهری، که می‌توانند - و به نوعی باید - موظف به ارائه آموزش‌های فرهنگ شهروندی و حقوق و تکالیف شهروندی باشند. نظام آموزش رسمی کشور، رسانه‌های جمعی (اعم از صدا و سیما و مطبوعات)، معاونت اجتماعی وزارت کشور، وزارت ارشاد و فرهنگ اسلامی نیز از جمله نهادهایی هستند که به علت جایگاه آموزشی و تأثیرگذاری بر مخاطب می‌توانند و باید آموزش‌های زندگی شهری را در اولویت کاری خود قرار دهند.

برنامه‌سازهای تلویزیونی دست کم می‌توانند در آنچه ارائه می‌شود، فرهنگ صحیح شهروندی را به طور غیرمستقیم به نمایش بگذارند، در حالی که غالب برنامه‌های موجود حتی حداقل استانداردها را نیز رعایت نمی‌کنند و در برخی موارد فرهنگ شهروندی حاکم از آنچه به تصویر کشیده می‌شود پیش‌تر است

می‌کنند؛ در حالی که هزینه آموزش شهروندی به مراتب کمتر از هزینه‌ای است که شهروندان و مدیران شهری آموزش ندیده بیکره شهر وارد می‌کنند. وقتی مردم در زمینه آداب و سلوک جامعه

مصطفی برسونی مشین
نیز سموره جشنواره آموزش شهروندی در کشور

همان گونه که ذکر گردید، قانون متولی مشخصی را برای آموزش شهروندی در شهرها تعیین نکرده است؛ مضافاً رسوایی منش در این زمینه معتقد است: «با اینکه شهرداری موظف و متولی امر آموزش شهروندی نیست و از این بابت نه حمایت می‌شود و نه بازخواست، اما از آنجا که کلیه تعاملات شهری در فضای شهر صورت می‌گیرد، پیامدهای مثبت یا منفی آن نیز به نوعی دامنگیر شهرداری‌ها می‌شود. از این رو شهرداری‌ها باید خود وارد حوزه عمل شوند و خلأ موجود را پر کنند. اگر چه از آنجا که آموزش شهروندی مقوله تازه‌ای است و مردم غالباً نسبت به آموزش‌های مستقیم نیز واکنش دارند، در این زمینه به سادگی تولی‌گری نهادی را نمی‌پذیرند.»

کوروش فتحی و اجارگاه، معتقد است یکی از مهم‌ترین نهادهایی که می‌تواند به نوعی متولی آموزش شهروندی محلی باشد، آموزش و پرورش است. او می‌گوید: «مشکل ما این است که نگاهمان به آموزش‌های شهروندی - در بهترین حالت - آسیب‌شناسانه است، و نه آینده‌نگر.»

یعنی صبر می‌کنیم وقتی مشکلی پیش آمد، برایش یک راه‌حلی

خدمات رسانی و برنامه‌ریزی برای شهر، تنها محدود به شهرداری و شورای شهر نمی‌شود و وزارتخانه‌ها و سازمان‌های مختلفی نیز درگیر هستند که همه آنها می‌توانند در حوزه خدمات رسانی خود به شهروندان آموزش بدهند و در زمینه‌های برنامه‌ریزی با نظام اطلاع‌رسانی صحیح، شهروندان را به مشارکت دعوت کنند

پیدا می‌کنیم. اما در غرب، نگاه عمده‌تر موضوعی و آینده‌نگر است. یعنی مطالبه می‌کنند که چه تحولاتی در آینده شهر رخ خواهد داد و این تحولات چه پیامدهای رفتاری خواهد داشت، آن‌گاه آسیب‌های آن را شناسایی می‌کنند و راه مقابله با آن را آموزش می‌دهند. ما در عین حال که می‌دانیم بسیاری از پدیده‌ها یا لایحه‌دیر یا زود به کشور ما می‌رسد، فکری برایش نمی‌کنیم و اجازه می‌دهیم وارد شود؛ سپس وقتی به بحران رسیدیم، تازه چاره‌اندیشی می‌کنیم. این چاره‌اندیشی هم دیگر جنبه آموزشی و تشویقی ندارد، بلکه زیرزمینی و مخ‌گیرانه است. متولیان شهروندی در کشور، ما بیشتر گفتش و بازرس هستند، یعنی صبر می‌کنند تا خلاقی رخ بدهد، آن وقت شخص را مجازات می‌کنند؛ در حالی که پیش از اینها می‌توان به شهروند فرصت و آگاهی داد و زمینه‌های بلوغ فکری و شخصیتی را در او بالا برد.»

کوروش فتحی که خود نیز همکاری‌هایی با آموزش و پرورش در زمینه گنجاندن آموزش‌های شهروندی در کتاب‌های درسی داشته است، در این باره می‌گوید: «آموزش و پرورش به تازگی حرکت‌های خوبی را در این زمینه آغاز کرده است. مثلاً کتابی تحت عنوان «مهارت‌های زندگی» تدوین کرده است که به صورت بایگوت تدریس می‌شود. اگر چه در آموزش‌های رسمی ما خلأ آموزش‌های شهروندی

کاملاً به چشم می‌خورد اما مهم‌تر از آن، آموزش غیررسمی است که تأثیر گسترده‌تری دارد و دافعه کمتری نیز ایجاد می‌کند. مدارس می‌توانند فضاهایی برای دانش‌آموزان فراهم کنند که در

وقتی سیاست‌های فرهنگی مشخص نیست، در چنین شرایطی طبیعی است که رسانه گرفتار حل بحران‌های مقطعی می‌شود و تنها به آنتن فکر می‌کند

آن فضاها دانش‌آموزان، شهر را تحریر کنند و با مفهوم مشارکت به شکلی ملموس مواجه شوند، نه اینکه در کتاب‌های درسی به مرور آنها بپردازند.»

محمد رضایی، مدیر کل پژوهش‌های سیما، علاوه بر مشخص نبودن متولی آموزش شهروندی به موضوع مهم دیگری نیز اشاره دارد. او می‌گوید: «مشکل اصلی در این است که اصلاً سیاست‌گذاری فرهنگی در کشور ما متولی مشخص ندارد، به گونه‌ای که بتواند برای زمان‌های بلند مدت، میان مدت و کوتاه مدت سند بالادستی تهیه کند تا سایر سازمان‌های متولی براساس آن خط‌مشی‌ها، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی کنند. در حوزه آموزش شهروندی نیز وضع همین گونه است. اگر سیاست کلی‌ای به تمام رسانه‌ها و مراکز آموزشی ابلاغ شود، آنها هم موظف به برنامه‌ریزی می‌شوند، در سیما و سیما نیز این گونه است. وقتی سیاست‌های فرهنگی مشخص نیست، در چنین شرایطی طبیعی است که رسانه گرفتار حل بحران‌های مقطعی می‌شود و تنها به آنتن فکر می‌کند. از سویی، در چنین شرایطی نیز مدیر نقش محوری پیدا می‌کند. چون مدیر در چنین شرایطی بدون الگوی سیاستی مشخص، برنامه‌ریزی می‌کند، در نتیجه برون‌دادهای وابستگی زیادی به تبحر، ریسک‌پذیری و قدرت درک فرهنگی شخص وی پیدا می‌کنند. به همین دلیل وقتی جایه‌جایی مدیریت صورت می‌گیرد - که موارد آن هم متعدد است - همه چیز از نو آغاز می‌شود. آن‌گاه برنامه‌های بسیاری بر زمین می‌ماند و برنامه‌های نازمانی شکل می‌گیرد.»

وی در پاسخ به این پرسش که در نبود سیاست‌های مشخص

با اینکه شهرداری موظف و متولی امر آموزش شهروندی نیست و از این بابت نه حمایت می‌شود و نه بازخواست، اما از آنجا که کلیه تعاملات شهری در فضای شهر صورت می‌گیرد، پیامدهای مثبت یا منفی آن نیز به نوعی دامنگیر شهرداری‌ها می‌شود. از این رو شهرداری‌ها باید خود وارد حوزه عمل شوند و خلأ موجود را پر کنند

فرهنگی، وظیفه سیما و سیما چیست، اظهار می‌دارد: «مرکز پژوهش‌های سیما می‌تواند مطالعاتی در هر زمینه انجام دهد و

نیازسنجی کند و براساس آن برنامه بسازد. اما بیشتر پژوهش‌هایی که این مرکز انجام می‌دهد در زمینه موضوعاتی است که سازمان‌های خارج از صدا و سیما به ما سفارش می‌دهند. طبیعی است تا وقتی که این سفارش‌ها وجود دارد و از سوی سیاست‌گذاری بلند مدتی هم حاکم نیست، معاونت پژوهشی کمتر به نیازسنجی می‌پردازد؛ ضمن اینکه صدا و سیما نیز متولی امر آموزش شهروندی نیست. به طور کلی مهم رسانه اصلاً تولید فکر نیست. وزارتخانه‌هایی که وظیفه ساماندهی امور اجتماعی شهر را بر عهده دارند - مثل وزارت کشور، وزارت ارشاد، بهزیستی، شهرداری‌ها و جز اینها - باید دغدغه‌های خود را متون کنند و آنها را به صورت طرح به صدا و سیما پیشنهاد دهند. اکنون در همین اداره پژوهش‌های سیما ۱۱۰ هزار فیش اطلاعات وجود دارد، اگر چه در میان آنها موضوعات شهروندی نیز به چشم می‌خورد اما متون نیست، چون هیچ سازمانی تا به حال برای این مقوله به ما سفارش نگیرانه‌ای نکرده است.

سازوکارهای آموزش

به اینجا رسیدیم که آموزش فرهنگ شهروندی و فراگیری حقوق و تکالیف شهروندی برای شهروندان و مدیران، اگر چه ضروری و حیاتی است، اما هیچ متولی‌ای که به لحاظ قانونی موظف به پاسخ‌دهی باشد برای آن مشخص نشده است. البته ضرورت این بحث و بحران‌هایی که در پی نبرداختن به آن ایجاد شده است،

پدین ترتیب، به بیان معاون پژوهشی سیما، صدا و سیما به خودی خود متولی امر آموزش شهروندی نیست و ارکان‌هایی هم که می‌توانند متولی این امر باشند، مراجع‌های برای تشوین برنامه‌های بلند مدت و هدف دار به سازمان نکرده‌اند؛ و آنچه تاکنون ارائه شده

است نیز بسیار موردی و مقطعی بوده است. اما همه اینها نافی این امر نیست که صدا و سیما خواسته یا ناخواسته الگوهای شهروندی را در اختیار شهروندان قرار می‌دهد. موضوع تنها برنامه‌های مستقیمی که در مورد آموزش شهروندی تهیه می‌شود نیست. تمامی سریال‌ها و برنامه‌های تلویزیونی در هر صحنه، آموزه‌هایی از زندگی شهری را در معرض دید بینندگان قرار می‌دهند که بسیار تأثیرگذارتر از آزمون‌های مستقیم‌اند. برنامه‌سازهای تلویزیونی دست کم می‌توانند در آنچه ارائه می‌شود، فرهنگ صحیح شهروندی را به طور غیرمستقیم به نمایش بگذارند، در حالی که غالب برنامه‌های موجود حتی حداقل استانداردها را نیز رعایت نمی‌کنند و در برخی موارد فرهنگ شهروندی حاکم از آنچه به تصویر کشیده می‌شود پیشی بر است.

آموزش اگر تعاملی و دو سویه نباشد، تقریباً راه به جایی نمی‌برد. در برگزاری جشنواره کوشش گردید که از قالب‌های هنری مختلفی

اگر چه در آموزش‌های رسمی ما خلا آموزش‌های شهروندی کاملاً به چشم می‌خورد اما مهم‌تر از آن، آموزش غیررسمی است که تأثیرگذاری بیشتری دارد و دافعه کمتری نیز ایجاد می‌کند. مدارس می‌توانند فضاهایی برای دانش‌آموزان فراهم کنند که در آن فضاهای دانش‌آموزان، شهر را تجربه کنند و با مفهوم مشارکت به شکلی ملموس مواجه شوند، نه اینکه در کتاب‌های درسی به مرور آنها بپردازند

مثل عکاسی، نقاشی، تئاتر (نمایشی)، فیلمنامه نویسی، کتاب کودک و حتی اسباب‌بازی استفاده شود. ما معتقدیم که هنر ابزار تأثیرگذاری برای انتقال مفاهیم است. در کنار این قالب‌ها میزگردهای مختلفی نیز برگزار گردید که مشارکت مردم را بیشتر برمی‌انگیخت و هم‌دلی بیشتری میان مردم و متولیان امور شهری ایجاد می‌کرد. در اسکنه این آموزش تعاملی چیست و دقیقاً چه شیوه‌هایی می‌تواند داشته باشد، هنوز پاسخ کافی در دست نیست؛ لیکن مشخص است که راز موفقیت تمامی این آموزش‌ها این است که افراد در حرکت‌های جمعی و مشارکتی در معرض آموزش غیرمستقیم قرار گیرند. شهرداری‌ها و شوراهای باید بدانند که اگر امروز - به دلیل خستگی که وجود دارد - تولی‌گری امر آموزش شهروندی را بر عهده گرفته‌اند، باید به تدریج آن را به مردم واگذار کنند. مشارکت بخش خصوصی در آموزش شهروندی در زمان حاضر اندک است و آن هم فقط در حوزه اجراء است.

دولت در عرصه فرهنگ فقط نقش سیاستگذار ندارد، بلکه در عین حال برنامه‌ریز و مجری هم هست و در همه سطوح حضور دارد. یکی از راه‌های گذر از این مرحله توجه به NGOهاست. شاید راه‌اندازی و حمایت NGOها به وسیله دولت نقض غرض به نظر برسد اما در برخی موارد برای عبور از مرحله گذار باید شیوه‌های حمایتی‌ای را به اجرا در آورد. برای این کار نیز شهرداری‌ها و شوراهای می‌توانند متولیان خوبی باشند، چون میان دولت و بخش خصوصی قرار گرفته‌اند؛ البته به شرطی که نقطه هدف را که واگذاری به مردم است فراموش نکنند.

به نظر کوروش فتحی، دغدغه شهروندی تا آنجا اهمیت دارد که لازم است برای بررسی آن - به مانند بسیاری از کشورهای دیگر - مرکز مطالعات شهروندی ایجاد شود. این مرکز می‌بایست ابتدا تعریفی از شهروند خوب، ارائه دهد و سپس راهکارهای اجرایی رسیدن به آن را نیز مطالعه و بررسی کند. به نظر وی، «چنانچه به موضوع فرهنگ شهرنشینی و دغدغه‌های شهروندی پرداخته نشود، دیگر چیزی از ایران و ایرانی باقی نمی‌ماند و فاصله کشورمان هر روز با دنیا بیشتر می‌شود.»

فشارهای اجتماعی را بر روی سازمان‌هایی که دست کم متولی امور فرهنگی و برنامه‌ریزی شهری هستند ایجاد می‌کند. این آموزش‌ها به وسیله هر نهادی که ارائه شود، در بردارنده ساز و کارهایی است که می‌توان به کارآمدی آنها اندیشید.

محمد رضایی، مدیر کل پژوهش‌های سما، معتقد است که برای کارآمد کردن آموزش‌های فرهنگ شهرنشینی که در صدا و سیما ارائه می‌شود، بهتر است سازمان‌هایی که دغدغه این امر را دارند به سازمان سفارش بدهند. بسیاری از مراکز بیرونی که به صدا و سیما موضوع ارائه می‌دهند، مسئله خود را به درستی نمی‌شناسند، یا آن را شفاف نگردانند. مثلاً موضوعی همچون آموزش شهروندی را باید دقیقاً ریز کرد و سرفصل‌های آن را بیرون کشید. تا موضوع برای سازمان ذی‌ربط روشن نباشد و تدقیق نگردد، نمی‌توان انتظار برنامه‌سازی دلخواه داشت. روال دریافت سفارش در صدا و سیما این است که صدا و سیما در دو بخش ستادی و صف کار می‌کند. بخش ستادی که از سه بخش معاونت پژوهشی، معاونت طرح و برنامه و معاونت نظارت و ارزشیابی تشکیل شده، پژوهش بر روی موضوع را انجام می‌دهد، و اولویت پرداختن به موضوع را با توجه به سیاستگذاری سازمان تعیین می‌کند و به ارزیابی پس از ساخت می‌پردازد.

بخش صف نیز در واقع تولید برنامه است. اگر سازمانی بخواهد سفارشی را به صدا و سیما بدهد، می‌تواند به معاونت پژوهشی مراجعه کند و ببیند آیا کار پژوهشی در این زمینه انجام شده است یا نه؛ یا اینکه با مراجعه به معاونت طرح و برنامه ببیند که آیا چنین برنامه‌ای در دستور کار سیما قرار گرفته است، یا در جریان ساخت هست یا خیر. اداره کل طرح و برنامه در صورت پذیرش، کد برنامه‌ها ارائه می‌دهد و مراحل ساخت آغاز می‌شود. از سوی دیگر، سازمان مذکور می‌تواند با در دست داشتن طرح مشخص مستقیماً به شبکه‌ها مراجعه کند و شبکه‌ها مراحل گفته شده را طی می‌کنند. محمد رضایی می‌گوید: «مؤثرترین شکل سفارش کار این است که موضوع متولی بیرونی داشته باشد و این متولی حتماً طرح را تهیه و به سازمان ارائه کند. در آن صورت سازمان، موظف به پیگیری و

ما در عین حال که می‌دانیم بسیاری از پدیده‌ها بالاخره دیر یا زود به کشور ما می‌رسد، فکری برایش نمی‌کنیم و اجازه می‌دهیم وارد شوند؛ سپس وقتی به بحران رسیدیم، تازه چاره‌اندیشی می‌کنیم. این چاره‌اندیشی هم دیگر جنبه آموزشی و تشویقی ندارد، بلکه زیرزمینی و مخ کبراته است

یا سخنگوی است. این کار حسن دیگری هم دارد؛ طرحی که به وسیله مجری مربوط تهیه می‌شود، بسیار دقیق‌تر و کارشناسی‌تر از طرحی است که در داخل سازمان تهیه شود.» محلیتی رسولی منش که تجربه برگزاری سه دوره جشنواره آموزش شهروندی کاشان را به همراه دارد، برای کارآمدی سازوکار آموزش شهروندی می‌گوید: «تجربه این سه دوره نشان داد که

- یادداشت‌ها:**
- 1- سپهر، سهراب، هفت‌تاب (مدیرعاملی) و انتشارات خبیری، 1377، ص 28.
  - 2- انجمن وکیل مسکن‌سازان، فصلنامه هفت‌تاب، سال سوم، شماره 9، ص 29.
  - 3- کارگزاران مجری و مشاوران شهروندی، سازمان رفاه‌گستر شهرداری کاشان، 1377، ص 22.
  - 4- عدل، ص 22.
- تست‌های حساسی سمون، بررسی جایگاه مفهوم شهروندی بر مبنای شهرداری، انتشارات سازمان شهرداری کاشان، 1377، ص 22.

هویت شهروندی

فرحناز حسام

کارشناس ارشد جامعه‌شناسی

این بار با دو مفهوم مهم رو به روییم: هویت و شهروندی. از مفهوم هویت آغاز می‌کنیم که پاسخی است به پرسش پُر سابقه «من کیستم؟». هر پاسخی که به این سؤال بدهیم، ناشی از درکی است که نسبت به موقعیت خود داریم. هویت در واقع ساختن یک قالب اجتماعی برای «خود» است که رفتارهای اجتماعی شخص را جهت می‌دهد و نحوه مشارکت او را در سیستم اجتماعی تعیین می‌کند. شخص با اظهار هویت خود به دیگری نشان می‌دهد که ارزش‌ها و هنجارهای خاصی را رعایت می‌کند و به آنها تعلق دارد. راز بیش‌بینی پذیر بودن کنش‌ها و نگرش‌های فرد در همین است. همین که دیگری بداند «من کیستم»، رفتارها و واکنش‌های خاصی در او نسبت به «من»، برانگیخته می‌شود. کل معتقد است اگر هویت شخص مشخص شود، اطلاعات کافی برای تعیین فعالیت‌ها و بیش‌بینی آنها در دست است.

این سؤال این است که در چه شرایطی فرد خود را «شهروند» می‌شناسد؟ و کدام مجموعه از صفات و خصصت‌هاست که به فرد شهرنشین، درکی از شهروند بودن می‌دهد؟ ما توجه به اینکه هویت، نوعی واقعیت ذهنی - احساسی است و از سنخ ادراک و باور است، این موضوع قابل بررسی است که «شهروند» دارای چه نوع نظام شخصیت و چه ارزش‌ها و گرایش‌هایی است و خود را چگونه می‌شناسد. به جرئت می‌توان چنین داوری کرد که بنیان شهروندی بر تفکر انتقادی استوار است. تفکر انتقادی ملازم با کدام شرایط اجتماعی و سیاسی است؟ در این باره، عموم کسانی که درباره بسترهای اجتماعی و سیاسی تکوین شهروندی نظر داده‌اند، اعتقاد دارند که شهروندی در جامعه دموکراتیک (مردم سالار) ممکن می‌شود. ساختار شخصیت کسانی که در نظام سیاسی - اجتماعی مردم سالار زندگی می‌کنند، آشکارا با نظام شخصیت ساکنان سرزمینی با حکومت استبدادی، تفاوت دارد.

از آنجا که در ادامه مطلب به توصیف ویژگی‌ها و خصوصیات رفتاری و ارزش‌هایی که شهروندان جامعه دموکراتیک در جریان جامعه‌پذیری یافته‌اند، می‌پردازیم. هویت پدیده‌ای ادراکی است و حاوی تصویری از «خود» است که به رفتارها و انگیزه‌ها و حتی احساسات فرد جهت می‌دهد. فردی که خود را «شهروند» می‌داند و در هویت شهروند قرار می‌گیرد،

دارای مجموعه به هم پیوسته‌ای از آگاهی‌ها، تصورات و انتظارات است که رابطه او با محیط اجتماعی‌اش را تنظیم و تعریف می‌کند. شهروند، برای خود حقوقی قائل است و آنها را از مدبران شهری ذاتاً مطالبه می‌کند. یکی از صاحب‌نظرانی که درباره «پدیده شهروندی» بسیار تأمل داشته، نی. اچ. مارشال است که معتقد بود شهروندی، در رژیم‌های مردم سالار و با گذشت زمان رشد می‌یابد، و سرانجام سه بُعد مشخص پیدا می‌کند که عبارتند از بُعد مدنی، بُعد سیاسی و بُعد اجتماعی. مارشال این فرایند را تکاملی می‌داند. به نظر وی، «حقوق مدنی نخستین حقوقی بود که برقرار گردید. این حقوق چیزهایی مانند آزادی بیان، حق محاکمه متهمان و دسترسی برابر به نظام قانونی را در بر می‌گیرد. حقوق سیاسی پس از حقوق مدنی پدید آمده و شامل حق رأی، نامزدی مقامات انتخابی، حق شرکت در احزاب سیاسی و مشارکت به شیوه‌های گوناگون در فرایند قابلمگذاری است. بُعد سوم با ظهور دولت جدید راه پدید آمد. حقوق اجتماعی همان چیزهایی‌اند که به مثابه حقوق استحقاقی افراد تعریف می‌شوند - مانند امنیت اجتماعی، مزایای یکنواری، مزایای بهداشتی و مزایای آموزشی»^(۱)

در دیدگاه مطرح شده، به شرایط اجتماعی و تحولات تاریخی و سیاسی زمینه ساز شهروندی اشاره می‌شود. این دیدگاه با نظر پارسونز، تکمیل می‌گردد. مهم‌ترین مسئله پارسونز توجه به گروه‌هایی است که از امتیازات شهروندی محروم‌اند. به عنوان مثال، او این پرسش را مطرح می‌کند که «چه چیزی مانع از پدیده‌مندی میان‌ان از مزایای شهروندی کامل شده‌است؟» وی در پاسخ به این سؤال، به نقش اندیشه توجه می‌کند و موضوع ارزش‌های فرهنگی را پیش می‌کشد. از نظر او گروه‌هایی که همچنان بر ارزش‌های کهن خود تأکید دارند و خود را با مقتضیات زمان و شرایط اجتماعی وفق نداده‌اند، درکی از حقوق و امتیازات «شهروندی» نخواهند داشت. بنابراین، «شهروند» دارای ارزش‌ها و نظام فرهنگی ویژه‌ای است. درباره ارزش‌ها و باورهایی که حضور و هویت شهروندی را معنا می‌بخشند، بررسی‌هایی به عمل آمده و دیدگاه‌هایی ارائه شده‌اند که به چند مشخصه مهم

رهمین می‌گردند.

گی ارمه در کتاب فرهنگ و دموکراسی^{۱۱} می‌نویسد، شهروندی فقط از لحظه‌ای آغاز می‌شود که انسان درها را به روی کسانی که با او فرق دارند، بگشاید. شهروند کسی است که قواعد سلوک دموکراتیک را می‌داند و ارزش‌های اخلاقی آن را می‌شناسد. شهروند کسی است که قدرت‌های جدید خود را باور کند و آنها را اعمال کند. یکی از این قدرت‌ها این است که از همه

هویت ساختن یک قالب اجتماعی برای «خود» است که رفتارهای اجتماعی شخص را جهت می‌دهد و نحوه مشارکت او را در سیستم اجتماعی تعیین می‌کند

مسئولان امور و مدیران شهرش، حساب اعمال و رفتارشان را بخواهد. ویژگی‌های مهم «هویت شهروندی» را با جمع‌بندی نظریات و دیدگاه‌های متنوع در این باره، می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد:

۱- آگاهی عنصر بسیار محوری و مهم در معنای خویشتن و تعریف موقعیت خویش است. شهروند کسی است که به توانمندی‌ها و نیازهای خویش واقف است، شرایط اجتماعی و شهری خود را می‌شناسد و در حیطه توانایی‌های خود در تأثیری که در تصمیمات مدیران جامعه‌اش دارد، احساس صلاحیت می‌کند. «آگاهی» مؤلفه بسیار مهمی است که بر واکنش‌پذیری فرد تأثیر می‌گذارد. از آنجا که «شهروند» خود را آگاه و مطلع از امور شهر می‌داند و می‌پندارد، همواره خود را در جایگاهی قرار می‌دهد که بر امور محیط زندگی‌اش نظارت دارد و در مواقع لزوم در تغییر شرایط، مداخله می‌کند و مدیریت شهر را به جانش فرا می‌خواند.

۲- شهروند کسی است که با همه هشامی و آگاهی و توانمندی‌هایی که برای خود قائل است، نسبت به لغزش‌پذیری خود نیز معترف است. این نگرش پیامدهای مهم دارد. اگر تمام عقاید در معرض خطا باشند پس درباره هیچ موضوعی بی‌آنکه حداقل اجازه شنیده شدن به افکار متضاد داده شده باشد، هیچ تصمیمی نباید گرفت. شهروند هیچ گاه آندیشه و گرایش و دیدگاه خود را مطلق نمی‌پندارد.

شهروندی فقط از لحظه‌ای آغاز می‌شود که انسان درها را به روی کسانی که با او فرق دارند، بگشاید

۳- شهروند کسی است که آزمایش‌گر و اصولاً تجدید نظر خواه است، پویایی و به دنبال موقعیت‌های تازه بودن و اثربخش و سازندگی از ویژگی‌ها و روحیات شهروندی محسوب می‌شود. این به معنای نابود کردن میراث گذشته - که در شهرهای ما پدیده آشنایی است - نیست بلکه اتفاقاً حفظ و ارج نهادن به میراث

پیشینیان است که با الهام گرفتن از آنها همواره طرحی نو در انداخته می‌شود. اندیشه‌های نو خلق می‌شود و مولفه‌های تازه پدیدار می‌گردد.

۴- داشتن نگرش انتقادی از عناصر هویت شهروندی است. شهروند همواره نسبت به رهبران جامعه و مدیران شهری، نگرشی انتقادی دارد. اگر چه شهروند به مدیران و نظام و ساختار مدیریتی شهر و جامعه خود اعتماد دارد، اما این اعتماد با روحی انتقادی آبدیده می‌شود. مدیران همواره در معرض انتقاد شهروندان قرار دارند. هویت شهروند، هویت خاموشی و سکوت و انفعال نیست، زیرا اساساً آگاهی با پرستگری و نقادی همراه است.

۵- شهروند هویتی متعطف و نرمش‌پذیر دارد. شهروند کسی است که خود را با تغییرات اجتماعی سازگار می‌کند. وی برای این تغییرات استدلال می‌کند و اگر در مسیر رشدش باشد آن را می‌پذیرد. جامعه تغییرپذیر با خلق و خوی شهروندی تناسب بیشتری دارد، چون شهروند روحهای ایستا و راکد ندارد بلکه پیوسته بر آگاهی‌اش افزوده می‌شود و جهان فرهنگی‌اش گسترش می‌یابد.

۶- شهروند در پرتو آگاهی خود همواره آماده عمل و داوری است. واقع‌گرایی و عمل‌گرایی دو عنصر نظام هویتی شهروندی‌اند. شهروند کمال‌گرا نیست اما در عین حال ناامید هم نیست و در جهت ایجاد شرایط مطلوب، برنامه‌ریزی و حرکت

شهروندی در جامعه دموکراتیک (مردم سالار) ممکن می‌شود. ساختار شخصیت کسانی که در نظام سیاسی - اجتماعی مردم سالار زندگی می‌کنند، آشکارا با نظام شخصیت ساکنان سوزمینی با حکومت استبدادی، تفاوت دارد

می‌کند و از مدیران جامعه‌اش نیز چنین می‌خواهد. درک شهروند نسبت به خود، این نیست که فردی کامل و بی‌نقص است، چرا که چنین درکی همواره خشونت‌گرایی و انفعال برای فرد به همراه دارد.

۷- روایت‌گری، ویژگی مهم دیگر در هویت شهروندی است. روایت‌گری به معنای تعیین علت‌هایی برای رفتار است. شهروند همواره پاسخگوی هر عملی است که از او سرزده است. این نکته مهمی است، چرا که او فقط انتقاد و پرسش نمی‌کند، بلکه خود نیز برای رفتارهایش استدلال می‌کند و پاسخ دارد. توانایی روایت‌گری، پیش‌زمینه‌های اجتماعی و تربیتی خاص خود را طلب می‌کند. جامعه سرکوبگر، فرد روایت‌گر پرورش نمی‌دهد.

۸- بردباری و شکیبایی از عناصر هویتی شهروندی است. این بردباری نوعی مصالحه جویی و سازش‌پذیری نیز به شهروند می‌بخشد و او را به سمت فعالیت‌های مشارکت‌طلبانه سوق می‌دهد. مصالحه بر مبنای گفت و گو، فرایندی عقلانی است و روحیه مشارکت را تقویت می‌کند.

شهروند کسی است که در سه سطح از خود شکیبایی نشان می‌دهد. اساسی‌ترین سطوح همانا تحمل ناهمخوانی است. هر جا

در مجموعه باورها و پندارهای شهروند است. این عنصر هویتی، به ویژه با دموکراسی پیوند وثیقی دارد. دموکراسی، مشارکت آگاه و مصمم شهروندان را طلب می‌کند. در صورتی که فرد بر این باور نباشد که می‌تواند در سرنوشت شهر و جامعه خویش مداخله کند و بر آن تأثیر بگذارد، در این صورت همواره منتظر قبری می‌ماند که برای او تصمیم‌گیری کند.

شهروند کسی است که بد توانمندی‌ها و نیازهای خویش واقف است، شرایط اجتماعی و شهری خود را می‌شناسد و در حیطه توانایی‌های خود در تأثیری که در تصمیمات مدیران جامعه‌اش دارد، احساس صلاحیت می‌کند.

مجموعه ویژگی‌هایی که بر شمرده شدند، تنها نمونه‌هایی از مواردی هستند که پایه‌های هویت شهروندی را استحکام می‌بخشند.

سلوم می‌شود که نقش شهروندی، نقش ساده و بی‌مبانی نیست بلکه متضمن سطح بالایی از آگاهی درباره سیاست، مدیریت و جامعه و فرهنگ است. یورگن هابرماس (۱۹۲۹ م.) معتقد است که در بافت حوزه عمومی و جامعه مدنی است که افراد نقش شهروندی پیدا می‌کنند. در نقش شهروندی، فرد عضو تمام عبار جامعه خود می‌گردد و شأن حقوقی ویژه‌ای دارد. داشتن «هویت شهروندی» به این معناست که فرد در نظام اجتماعی و در شهر خویش، با دو مؤلفه مهم «تعلق» و «تعهد» به هنجارها و ارزش‌هایی که آموخته است، خود را عضوی از «مجموعه‌ای به نام «ما» تلقی می‌کند. حسن تعلق و تعهد به یک محیط اجتماعی - همچون شهر - نیات و انسجام گروهی را افزایش می‌دهد. «شهروندی» نوعی قالب اجتماعی برای زیستن فرد درون شهر و جامعه است. این قالب اجتماعی فقط در ایفای هنجارها و نقش‌های خاصی خلاصه نمی‌شود بلکه کیفیت درونی ویژه‌ای نیز به فرد می‌بخشد و گرایش‌ها و احساسات و عواطف فرد را جهت می‌دهد. «هویت شهروندی» داشتن، نحوه مشارکت فرد را در سیستم اجتماعی تعیین می‌کند. در نظام مدیریتی استبدادی و

شهروند خود را تابع قوانین می‌داند و در عین حال خود را شریک در وضع قوانین تلقی می‌کند. قانون‌مندی و قاعده‌پذیری از اصول شهروندی است.

مطلق‌گرا، فرد برای خود هویتی قائل نیست که بر مبنای آن بتواند نظر دهد، اعتراض کند، مخالفت ورزد یا در امور جامعه‌اش دخالت کند. در چنین شرایطی فرد خود را بی‌معنا و بی‌قدرت، احساس می‌کند. شهروندی با «نظام شخصیت ویژه‌ای» تناسب دارد. هویت شهروندی درکی از بودن و حضور در جامعه به فرد می‌دهد که این درک و این حضور نمی‌تواند در نظام استبدادی شکل گیرد.

که شهروندان تحمل ناهموایی و رأی مخالف را ندانسته باشند، مشارکت در مدیریت شهر با آنکه ممکن است وسیع باشد ولی سطحی است. در شهری که همه یکسان می‌اندیشند و یک عقیده دارند، زرفای کامل در مشارکت امکان‌ناپذیر است. وحدت تحمیلی، مشارکت را بی‌معنا می‌کند. در دومین سطح، شهروند باید آماده باشد تا اجازه دهد دیگری مخالف، در کنار او زندگی کند بلکه حتی مخالفت مستقیم دیگری با اعتقادات و اصول مورد قبول خود را نیز تحمل کند. در سلوح سوم، شهروند باید مخالفت را حتی هنگامی که از جانب افراد متعصب خشک مغز مطرح می‌شود، تحمل کند. اگر چه این سطح تحمل بسیار صوری می‌خواهد، اما شهروند با آگاهی و بینش منطقی‌اش می‌بایست آرام‌آرام در جهت رشد شخصیت دیگری بکوشد. تربیت شهروندی، زمان بر است. درونی شدن تمام ارزش‌هایی که پیش از این ذکر گردید، احتیاج به فرآیندی طولانی مدت مساوی مراحل رشد آدمی دارد. به همین جهت است که گفته‌اند، فردی که در پستو مردم سالزانه متولد می‌شود، همراه با جامعه‌پذیری‌اش، ویژگی‌ها و خلق و خوی ویژه‌ای می‌یابد که مفهوم شهروندی را می‌تواند تحقق بخشد.

۹- شهروند رویدادها را، همان‌گونه که هستند، صادقانه و بدون پیشداوری ارزیابی می‌کند و می‌پذیرد. شهروند نقش

مدیران همواره در معرض انتقاد شهروندان قرار دارند. هویت شهروندی، هویت خاموشی و سکوت و انفعال نیست، زیرا اساساً آگاهی با پرسشگری و نقادی همراه است.

اجتماعی خود را در مجموعه‌ای که در آن زیست و کار می‌کند، می‌شناسد و با مسئولیت‌پذیری و وظیفه‌شناسی، هنجارهای نقش خود را اجرا می‌کند.

شهروند خود را تابع قوانین می‌داند و در عین حال خود را شریک در وضع قوانین تلقی می‌کند. قانون‌مندی و قاعده‌پذیری از اصول شهروندی است. از آنجا که فرایند جامعه‌پذیری افراد در محیطی همگون به لحاظ ساختار قوانین و مقررات اتفاق می‌افتد، ساکنان شهر از طرح مشترک آموخته شده‌ای پیروی می‌کنند، که این موضوع رفتارها و کنش‌های آنان را در موقعیت‌های مشابه پیش‌بینی‌پذیر می‌سازد.

از کارکردهای مهم «هویت» آن است که کنش افراد را پیش‌بینی‌پذیر می‌سازد. این امر برای مدیران جامعه بسیار سودمند است؛ چرا که بدین ترتیب می‌توانند تصویری نسبتاً روشن از آینده تصمیمات و اقدامات خود در اختیار داشته باشند. وقتی مدیران شهری بدانند که با تصمیم خود در هر موضوع خاصی چه واکنشی را در شهروندان بر خواهند انگیزخت، قبل از به اجرا درآوردن و عملی کردن ایده‌های خود می‌توانند در طرح‌های خود تجدید نظر، اصلاح و اصرار - و یا حتی صرف‌نظر - کنند.

۱۰- شهروند کسی است که به استعدادهای جمعی خود در حکومت کردن بر خویش اعتماد داشته باشد. اعتماد عنصری مهم

- منابع:
- ۱- کوکستر بیان عدالت‌های مبتنی بر جامعه‌شناسی، ترجمه شهروز سیدزاده، انتشارات نشر نی، ۱۳۷۸.
  - ۲- رابرتز فرهنگ و معنای شهروندی، ترجمه سید سعید نقی، انتشارات ققنوس، سال اول، ۱۳۷۶.
  - ۳- ویلمکنس شهر و حکمرانان ترجمه شهروز سیدزاده، انتشارات نشر نی، ۱۳۷۲.
  - ۴- ویلمکنس، اندیشه‌های جامعه‌شناسی، مؤسسه انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی، اردیبهشت ۱۳۷۶.
  - ۵- جوز سیران، استقلال کلمه (بر فراز و پستی سخن‌گو و چالاک‌های آگروم) ترجمه سیدزاده، سال اول، ۱۳۷۸.
  - ۶- فرانتز برنس، ۱۰۰ سوال کلیدی و پاسخ‌ها، ترجمه سیدزاده، انتشارات نگاه، ۱۳۷۷.
- یاسین پور

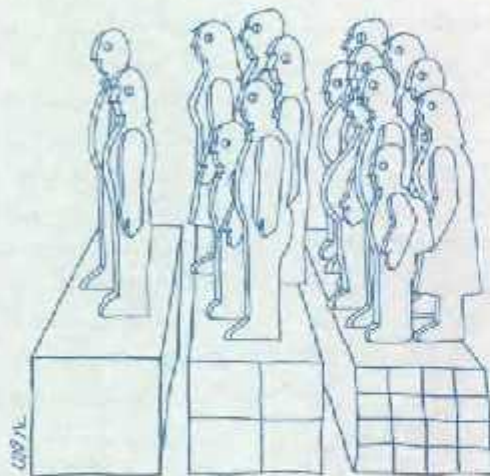
معرفی انواع روش‌های کنترل تراکم شهری

راضیه رضازاده

عضو هیئت علمی دانشگاه علم و صنعت ایران

علیرضا آریافر

کارشناس ارشد شهرسازی - برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای

طرح مسئله

مسکونی در سطح و عدد شدت استفاده از زمین است. لازم به ذکر است که تمامی موارد یاد شده شاخص‌هایی در مطالعات شهرسازی اند، که می‌توان با دیدگاه عامل کنترل کننده میزان جمعیت شهرها به آنها تکیه کرد.

در این صورت این شاخص‌ها روش‌هایی برای کنترل تراکم جمعیتی در شهرها خواهند بود. در ادامه، تأثیر این روش‌ها در شکل‌گیری کالبد شهرها و میزان کارایی آنها در کنترل جمعیتی در شهرها بررسی می‌گردد.

مساحت قطععات تفکیکی (دانه‌بندی)

یکی از قدیمی‌ترین و متداول‌ترین ضوابط مورد استفاده در کنترل تراکم جمعیتی، تعیین ضابطه حداقل اندازه قطععات تفکیکی است که از طریق آن می‌توان تراکم‌های شهری را کنترل کرد.

شکل ۱ یک بلوک شهری را نشان می‌دهد. در حالت الف این بلوک شهری به ۲۰ قطعه ۱۵۰ مترمربعی تقسیم شده است. در حالت ب نیز همان بلوک شهری به ۳۰ قطعه ۱۰۰ مترمربعی تقسیم شده است. در صورتی که الگوی سکونت به صورت لک خانواری در هر قطعه تفکیکی باشد، در حالت اول ۲۰ خانوار در

مسئله تراکم جمعیتی از اساسی‌ترین موضوعات شهرسازی است. منظور از تراکم جمعیتی به طور عام نسبت جمعیت به واحد سطح است، که خود انواع مختلفی دارد. به طور معمول برای برنامه‌ریزی و طراحی برای یک سکونتگاه شهری، با توجه به امکان تأمین خدمات پیش‌بینی شده به لحاظ تجهیزات شهری و یا تأسیسات زیربنایی، جمعیت جمعیتی برای سکونت پیشنهاد می‌گردد. این امر خود بر حسب وسعت سکونتگاه، تراکم جمعیتی را به دست می‌دهد، که آن را می‌توان تراکم جمعیتی بهینه نامید. یکی از وظایف اساسی و مهم برنامه‌ریزان و مدیران شهری، حفظ این تراکم بهینه جمعیتی و رعایت سقف جمعیت پیش‌بینی شده است. به این منظور لازم است که از مناسب‌ترین روش‌ها که نیل به این هدف را ممکن می‌سازد بهره‌گیری کرد.

کنترل سقف جمعیتی و به دنبال آن تراکم جمعیتی، به طور مستقیم برای برنامه‌ریزان و مدیران شهری مقصور نیست. برای این منظور از روش‌هایی که به روش‌های کنترل تراکم «موسوم‌اند» استفاده می‌گردد. این روش‌ها به شکل ضوابط و دستورالعمل‌های شهرسازی تدوین می‌گردند و در کنار سایر ضوابط شهری از جمله کاربری زمین، شبکه معابر و جز آن برای اجرا به تصویب مراجع ذیصلاح می‌روند. اگر چه هدف اساسی این ضوابط و دستورالعمل‌های اجرایی همان کنترل تراکم جمعیتی و نهایتاً سقف جمعیتی شهرهاست، با این حال این ضوابط و دستورالعمل‌ها بر چگونگی شکل‌گیری کالبد شهر و فرم و منظر آن تأثیر می‌گذارند. ضوابط و دستورالعمل‌های مورد استفاده در طرح‌های شهری، اساساً بر چگونگی کمّی و کیفی ساخت و ساز تأکید می‌کنند و امکان کنترل مستقیم ساخت و ساز و چگونگی و میزان اخذات بنا را فراهم می‌سازد. بنابراین هدف شهرسازان از تدوین این ضوابط و مقررات در واقع دو سویه است: اول از یک سو اهداف طراحی شهری به مفهوم شکل دادن به فرم فیزیکی، توده و فضا و در مجموع کالبد فیزیکی شهر و ویژگی‌های آن را مد نظر دارند؛ و از سوی دیگر اهداف برنامه‌ریزانه، و به خصوص هدف نیل به تراکم‌های جمعیتی پیش‌بینی شده را.

برخی از متداول‌ترین روش‌های کنترل تراکم، کنترل مساحت قطععات تفکیکی (دانه‌بندی)، ضریب سطح اشغال، ارتفاع ساختمانی، ضریب سطح زیربنا (تراکم ساختمانی)، تراکم واحد

صورت درصد بیان می‌شود. به طور مثال، وقتی ضریب سطح اشغال برای یک قطعه ۵۰۰ مترمربعی ۶۰ درصد باشد، این بدان مفهوم است که در مساحتی معادل ۶۰ درصد از ۵۰۰ مترمربع، (۳۰۰ مترمربع) حق ساخت و ساز و احداث بنا وجود دارد.

ضریب سطح اشغال در الگوی ساخت و ساز یک طبقه تأثیر مستقیمی بر سرانه زیربنا در شهرها دارد. اما بایستی توجه داشت که در صورت رواج الگوی ساخت و ساز بیش از یک طبقه که امروزه در اغلب شهرهای ایران متداول شده است، تأثیر ضریب سطح اشغال بر زیربنای عرضه شده در شهر به شدت کاهش می‌یابد. بنابراین میزان تأثیر این شاخص بر تراکم جمعیتی نیز حتی به شکل غیر مستقیم و از طریق سرانه زیربنا، تقلیل خواهد یافت.

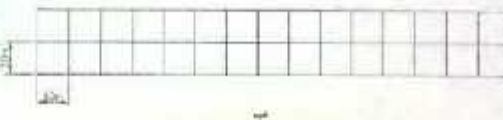
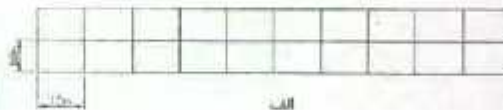
در زمان حاضر متداول ترین ضریب سطح اشغال مورد استفاده در طرح‌های شهری ۶۰ درصد است؛ هر چند در برخی مناطق

متداول ترین ضریب سطح اشغال مورد استفاده در طرح‌های شهری ۶۰ درصد است

شهری ممکن است ضریب سطح اشغال به ۵۰ درصد و ۴۰ درصد نیز کاهش یابد. در موارد خاص مانند مصوبه شورای عالی شهرسازی و معماری ایران، موسوم به مصوبه برج - باغ، ضریب سطح اشغال به ۱۵ درصد تقلیل یافته است. همین مصوبه بر نقش ترکیبی دو شاخص یعنی ضریب سطح اشغال و تعداد طبقات ساختمانی تأکید دارد و با کاهش سطح اشغال و افزایش تعداد طبقات ساختمانی، نیل به تراکم ساختمانی خاصی را مد نظر قرار می‌دهد. در آمریکا سطح اشغال مجاز بنا به‌طور متداول در الگوی مسکن بین ۲۰ تا ۳۰ درصد سطح زمین است (De chiara p. 23). در برخی موارد سطح اشغال تا ۳۵ درصد سطح زمین نیز افزایش می‌یابد. اما افزایش سطح اشغال تا این حد توصیه نمی‌شود، چرا که به تراکم بیش از حد جمعیت در فضاهای باز می‌انجامد.

مساحتی معادل ۲۰۰۰ مترمربع ساکن شده‌اند. این در حالی است که در حالت ب ۲۰ خانوار در همان مساحت سکونت دارند. حال اگر بعد خانوار در شهر مورد بررسی معادل ۴ نفر باشد، در حالت الف تراکم خالص مسکونی تقریباً برابر ۲۶۷ نفر بر هکتار و در حالت ب این تراکم معادل ۳۰ نفر بر هکتار خواهد بود.

در اینجا می‌بایست به نکته‌ای اساسی توجه کرد: ضابطه حداقل اندازه قطعات تفکیکی در صورتی می‌تواند در کنترل تراکم جمعیتی مؤثر باشد که الگوی سکونت تک خانواری در هر قطعه تفکیکی باشد. حال در صورتی که الگوی سکونت تک خانواری نباشد و چندین خانوار در یک قطعه تفکیکی اسکان یابند، چه به صورت یک واحدی قدیمی (خانه‌های استجاری که اکثراً به صورت حیاط

شکل ۱. تأثیر مساحت قطعات تفکیکی بر فرد شهری و کنترل جمعیت شهری

مرکزی اند) و چه به صورت چند واحد در یک ساختمان (آپارتمان سازی)، دیگر مساحت قطعات تفکیکی روش مناسبی برای کنترل تراکم جمعیتی نخواهد بود.

ضریب سطح اشغال

یکی از ابتدایی ترین و پایه‌ای ترین روش‌های کنترل تراکم جمعیتی، ضریب سطح اشغال زمین است. منظور از ضریب سطح اشغال، نسبت سطح مجاز برای ساخت و ساز یا توجه به مساحت کل قطعه تفکیکی است. بر این اساس، شاخص مذکور از تقسیم سطح اشغال مجاز بر مساحت کل قطعه تفکیکی به دست می‌آید و به

شکل ۲. تأثیر ارتفاع ساختمان‌ها بر شاخصین در حیطه اشغال

اشغال مجاز و به منظور آزاد سازی زمین استفاده می شود. ضوابط بلند مرتبه سازی در ایران نیز بر مبنای همین منطق شکل گرفته اند، به طوری که با افزایش تعداد طبقات و به ازای تعداد واحد مسکونی بایستی فضای بار خصوصی مشخص در محدوده ملک تأمین گردد.

ضریب سطح زیر بنا (تراکم ساختمانی)

ضریب سطح زیر بنا یا تراکم ساختمانی، یکی از رایج ترین روش های کنترل تراکم جمعیتی در جهان و به خصوص در شهرهای ایران است. این شاخص از تقسیم مساحت زیربنای ساختمانی احداث شده بر کل مساحت قطعه تفکیکی به دست می آید. بنابراین تراکم ساختمانی بدون واحد است و به صورت درصد معرفی می شود. در واقع این شاخص درصد مجاز ساخت زیربنای ساختمانی را، نسبت به مساحت کل قطعه تفکیکی، مشخص می سازد.

به طور مثال، وقتی تراکم ساختمانی یک قطعه تفکیکی ۱۸۰ درصد است، ساخت بناهایی که مساحت زیربنای آن ۱۸۰ درصد مساحت کل قطعه تفکیکی است، در آن زمین مجاز است. بر این اساس، اگر سطح اشغال مجاز برای ساخت و ساز در هر قطعه مشخص باشد، تأثیر تراکم ساختمانی به صورت افزایش طبقات ساختمانی نمایان می شود. کاربرد ترکیبی تراکم ساختمانی و ضریب سطح اشغال به تنوع تعداد طبقات ساختمانی می انجامد. چنین مسئله ای را می توان با ذکر مثال روشن تر ساخت.

ضریب سطح زیر بنا یا تراکم ساختمانی، از تقسیم مساحت زیربنای ساختمانی احداث شده بر کل مساحت قطعه تفکیکی به دست می آید. تراکم ساختمانی بدون واحد است و به صورت درصد معرفی می شود

در شکل ۳ یک قطعه زمین ۲۵۰ مترمربعی، که دارای تراکم ساختمانی ۱۸۰ درصد است دیده می شود. بر این اساس در این قطعه معادل ۱۸۰ درصد کل مساحت قطعه، یعنی ۴۵۰ مترمربع، می توان زیربنای ساختمانی احداث کرد. در حالت الف ضریب سطح اشغال معادل ۶۰ درصد است. بنابراین ۱۵۰ مترمربع از قطعه می تواند به وسیله بنای ساختمانی اشغال شود. لذا با توجه به تراکم ساختمانی مجاز در این قطعه می توان یک ساختمان ۳ طبقه احداث کرد. اما در حالت ب سطح اشغال مجاز در همان قطعه برابر ۴۰ درصد است و بنا می تواند مساحتی معادل ۱۰۰ مترمربع را اشغال کند. با توجه به تراکم ساختمانی برای این قطعه، در این حالت یک ساختمان ۲/۵ طبقه در این قطعه تفکیکی می توان احداث کرد. مثال پیش گفته به خوبی تأثیر سطح اشغال مجاز را در کنار تراکم ساختمانی ثابت، بر تعداد طبقات ساختمانی در ساخت و سازهای شهری نشان می دهد؛ اما بایستی توجه داشت که این تأثیر عمدتاً جنبه طراحانه دارد.

چون رابطه بین تراکم ساختمانی و طبقات ساختمانی با ثابت بودن ضریب سطح اشغال مستقیم است، بنابراین با افزایش تراکم ساختمانی، و در صورت ثابت ماندن متوسط زیربنای مسکولی -

می بایست توجه داشت که نسبت سطح اشغال بنا به یک از ناکارآمدترین شاخص ها برای کنترل تراکم جمعیتی است و فقط در مواردی که سطح اشغال بنا با شاخص های دیگری چون تعداد طبقات ساختمانی همراه گردد، می تواند بر کنترل تراکم جمعیتی تأثیر بگذارد. در مقابل، ترکیب نسبت سطح اشغال بنا و تعداد طبقات ساختمانی بر شکل و حجم بنا مؤثر است و تأمین نور و هوای مورد نیاز نیز با استفاده از این شاخص دست یابنی است. در نهایت می توان گفت که این شاخص در زمینه طراحی شهری اهمیت خاصی دارد و بیشتر مورد توجه طراحان شهری است.

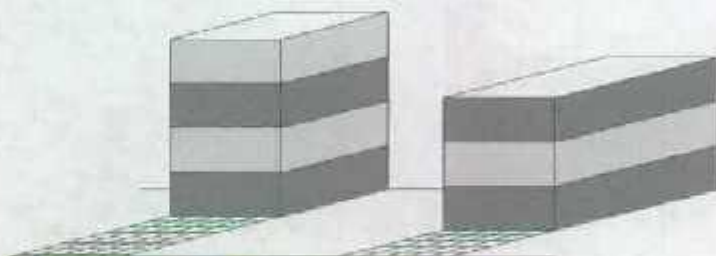
در آمریکا سطح اشغال مجاز بنا به طور متداول در الگوی مسکن بین ۲۰ تا ۳۰ درصد سطح زمین است

طبقات ساختمانی

یکی دیگر از شاخص های که به عنوان ابزار کنترل تراکم جمعیتی مورد استفاده قرار می گیرد، تعداد طبقات ساختمانی مجاز است.

سابقه استفاده از کنترل تعداد طبقات ساختمانی مجاز به دوران باستان باز می گردد؛ به طوری که در دوران حکومت نرون تعداد طبقات ساختمانی در شهر رم به حداکثر ۷ طبقه محدود شده بود (موریس ۱۳۶۸، ص ۶۸). استفاده از این روش طی قرن گذشته مجدداً رواج یافت. به طوری که ضوابط ساختمانی انگلستان بر اساس رابطه ای مستقیم بین حداکثر تعداد طبقات ساختمان و عرض معبر تدوین گردید.

در اعمال شاخص کنترل تعداد طبقات ساختمانی، استفاده از حوزه بندی ارتفاعی برای نواحی مختلف شهری متداول است. بایستی توجه داشت که شاخص تعداد طبقات ساختمانی تأثیر مستقیمی بر خط آسمان و منظر شهری دارد و به این لحاظ شاخص مهمی برای طراحان شهری است. اما از سوی دیگر، در بسیاری موارد شاخص تعداد طبقات ساختمانی به طور غیر مستقیم بر تعداد

شکل ۳: تأثیر ضریب سطح اشغال و تراکم ساختمانی بر تعداد طبقات ساختمانی

واحد مسکولی احداث شده در قطعات تفکیکی اعمال کنترل می کند و از این جنبه می تواند جمعیت ساکن در قطعات تفکیکی را کنترل کند.

به طور عمده از روش طبقات ساختمانی مجاز، در کنار سطح

انگوب ساخت و ساز	مساحت قطعه تقریبی	درصد سطح اشغال مجاز	تراکم ساختمانی	طبقات ساختمانی	تعداد واحد مسکونی	تراکم خالص مسکونی
تک واحدی در هر طبقه (الف)	۷۵۰ متر مربع	۶۰ درصد	۲۲۰ درصد	۴ طبقه	۴ واحد	۸۰۰ نفر در هکتار
دو واحدی در هر طبقه (ب)	۷۵۰ متر مربع	۶۰ درصد	۲۲۰ درصد	۴ طبقه	۸ واحد	۱۶۰۰ نفر در هکتار

اندازه واحدهای مسکونی تغییر می‌دهد، دیگر شاخص تراکم ساختمانی نقش خود را در کنترل تراکم جمعیتی از دست خواهد داد. در اینجا با یک مثال مسئله ضعف شاخص تراکم ساختمانی در کنترل تراکم جمعیتی در صورت تغییر انگوب سکونت، اعمال سیاست کوچک‌سازی و افزایش تعداد واحد مسکونی روشن می‌شود.

شکل شماره ۴ دو قطعه زمین به مساحت ۲۵۰ مترمربع را نشان می‌دهد. در حالت الف ضریب سطح اشغال ۶۰ درصد، و تراکم

در آمریکا از شاخص «شدت کاربری زمین» (L.U.I.) استفاده می‌شود. این شاخص به طور همزمان میزان توسعه و ساخت و ساز در زمین و تراکم جمعیت یا تعداد جمعیت ساکن را کنترل می‌کند

ساختمانی ۲۲۰ درصد است. بنابراین در این قطعه زمین ساختمانی ۴ طبقه احداث شده است، به طوری که در هر طبقه آن یک واحد آپارتمان وجود دارد. در حالت ب نیز در همان مساحت و همان سطح اشغال و تراکم ساختمانی مجاز ساختمانی ۴ طبقه احداث شده است، با این تفاوت که در هر طبقه دو واحد آپارتمان وجود دارد. بر این اساس، در حالت الف ۴ واحد مسکونی و در حالت ب ۸ واحد مسکونی احداث گشته است. حال در صورتی که بعد خانوار ۴ نفر فرض گردد، تراکم خالص مسکونی در حالت الف ۸۰۰ نفر در هکتار خواهد بود. اما در حالت دوم تراکم خالص مسکونی معادل ۱۶۰۰ نفر در هکتار است. جدول شماره ۱ خلاصه‌ای از نتایج به دست آمده در مثال پیش گفته را نشان می‌دهد.

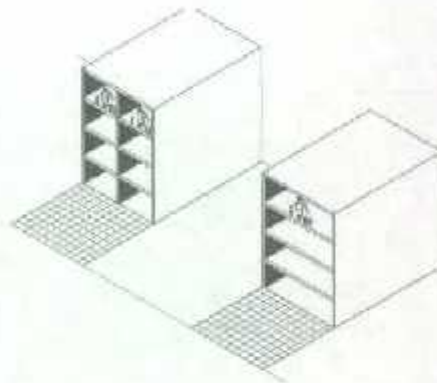
این در حالی است که تراکم ساختمانی و سایر شاخص‌های مورد استفاده به منظور کنترل جمعیت، مانند مساحت قطعه نفکی، درصد سطح اشغال و تعداد طبقات ساختمانی در هر دو حالت تغییر نکرده است. این مثال به خوبی نشان می‌دهد که تراکم ساختمانی به تنهایی نمی‌تواند شاخصی کارآمد و جامع برای کنترل تراکم جمعیتی در شهرها باشد.

تراکم تعداد واحد مسکونی در سطح

این شاخص تعداد واحد مسکونی مجاز برای احداث را در واحد سطح کنترل می‌کند. در صورتی که بعد خانوار و همچنین شاخص تعداد خانوار در واحد مسکونی در شهری مشخص و معین باشد، با کنترل تعداد واحد مسکونی ساخته شده در سطح، می‌توان به آرامی پیش تعیین شده تراکم جمعیتی نزدیک‌تر شد. این شاخص به صورتی مستقیم‌تر و ملموس‌تر نسبت به سایر شاخص‌های عنوان شده، با

تراکم جمعیتی نیز افزایش خواهد یافت. این رابطه مستقیم بین تراکم ساختمانی و تراکم جمعیتی باعث شده است که از تراکم ساختمانی به عنوان یکی از متداول‌ترین و اساسی‌ترین راه‌های کنترل تراکم جمعیتی استفاده شود.

نکته اساسی و مهم در مورد تراکم ساختمانی این است که، شاخص تراکم ساختمانی تا زمانی می‌تواند به عنوان ابزاری برای کنترل تراکم جمعیتی مورد استفاده قرار گیرد که متوسط زیربنای

شکل ۴: دو قطعه زمین به مساحت ۲۵۰ مترمربع را نشان می‌دهد. در حالت الف ضریب سطح اشغال ۶۰ درصد، و تراکم جمعیتی در صورتی که بعد خانوار ۴ نفر فرض گردد، تراکم خالص مسکونی معادل ۸۰۰ نفر در هکتار خواهد بود.

مسکونی ثابت بماند. اما هنگامی که به دلایل مختلف (از تغییر ساخت جمعیت و بعد خانوار گرفته تا تغییر شرایط اقتصادی و انگوب مصرف و بالاخره اعمال سیاست‌های خاص در مورد مسکن) مانند سیاست کوچک‌سازی و آنبوه‌سازی، در انگوب سکونت و میانگین

جدول شماره ۲

نوع واحد مسکونی	تعداد واحد مسکونی در حریب	
	مختلرب	محداکتر
واحدهای مسکونی تک و دو خانواری		
واحدهای تک خانواری مستقل	5	7
واحد های دو خانواری مستقل واحد های تک خانواری مستقل	10	12
واحد های دو واحدی بسمه مستقل واحد های تک خانواری ردیفی	16	19
واحدهای مسکونی چند خانواری		
دو طبقه	25	30
سه طبقه	40	45
شش طبقه	65	75
نه طبقه	75	85
سیزده طبقه	85	95

Chapin, 1979, p.455

تعداد واحد مسکونی در جریب	کمپ واحد مسکونی
تعداد ۲۰	واحد های تک خانواری مستقل و بلند های ۱، ۱، ۱ واری به هم رسیده واحد های تک خانواری ردیفی، واحدهای بلند خانواری با تراکم بسیار پایین استند آپارتمانی که در فضایی باغ بلند قرار گرفته اند.
۲۹ - ۲۰	واحد های دوگانه، ردیفی، واحدهای تک خانواری ردیفی واحدهای بلند خانواری با تراکم بسیار پایین (مانند آپارتمانی که در فضاهای باغ بلند قرار گرفته اند و مرتب فاصله بسیار بالایی دارند)
۲۹ - ۲۰	واحد های دوگانه، ردیفی، واحدهای تک خانواری ردیفی، واحدهای بلند خانواری با تراکم متوسط
۲۰ - ۱۰	آپارتمانی مرتب واحدهای مسکونی بلند خانواری ردیفی

Chapin, 1979, p.455

فیلا دلفیا آورده شده است (جدول شماره ۲). همان گونه که مشخص است، چهار تپ تراکم برای شهر در نظر گرفته شده است: تراکم کمتر از ۲۰ واحد مسکونی در جریب، تراکم بین ۲۰ تا ۲۹ واحد مسکونی در جریب، تراکم بین ۳۰ تا ۴۰ واحد مسکونی در جریب و بالاخره تراکم بیش از ۴۰ واحد مسکونی در جریب. سپس بر اساس تپ تراکم، تپ ساخت و ساز و مسکن مجاز در هر منطقه مشخص شده، به طوری که در مناطق دارای تراکم کمتر از ۲۰ واحد مسکونی در جریب، ساخت و ساز بلندمرتبه مجاز نیست و در مقابل، مناطق دارای تراکم بیش از ۴۰ واحد مسکونی در جریب، مختص آپارتمان سازی و با مجتمع های مسکونی ردیفی است.

تدوین ضوابط ساخت و ساز بر مبنای تراکم تعداد واحد مسکونی در واحد سطح نسبت به سایر روش های کنترل تراکم این برتری را دارد که نه تنها متضمن تأمین ضروریات بهداشتی و سلامتی مانند

جمعیت سر و کار دارد، به عبارتی، تراکم جمعیتی و تعداد جمعیت شهری بیش از سایر شاخص های معرفی شده، از تعداد واحد مسکونی ساخته شده در سطح تبعیت می کند.

تراکم تعداد واحد مسکونی در سطح، به جهت اینکه بهتر می تواند سقف جمعیتی و تراکم جمعیتی در شهرها را کنترل کند، شاخص کارآمدتر و مناسبتری نسبت به سایر شاخص ها، برای برنامه ریزان شهری است. در زمان حاضر از این روش در کشورهایی مانند استرالیا و آمریکا استفاده می شود. به طوری که اساساً در برنامه ریزی شهری آمریکا تراکم خالص مسکونی بر اساس تعداد واحد مسکونی در مساحت خالص مسکونی محاسبه می گردد و ضوابط و مقررات نیز بر کنترل تعداد واحد مسکونی تأکید دارند.

تراکم محله ای - یا به عبارتی، تراکم ناخالص مسکونی - نیز به تعداد واحد مسکونی در کل مساحت محله اطلاق می شود (P.22 DeChiara). در سال ۱۹۶۰ کمیسیون بررسی مسکن آمریکا ضوابط تعداد واحد مسکونی مجاز بر مبنای تپ واحد مسکونی را تدوین کرد، که خلاصه آن در جدول شماره ۲ آمده است.

هدف از تدوین این ضوابط تأمین نیازهای بهداشتی و رفاهی اولیه در محدوده مجتمع مسکونی بوده است. ضوابط شهرسازی نیز بر مبنای تپ تراکم برای شهرهای مختلف تدوین می گردند؛ اما آنچه حائز اهمیت می نماید، آن است که منظور از تپ تراکم، تراکم تعداد واحد مسکونی در واحد سطح است. در اینجا برای نمونه ضوابط

مساحت مجاز واحد مسکونی و تعداد مسکونی	تعداد واحد مسکونی مجاز بر جریب										
	۱۰	۱۲	۱۶	۱۸	۲۰	۲۵	۳۰	۴۰	۵۰	۶۰	۷۰
۴۰۰			۳۶	۳۸	۴۱	۴۶	۵۷	۵۲	۵۲	۵۷	۶۱
۵۰۰		۳۷	۳۹	۴۱	۴۴	۴۹	۵۰	۵۴	۵۶	۶۰	۶۴
۶۰۰	۳۷	۳۹	۴۲	۴۴	۴۷	۵۰	۵۲	۵۶	۶۰	۶۴	۶۵
۷۰۰	۳۹	۴۲	۴۴	۴۶	۴۸	۵۲	۵۵	۵۹	۶۲	۶۵	
۸۰۰	۴۱	۴۳	۴۶	۴۸	۵۱	۵۴	۵۷	۶۱	۶۴		
۹۰۰	۴۲	۴۵	۴۷	۴۹	۵۱	۵۵	۵۸	۶۲			
۱۰۰۰	۴۳	۴۷	۴۹	۵۱	۵۴	۵۸	۶۰	۶۴			
۱۱۰۰	۴۵	۴۸	۵۰	۵۲	۵۴	۵۸	۶۱	۶۵			
۱۲۰۰	۴۷	۴۹	۵۰	۵۳	۵۶	۶۰	۶۱				
۱۳۰۰	۴۸	۵۰	۵۳	۵۵	۵۸	۶۱	۶۲				
۱۴۰۰	۴۹	۵۰	۵۴	۵۶	۵۹	۶۲	۶۵				
۱۵۰۰	۵۰	۵۱	۵۵	۵۷	۶۰	۶۴					
۱۶۰۰	۵۱	۵۳	۵۶	۵۸	۶۱	۶۴					
۱۷۰۰	۵۲	۵۴	۵۶	۵۹	۶۲	۶۵					
۱۸۰۰	۵۲	۵۵	۵۶	۵۹	۶۱						

De Chiara, 1962, p. 61

جدول شماره ۴

درصد سطح زیر بنا	تعداد نواحی کاربری زمین
۲۵	۱
۵	۲
۱۰	۳
۲۰	۴
۴۰	۵
۸۰	۶
۱۲۰	۷
۲۲۰	۸

De Chiara, 1962, p. 23

نور، هوا و نظایر اینها در داخل واحدهاست، بلکه عملاً هم بر سیمای شهری کنترل مناسبی اعمال می کند و هم نیل به اهداف برنامه ریزانه تراکم جمعیتی پیشنهادی را عقدهور می سازد.

شدت کاربری زمین

به منظور کنترل ساخت و ساز و تراکم جمعیتی، در آمریکا از شاخص کامل تری با عنوان «شدت کاربری زمین»^{۱۱} (L.U.I.) استفاده می شود. این شاخص به طور همزمان میزان توسعه و ساخت و ساز در زمین و تراکم جمعیت یا تعداد جمعیت ساکن را کنترل می کند (Chapin, 1979, p.51). به عبارتی، شاخص «شدت کاربری زمین» به طور همزمان تعداد واحد مسکونی و سطح زیربنای مسکونی را کنترل می کند. این شاخص همچنین علاوه بر سطح زیربنای مسکونی و تعداد واحدهای مسکونی مجاز میزان حفاظت پارکینگ و فضای باز و فضای مسکونی مورد نیاز را تعیین می کند.

«شدت کاربری زمین» با شاخص های عددی خاص سنجیده می شود. اساس شاخص «شدت کاربری زمین»، نسبت سطح زیر بنا به مساحت زمین است؛ اما همان گونه که مطرح گردید، در کنار این

نسبت کل پارکینگ T.C.R	نسبت پارکینگ ساکنین O.C.R	نسبت فضای تفریحی R.S.R	نسبت فضای زیستی R.S.R	نسبت فضای باز O.S.R	تراکم ساختمانی F.A.R	شدت کاربری زمین L.U.I
2.2	2.0	0.025	0.65	0.80	0.100	3.0
2.1	1.9	0.026	0.62	0.80	0.107	3.1
2.1	1.9	0.026	0.60	0.79	0.115	3.2
1.8	1.6	0.032	0.53	0.77	0.162	3.7
1.7	1.5	0.033	0.52	0.77	0.174	3.8
1.7	1.5	0.036	0.52	0.77	0.187	3.9
1.6	1.4	0.036	0.52	0.76	0.200	4.0

De Chiara, 1984, p.34

اعمال کنترل کنند. از میان روش‌های کنترل تراکم جمعیتی در شهرها، اساساً می‌بایست به روش‌هایی روی آورد که این امر را به صورتی مستقیم‌تر انجام می‌دهند. اما همان گونه که ملاحظه شد، بیشتر تکنیک‌های معرفی شده، هر چند با هدف کنترل تراکم جمعیتی تنظیم شده‌اند، به طور عمده بر حجم بنا و در نهایت بر فرم و منظر شهرها تأثیر می‌گذارند. برای نمونه، ضوابط مربوط به تراکم ساختمانی، تعداد طبقات و درصد اشغال بیشتر جنبه طراحی دارند و در زمینه طراحی شهری اهمیت می‌یابند. لذا این روش‌ها بیشتر مورد توجه طراحان شهری‌اند و ابزارهای مناسبی برای دستیابی به اهداف طراحی‌خانه محسوب می‌شوند.

هر چند تدوین ضوابطی که تیل به اهداف طراحی‌خانه را مقدر سازد اهمیت دارد، اما بایستی به دنبال تدوین ضوابط و به طور روشن‌تر به دنبال روش‌هایی بود که تیل به اهداف برنامه‌ریزانه را قواموش نگیند و بتواند به طور همزمان، یا به صورت ترکیبی، تیل به اهداف برنامه‌ریزانه و طراحی‌خانه را مقدر سازد. تجربه نشان داده است که برای کنترل تراکم جمعیتی در شهرها، استفاده از یک روش به تنهایی کارآمد و مفید نیست و به این منظور لازم است که از مجموعه‌ای از روش‌ها بهره‌جست، به گونه‌ای که بتواند علاوه بر تأثیر گذاری بر فرم و کالبد شهرها، تراکم جمعیتی و سقف جمعیتی شهرها را نیز به شکلی مناسب کنترل کند.

همان‌طور که پیش‌تر هم اشاره شد، برنامه‌ریزی شهری اساساً به تأمین خدمات مورد نیاز شهروندان در سطح شهر می‌انديشد. از این رو تراکم جمعیت و بار فشار جمعیت بر خدمات شهری مورد توجه خاص این گروه از متخصصان امور شهری است. برای این منظور، از بین روش‌های بررسی شده به طور خاص روش کنترل تعداد واحد مسکونی مجاز، به صورتی مستقیم‌تر می‌تواند تعداد خانوار ساکن - و در نهایت، جمعیت ساکن - را کنترل کند. از این رو لازم است که در کنار توجه به تراکم ساختمانی مجاز، تعداد طبقات ساختمانی، سطح اشغال و مانند اینها، که بر احجام ساختمانی و همچنین بر کیفیت سبعا و منظر شهری اثر می‌گذارد، تعداد واحد مسکونی مجاز نیز از طریق ضوابط مربوطه کنترل گردد. بدین ترتیب تیل به تراکم‌های جمعیتی پیشنهادی در طرح‌های بالادست، و همچنین تأمین خدمات مورد نیاز شهروندان میسر می‌شود.

معیار، چند معیار دیگر نیز سنجیده می‌شود.

مقیاس عددی سنجش «شدت کاربری زمین» به صورت تصاعدی است. چنانکه «شدت کاربری زمین» معادل تراکم ساختمانی ۲/۵ درصد باشد و به ۲ برسد، تراکم ساختمانی معادل آن ۵ درصد خواهد بود؛ و در صورتی که «شدت کاربری زمین» به ۲ برسد، تراکم ساختمانی دو برابر می‌شود و به ۱۰ درصد می‌رسد. این ظوابط افزایش شدت کاربری در سطوح بالاتر به طرز واضح‌تری دیده می‌شود، به طوری که با افزایش «شدت کاربری زمین» از ۶ به ۷، تراکم ساختمانی از ۸۰ درصد به ۱۶۰ درصد می‌رسد و اگر «شدت کاربری زمین» از ۷ به ۸ تغییر یابد، تراکم ساختمانی از ۱۶۰ درصد به ۳۲۰ درصد می‌رسد.

از آنجا که معیار «شدت کاربری زمین»، هم بر کمیت ساخت و ساز و هم بر نحوه اشغال بنا و تراکم جمعیتی کنترل دارد، متناسب با «شدت کاربری زمین» معیارهایی برای حداکثر تعداد واحد مسکونی و مساحت واحد مسکونی در نظر گرفته شده است.

در اینجا جدول میزان سطح زیربنا و تعداد واحد مسکونی مجاز برای هر شاخص «شدت کاربری زمین» آورده شده است، مشخصاً شاخص معین «شدت کاربری زمین» می‌تواند به ترکیب‌های متفاوتی از تعداد واحد مسکونی مجاز و سطح زیربنا مجاز بینجامد.

علاوه بر این جدول، در جدولی تکمیلی (شماره ۶) برای هر شاخص «شدت کاربری زمین»، حداکثر سطح زیربنا و حداقل فضای باز مورد نیاز تعیین می‌گردد و همچنین حداقل فضای زیستی^{۱)} فضای تفریحی و تعداد پارکینگ برای ساکنان و کل پارکینگ مورد نیاز مشخص می‌شود. بدین ترتیب شاخص «شدت کاربری زمین» به صورت معیاری جامع عمل می‌کند. در اینجا منظور از حداقل فضای زیستی مجموعه فضاهای باز، بجز سطوح مربوط به حرکت و توقف اتومبیل است؛ به طوری که مساحت باغچه‌ها، راه‌ها و مسیرهای پیاده‌و کلیه سطوح باز کف‌سازی شده که دسترسی با اتومبیل به آنها ممکن نیست، جزو فضای باز زیستی محسوب می‌شود.

نتیجه‌گیری

موضوع تراکم جمعیتی در طرح‌های شهرسازی و تیل به تراکم‌های جمعیتی پیشنهادی، اساساً دارای بعدی برنامه‌ریزانه است و به منظور تأمین امکانات عمومی شهری و خدمات مورد نیاز شهروندان تدوین می‌گردد. از این رو روش‌های مورد استفاده می‌بایست عملاً و حتی الامکان به طور مستقیم بر تراکم جمعیتی

۱- مفهوم «شدت کاربری زمین» در این مقاله به معنای تراکم ساختمانی است. در برخی از متون دیگر به جای «شدت کاربری زمین» از «تراکم کاربری زمین» استفاده شده است. همچنین در برخی از متون دیگر به جای «تراکم کاربری زمین» از «تراکم ساختمانی» استفاده شده است. در این مقاله از «تراکم کاربری زمین» استفاده شده است.

۲- در این مقاله از «تراکم کاربری زمین» به معنای تراکم ساختمانی استفاده شده است. در برخی از متون دیگر به جای «تراکم کاربری زمین» از «تراکم ساختمانی» استفاده شده است. در این مقاله از «تراکم کاربری زمین» استفاده شده است.

۳- در این مقاله از «تراکم کاربری زمین» به معنای تراکم ساختمانی استفاده شده است. در برخی از متون دیگر به جای «تراکم کاربری زمین» از «تراکم ساختمانی» استفاده شده است. در این مقاله از «تراکم کاربری زمین» استفاده شده است.

زبان خاموش شهر

فرح حبیب

معمار - شهریار

از دیرباز رابطه بشر با محیطش، تنها منحصر به شناخت آن نبوده است؛ بلکه او محیط را درک کرده، در آن به وجود آمده، درباره آن به تفکر پرداخته، و برای انسجام دنیای خود، به صورت تصویری واقعی از جهان دست به آفرینش و خلق فضا و محیط اطرافش زده است.

در واقع شهرها که مفهوماً و کردارهایی بسیار اساسی، همانند «شهروندی»، «شهرنشینی»، «لمنن»، «ساست» و «دموکراسی» را آفریده‌اند و می‌بایست مناسب‌ترین جایگاه برای همبستگی جمعی و پیوند اجتماعی و رشد فرهنگی باشند، امروزه برای بسیاری از افراد یا «بی‌نظمی»، «آشوب»، «درگیری‌های حاد»، «خشونت»، «آلودگی هوا» و «گسست اجتماعی» مترادف شده‌اند. شهرها امروزه حکم ماشین‌های تولید فقر، نابرابری‌های اجتماعی، ویرانی محیط طبیعی و محیط انسانی را دارند. هنگام صحبت درباره شهرها از «نیود همبستگی»، «هویت»، «معنی» و «انسان‌زدایی» سخن به میان می‌آید؛ و بسیاری از نظریوران هنگام بررسی شهرهایی که هویت متزلزلی دارند، و ویژگی‌شان را دشوار می‌توان تشخیص داد، حتی تا بدان جا پیش می‌روند که از «مرگ شهر» سخن می‌گویند.

هنر شهرسازی، که برجسته‌ترین جلوه فرهنگ هر قوم در هر دوره تاریخی بوده است، بیوندی استوار با محیط و مردم دارد و نمایشگر گویای فضای زندگی انسان است. جوهر اصلی شهرسازی «خلق فضا» و محیط زیست مناسب برای زندگی انسان است. به عبارتی، شهر در هر دوره انعکاسی از حیات معنی، فرهنگ و تمدن آن دوره محسوب می‌شود؛ تا جایی که یکین^(۱) از قلم شهر به عنوان شاخص تمدن و مبین وضعیت تمدن نام برده است.

تحولات وسیع و سریعی که از قرن گذشته آغاز گردید، و موجب گسیخته شدن ریشه‌های استوار بین برخی از مظاهر و جلوه‌های زندگی یا فرهنگ جامعه شد، و در نتیجه گسترش روندی که اقتباس از مظاهر و تمدن و فرهنگ غربی است، مفاهیم شهرسازی سنتی پیش از آنکه فرصت و امکان انطباق با مدیریت و فناوری و شرایط جدید را بیابند مورد بی‌توجهی قرار گرفتند. بنایا و آثار باقی مانده از شهرهای کهن ما، بر بسیاری از ویژگی‌های مثبت و نیکو نظیر: «انسجام»، «وحدت شکلی»، «نظم»، «خوانایی»، «هویت»، «معنی»، «حسن تعلق مکان»، «وجود سلسله مراتب» و «حفظ عرصه‌ها» و «حریم‌هایی زندگی انسان گواهی می‌دهند. نکات و اصولی که از جانب نظریوران غرب زمین در قرن حاضر طرح و عنوان گردیده‌اند، نظیر «مفهوم محله»، در سنت شهرسازی ما ریشه‌های کهن دارد. اما توسعه‌های جدید و گسترش‌های سریع بی‌عنایت، به سنت غنی شهرسازی کشورمان، نه تنها انسجام و وحدت شکلی گذشته شهرهای ما را از هم گسست، بلکه توانایی ایجاد مفاهیم جدید با قالب‌های بصری جدید را نیز تداخت. این امر سبب شکل‌گیری شهرهایی شد که با

صفحاتی چون «این ریشه»، «بی‌معنی»، «بی‌هویت» تعریف می‌شوند. یورگه گروتر^(۲) از معماری و شهرسازی به عنوان بستر فرهنگ نام برده است، چرا که هر جامعه‌ای با هر سیستمی که اداره شود و هر نوع نگرشی که بر آن حاکم باشد، دارای آرمان‌ها و اهداف خاص خود است. وظیفه اصلی فرهنگ همانا نمایش این ایده‌های ذهنی است به وسیله نمود اشکال عینی؛ که در فرایند این استحاله، شهرسازی نقشی اساسی به عهده دارد. هرمان مونتسوس^(۳) یکی از اولین نظریه پردازان و ریک یوند^(۴)، به سال ۱۹۱۱ م. چنین می‌نویسد: «معماری و شهرسازی همواره وسیله‌ای واقعی برای ستجش فرهنگ یک ملت است. هنگامی که ملتی می‌تواند میل‌ها و چراغ‌های زیبا بسازد، اما بدترین ساختمان‌ها را می‌سازد، این خود دلالت بر اوضاع نابسامان و تاریک آن جامعه دارد. چنین اوضاعی در مجموع بی‌نظمی و عدم قدرت سازماندهی آن ملت را به اثبات می‌رساند». هر بنایی به عنوان

وقت آن رسیده است که شهرها متناسب با زندگی مردمی که در آنها سکونت دارند، ساخته شوند

جزئی از فرهنگ معماری، این وظیفه را دارد که آندیشه‌های ذهنی را از طریق فرم ظاهری‌اش عینیت بخشد؛ و به این ترتیب نمودی خواهد بود برای ستجش آن فرهنگ که بر بنیان سیستمی ارزشی بنا شده است که در طول زمان ثابت نیست. فرهنگ بر شهرسازی به عنوان نمودار سیستم ارزشی حاکم تأثیر می‌گذارد و به آن شکل می‌دهد.

محیط شهر وسیله‌ای ارتباطی است که هم نمادهای صریح و هم نمادهای ضمنی را در بردارد. این که تا چه میزان ساکنان یک سکونتگاه قادر به برقراری ارتباط صحیح با یکدیگر و یا کالبد شهرشان از طریق عناصر کالبدی نمادی هستند، جزئی از معنایی است که می‌توان آن را خوانایی نامید. چنین نظامی از علائم و نشانه‌های محیطی تقریباً پدیده‌های اجتماعی است و معمولاً هم برای

کسی که نسبت به فرهنگی بیگانه است درک فاشدنی می‌نماید. بودن در مکان‌های خاص و تجربه کردن آنها دارای ارج بسیار است و فقدان تجربه چنین مکان‌هایی تأثیر آزر است. مکان خوب را می‌توان با همه حواس، درک و احساس کرد و مکان معنی‌دار و قابل درک تکیه‌گاه مناسبی است که خاطرات، احساس‌ها و ارزش‌ها بر آن منگی است. «هویت مکانی» بی‌بوند نزدیکی با هویت شخصی دارد. اینکه «من اینجا هستم»، حکایت از «من هستم» می‌کند. نتیجه این امر، مشارکت فعال در جهان پیرامون و بسط دامنه شخص است.

اما مدت‌هاست که ما در شهرسازی، تأثیرات روانی محیط بر انسان را نادیده گرفته‌ایم. سیطره کمیت و تأکید کارکردگرایی به حل مسائل شهری، با آنکه دستاوردهای زیادی برای جامعه به ارمغان آورده، اما روح و عطف شهر را از آن گرفته است. عابرانی که فضاهای شهری‌شان

با توجه به سرعت شهرنشینی و در نتیجه سرعت توسعه شهر و بزرگ شدن بیش از حد، شهر از حالت خانه یا سکونتگاه خارج گردیده و به مسافر خانه‌ای تبدیل شده است که ساکنانش دیگر توقع ثبات و آرامش از آن ندارند.

را برای مرادفات اجتماعی و حتی برای حرکت یباده از دست داده‌اند، قربانیان حل یکجانبه مسئله ترافیک سواره‌اند.

سالخوردگان ناچارند محیط مانوس و خودمآلی محله‌های قدیمی‌شان را با مجموعه‌های بی‌روح و یکنواخت - هر چند از نظر عملکردی کارآمد و بهداشتی - عوض کنند. این پیامدها تنها نتیجه کوتاه‌بینی، اهمال و یا غرض‌روری نیست، بلکه بسیاری از این گونه پیامدهای منفی به عدم شناخت پیچیدگی مسائل مربوط می‌شود.

امروزه همه از بی‌هویتی، یکنواختی و کسالت بار بودن شهر و فضاهای شهری می‌نالند. با آنکه ساخت و ساز شتاب بسیاری گرفته و آمار نشان دهنده رشد بسیار بالاست، ولی ناآرامی و ضعف اعضا در شهروندان بیشتر شده است. هر چند این عوارض تنها منشا نگرانی ندارند اما باید پذیرفت نقش مضطرب‌کننده و فضای بر روح و روان شهروندان نیز کم نیست. به عبارتی، وقت آن رسیده است که شهرها متناسب با زندگی مردمی که در آنها سکونت دارند، ساخته شوند.

می‌بایست در آینده شهرهای مان از تمامی توان‌های بالقوه و بالفعل مثبت و دستاوردهای غنی شهرهای کهن خود استفاده به عمل آوریم. شهرسازان در این اواخر غالباً بر جنبه‌های اقتصادی، جمعیتی، حقوقی، فنی و ترافیکی - و در بهترین حالات، اجتماعی نیز - تأکید کرده‌اند. جنبه‌های روان‌شناختی و وقاری غالباً مورد بی‌توجهی قرار گرفته‌اند و رابطه عاطفی انسان با فضاهای شهری کمتر مورد بررسی قرار گرفته است. در واقع عمده انتقادات مطرح شده در مورد اقدامات شهرسازانه، سه بعدی بودن طرح‌هاست. با آنکه چنین چیزی لازم است، ولی آنچه آن را کافی می‌کند همانا ملحوظ داشتن «زمان» و وارد ساختن «انسان» در صحنه و پاسخگویی به این سوالات است که فرد یا جمع در حین حرکت در فضاهای شهر و براساس ذهنیت و تجربه فردی و جمعی خود چه می‌بیند، چه می‌شود، چه لمس می‌کند، چه

احساسی دارد و چه می‌خواهد. شهر مکانی است که در آن متولد می‌شویم، کار می‌کنیم، سکونت می‌گزینیم، آرزو می‌کنیم، تجربه می‌کنیم و مرادفات اجتماعی داریم. آیا فضای شهرهای ما برای این اعمال نایسته است؟ اقدامات شهرسازانه نباید باعث تنزل انسان به «عدد آماری» شوند. یا بشکر آماری شاید بتوان بسیاری از معضلات کسی را حل کرد؛ ولی متولی مسائل کیفی طرح‌ها کیست؟

از لحرفی با توجه به سرعت شهرنشینی و در نتیجه سرعت توسعه شهر و بزرگ شدن بیش از حد شهرها، مشاهده می‌شود که شهر از حالت خانه یا سکونتگاه خارج گردیده و به مسافر خانه‌ای تبدیل شده است که ساکنانش دیگر توقع ثبات و آرامش از آن ندارند. برای ساکنان فقط تجهیزات و خدمات مسافر خانه اهمیت دارد و اینان در واقع به کل مسافر خانه احساس تعلق و دلبستگی نمی‌کنند. رم کوله‌پاوس در این مورد فریاد برمی‌آورد و «شهر عام» یا «شهر ژنریک» را طرح می‌کند.

در شهر ژنریک لزوماً یک جامعه شهری ژنریک وجود دارد که از انسان‌های ژنریک تشکیل شده است و همه انسان‌ها در این جامعه به نوعی به هم شبیه‌اند. در چنین جامعه‌ای کسی ایده‌آلی ندارد که در راه آن همت کند، تفکر فلسفی در آن بی‌معناست و از هنر خالص که تعبیر نهنده است، و همچنین از هنرمند ملایم از آن که فریاد برمی‌دارد، خبری نیست. در حقیقت تفکر در اینجا خاصیت خود را از دست می‌دهد و هنر نیز «هنر عام» است. در اینجا دیگر کسی دنبال حقیقت

لیست تا بتواند با هنر خود تفکر و زندگی جامعه را دگرگون کند. دیگر جایی برای فردوسی، سعدی، قزاقی، مولوی، غزالی و جزایمان، و حتی رم کوله‌پاوس، وجود ندارد. همه حکم مسافرانی در حال تغییر مقصد را دارند و شهر در واقع «ترمینالی» است برای تغییر مسیر. این نوع جامعه و شهر، که سرتب در تغییر است و سمت‌گیری خاصی ندارد، خالی از تفکر و معنایی است که بتواند آن را در جهت هدفی ترغیب و تحریک کند. یعنی کسی و چیزی، امکانی فراتر از خود نمی‌یابد و این سخن نتیجه‌ای که می‌گوید «کسی را دوست دارم که بخواند چیزی فراتر از خود

بیافریند و در این راه سر بدهد» به فراموشی سپرده می‌شود. شهر به نوعی سربوشت انسان‌های بی‌تاریخ است. شهرهایی که می‌توانند مملو از خاطرات باشند و شخصیت خود و معنای زمان و دوران خود را داشته باشند. به شهرهای بی‌معنی، بی‌هویت و بی‌خاطره تبدیل شده‌اند. شهر بی‌خاطره، شهروندی بی‌خاطره را می‌سازد و شهروندی بی‌خاطره به او به خود شهر بی‌معنی را.

برای اجتناب از چنین شهری و چنان شهروندی لاجرم باید به گونه‌ای دیگر اندیشید و به تفکری روی آورد که «شهر - ابزار» را به «شهر گویا» و «شهر زمان و خاطره» و «شهر با معنی» تبدیل کند. شهرها هنوز دارای قابلیت‌های بسیارند که با شناخت و تحلیل و تلاش پیگیری می‌تواند به شهری زنده و گویا تبدیل گردد؛ شهری که «خاطره ساز» باشد، نشان روزگار معاصر را داشته باشد و پیوند با ساکنانش برقرار کند، علائق را افزایش دهد و فضای برای «بودن» تدارک ببیند. نیز شهری با کالبدی با هویت که نشان از زمان - مکان - جامعه و فرهنگ خود ندارد؛ شهری با سازمان و مراتب کالبدی مشخص که چه در مقیاس خود و چه در مقیاس کلان مجموعه‌ای همگن و همگون و منسجم را، که در بی‌ایجاد حیات مدنی و مفهوم شهروندی است، در نظر داشته باشد.

پانوش

- 1- Bill Buzzi
- 2- Alex Gruber
- 3- Herman Muthesius
- 4- Werkbund

منابع

- 1- میزان اعتماد طراحی شهری در دوره معاصر، مرکز مطالعات شهرداری، ۱۳۷۶.
- 2- کاربرد فضای شهری، ترجمه دکتر خسرو فلسفی، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های شهری، تهران، ۱۳۷۵.
- 3- کلان‌نگری در طراحی فضای شهری، ترجمه سرتیور مجید باهنر، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.
- 4- اینچون، گفتگو در فضایی شکل‌خوب، شهر چینه‌ساز.
- 5- مکتب‌های فضاهای شهری، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۳.
- 6- هل هولدر، سبب جمع‌نویان، ترجمه سرتیور مجید باهنر، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.
- 7- مایور، مکتب‌سازان و فریاد «پهلوان‌سنگ» خاندان، ۱۳۷۴، مرکز پژوهش‌های شهری.
- 8- کریستوفر، تاریخ‌نگاری فضاهای شهری، ترجمه محمد حسن مغفلی، انتشارات تهران، ۱۳۴۳.
- 9- گینز، بزرگ‌ترین فضاهای شهری، ترجمه سرتیور مجید باهنر، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۵.
- 10- کولهاوس، رم کوله‌پاوس، ترجمه سرتیور مجید باهنر، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۴.
- 11- شورای فرمانروایان شهری، روش‌های طراحی و فعالیت‌های شهروندی، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۵.

H. Gehrig, D. Giesler, Cities, Values of Urban Design, London, Academic Edition, 1996.
 G. Malpas, The Design of Urban Space, John Wiley & Sons, New York, 1996.

مشاور حقوقی

مشاوره حقوقی این شماره، با توجه به تعدد سؤالات شهرداری های کشور و حسن همکاری دفاتر حقوقی سازمان شهرداری ها و وزارت کشور این بار در برگزیده نظرات مشاوران دفاتر مذکور است که به ترتیب بدان پرداخته می شود.

دفتر حقوقی سازمان شهرداری ها

استخدامی سابق و سازمان مدیریت و برنامه ریزی فعلی تفریض کرده است. در سال ۱۳۶۷ وزارت کشور اساسنامه پیشنهادی خود را در اختیار سازمان امور اداری و استخدامی وقت قرارداد. و این سازمان نیز ضمن تصویب مفاد اساسنامه آن را ابلاغ کرد.

در تصویب نامه سال ۱۳۶۵ هیئت وزیران به اختیار تصویب اساسنامه سازمان به وسیله سازمان مدیریت اشاره شده است. سپس در استعلام مجدد سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور از هیئت دولت در خصوص اساسنامه سازمان شهرداری ها دبیر کمیسیون امور اجتماعی دولت طی نامه شماره ۲۵۴۵۶/۲۱۲۶ مورخ ۸۱/۱/۲۵ اعلام کرد که مستند به تصویب نامه شماره ۳۵۹۶۰ مورخ ۶۵/۵/۱۹ تأیید سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور برای لزوم اجرا شدن اساسنامه سازمان کافی است. همچنین قانون استفساریه مصوب ۲۷/۱/۳ مجلس شورای اسلامی در خصوص اصلاح اساسنامه سازمان ها، شرکتها و مؤسسات دولتی و وابسته به دولت، که این اختیار را به هیئت وزیران داده است، تأییدی بر عدم لزوم تصویب اساسنامه سازمان و اصلاحات آن در مجلس شورای اسلامی است.

۲- سازمان شهرداری های کشور براساس موافقت نامه تأسیس آن، مصوب ۶۵/۵/۱۹ هیئت محترم وزیران، و به صراحت ماده ۱۶ اساسنامه آن، دستگاه اجرایی مستقل محسوب می شود. در موافقت نامه تأسیس سازمان اشاره شده که سازمان شهرداری ها به عنوان سازمانی مستقل و وابسته تشکیل می شود و اصل استقلال عنصر اساسی آن شناخته شده است. در واقع حرکت و حیات هر سازمان وابستگی بی قید و شرط به استقلال آن دارد و هر سازمان زمانی می تواند به اهداف پیش بینی شده در اساسنامه اش دست یابد که استقلال آن بدون تعرض مانده باشد. اخیراً نیز سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور با تبعیت از این دکترین و ایده با اختصاص گد - ۱۰۵۶۰ به سازمان شهرداری های کشور، آن را دستگاه اجرایی مستقل شناخته است.

۳- در واقع یکی از شرایط اساسی ایجاد سازمان شهرداری ها

□ در خصوص ماهیت و فعالیت سازمان شهرداری های کشور پرسش هایی مطرح است که ضمن طرح آنها سعی می شود با توجه به مقررات حقوقی به آنها پاسخ داده شود:

- ۱- آیا لازم است اساسنامه سازمان شهرداری ها به تصویب مجلس شورای اسلامی برسد؟
- ۲- آیا سازمان شهرداری ها دستگاه اجرایی مستقل محسوب می گردد؟
- ۳- آیا رعایت ماده ۷۶ قانون محاسبات عمومی در خصوص حساب های سازمان شهرداری ها ضرورت دارد؟
- ۴- آیا سازمان شهرداری ها دستگاه دولتی محسوب می گردد؟
- ۵- وضعیت مأموریت کارمندان وزارت کشور در سازمان - و برعکس - چگونه است؟

○ ۱- متای قانونی ایجاد و تأسیس سازمان شهرداری های کشور، ماده ۶۲ قانون شهرداری مصوب ۱۳۴۵/۱۱/۲۷ قوه قانونگذاری است. در این ماده ضرورت تأسیس سازمان و حوزه فعالیت آن به صراحت بیان شده است. در نصوص یک همین ماده حتی به سازمان مذکور اختیار داده شده است که دفاتر استان خود را نیز تشکیل دهد. در واقع قانونگذار با تصویب ماده ۶۲ قانون شهرداری و اعطای مجوز تأسیس سازمان، مجوز تهیه و تصویب اساسنامه آن را نیز داده است. این خود منطبق با این قاعده است که «اخذ در شی اذن در لوازم آن شی نیز هست». مجلس قانونگذاری به کرات و در موارد متعدد با تصویب ماده واحده یا ماده خاصی از یک قانون اختیار تأسیس سازمانی را به دستگاه خاصی داده، و سپس آن دستگاه اساسنامه را تهیه کرده و به تصویب هیئت وزیران - یا مرجع مشخص شده از طرف این هیئت - رسانده است. هیئت وزیران نیز براساس اختیاری که برای تصویب اساسنامه ها داشته است، در سال ۱۳۶۵ در اجرای ماده ۶۲ مذکور و با صدور تصویب نامه ای تشکیل سازمان شهرداری های کشور را اعلام کرده و اختیار تصویب اساسنامه آن را به سازمان امور اداری و

بر اساس موافقت نامه تأسیس این بود که هیچ گونه بار مالی برای دولت نداشته باشد. این قید در ماده ۱۶ اساسنامه سازمان نیز رعایت گردید و با اشعار به اینکه اعتبارات دولتی هر گاه پیش بینی شود به عنوان یکی از منابع مالی سازمان محسوب می شود، بر هدف اولیه و عنصر اساسی ایجاد سازمان صحه گذاشت. بنابراین اعتبارات سازمان از شمول ماده ۷۶ قانون محاسبات عمومی کشور خارج است. به علاوه، مدیر کل وقت خزانه داری وزارت امور اقتصادی و دارایی در سال ۱۳۷۰ در نامه ای به عنوان بانک ملی ایران و معاون خزانه داری وقت کل کشور طی نامه ای به عنوان ذی حساسی وزارت کشور این مطلب را تأیید کرده اند. بدیهی است که استدلال مقامات مذکور مبتنی بر وصف عمومی غیردولتی بودن سازمان شهرداری های کشور و عدم استفاده سازمان از اعتبارات بودجه عمومی کشور است. در عین حال سازمان شهرداری ها از زمان تأسیس تاکنون همواره قوانین مربوطه و قانون محاسبات عمومی را رعایت کرده است و با انتصاب ذی حساب و مدیر کل خدمات مالی، کلیه پرداخت ها و دریافت ها مطابق ضوابط قانونی انجام شده است. اساسنامه سازمان و تشکیلات آن منجر به ایجاد واحد و به هم پیوسته است و نمی توان تصور کرد که سازمانی مستقل وجود داشته باشد ولی امور مالی و حسابداری آن وابسته به نهاد مستقل دیگری باشد. با توجه به اینکه هزینه های سازمان از محل وجوه دولتی نیست، بنابراین نظارت ذی حساب دولتی مبنای قانونی ندارد. شورای نگهبان نیز در تفسیر مورخ ۱۳۷۵/۹/۱۴ خود از اصل ۵۵ قانون اساسی و در پاسخ به این پرسش که «آیا اطلاق اصل ۵۵ شامل کلیه حساب ها و هزینه های مؤسسات عمومی غیردولتی و مؤسسات خصوصی و تعاونی می شود، و اینکه آن دسته از اعتبارات این نهادها که در اجرای اصول ۵۲ و ۵۳ از بودجه عمومی کشور تأمین می شوند شامل ماده ۷۶ قانون محاسبات عمومی است» اظهار می دارد: «اصل ۵۵ قانون اساسی ناظر بر اعتباراتی است که در بودجه کل کشور منظور شده و صلاحیت بدون محاسبات در رسیدگی و حسابرسی محدود به همان حسابهاست».

۲- سازمان شهرداری های کشور با توجه به حوزه فعالیت، منابع مالی، اهداف، اساسنامه و موافقت نامه تأسیس آن، حکم نهاد عمومی غیردولتی را ندارد. در واقع سازمان شهرداری ها نهاد عالی و مرکزی شهرداری های کشور است که امور برنامه ریزی و سیاستگذاری فعالیت های آنها را انجام می دهد. در ماده ۵ اساسنامه سازمان نیز انجام اقدامات اصولی و اساسی برای بهبود وضع شهرداری های کشور و سازمان های وابسته به آنها، از طریق آموزش و بهبود مدیریت و راهبردی و ایجاد هماهنگی در زمینه های مختلف اداری و مالی و توجه هر چه بیشتر و بهتر به منظور حداکثر استفاده از امکانات موجود، از اهداف سازمان بر شمرده شده است.

۵- موضوع مأموریت کارمندان وزارت کشور و سایر سازمان ها و شهرداری ها به سازمان شهرداری های کشور نیز تابع ضوابط جاری استخدام کشور و ضوابط مورد عمل سازمان، یعنی این نامه استخدامی شهرداری هاست. بدیهی است با توجه به اینکه هنوز یست های مصوب سازمان از طریق سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور ابلاغ شده است، هر گونه مأموریت کارمندان رسمی به

سازمان باید با حفظ پست سازمانی از مرجع مأمور کننده باشد. به دلیل این وضعیت، رابطه استخدامی سایر کارمندان سازمان نیز به صورت قراردادی است.

□ با عنایت به اینکه بند «ه» ماده ۳ قانون اصلاح مواد ۱ از قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مقرر می دارد که لیست محصولات نهایی مشمول ۱ درصد عوارض فروش باید تا پانزدهم بهمن ماه هر سال برای اجرا در سال بعد تنظیم و ارائه شود و لیست مذکور برای اجرا در سال ۱۳۸۲ در تاریخ ۸۱/۱۲/۲۸ تصویب و ابلاغ شد، آیا این تأخیر دو ماهه مانعی برای اجرای لیست منظم کالاهای نهایی منضم به تصویب نامه ۸۱/۱۲/۲۸ هیئت وزیران محسوب می شود؟

○ عدم تصویب و معرفی فهرست کالاهای مشمول ۱ درصد عوارض فروش تا پانزدهم بهمن ۱۳۸۱ که به دلیل طولانی بودن تشریفات تصویب و تصویب اصل قانون در اواخر سال ۱۳۸۱ بوده است، نمی تواند مانعی برای لازم الاجرا بودن تصویب نامه هیئت وزیران تلقی شود. همان گونه که بند «ه» ماده ۳ صراحت دارد، لیست مذکور برای اجرا در سال بعد اعتبار دارد و تصویب فهرست کالاهای مشمول عوارض ۱ درصد نیز در اسفند ماه ۱۳۸۱ بوده است، که قاعده تاً برای اجرا در سال ۱۳۸۲ اعتبار دارد. بدیهی است که تا زمان تصویب و ابلاغ مصوبه جدید، مصوبه سابق قابلیت اجرا دارد؛ ولی همین که مصوبه جدید ابلاغ شد، مصوبه سابق این قابلیت خود را از دست خواهد داد. تکلیف مقرر در بند «ه» ماده ۳ منتهی بر ارائه فهرست تا پانزدهم بهمن ماه هر سال، نوعی تکلیف اداری است و عدم ارائه آن در موعد مقرر مانع اجرای قانون نخواهد بود؛ و بدیهی است به محض تنظیم و تصویب فهرست کالاهای و ابلاغ آن از مجاری ذی ربط، قابلیت اجرای آن قطعی است. در واقع مفهوم مخالف قید تاریخی مقرر در بند «ه» ماده ۳ این نیست که اگر در آن تاریخ ارائه نشد، قابلیت اجرای خود را برای یک سال از دست خواهد داد.

□ دفتر امور دهیاری ها سؤال کرده است که سطح مکاتبات دهیاری ها با مقامات مافوق و سایر مراجع چگونه خواهد بود، و عناوین مندرج در سربزرگ مکاتبات دهیاری به چه ترتیبی باید باشد؟

○ با عنایت به اینکه بر اساس ماده ۲۳ این نامه اجرایی تشکیلات و انتخابات داخلی و امور مالی شوراهای اسلامی روستا و نحوه انتخاب دهیار مصوب ۱۳۸۱، شورای اسلامی روستا به عنوان مرجع انتخاب دهیار و نظارت کننده بر عملکرد و امور آن تا سطح مسئولان شهرستان می تواند مکاتبه کنند، به نظر می رسد که سطح مکاتبات دهیار نیز تا مسئولان شهرستان باشد. در صورتی که دهیار قصد مکاتبه با مسئولان بالاتر از شهرستان را داشته باشد، باید این امر با هماهنگی و از طریق فرماندار شهرستان و یا شورای اسلامی بخش حسب حکم ماده ۲۳ مذکور باشد. در مورد سربزرگ مکاتبات و انتخاب شکل واحد و آرم مخصوص نیز باید موضوع از طریق کمیسیون مرتبط در نهاد ریاست جمهوری پیگیری شود و پس از در یافتن مجوز لازم و طی

تشریفات ثبت به تمام دهیاری‌ها ابلاغ گردد.

طی تشریفات ثبت اعلامیه برای حفظ حقوق دهیاری‌هاست. خیر؟

○ با عنایت به اینکه کسر ده درصد از عوارض سالیانه برای مؤدیان خوش حساب به عنوان جایزه و پاداش برای پرداخت به موقع عوارض است و از عناوین تخفیف موضوع ماده ۱۷ آیین نامه اجرایی قانون تجمیع خارج است، بنابراین جایزه مورد بحث در دایره شمول تخفیفات عوارض و وجوه قانون تجمیع و آیین نامه اجرایی آن قرار نمی‌گیرد.

□ آیا با تصویب قانون اصلاح موادی از قانون برنامه سوم توسعه «قانون تجمیع عوارض» تبصره ۱ ماده ۱۰ قانون نوسازی و عمران شهری مصوب ۱۳۴۷ در خصوص ده درصد جایزه خوش حسابی برای پرداخت کنندگان به موقع عوارض نوسازی قابلیت اجرایی خود را از دست داده است یا

شماره: ۱۷۳۸۴

تاریخ: ۱۳۸۲/۳/۱۲

حضرت حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای سیدمحمد خانمی
ریاست محترم جمهوری اسلامی ایران

طرح استفساریه ماده (۷۱) قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۷۵ که در فوریت آن در جلسه علنی روز یکشنبه مورخ ۱۳۸۲/۲/۴ تصویب شده بود در جلسه علنی روز سه‌شنبه مورخ ۱۳۸۲/۳/۶ مجلس شورای اسلامی مطرح و نظر تفسیری مجلس به شرح پیوست تصویب و به تأیید شورای نگهبان رسیده است، در اجرای اصل یکمصد و بیست و سوم (۱۲۳) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ارسال می‌گردد.

رئیس مجلس شورای اسلامی - مهدی کروبی

شماره: ۱۳-۴۲

تاریخ: ۱۳۸۲/۳/۲۰

وزارت کشور

قانون استفساریه ماده (۷۱) قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۷۵ که در جلسه علنی روز سه‌شنبه مورخ ششم خرداد ماه یکهزار و سیصد و هشتاد و دو مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۱۳۸۲/۳/۷ به تأیید شورای نگهبان رسیده و طی نامه شماره ۱۷۳۸۴ مورخ ۱۳۸۲/۳/۱۲ واصل گردیده است، به پیوست جهت اجرا ابلاغ می‌گردد.

رئیس جمهور - سید محمد خانمی

قانون استفساریه ماده (۷۱) قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۷۵

موضوع استفسار:

ماده واحده - منظور معنی از عبارت انتخاب شهردار برای مدت چهار سال در بند (۱) ماده (۷۱) قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۷۵/۳/۱ با توجه به حکم تبصره (۱) آن که می‌گوید شوراهای اسلامی شهر موظفند بلافاصله پس از رسمیت یافتن نسبت به انتخاب شهردار واجد شرایط اقدام نمایند، این است که حداکثر مدت دوره تصدی شهردار چهار سال است و شوراهای دوره بعد پس از رسمیت یافتن یا قبل از پایان یافتن مدت چهار ساله باید نسبت به انتخاب شهردار اقدام نمایند، یا باید نامش نماینده تا مدت چهار ساله شهردار قبلی پایان پذیرد؟

نظر مجلس:

منظور مقنن از تبصره (۱) بند (۱) ماده (۷۱) قانون مذکور این است که شوراهای اسلامی کشور در هر دوره باید پس از رسمیت یافتن اعم از اینکه دوره چهار ساله شهردار قبلی پایان یافته باشد یا خیر نسبت به انتخاب شهردار اقدام نمایند.
قانون فوق مشتمل بر ماده واحده در جلسه علنی روز سه‌شنبه مورخ ششم خرداد ماه یکهزار و سیصد و هشتاد و دو مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۱۳۸۲/۳/۷ به تأیید شورای نگهبان رسیده است.

رئیس مجلس شورای اسلامی - مهدی کروبی

دفتر حقوقی وزارت کشور

این وظایف چیست؟

○ طبق مصوبه جلسه مورخ ۸۲/۲/۲۷ شورای عالی اداری در جهت نایل به اهداف قانون برنامه سوم و در اجرای ماده ۸۸ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت، فعالیت‌های مشروح ذیل از دستگاه‌های اجرایی مربوط منتزع گردیده و به شهرداری‌ها در محدوده قانونی و حریم شهرها واگذار شده است:

۱- ایجاد و اداره امور کتابخانه‌های عمومی، سینماها، سالن‌های نمایش، موزه‌های محلی و سایر مراکز فرهنگی و هنری از فعالیت‌های وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

۲- تأسیس دفاتر، مؤسسات و تأسیسات گردشگری از فعالیت‌های سازمان ایرانگردی و جهانگردی در چارچوب ضوابط ابلاغی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

۳- ایجاد و اداره مجتمع‌های توریستی و خدماتی و واحدهای تشریحی، اقامتی و پذیرایی از فعالیت‌های سازمان ایرانگردی و جهانگردی.

۴- واگذاری امر حفاظت، احیا و توسعه منابع طبیعی و ایجاد، نگهداری و بهره‌برداری از پارک‌های جنگلی واقع در محدوده و حریم استحقاقی شهرها در چارچوب طرح مصوب از فعالیت‌های سازمان جنگل‌ها، مراتع و ابخیزداری کشور.

۵- ساخت، تجهیز و نگهداری و اداره مراکز بهداشتی و درمان شهری از فعالیت‌های وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی.

به منظور اجرای دقیق و کامل مصوبه شورای عالی اداری در خصوص واگذاری فعالیت‌های پیش گفته مطابق بند ۲ مصوبه مذکور، کمیسیونی متشکل از نمایندگان سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، وزارت کشور و دستگاه دولتی ذی ربط تشکیل می‌شود. وظیفه این کمیسیون برآورد و تعیین امکانات، تجهیزات، اعتبارات، پیشنهاد تغییرات و اصلاحات لازم در قوانین، تصویب‌نامه‌ها و آیین‌نامه‌ها، تنظیم برنامه زمان‌بندی اجرای مصوبات حداکثر تا پایان برنامه سوم توسعه و سایر اقدامات مورد نیاز برای انجام واگذاری فعالیت‌های پیش گفته شهرداری‌هاست.

کمیسیون مذکور مجاز است برای واگذاری فعالیت‌های مربوط به هر یک از دستگاه‌های اجرایی کمیته‌های تخصصی متشکل از نمایندگان وزارت کشور، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و دستگاه ذی ربط تشکیل دهد تا برای نحوه انتقال اموال، ماشین‌آلات، تجهیزات فنی، اراضی، ابنیه، نیروی انسانی و منابع مالی تصمیم‌گیری کند.

در این بخش به سؤالاتی در خصوص انتخاب شهردار، ماده یک قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و ماده ۸۸ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت پاسخ داده می‌شود.

□ منظور مقنن از عبارت «انتخاب شهردار برای مدت چهار سال» در بند یک ماده ۷۱ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۷۵/۳/۱، با توجه به تبصره یک آن که مقرر می‌دارد «شوراهای اسلامی شهر موظف‌اند بلافاصله پس از رسمیت یافتن نسبت به انتخاب شهردار واجد شرایط اقدام کنند»، چیست؟ آیا شورای اسلامی شهر می‌تواند قبل از انقضای مدت چهار سال با توجه به حکم تبصره یک بند یک ماده ۷۱ قانون مذکور نسبت به انتخاب شهردار جدید اقدام کند، یا باید صبر کند که مدت چهار سال مذکور منقضی شود؟

○ با توجه به قانون استفساریه ماده ۷۱ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخابات شهرداران مصوب سال ۱۳۷۵ که در تاریخ ۸۲/۲/۶ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده است، شوراهای اسلامی شهرها در هر دوره باید پس از رسمیت یافتن - اعم از اینکه دوره چهارساله خدمت شهردار به پایان رسیده باشد یا نه - نسبت به انتخاب شهردار اقدام کنند.

لازم به ذکر است که با توجه به استفساریه مذکور، دو حالت ممکن است اتفاق بیفتد:

الف - شورا فرد جدیدی را غیر از شهردار قبلی انتخاب کند.

ب - شورا شهردار فعلی را مجدداً به عنوان فرد مورد نظر خود برای تصدی پست شهردار برگزیند.

در فرض «ب» همانند فرض «الف» باید مجدداً فرایند صدور حکم انتصاب مطابق تبصره ۳ بند یک ماده ۷۱ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور... مصوب سال ۷۵ طی شود؛ زیرا انتخاب شهردار فعلی به عنوان فرد منتخب شورای اسلامی شهر جدید، در حقیقت انتخاب جدیدی است که می‌بایست کلیه مراحل اداری انتصابی آن، فارغ از سابقه قبلی آن فرد، انجام شود.

□ با توجه به ماده یک قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و ماده ۸۸ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت، آیا وظایفی از دولت به شهرداری واگذار شده است یا خیر؟ در صورت مثبت بودن جواب، سازوکار واگذاری

مشاور اداری - مالی

جمشید رضایی
مشاور معاملات

در زمان حاضر با توجه به اینکه مطابق ماده ۶۲ قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۹/۱/۱۷ حد نصاب معاملات دولتی موضوع ماده ۸۰ قانون محاسبات عمومی بر مبنای سال ۱۳۷۸ با شاخص خرده فروشی کالا و خدمات همه ساله به پیشنهاد وزارت امور اقتصادی و دارایی و تصویب هیئت وزیران تعدیل می گردد، اعلام فرمایید:

۱- آیا تغییراتی که بدین ترتیب به وسیله هیئت وزیران در نصاب معاملات جزئی، متوسط و عمده دولت موضوع ماده ۸۰ قانون محاسبات عمومی ایجاد می گردد قابل تسری به نصاب معاملات شهرداری ها مندرج در ماده یک آیین نامه مالی شهرداری هاست یا خیر؟

۲- اگر قابل تسری است، آخرین تغییرات به عمل آمده در نصاب معاملات جزئی، متوسط و عمده را مشخص فرمایید.

۱- با توجه به اینکه قانون مذکور اطلاق تغییرات بعدی نصاب های مذکور در قانون اصلاح بندهای «الف» و «ب» و «ج» ماده ۸۰ قانون محاسبات عمومی مصوب سال ۱۳۷۲ را در خصوص سقف معاملات شهرداری های کشور (مندرج در ماده یک آیین نامه مالی شهرداری ها) جاری دانسته است، بنابراین تغییراتی که در نتیجه تصویب نامه هیئت وزیران، مستند به ماده ۶۲ قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در ماده ۸۰ قانون محاسبات عمومی به عمل آمده است و می آید، قابل تسری به معاملات مندرج در ماده یک آیین نامه شهرداری هاست.

۲- بر اساس آخرین تصویب نامه هیئت وزیران (یعنی تصویب نامه مورخ ۱۳۸۲/۲/۲۴)، نصاب معاملات جزئی، متوسط و عمده دولت موضوع بندهای «الف» و «ب» و «ج» ماده ۸۰ قانون محاسبات عمومی به شرح زیر است:

الف - نصاب معاملات جزئی: معاملاتی که مبلغ آن از یک میلیون و هشتصد هزار ریال تجاوز نکند.

ب - نصاب معاملات متوسط: معاملاتی که مبلغ آن از یک میلیون و هشتصد هزار ریال بیشتر باشد و از بیست و شش میلیون ریال تجاوز نکند.

ج - نصاب معاملات عمده: معاملاتی که مبلغ آن از بیست و شش میلیون ریال بیشتر باشد.

۱ آیا حسابرسی سازمان های وابسته به شهرداری ها می بایست مطابق بند «ب» ماده ۴۴ آیین نامه مالی شهرداری ها - اصلاحی ۱۳۵۹/۴/۲۴ - صورت گیرد (ب) -

مشاوره اداری - مالی این شماره به سؤالاتی در خصوص اعتبارات تخصیصی به شهرداری های کوچک، تغییرات هیئت وزیران در نصاب معاملات جزئی و متوسط و عمده دولت، حسابرسی سازمان های وابسته به شهرداری ها و نماینده دولت در شهرستان و یا بخش پاسخ می دهد. پاسخ ها صرفاً نظر مشاور محترم با شماره را در برمی گیرند.

همان طور که مستحضرد، هر سال اعتباراتی تحت عنوان کمک در قانون بودجه سالانه به شهرداری های کوچک تخصیص می یابد. خواهشمند است اعلام فرمایید این اعتبارات طی چه سازوکاری به شهرداری های ذی ربط پرداخت می گردد؟ آیا مقررات خاصی در این خصوص وجود دارد یا خیر؟

بموجب ماده ۳۶ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۱۳۸۰/۱۱/۲۷، صراحتاً چگونگی تخصیص این اعتبارات به شهرهای کوچک و دارای جمعیت کمتر از سی هزار نفر به شرح ذیل معین شده است: «ماده ۳۶ - اعتباراتی که در قوانین بودجه سنواتی با عناوین کمک به شهرداری های شهرهای زیر سی هزار نفر جمعیت و کمک به تأسیسات زیربنایی شهرهای کوچک به تصویب می رسد، با پیشنهاد سازمان شهرداری ها و تأیید سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور بین استان های کشور توزیع می گردد. سهم هر استان از محل ردیف های یاد شده با پیشنهاد استاندار و با نظر شورای برنامه ریزی و توسعه استان بین شهرداری های نیازمند توزیع خواهد شد و پس از مبادله موافقتنامه با سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان، حسب مورد برای کمک به بودجه شهرداری های شهرهای زیر سی هزار نفر جمعیت و احداث تأسیسات زیربنایی در شهرهای زیر پنجاه هزار نفر جمعیت هزینه خواهد شد.»

همان طور که می دانید، مطابق قانون تطبیق سقف معاملات شهرداری های کشور و شهرداری تهران با نصاب های مذکور در قانون اصلاح بندهای «الف» و «ب» و «ج» ماده ۸۰ و ماده ۸۶ قانون محاسبات عمومی مصوب ۷۳ و تغییرات بعدی آن مصوب ۱۳۷۶/۳/۱۱، سقف معاملات جزئی و متوسط و عمده موضوع ماده یک آیین نامه مالی شهرداری ها مطابق نصاب های مندرج در بندهای «الف» و «ب» و «ج» جزء یک ماده واحد قانون اصلاح بندهای «الف» و «ب» و «ج» ماده ۸۰ و ماده ۸۶ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۷۳ و تغییرات بعدی آن تعیین می گردد.

حسابرسی به وسیله حسابرسان وزارت کشور انجام شود. در صورت نداشتن حسابرس شورای شهر می تواند از وجود حسابرسان قسم خورده یا کارشناسان رسمی دادگستری استفاده کند؛ که در این صورت شورای شهر و شهرداری مکلفاند نتیجه گزارش حسابرسان مذکور را به وزارت کشور ارسال دارند. همچنین است مطابق بند «و» ماده ۲ این نامه اجرایی تبصره ۴ قانون استفاده از خدمات تخصصی و حرفه‌ای حسابداران ذی صلاح به عنوان حسابدار رسمی مصوب ۱۳۷۹/۶/۱۳ هیئت وزیران، که طی آن مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی و شرکت‌ها، سازمان‌ها و مؤسسات تابع و وابسته به آنها مکلف شده‌اند حسب مورد حسابرسی و بازرسی قانونی یا حسابرسی خود را از میان مؤسسات حسابرسی که عضو جامعه حسابداران رسمی ایران هستند انتخاب کنند. به عبارت دیگر، آیا حسابرسی الزاماً بایستی همان طور که در ماده ۲ این نامه اجرایی اخیرالتصویب مقرر شده است، از میان مؤسسات حسابرسی عضو جامعه حسابرسان رسمی ایران انتخاب شود (که در این صورت بایستی اساسنامه سازمان‌های وابسته به شهرداری‌ها اصلاح شود)، یا مطابق بند «ب» ماده ۴۴ این نامه مالی شهرداری‌ها؟ لازم به توضیح است که قبلاً مشاور محترم دفتر حقوقی وزارت کشور در شماره ۴۵ «ماهنامه شهرداری‌ها» در خصوص انتخاب حسابرسی برای شهرداری‌ها و سازمان‌های وابسته، مربوط به ماده ۲ این نامه اجرایی تبصره ۴ قانون استفاده از خدمات تخصصی و حرفه‌ای حسابداران ذی صلاح به عنوان حسابدار رسمی مصوب ۷۹/۶/۱۳ هیئت دولت، اعلام کرده‌اند که امر حسابرسی شهرداری‌ها و سازمان‌های وابسته به آنها به کیفیت است که در حکم بند «ب» اصلاحی ماده ۴۴ این نامه مالی شهرداری‌ها درج گردیده است. آیا معنی این نظریه این است که حکم این نامه اخیرالتصویب برای شهرداری‌ها و سازمان‌های وابسته به آن لازم‌الاجرا نیست؟

○ با توجه به مراتبی که در پی می‌آید، سازمان‌های وابسته به شهرداری‌ها می‌بایست حسابرس خود را از میان مؤسسات حسابرسی که عضو جامعه حسابداران رسمی ایران هستند، انتخاب کنند و در نتیجه می‌بایست اساسنامه آنها یا توجه به این امر اصلاح گردد. الف - همان طور که می‌دانید، این نامه و تصویب نامه‌های مصوب هیئت وزیران تا زمانی که به وسیله مراجع ذیصلاح لغو نشده‌اند، لازم‌الاجرا هستند. همچنین به موجب ماده ۲ این نامه اجرایی تبصره ۴ قانون استفاده از خدمات تخصصی و حرفه‌ای حسابداران ذی صلاح به عنوان حسابدار رسمی مصوب سال ۱۳۷۹، مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی و شرکت‌ها، سازمان‌ها و مؤسسات تابع و وابسته به آنها (سازمان‌های وابسته به شهرداری‌ها در زمره این گونه مؤسسات هستند) مکلف شده‌اند حسب مورد «حسابرس و بازرسی قانونی» یا «حسابرس» خود را از میان مؤسسات حسابرسی که عضو جامعه حسابداران رسمی ایران باشند، انتخاب کنند. این حکم هم ناگهون لغو نشده است و بنابراین برای کلیه مراجع از جمله سازمان‌های

وابسته به شهرداری‌ها لازم‌الاجرا است. به عبارت دیگر، هر چند حکم این نامه مذکور مغایر با قانون باشد، تا زمانی که لغو یا اصلاح نشده قابل اجراست.

ب - حکم مندرج در ماده ۲ این نامه اجرایی تبصره ۴ قانون استفاده از خدمات تخصصی و حرفه‌ای حسابداران ذی صلاح به عنوان حسابدار رسمی دایر بر تکلیف مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی و شرکت‌ها، سازمان‌ها و مؤسسات تابع و وابسته به آنها به انتخاب حسابرس از میان مؤسسات حسابرسی عضو جامعه حسابداران رسمی ایران، نه تنها مغایر با قانون استفاده از خدمات تخصصی و حرفه‌ای حسابداران ذی صلاح به عنوان حسابدار رسمی مصوب سال ۱۳۷۲ نیست، که دقیقاً مطابق با مرقع قانون مذکور است. زیرا به تفسیر بند «د» ماده واحده قانون استفاده از خدمات تخصصی و حرفه‌ای حسابداران ذی صلاح به عنوان حسابدار رسمی مصوب ۱۳۷۲، حسابرسی و بازرسی قانونی شرکت‌ها و مؤسسات موضوع بندهای الف و ب ماده ۷ اساسنامه قانونی سازمان حسابرسی مصوب ۱۳۶۶ مشمول قانون مذکور قرار گرفته است و در بند «الف» ماده ۷ اساسنامه قانونی سازمان حسابرسی از وظایف سازمان حسابرسی مقرر شده است: «الف - انجام وظایف بازرسی قانونی و امور حسابرسی کلیه دستگاه‌هایی که بر طبق اصول ۴۴ و ۴۵ قانون اساسی که مالکیت عمومی بر آنها عنایت است از قبیل بانک‌ها، مؤسسات و شرکت‌های بیمه و همچنین شرکت‌های دولتی و مؤسسات و سازمان‌های انتفاعی دولتی، مراکز تهیه و توزیع وابسته به وزارت بازرگانی، بنیاد مستضعفان و بنیاد شهید و سایر مراکز و نهادهای انقلاب اسلامی و مؤسسات و شرکت‌های تحت پوشش آنها و شرکت‌ها و کارخانجات و مؤسساتی که صرف نظر از چگونگی مالکیت سرمایه آنها به موجب قوانین و مقررات مربوطه به وسیله مدیریت منتخب دولت و یا تحت پوشش دستگاه‌های اجرایی اداره می‌شوند و سایر دستگاه‌های عمومی که طبق اساسنامه و مقررات مورد عمل مکلف به تعیین بازرسی قانونی و انجام حسابرسی‌اند».

از عبارت «و سایر دستگاه‌های عمومی که طبق اساسنامه و مقررات مورد عمل مکلف به تعیین بازرسی قانونی و انجام حسابرسی‌اند» مندرج در قسمت اخیر بند «الف» چنین مستفاد می‌گردد که یکی از مؤسسات موضوع بند مذکور «دستگاه‌های عمومی» است که اعم است از «عمومی دولتی» و «عمومی غیردولتی» همان طور که می‌دانید، شهرداری‌ها و مؤسسات وابسته به آنها نیز به موجب قانون تعیین فهرست نهادها و مؤسسات عمومی غیردولتی مصوب سال ۱۳۷۲، جزو مؤسسات عمومی غیردولتی محسوب می‌گردند.

مضافاً اینکه در بند «ب» ماده ۷ اساسنامه قانونی سازمان حسابرسی چنین مقرر شده است: «انجام وظایف بازرسی قانونی و امور حسابرسی شرکت‌ها، مؤسسات و دستگاه‌هایی که در مجموع بیش از ۵ درصد سرمایه آنها به طور مستقیم یا غیرمستقیم متعلق به دستگاه‌های موضوع بند «الف» مذکور است، ناظر به مؤسسات و سازمان‌های وابسته به دستگاه‌های موضوع بند «الف» - از جمله شهرداری‌ها - است.»

حضور وی الزامی است.

□ بر اساس مصوبه شورای عالی اداری، استاندار در محدوده قلمرو مسئولیت خود حکم نماینده عالی دولت را دارد.

آیا فرماندار یا بخشدار هم نماینده عالی دولت هستند یا اینکه نماینده دولت در شهرستان یا بخش تحت نظر نماینده عالی دولت انجام وظیفه می کنند؟

○ مطابق مواد ۱۱ و ۲۰ قانون تقسیمات کشوری و وظائف فرمانداران و بخشداران مصوب ۱۳۱۶/۸/۱۶ فرماندار و بخشدار در قلمرو مأموریت خود نماینده عالی دولت محسوب می شوند.

□ شهرداری نهاد عمومی غیر دولتی محسوب می گردد و به موجب بند ۱۱ ماده یک قانون برنامه و بودجه، دستگاه اجرایی شناخته می شود و شهرداری عالی ترین مقام اجرایی این دستگاه است. آیا شهردار عضو شورای اداری شهرستان است یا خیر؟ در صورت مثبت بودن جواب، آیا شهردار می تواند به جای اینکه شخصاً در جلسه شورا شرکت کند، از نماینده استفاده کند؟

○ با عنایت به اینکه شهردار ریاست دستگاه اداری شهرداری را - که یکی از ادارات زیر مجموعه شهرستان است - بر عهده دارد، لذا مطابق ماده یک نظامنامه شورای اداری شهرستان عضو شورای اداری شهرستان است. مطابق ماده ۴ نظامنامه موصوف نیز موظف است شخصاً در جلسه اداری شهرستان شرکت کند و

رای وحدت رویه هیئت عمومی دیوان عدالت اداری، مبنی بر اینکه با تقاضای مستخدم مشعر بر دریافت وجوه بیمه یا کسور بازنشستگی و خروج آن از صندوق مربوطه به منظور پرداخت به ذی نفع موردی برای اجرای ماده واحده قانون نقل و انتقال حق بیمه یا بازنشستگی مصوب ۶۵/۳/۲۷ وجود ندارد.

تاریخ: ۱۳۸۱/۱۰/۲۲ شماره دادنامه: ۳۷۷ کلاس پرونده: ۳۷۵/۸۰

مراجع رسیدگی: هیئت عمومی دیوان عدالت اداری.

شاکی: سازمان بازنشستگی کشوری.

موضوع شکایت و خواسته: اعلام تعارض آرای صادره از شعب ۲ و ۳ دیوان عدالت اداری.

مقدمه: الف - ۱ - شعبه سوم در رسیدگی به پرونده کلاسه ۱۱۰۵/۷۵ موضوع شکایت آقای ... به طرفیت وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی - امور اداری به خواسته ممانعت از انتقال کسور بازنشستگی به صندوق تأمین اجتماعی به شرح دادنامه شماره ۱۰۹۷ مورخ ۱۳۷۶/۷/۲۲ چنین رأی صادر نموده است: شاکی کارمند بازخرید خدمت بوده در سال ۱۳۶۵ کسور بازنشستگی خود را مطالبه نموده و پس از طی مراحل اداری کسور مذکور در سال ۱۳۶۷ به حساب ذی حسابی وزارتخانه واریز و در سال ۱۳۶۹ به علت عدم مراجعه ذی نفع وجوه مزبور کلاً توسط ذی حسابی وزارتخانه به حساب ۲ جزانه برگشت شده است. در سال ۱۳۷۲ شعبه شماره ۹ تأمین اجتماعی بنا به درخواست وی با توجه به قانون نقل و انتقال حق بیمه و بازنشستگی درخواست انتقال کسور نامبرده را به آن سازمان می نماید که سازمان بازنشستگی با اشاره به ماده ۱۸ اصلاحی آیین نامه اجرایی تبصره ۲ ماده واحده قانون نقل و انتقال حق بیمه یا بازنشستگی موضوع را مستقیماً اعلام نموده است و ارسال تصویر مکاتبات انجام شده در این خصوص، تخلفی از مقررات و ضوابط قانونی در اقدامات سازمان طرف شکایت مشهود نبوده و در واقع وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و امور اداری آن وزارتخانه ممانعتی از انتقال کسور بازنشستگی شاکی نکرده و شکایت مطروحه به کیفیت مذکور غیر وارد تشخیص و رأی بر رد شکایت صادر می شود.

ب - شعبه دوم در رسیدگی به پرونده کلاسه ۹/۷۷ - ۲۰ موضوع شکایت خانم ... به طرفیت اداره کل امور بیمه شدگان به خواسته انتقال کسور بازنشستگی به شرح دادنامه شماره ۲۳۱۲ مورخ ۱۳۷۷/۱۲/۳ چنین رأی صادر نموده است: هر چند شاکیه تقاضای استرداد کسور بازنشستگی را نموده و از صندوق بازنشستگی به ذی حسابی اداره مخابرات واریز شده لکن به هر حال نامبرده وجه مذکور را دریافت نموده و به استناد ماده ۸ آیین نامه تبصره ۲ ماده واحده قانون نقل و انتقال حق بیمه بازنشستگی شکایت وارد است و رأی بر الزام اداره خواننده به قبول حق بیمه بازنشستگی شاکیه و انتقال آن به صندوق آن اداره صادر می گردد.

هیئت عمومی دیوان عدالت اداری در تاریخ فوق به ریاست حجت الاسلام و المسلمین دری نجف آبادی و بررسی و انجام مشاوره با اکثریت آرا به شرح آتی مبادرت به صدور رأی می نماید.

رأی هیئت عمومی

انتقال حق بیمه یا کسور بازنشستگی از یک صندوق به صندوق دیگر در اجرای ماده واحده قانون نقل و انتقال حق بیمه یا بازنشستگی مصوب ۱۳۶۵/۳/۲۷ با عنایت به ماده ۸ آیین نامه اجرایی تبصره ۲ ماده واحده مزبور منوط به عدم دریافت حق بیمه یا کسور بازنشستگی و بقای وجوه مذکور در صندوق بازنشستگی کشوری و یا صندوق تأمین اجتماعی و نظایر آنها می باشد و در صورت تقاضای مستخدم مشعر بر دریافت وجوه فوق الاشعار و خروج کسور بازنشستگی یا حق بیمه از صندوق مربوط به منظور پرداخت به متقاضی ذی نفع موردی برای اجرای ماده واحده فوق الذکر وجود ندارد و دادنامه قطعی شماره ۱۰۹۷ مورخ ۱۳۷۶/۷/۲۲ شعبه سوم بدوی دیوان از این حیث صحیح و موافق اصول و موازین قانونی است. این رأی به استناد قسمت اخیر ماده ۲۰ اصلاحی قانون دیوان عدالت اداری مصوب ۱۳۷۸/۲/۱ برای شعب دیوان و سایر مراجع ذی ربط در موارد مشابه لازم الاتباع است.

رئیس هیئت عمومی دیوان عدالت اداری - دری نجف آبادی

رای وحدت رویه هیئت عمومی دیوان عدالت اداری، در خصوص عوارض کارگاه‌های تولیدی تیرچه بلوک سیمانی

تاریخ: ۱۳۸۱/۱۰/۱۵ شماره دادنامه: ۳۶۶ کلاس پرونده: ۱۲۰/۸۰

مرجع رسیدگی: هیئت عمومی دیوان عدالت اداری.

شاکی: شهرداری خمینی شهر.

موضوع شکایت و خواسته: اعلام تعارض آرای صادره از شعب اول و ۳ و ۸ و ۱۲ و ۱۶ دیوان عدالت اداری.

مقدمه: الف - شعبه اول در رسیدگی به پرونده کلاسه ۵۹۶/۷۷ موضوع شکایت آقای ... به طرفیت شهرداری خمینی شهر به خواسته لغو و ابطال اجرایه شهرداری خمینی شهر و رای مورخ ۱۳۷۷/۴/۱۳ کمیسیون ماده ۷۷ قانون شهرداری به شرح دادنامه شماره ۲۵۰۲ مورخ ۱۳۷۷/۱۱/۱۰ چنین رای صادر نموده است: ... رای کمیسیون مستند به هیچ اصل و یا مجوزی از مقررات جاریه نمی باشد؛ و ... به اینکه علی‌الغرض با اظهار نظر نماینده ولی فقیه و سایر مجوزات صادره در سال ۱۳۶۶ را ملاک قرار دهم و اصل را بر این بگذاریم که هنوز به قوت خودشان باقی می‌باشند، از آنجایی که آن‌ها مزبور مشروط به نداشتن اثر توری محسوس است و با بعضاً مسئولیت شرعی و قانونی را نپذیرفته‌اند و مرجعی نیز برای تحصیل و تحقق شرط تعیین شده (اثر توری) در مجموع شکایت شاکی وارد تشخیص و ضمن نقض رای معترض عنه و ابطال جوانب منفرع بر آن رای به ورود شکایت صادر می‌گردد.

ب - شعبه دوازدهم در رسیدگی به پرونده کلاسه ۸۵۰/۷۷ موضوع شکایت آقای ... به طرفیت کمیسیون ماده ۷۷ شهرداری خمینی شهر به خواسته ابطال رای قطعی مورخ ۱۳۷۷/۳/۱۷ کمیسیون مذکور به شرح دادنامه‌های شماره ۱۴۳۵ مورخ ۱۳۷۸/۱۱/۲۷ چنین رای صادر نموده است: با توجه به طرح عوارض پیشنهادی شهرداری‌های اصفهان و تأیید ریاست دیوان عالی کشور به عنوان نماینده ولایت فقیه نسبت به عوارض و جدول تعرفه پیوست و ابلاغ آن توسط استانداری اصفهان به شهرداری‌های استان و با توجه به تعرفه پیوست بر تعلق عوارض هفت درصد بر تولید تیرچه بلوک ایزادی بر رای کمیسیون ماده ۷۷ شهرداری خمینی شهر به شرح صورت جلسه مورخ ۱۳۷۷/۳/۱۷ به نظر نمی‌رسد.

ج - شعبه ۱۶ دیوان در رسیدگی به پرونده کلاسه ۲۵۱۳/۷۶ موضوع شکایت آقای ... به طرفیت شهرداری آران و بیدگل به خواسته ابطال رای مورخ ۱۳۷۶/۷/۲۸ کمیسیون ماده ۷۷ قانون شهرداری‌ها به شرح دادنامه شماره ۴۰۵ مورخ ۱۳۷۷/۳/۱۹ چنین رای صادر نموده است: به موجب رای شماره ۱۳۲ مورخ ۱۳۶۹/۵/۴ هیئت عمومی دیوان عوارض مورد مطالعه به استناد بند یک ماده ۴۵ قانون تشکیل شورای اسلامی و با تعقیب نماینده ولی فقیه مطالبه می‌گردد، خلاف قانون شناخته نشده است؛ علی‌هذا تخلفی از مقررات به نظر نمی‌رسد و حکم به رد شکایت صادر می‌گردد.

د - شعبه سوم در رسیدگی به پرونده کلاسه ۸۱۴/۷۸ موضوع شکایت آقای ... به طرفیت شهرداری خمینی شهر به خواسته ابطال رای مورخ ۱۳۷۸/۵/۱۰ کمیسیون ماده ۷۷ به شرح دادنامه شماره ۱۵۸۲ مورخ ۱۳۷۸/۱۲/۷ به لحاظ اینکه ایزادی که مویجات مخدوش بودن رای معترض عنه گرد اقامه نشده، حکم به رد شکایت صادر نموده است.

ه - شعبه هشتم در رسیدگی به پرونده کلاسه ۶۶۰/۷۷ موضوع شکایت آقای ... به طرفیت شهرداری خمینی شهر به خواسته اعتراض به مطالبه ۷٪ عوارض فروش به شرح دادنامه شماره ۸۶ مورخ ۱۳۷۹/۲/۵ با توجه به تعرفه مصوب وزارت کشور و تعیین ۷٪ عوارض فروش تیرچه بتوک سیمانی تخلفی از مقررات تشخیص نداده و حکم به رد شکایت صادر نموده است.

هیئت عمومی دیوان عدالت اداری در تاریخ فوق به ریاست حجت‌الاسلام و المسلمین دری نجف‌آبادی و با حضور رؤسای شعب بدوی و رؤسا و مستشاران شعب تجدید نظر تشکیل و پس از بحث و بررسی و انجام مشاوره با اکثریت آرا به شرح آتی مبادرت به صدور رای می‌نماید.

رای هیئت عمومی

نظر به اینکه عوارض کارگاه‌های تولیدی تیرچه بلوک سیمانی بر اساس بند الف ماده ۳۵ قانون تشکیلات شوراهای اسلامی کشوری مصوب ۱۳۶۱ و با رعایت شرایط و ضوابط مقرر در ماده مذکور تعیین و پیشنهاد شده و مورد موافقت مقام ذی صلاح قرار گرفته است و عنایت به دادنامه شماره ۱۳۲ مورخ ۱۳۶۹/۵/۴ هیئت عمومی دیوان مبنی بر اعتبار تعرفه و مصوبه عوارض فوق‌الذکر، دادنامه‌های شماره ۱۴۳۵ مورخ ۱۳۷۸/۱۱/۲۷ شعبه دوازدهم و ۴۰۵ مورخ ۱۳۷۷/۳/۱۹ شعبه شانزدهم و ۱۵۸۲ مورخ ۱۳۷۸/۱۲/۷ شعبه سوم و ۸۶ مورخ ۱۳۷۹/۲/۵ شعبه هشتم دیوان، در حدی که متضمن این معنی می‌باشند، صحیح و موافق اصول و موازین قانونی است. این رای به استنفا قسمت اخیر ماده ۲ اصلاحی قانون دیوان عدالت اداری مصوب ۱۳۷۸/۳/۱ برای شعب دیوان و سایر مراجع ذی ربط در موارد مشابه لازم‌الاجراست.

رئیس هیئت عمومی دیوان عدالت اداری - دری نجف‌آبادی

رای وحدت رویه هیئت عمومی دیوان عدالت اداری، مبنی بر اینکه تملک اراضی واقع در محدوده شهرها در اجرای ماده ۹ قانون زمین

شهری مصوب سال ۶۶ منوط به تحقق و اجتماع شرایط مقرر در قانون زمین شهری و آیین نامه اجرایی آن به ویژه شقوق چهارگانه مذکور در ماده ۲۳ آیین نامه مذکور است.

تاریخ: ۱۳۸۱/۱۲/۳ شماره نامه: ۳۳۶ کلاس پرونده: ۱۳۷/۷۶

مرجع رسیدگی: هیئت عمومی دیوان عدالت اداری.

شاکی: آقای ...

موضوع شکایت و خواسته: اعلام تعارض آرای صادره از شعب ۳ و ۴ و ۸ دیوان عدالت اداری.

مقدمه: الف - شعبه هشتم در رسیدگی به پرونده کلاسه ۹۳۰/۷۷ موضوع شکایت آقای ... و غیره به طرفیت زمین شهری لرستان به خواسته اعتراض به تملک پلاک ۴۱ فرعی از ۱۵۶ اصلی بخش ۲ روستای دهنو مقدس به شرح دادنامه شماره ۱۱۹۷ مورخ ۱۳۷۵/۱۱/۲۹ چنین رأی صادر نموده است: به موجب نامه مورخ ۱۳۷۱/۵/۱۰ شهرداری بروجرد، پلاک ۲۱ فرعی از ۵۶ اصلی بخش ۲ در حوزه استحفاظی شهرداری قرار گرفته و به استناد ماده ۲ قانون زمین شهری تملک آن جایز بوده، ۲ - به موجب ماده ۵ همان قانون تملک اراضی ذایر - انعم از کشاورزی و غیره - بلاشکال بوده، ۳ - صورت مجلس کمیسیون مشکله حکایت از عدم وجود اراضی موات و بایر و نیز نیاز به تملک و اجازه بالاترین مقام دارد، ۴ - حقوق مالکین انعم از بهای اراضی و نصاب قانونی تأمین گردیده است، ایراد و اشکالی بر نحوه اقدامات زمین شهری لرستان در اجرای ماده ۹ قانون زمین شهری مشهود نیست و شکایت مردود تشخیص می شود.

ب - شعبه سوم در رسیدگی به پرونده کلاسه ۲۹۹/۷۱ موضوع شکایت آقای ... به طرفیت اداره کل زمین شهری استان لرستان به خواسته اعتراض به نظر به کمیسیون تشخیص و ابطال عملیات تملک در پلاک ۱۹ فرعی از ۵۶ اصلی واقع در بخش ۲ بروجرد به شرح دادنامه شماره ۶۸ مورخ ۱۳۷۲/۲/۸ چنین رأی صادر نموده است:

۱ - شکایت شکایت به دلایل زیر وارد تشخیص می گردد: ۱ - اولاً از مکاتبات اداری موجود در پرونده معلوم می شود که اداره خواننده ضرورتی در تملک پلاک نداشته و صرفاً با توجه به پایان یافتن عمر ماده ۹ قانون زمین شهری در شهرهای ضرورتی مذکور در قانون حسب ادعای زمین شهری و برای نیاز آینده و احتمالی شهر به امکان مسکونی اقدام به تملک شده است که به نظر می رسد این اقدام غیرقانونی از دستور وزیر مربوطه است که در نامه شماره ۲۸۸ - ۱/۱ به مدیر کل مسکن لرستان مرقوم داشته (... به منظور اجتناب از مشکلات احتمالی در آینده ترتیبی اتخاذ شود تا در تملک اراضی مورد نیاز برای توسعه متصل و منقصل شهرهای آن استان، این دسته از اراضی تملکی که در محدوده حوزه استحفاظی شهرهای موجود قرار دارند به نام سازمان زمین شهری و اراضی خارج از محدوده مذکور ... به نام شرکت عمران شهرهای جدید تملک گردد.) که این دستور بر خلاف صریح ماده ۲ و ۹ آیین نامه قانون زمین شهری است.

۲ - زمین مورد شکایت خارج از محدوده شهری می باشد و به استناد ماده ۲ قانون زمین شهری اداره زمین شهری حق تملک زمین های زراعی خارج از محدوده شهر را ندارد.

۳ - علی فرض آنکه زمین شاکی جزء زمین شهری باشد، اداره خواننده مکلف بوده است طبق ماده ۲۳ آیین نامه اجرایی قانون زمین شهری و شرایط چهارگانه مذکور در این رفتار نماید که هیچ گونه دلیلی مبنی بر رعایت ماده مذکور در پرونده ملاحظه نشد. بنابراین بنا به جهات مذکور، حکم به ورود شکایت و ابطال کلیه عملیات تملکی پلاک مورد شکایت صادر می گردد.

ج - شعبه چهارم در رسیدگی به پرونده کلاسه ۲۵۹/۷۱ موضوع شکایت آقای ... به طرفیت سازمان زمین شهری لرستان به خواسته ابطال تملک و اقدامات ناشی از آن به شرح دادنامه شماره ۱۵۶۹ مورخ ۱۳۷۱/۱۰/۲۲ نظر به اینکه بهای زمین در صندوق ثبت تودیع نگردید و در نتیجه مفاد مقررات مربوطه (تبصره ۶ ماده ۹ قانون زمین شهری و بند یک ماده ۲۳ آیین نامه اجرایی آن) رعایت نشده، لذا شکایت وارد تشخیص و حکم به ابطال تملک پلاک های موصوف و اقدامات و آثار ناشی از آن به نسبت سهم مالکیت شاکی صادر و اعلام می گردد.

هیئت عمومی دیوان عدالت اداری در تاریخ فوق به ریاست حجت الاسلام و المسلمین دری نجف آبادی و با حضور رؤسای شعب بدوی و رؤسا و مستشاران شعب تجدید نظر تشکیل و پس از بحث و بررسی و انجام مشاوره با اکثریت آرا به شرح آتی مبادرت به صدور رأی می نماید.

رأی هیئت عمومی

الف - نظر به اینکه تفاوت مفاد دادنامه شماره ۱۵۶۹ مورخ ۱۳۷۱/۱۰/۲۲ شعبه ۱۴ با دو دادنامه صادره از شعب ۳ و ۸ بدوی دیوان مبنی بر استنباط متفاوت از حکم واحد قانونگذار نیست، بنابراین موضوع در این قسمت از عصادیق آرای متناقض مذکور در ماده ۲۰ اصلاحی قانون دیوان عدالت اداری محسوب نمی شود و موردی برای رسیدگی و اتخاذ تصمیم در این زمینه در فلرو ماده مزبور در هیئت عمومی دیوان وجود ندارد.

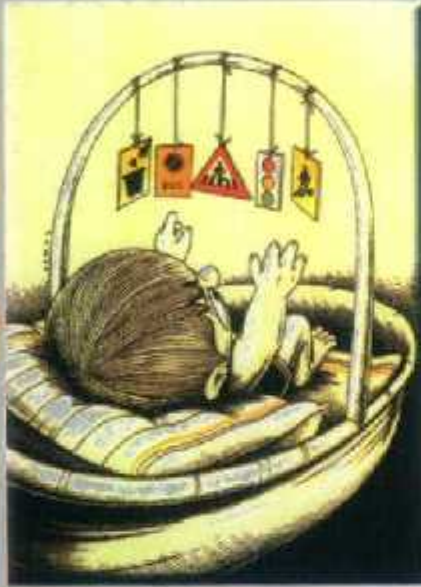
ب - با عنایت به اینکه تملک اراضی واقع در محدوده شهرها در اجرای ماده ۹ قانون زمین شهری مصوب ۱۳۶۶/۶/۲۲ منوط به تحقق و اجتماع شرایط و ضوابط مقرر در قانون زمین شهری و آیین نامه اجرایی آن، به ویژه شقوق چهارگانه مذکور در ماده ۲۳ آیین نامه فوق الاشعار است، بنابراین دادنامه شماره ۶۸ مورخ ۱۳۷۲/۲/۸ شعبه سوم بدوی دیوان در حدی که متضمن این معنی می باشد، موافق اصول و موازین قانونی تشخیص داده می شود. این رأی به استناد قسمت اخیر ماده ۲۰ اصلاحی قانون دیوان عدالت اداری برای شعب دیوان و سایر مراجع ذی ربط در موارد مشابه لازم الامباع است.

رئیس هیئت عمومی دیوان عدالت اداری - دری نجف آبادی

نگاره های شهر و شهروندی

از آنجا که همواره تصویر و نگاره گری گویاترین زبان آموختن بوده، خواستیم افزون بر همه آنچه که برگ برگ این شماره را از رایحه «آموزش شهروندی» آکنده، از آن زبان دیرینه و گویا نیز بهره گیریم. تا فام رخشان آموزه های شهرنشینی بر ذهن یکایک بینندگان، بماند و پیاید و سرانجام برای همه شهرنشینان کاری بشود بایسته و خودانگیخته. ... و این نگاره ها بازتابی است از نخستین گام شهرداری و شورای یکم شهر کاشان و شهروندانی که آن پیام را دریافتند. ماهنامه نیز به هم گامی با آنان تصاویری چند را همراه کرده است.

تهران

جعال رحمنی

همدان

مطهره شعبانی

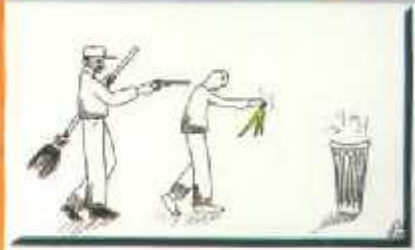
کاشان

حمید افروزی

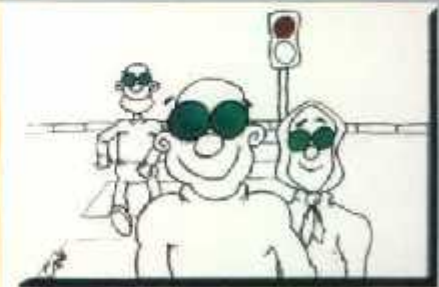
رشت

مژگان گلشن ناز

تهران

سید وحید کریمی

همدان

محمود نظری

تهران

صدیقه سعیدی

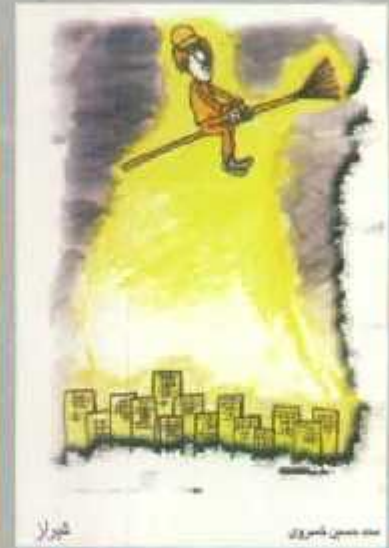
همدان

هامان پرچی احمد

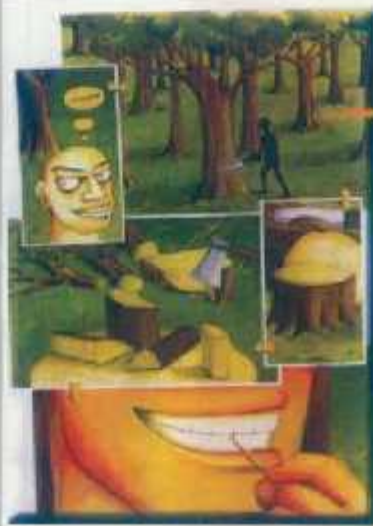
تهران

علیرضا کریمی مقدم

شیراز

مهدی حسن شامی

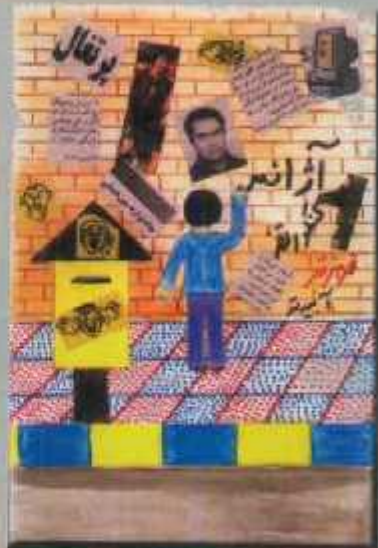
تهران

نیلا پورمحمدی

تهران

علیرضا محمدی

سوا غریبانه گلزار

تهران

شهروز نو بخت

قم

لین چسالی بزرگ

تهران

محمد رضا پور

کاشان

محمد بن باقری

مشهد

سید حمید دانشی

ساری

بهنام صدیقی

مازندران

موسوم لاهی لندی

کاشان

دکتر برزین

تهران

خ. میر و اشد

تهران

خ. میر و اشد

تهران

خ. میر و اشد

تهران

خ. میر و اشد

موضوع: مکانبه سرپرست شهرداری بادرود (کریمی) با استاندار اصفهان در خصوص اجرای دستورات شهیدانوی ایران

شهرداری بادرود

تاریخ: ۲۵/۱۰/۱۳۵۵

شماره: ۱۲۷

پیوسته:

مقام معظم استانداری اصفهان:

احتراماً، عطف به شماره ۲۵۵۱۴۳۵/۱۰/۱۴ به استحضار عالی می‌رساند:

متن اوامر مطاع [...] شهیدانوی ایران واصل و اقدامات ذیل جهت اجرای دستور به عمل آمده است:

- ۱- در مورد پاکسازی محیط شهر دستور لازم به مأمورین شهر داری صادر گردیده است.
- ۲- در مورد حفظ آثار ملی و باستانی اقدام لازم به عمل آمده است.
- ۳- در مورد ایجاد مراکز تفریحی اقدام، و یکد استاد یوم ورزشی در دست ساختمان می‌باشد.
- ۴- در مورد اصول شهرسازی از دفتر فنی استان تقاضای کارشناس جهت تهیه نقشه هادی شده است.
- ۵- در مورد جلب همکاری مردم اقدام شده و مردم همکاری لازم را مبذول می‌دارند.

[امضا]: سرپرست شهرداری بادرود - کریمی

[حاشیه چپ]: دفتر امور شهری و روستایی ۱۱/۵/۱۳۵۵

[حاشیه پایین]: ۲۵/۱۱/۷

۲۴۷۵۱

در این شماره دو سند از مکاتبات شهرداری زواره و شهرداری بادرود با استانداری اصفهان ارائه می‌گردد. با توجه به متن اسناد، سه نتیجه اصلی قابل اقتباس است: اول اینکه امریه‌های حکومتگران آن زمان، از طریق استانداری به شهرداری ابلاغ می‌شد؛ دوم اینکه شهرداری‌ها عهده‌دار وظایفی بودند که امروزه یکسره در حیطه اختیار سازمان میراث فرهنگی است؛ و سوم اینکه این امریه‌ها و فرمان‌ها در پی گزارش‌های دفاتر هر یک از آنان گاه در یک طومار و یا نامه‌های پراکنده صادر می‌گردیدند.

موضوع: مکانبه شهردار زواره (میرزاییگی) با استاندار اصفهان در خصوص اجرای اوامر علی‌احضرت شهیدانوی ایران

وزارت کشور
شهرداری زواره

تاریخ: ۲۳/۱۰/۱۳۵۵

شماره: ۹۵۴۵

پیوسته:

مقام معظم استانداری اصفهان

موضوع: اجرای اوامر [...] شهیدانوی ایران

محترماً، عطف به مرقومه شماره ۲۵۵۱۴ - ۲۵۳۵/۱۰/۱۴ به شرح زیر به استحضار عالی می‌رساند:

- ۱- شهرداری متنه‌های کوشش خود را در مورد پاکسازی محیط زیست معمول داشته و به وسیله مأمورین خود پس از جمع‌آوری زباله، دفن آنها و تمیز نمودن خیابان‌ها و معابر عمومی اقدام می‌نماید.
- ۲- شهرداری در حفظ و حراست آثار باستانی جدیدت کامل نموده و حتی بعضی نقاط را تعمیرات نموده و با اداره کل فرهنگ و هنر همکاری لازم را معمول نداشته است.

- ۳- در مورد ایجاد مراکز فرهنگی در سال قبل یک باب کتابخانه عمومی در بواز پارک شهر احداث شده و اخیراً اعتباری بدین منظور اختصاص داده شده که به زودی تعمیر و از آن استفاده خواهد شد و در مورد زمین ورزشی نیز یک استادیوم یکصد هزار متری در نظر گرفته شده که مقداری از آن دیوار کشی و... در آن ساخته شده و ساختمان رخت‌کن و غیره در دست اقدام است.
- ۴- در مورد توسعه شهری مطابق طرح هادی که [به] وسیله دفتر فنی تهیه شده اقدام می‌شود.
- ۵- جهت جلب رضایت اهالی اقدام به آسفالت اکثر کوچه‌های ماشین رو زواره شده... به محل بار خودباری اهالی در دست اقدام است [و اهالی از عملیاتی که شهرداری انجام می‌دهد کاملاً... و خشنود می‌باشند.

[امضا]: شهردار زواره - میرزاییگی

[حاشیه پایین]: [مهر: استانداری اصفهان]

[حاشیه بالا]: دفتر امور شهری و روستایی ۱۱/۴/۱۳۵۵

پایبسته
۱۰۰ اصل به تکلیف جانشین

حفاری معابر شهری و لزوم هماهنگی

تورج خیدرنیا دلخوش

مقدمه

در کشور ما ایران، همانند سایر کشورهای که سوانق تاریخی طولانی دارند، اغلب شهرها از به هم پیوستن یا توسعه نقاط جمعیتی تشکیل شده در نقاط مختلف کشور (روستا یا مکان) به وجود آمده‌اند. در واقع تشکیل و ایجاد آنها بدون هیچ گونه زمینه و برنامه‌ریزی مشخص صورت گرفته است و شهرها به مرور از امکانات و تجهیزات شهری بهره‌مند شده‌اند. بدیهی است که این قبیل شهرها بدون زیرساخت‌های لازم شهری و صرفاً براساس تجمع انسان‌ها به منظور فعالیت‌های اقتصادی یا صنعتی یا کشاورزی و جز اینها به وجود آمده‌اند و با افزایش جمعیت و گسترش محیط پیرامون‌شان، براساس قوانین تقسیمات کشوری به صورت شهر شناخته شده‌اند و در آنها شهرداری تأسیس گردیده است. البته در شهرهای تازه تأسیس، که بر حسب قوانین جاری و مطالبات شهرسازی مکان‌یابی و طراحی و احداث می‌شوند، نیز همه آماده‌سازی‌های زیربنایی به صورت کامل تأمین نمی‌گردد و برخی از تأسیسات شهری همچون تلفن و گاز و نظایر آنها پس از احداث شهر و یا ایجاد قسمتی از آن و به مرور زمان تأمین می‌گردند.

یکی از وظایف عمده دستگاه‌های اجرایی، ارائه خدمات مورد نیاز عمومی مردم در شهرها و ایجاد و احداث تأسیسات و تجهیزات شهری از قبیل تأسیسات آب و فاضلاب، برق، گاز و تلفن و مانند آنهاست که تأمین این نیازمندی‌ها و ارائه خدمات مستلزم حفاری معابر شهری است. حفاری معابر، آن هم در صورت فقدان برنامه‌ریزی مدون و زمان‌بندی مشخص، یکی از مشکلات و معضلات عمده شهرها محسوب می‌شود و نارضایتی و ناراحتی شهروندان را فراهم می‌سازد. مزاحمت‌ها و صدمات و خساراتی که شهروندان از اقدامات مؤسسات ذی‌ربط در حفر معابر شهری و طولانی شدن مرمت نوارهای حفاری می‌بینند، باعث می‌شود که آنان به جای شاگرد بودن از خدمات مؤسسات خدماتی، از عملکرد آنها انتقاد کنند. این در حالی است که با اندک تمهیداتی، که همان رعایت دقیق و اجرای به موقع برنامه‌های عمرانی است، می‌توان

رضایت و خشنودی شهروندان را جلب کرد.

مشکلات عمده‌ای را که در حفاری معابر شهری برای شهروندان ایجاد می‌شود و باعث نطلم خواهی آنها می‌گردد، می‌توان در محورهای زیر برشمرد:

۱- نوارهای حفاری ایجاد شده در مقابل منازل یا محل‌های کسب و پیشه موجب ایجاد خلل در تردد وسایط نقلیه به داخل ساختمان و عدم استفاده از آنها در مواقع ضروری می‌شود. بر گردن محل این حفاری‌ها گاه روزها و ترمیم آن نیز چه بسا هفته‌ها و ماه‌ها طول می‌کشد.

۲- عدم تأمین بیل‌عابر یا وسیله‌ای در محل ورودی ساختمان‌ها برای تردد اشخاص، خصوصاً برای عبور و مرور افراد سالمند و کودکان، گاه باعث ایجاد حادثه نیز می‌گردد.

۳- عدم هماهنگی سازمان‌های حفاری با همدیگر، بعضاً موجب تخریب یا آسیب رساندن به تأسیسات همدیگر می‌شود و نتیجه آن قطع تأسیسات و محرومیت ساکنان از دسترسی به خدمات شهری است.

۴- پس از اقدام سازمان‌های حفاری در محل حفاری و خاک‌ریزی نوارهای حفاری شده، آسفالت آن مدت‌ها طول می‌کشد و خاک‌های ریخته شده در محل حفاری به سطح معابر پراکنده می‌شوند و ضمن ایجاد آلودگی در محیط زیست و ایجاد بیماری‌های تنفسی، به هنگام بارندگی برای وسایط نقلیه که در محل این حفاری‌ها فرو می‌روند، ایجاد حادثه و خسارت می‌کنند. در این میان دستگاهی هم که جبران‌کننده خسارت باشد وجود ندارد - یا در دسترس نیست.

۵- عدم نصب علائم هشدار دهنده از سوی مؤسسات حفار باعث بروز تصادف و خسارت برای وسایط نقلیه و یا موجب سقوط اشخاص به محل‌های حفر شده می‌گردد، و چه بسا عواقب جرح و شکستگی عضوی نیز به وجود می‌آورد.

۶- عدم قشردهی در خاک‌ریزی نوارهای حفاری شده و یا مرمت غیر استاندارد باعث می‌گردد که نقاط ترمیم شده پس از مدتی

نشست کنند، و بدین ترتیب سطح ناهمواری در طول معبر پدید آید که انجام این امر، ضمن ایجاد منظر نامطلوب در شهر، نیاز به ترمیم مجدد دارد و مستول هزینه‌های مضاعف برای دستگاه اجرایی و حریف و میل بودجه عمومی است.

۷- مطلب پراهمیت‌تری که شهروندان همواره ناظر و تاراضی از آن هستند، عدم هماهنگی سازمان‌های خنثی یا همدیگر در زمان اجرای برنامه است. تعدد حفاری، آن هم در فاصله زمانی کوتاه، بیشترین مشکلات و مزاحمت‌ها را برای شهروندان به دنبال دارد و اغلب شهروندان نیز به لحاظ عدم آگاهی کافی از مراجع و مراکز قانونی برای پیگیری، به ناچار وضع موجود را تحمل می‌کنند.

آنچه ذکر گردید، تنها مشکلات ظاهری ناشی از عدم برنامه‌ریزی و هماهنگی در حفاری معابر شهری است و مسائل جانبی آن بسیار متنوع و متعدد است که پرداختن به آن در مجال این مقاله نمی‌گنجد. حال پرسش این است، با وجود ابزارهای قانونی که در دیگر قسمت‌های این مطلب به آنها اشاره خواهد شد، این همه تملیل و عدم هماهنگی از کجا ناشی می‌گردد؟

در مورد الزام رعایت حقوق قانونی شهروندان از سوی مؤسسات و سازمان‌هایی که به نحوی اقداماتی در شهر انجام می‌دهند، و چگونگی پیگیری موضوع، می‌توان گفت که شوراهای اسلامی

مطلب پراهمیت‌تری که شهروندان همواره ناظر و تاراضی از آن هستند، عدم هماهنگی سازمان‌های خدماتی با همدیگر در زمان اجرای برنامه است

شهرها به لحاظ مسئولیتی که در قبال شهروندان و کسانی که آنها را به عنوان نایب خود در اداره امور شهر انتخاب کرده‌اند، می‌بایست به وظیفه قانونی خود که همانا نظارت بر حسن اجرای طرح‌های مصوب امور شهرداری و سازمان‌های خدماتی است (موضوع بند ۳ ماده ۷۱ قانون تشکیلات شوراهای اسلامی شهر و انتخاب شهرداران) عمل کنند. از همین دست است وضع مقررات و نظارت بر حفر حفاری و مسیرهای تأسیسات شهری (موضوع بند ۲۳ ماده ۷۱ قانون تشکیلات شوراهای...) بدین ترتیب است که می‌توان از نابسامانی‌هایی که در زمینه حفاری‌های ناهمگام و ناهماهنگ معابر به وسیله دستگاه‌های خدماتی به وجود می‌آید، گاست. ضمناً هر یک از شهروندان نیز می‌توانند براساس بند یک ماده ۶۱ قانون دیوان عدالت اداری شکایات و اعتراضات خود را از مؤسسات و سازمان‌هایی که عملکرد آنها موجب ضرر و زیان و تضییع حقوق قانونی آنها می‌شود، از طریق شعبه دیوان پیگیری کنند. به علاوه، موضوع عدم هماهنگی مؤسسات حفاری را می‌توان از طریق کمیسیون‌های شهر و شهرستان نیز پیگیری کرد.

مقررات حاکم بر حفاری معابر شهری

در شرح مقررات حاکم بر حفاری معابر سعی شده است آن قسمت از ضوابط که برای آگاهی عمومی لازم است، مطرح گردد. بدیهی است مؤسسات و دستگاه‌های عامل حفاری باید دقیقاً موارد قانونی مربوط را در اجرای طرح‌ها و پروژه‌های مورد نظر در آن قسمت که

مربوطا به حفاری معابر است رعایت کنند.

- برابر ماده ۱۰۳ قانون شهرداری، کلیه مؤسسات دولتی و خصوصی موظفاند قبل از هرگونه اقدام نسبت به برنامه‌های عمرانی در محدوده شهرها - از قبیل احداث شبکه تلفن، برق، آب و سایر تأسیسات - ضمن رعایت نقشه جامع شهرسازی، موافقت کتبی شهرداری را کسب کنند. مؤسسات مذکور مکلفاند هر گونه خرابی و زبانی را که در اثر اقدامات مذکور به اسفالت یا ساختمان معبر عمومی وارد آید، در مدت متناسبی - که با نظر شهرداری تعیین خواهد شد - ترمیم کنند و آن را به حالت اولیه در آورند. در غیر این صورت، شهرداری خرابی و زیان وارد شده را ترمیم و هزینه تمام شده را با ۱۰ درصد اضافی از طریق اجرای لیت‌استک وصول خواهد کرد. از آنجا که نحوه صدور مجوز برای مؤسسات حفار و همچنین برنامه‌ریزی مؤسسات برای انجام حفاری در قانون مشخص نشده بود، لذا هر ساله به صرف جلب موافقت شهرداری به هر نحو که برای مؤسسه ممکن و مقدور بود و در هر زمان لازم، عملیات عمرانی خود را که مستلزم حفر معابر می‌شد، انجام می‌داد. لذا هیئت وزیران در تاریخ ۱۳۶۶/۱۱/۴ بنا به پیشنهاد وزارت کشور که به تأیید سایر وزارتخانه‌ها و سازمان‌های ذی‌ربط نیز رسید، این نامه‌ای را به منظور هماهنگی اقدامات عمرانی مؤسساتی که خدمات آنها در داخل محدوده شهرها مستلزم حفاری معابر و احداث تأسیسات است، تصویب کرده است. به موجب ماده یک این آیین‌نامه، به منظور تأمین هماهنگی در امور اجرایی طرح‌ها و برنامه‌ها و پروژه‌های احداث، توسعه، اصلاح شبکه‌های ارتباطی مؤسسات خدماتی و همچنین پیش‌بینی احداث تونل‌های مشترک خدماتی در طرح‌های جامع و هادی و طرح‌های اجرایی شهرها، کمیسیون عالی هماهنگی امور اجرایی شهرهای کشور با عضویت نمایندگان وزارتخانه‌های کشور، نیرو، مسکن و شهرسازی، راه و ترابری، برنامه و بودجه و همچنین شرکت‌های مخابرات، برق، آب و گاز در وزارت کشور تشکیل می‌گردد.

وظایف این کمیسیون در حواله مجوز زیر مشخص شده است:

- ۱- بررسی و تصویب ضوابط و معیارها و دستورالعمل‌های مربوط به هماهنگی اقدامات موضوع آیین‌نامه.
- ۲- نظارت عالی بر حسن اجرای ضوابط و معیارها و دستورالعمل مصوب و اعمال تجدید نظر در آنها.
- ۳- دریافت گزارش تخطی راجع به عملکرد، مشکلات و تنگناهای کمیسیون شهر و شهرستان و تجزیه و تحلیل آنها به منظور ارائه راهنمایی و تجدید نظر احتمالی در ضوابط و دستورالعمل.
- ۴- براساس ماده ۴ آیین‌نامه مذکور، هماهنگی امور اجرایی مؤسسات مشمول آیین‌نامه در شهر تهران و سایر شهرها به وسیله کمیسیون هماهنگی شهر و شهرستان، به شرح زیر انجام می‌شود:
الف - در شهر تهران با عضویت:
۱- شهردار یا معاون فنی و عمرانی به اتفاق شهردار منطقه بر حسب مورد.
۲- مدیر عامل سازمان آب تهران یا نماینده وی.
۳- مدیر عامل سازمان برق تهران یا نماینده وی.
۴- مدیر عامل شرکت راه آهن شهری (سترو).
۵- معاون توسعه و مهندسی شرکت مخابرات.

۶- مدیر مهندسی طرح‌ها یا مدیر بهره‌برداری و گاز رسانی شرکت ملی گاز ایران.

۷- رئیس راهنمایی و رانندگی.

۸- مسئولان سایر سازمان‌ها بر حسب ضرورت، به تشخیص شهرداری تهران.

ب- در شهرهای یا جمعیت بالای ۲۰۰ هزار نفر، با عضویت:

۱- شهردار (ریاست کمیسیون).

۲- رئیس مؤسسه مطبوعات.

۳- نماینده شرکت ملی گاز.

۴- مسئول اداره آب شهر.

۵- مسئول اداره برق شهر.

۶- دیگر مسئولانی که به تشخیص کمیسیون حضور آنها در جلسات ضروری است.

ج- در شهرهای دارای جمعیت کمتر از ۲۰۰ هزار نفر، با عضویت:

۱- فرماندار شهرستان (ریاست کمیسیون).

۲- شهردار شهر ذی‌ربط.

۳- رئیس مؤسسه مسئول مطبوعات شهرستان.

۴- نماینده شرکت ملی گاز ایران در شهرستان.

۵- مسئول اداره آب شهرستان.

۶- مسئول اداره برق شهرستان.

۷- دیگر مسئولانی که به تشخیص کمیسیون حضور آنها در جلسه هماهنگی ضروری است.

وظایف کمیسیون‌های شهر و شهرستان

۱- ایجاد هماهنگی در چارچوب ضوابط و معیارها و دستورالعمل‌های کمیسیون عالی هماهنگی در کارهای اجرایی مؤسسات مشمول آیین‌نامه.

۲- رفع مشکلات ناشی از تصمیمات گرفته شده که در اجرا یا اشکال مواجه می‌شود.

۳- اتخاذ تصمیم نسبت به سایر مسائلی که از طرف هر یک از اعضا از طریق دبیرخانه مطرح می‌شود.

۴- نظارت بر اجرای ضوابط و معیارها و دستورالعمل‌های مصوب کمیسیون عالی هماهنگی.

۵- تهیه و تنظیم گزارش‌های تحلیلی در خصوص مسائل، مشکلات و عملکرد کمیسیون و ارسال آن به کمیسیون عالی هماهنگی.

۶- مطابق ماده ۵ آیین‌نامه، در صورت اعتراض دستگاه ذی‌نفع نسبت به رأی صادر شده از سوی کمیسیون‌های هماهنگی شهر و شهرستان، مراتب به هیئت حل اختلاف - متشکل از نماینده نام‌الاختیار استاندار، شهردار شهر مربوط و نماینده دستگاه معترض - ارجاع می‌گردد. سپس چنانچه نسبت به رأی هیئت حل اختلاف تا ۱۵ روز اعتراضی شود، موضوع برای رسیدگی به کمیسیون عالی هماهنگی ارسال می‌گردد و رأی کمیسیون عالی برای دستگاه معترض لازم‌الاجراست.

نحوه هماهنگی مؤسسات حفار

- برابر ماده ۲ آیین‌نامه، کلیه دستگاه‌های مشمول تکلف‌اند

حداکثر تا آخر اردیبهشت ماه هر سال برنامه‌ها و اقدامات اجرایی سالانه خود را، که بودجه آن تصویب گردیده است، برای تصمیم‌گیری و ایجاد هماهنگی و تطبیق اقدامات مربوط با ضوابط و معیارها و دستورالعمل‌ها، به کمیسیون هماهنگی ارسال کنند. کمیسیون‌های مذکور هم مکلف‌اند ظرف مدت ۱۵ روز پس از دریافت برنامه دستگاه‌ها در چارچوب وظایف خود نسبت به آنها تصمیم‌گیری و نتیجه را به دستگاه مربوط ابلاغ کنند. اجرای طرح‌های ترمیمی یا اضطراری به تشخیص و مسئولیت دستگاه مربوط و با ابلاغ به دبیرخانه کمیسیون و اطلاع شهرداری، از شمول این ماده خارج است.

با توجه به کلی بودن متن آیین‌نامه مصوب هیئت دولت و فقدان تعریف مشخص در مورد برخی از مفاهیم آن، و به منظور تسهیل در روش اجرای دقیق آیین‌نامه و وظایف دستگاه‌ها و مؤسسات حفار، کمیسیون عالی هماهنگی امور اجرایی شهرهای کشور در قالب وظایف قانونی مندرج در ماده ۲ آیین‌نامه و حسب هماهنگی با کلیه اعضای کمیسیون، دستورالعمل جامعی را با عنوان دستورالعمل نحوه هماهنگی و صدور مجوز حفاری در سطح شهرهای کشور، تهیه کرده و به تصویب رسانده و برای اجرا به استان‌ها ابلاغ کرده است که از نظر اجرایی اهمیت فراوانی دارد.

دستورالعمل مذکور ضمن تعریف کلیه مفاهیم و اصطلاحات مطرح در اقدامات مؤسسات و دستگاه‌های مختلف (نظیر انشعاب، مشترک، مواصلاط، خطوط انتقال، طرح، پروژه و جز اینها) هماهنگی عملیات عمرانی مؤسسات خدماتی را در اجرای برنامه‌ها و طرح‌های دستگاه مربوط به شرح زیر روشن ساخته است.

براساس ماده ۲ دستورالعمل نحوه هماهنگی، طرح‌ها و برنامه‌ها و پروژه‌های سازمان‌های مشمول در سه مقطع زمانی و در قالب جملات کمیسیون هماهنگی شهر یا شهرستان، با این عنوان‌ها ارائه می‌گردند:

الف - هماهنگی در طرح و برنامه (مقطع شهریور ماه).

ب - هماهنگی در زمان اجرا (مقطع خرداد ماه).

ج - هماهنگی در امور جاری.

الف - هماهنگی در طرح و برنامه، مقطع شهریور ماه

- برابر ماده سه دستورالعمل، کلیه سازمان‌های موضوع آیین‌نامه مکلف‌اند حداکثر تا اول شهریور ماه هر سال فهرست طرح‌ها و برنامه‌ها و پروژه‌های خود را که زمان اجرای آن حداقل در سال آینده پیش‌بینی شده است، به ترتیب اولویت به همراه نقشه و مشخصات فنی آنها و اعلام اینکه آیا امکان مرمت و ترمیم کانال و توارهای حفاری شده به وسیله شهرداری وجود دارد یا خیر، برای هماهنگی به کمیسیون شهر یا شهرستان ارائه کنند.

- دبیرخانه کمیسیون موظف است حداکثر ظرف هفته اول شهریور ماه نسبت به دعوت از اعضای کمیسیون اقدام کند و جلسه کمیسیون را تشکیل دهد. جلسات کمیسیون همه روزه تا حصول نتیجه، و حداکثر تا آخر شهریور ماه، ادامه خواهد یافت. عدم حضور نماینده هر یک از سازمان‌های ذی‌ربط باعث تغییر برنامه هماهنگی شده سایر سازمان‌های عضو کمیسیون نخواهد بود. جلسه با حضور ۳۴ نفر از اعضا رسمیت می‌یابد و تصمیمات آنان با اکثریت آرا برای سازمان‌های ذی‌ربط لازم‌الاجراست.

- فهرست آن دسته از طرح‌ها و برنامه‌ها و پروژه‌های سازمان‌های ذی‌ربط و دعوت شده به جلسات که امکان اجرای آنها از لحاظ هماهنگی وجود دارد و تاریخ اجرای آنها با توجه به پیش‌بینی سازمان مربوط در سال آینده است (از لحاظ مکانی و محل اجرا و از نظر زمانی و تاریخ اجرا)، طی یک لیست به عنوان مصوب کمیسیون از طریق دبیرخانه ظرف ۴۸ ساعت پس از خاتمه جلسات، به هر یک از سازمان‌ها ارسال خواهد شد.

- هر یک از سازمان‌ها مکلفند طی شش ماهه دوم سال نسبت به تأمین اعتبار مالی برای اجرای طرح‌ها و برنامه‌های تصویب شده کمیسیون هماهنگی اقدام کنند.

ب- هماهنگی در زمان اجرا، مقطع خرده‌ماه

- برابر ماده ۴ دستورالعمل کلیه سازمان‌ها مکلفند حداکثر تا آخر اردیبهشت ماه هر سال فهرست آن دسته از طرح‌ها و برنامه‌ها و پروژه‌های موجود در فهرست مصوب کمیسیون هماهنگی شهریور ماه سال قبل را، که بودجه آن تصویب گردیده است، همراه با اسناد مربوط به تأمین اعتبار به کمیسیون هماهنگی شهر و شهرستان ارائه کنند. بدیهی است در آن دسته از طرح‌ها و برنامه‌هایی که در مقطع

برابر ماده ۱۰۳ قانون شهرداری، کلیه مؤسسات دولتی و خصوصی موظف‌اند قبل از هر گونه اقدام نسبت به برنامه‌های عمرانی در محدوده شهرها - از قبیل احداث شبکه تلفن، برق، آب و سایر تاسیسات - ضمن رعایت نقشه جامع شهرسازی، موافقت کتبی شهرداری را کسب کنند

شهریور ماه به علت عدم امکان پیش‌بینی اجرای آن در سال آتی در جلسات کمیسیون مطرح نشده لیکن در فاصله زمانی شهریور تا خرداد ماه اعتبار لازم برای اجرای آن کسب شده است، سازمان مربوطه می‌تواند یا گزارش توجیهی مراتب را در جلسات کمیسیون هماهنگی در مقطع خرداد ماه مطرح سازد تا هماهنگی لازم برای اجرای آن صورت گیرد.

- کمیسیون هماهنگی شهر یا شهرستان دو اولین روز اداری خرداد ماه به وسیله دبیرخانه کمیسیون و یا دعوت از کلیه اعضا تشکیل خواهد گردید. جلسات هجده روزه تا تصمیم‌گیری و تهیه فهرست زمانی اجرای طرح‌ها، به همراه تعیین طرح‌های هم‌زمان و هم‌مکان و حداکثر تا ۱۵ خرداد ماه، ادامه خواهد یافت.

در جلسات کمیسیون برای تعیین زمان اجراء حضور مسئول راهنمایی و رانندگی شهر مربوط که با حق رأی شرکت خواهد کرد، الزامی است.

- دبیرخانه کمیسیون موظف است بلافاصله حداکثر ظرف ۴۸ ساعت پس از اختتام جلسات فهرست هماهنگی در زمان اجرای مصوب کمیسیون را به دستگاه‌های ذی‌ربط ابلاغ کند. عدم حضور نماینده هر یک از سازمان‌های ذی‌ربط و دعوت شده باعث تغییر در

برنامه هماهنگی شده سایر سازمان‌های عضو کمیسیون نخواهد بود.

ج- هماهنگی در امور جاری

- براساس مقررات مذکور در ماده ۵ دستورالعمل، هماهنگی اقدامات اجرایی مؤسسات مشمول آیین‌نامه که امکان هماهنگی آنها در قالب هماهنگی در طرح و برنامه مقطع شهریور ماه و همچنین در زمان اجرای مقطع خرداد ماه وجود نداشته باشد و یا به صورت ترمیمی یا اضطراری باشد، کمیسیون‌های شهر و شهرستان موظف است حداقل هر دو ماه یکبار از طریق دبیرخانه تشکیل جلسه دهد و تصمیم‌گیری لازم را به عمل آورد. بدیهی است در صورت اقتضا به درخواست هر یک از اعضا و با تأیید رئیس کمیسیون، جلسه به‌طور فوق‌العاده تشکیل خواهد شد.

- حفاری‌های موردی غیراضطراری نیز مشمول مقررات این ماده‌اند و پس از ارائه مدارک لازم و مصوبه کمیسیون، شهرداری مجوز حفاری را صادر خواهد کرد.

- اقدامات اضطراری با ترمیمی نیز موضوع مشمول مقررات این ماده است؛ لیکن نحوه عمل بدین صورت خواهد بود که به محض وقوع حادثه و قبل از شروع عملیات عامل خطر در خصوص هرگونه حفاری در سواره‌رو الزاماً می‌بایست وقوع حادثه را به منظور هماهنگی با سایر مؤسسات خدماتی - نظیر آب، برق، گاز، مخابرات و خصوصاً راهنمایی و رانندگی و شهرداری - به دبیرخانه کمیسیون‌های شهر یا شهرستان اطلاع دهد. در مورد حفاری در پیاده‌روها، چنانچه عملیات حفاری مستلزم اطلاع به سایر مؤسسات باشد، به همان نحو مذکور عمل خواهد شد.

- مسئولیت عدم اطلاع و خسارت ناشی از آن نیز به عهده مؤسسه عامل حفاری است. دبیرخانه کمیسیون موضوع اقدامات اضطراری را در یکی از جلسات هماهنگی امور جاری یا جلسات فوق‌العاده مطرح می‌سازد و پس از تأیید کمیسیون با ارائه مدارک لازم، شهرداری مجوز را صادر خواهد کرد.

نحوه درخواست پروانه حفاری و صدور مجوز

در مورد نحوه درخواست و صدور مجوز حفاری و نحوه حفاری مطابق استانداردهای حفاری در گذرگاه‌های شهر (برحسب عرض گذرگاه یا طول آن) و همچنین محل نصب تیر و دکل برق و مخابرات و دیگر مسائل فنی که در حفاری‌ها و احداث تاسیسات شهری باید رعایت شود، گفتنی است مراتب در قالب فرم‌ها و نمودارها و نقشه‌های اجرایی در دستورالعمل نحوه هماهنگی و صدور مجوز حفاری مشخص گردیده است، اشخاص و سازمان‌ها می‌توانند با مراجعه به آن، اطلاعات لازم را کسب کنند. آنچه در این مقاله بدان اشاره می‌گردد، موارد کلی دستورالعمل است.

- مطابق ماده شش دستورالعمل، مؤسسات حفار مکلف‌اند با ارائه مدارک ذیل و تکمیل فرم درخواست مطابق نمونه‌تکمیل در صفحه ۱۲ دستورالعمل، از شهرداری تقاضای صدور مجوز حفاری کنند. شهرداری نیز موظف است در صورت تکمیل بودن مدارک، حداکثر ظرف یک هفته مجوز لازم را صادر کند. مدارک لازم عبارتند از:

الف - ارائه مصوبه و یا لیست هماهنگی مصوب کمیسیون

هماهنگی شهر یا شهرستان که عملیات مورد نظر در آن به تصویب رسیده است.

ب- ارائه گروکی محل مورد نظر روی نقشه... و یا بر روی فتوکپی نقشه جامع یا هادی شهر، یا مشخص کردن تقاطع‌ها و معابر و ایجاد و محل حفاری (طول و عرض و عمق حفاری).

ج- مشخص کردن مدت عملیات با تاریخ شروع و ختم آن، با توجه به زمان بندی کمیسیون هماهنگی بدیهی است. دستگاہی که کار را در زمانی بیش از مدت تعیین شده به اتمام برساند، برابر مقررات مندرج در تبصره ۲ ماده ۱۰۰ دستورالعمل، مشمول پرداخت جریمه (جریمه خسارت تأخیر) خواهد بود.

د- ارائه فیش پرداخت بانکی به شماره حساب مشخصی که از طرف شهرداری تعیین می‌گردد (بابت هزینه‌ها و جبران مرمت حفاری).

آنچه لازم است گفته شود، این است که کلیه مؤسسات حفار خود موظف به ترمیم و مرمت و آسفالت نوارهای حفاری اند. لیکن در مواردی که به لحاظ فقدان امکانات فنی و نیروی انسانی قادر به ترمیم نوارهای حفاری نباشند، شهرداری می‌تواند به عنوان پیمانکار

مؤسسات حفار موظف اند ۴۸ ساعت قبل از شروع عملیات حفاری براساس حجم عملیات حداقل ۷۰ درصد هزینه‌هایی را که می‌بایست به شهرداری پرداخت شود (هزینه‌های مرمت، به علاوه هزینه نظارت برابر فهرست بهای مخصوص که به وسیله سازمان برنامه و بودجه تعیین می‌شود)، به صورت علی الحساب به حساب شهرداری واریز کنند

به مرمت و ترمیم و آسفالت نوارهای حفاری بپردازد و هزینه آن را برابر مقررات مذکور در دستورالعمل دریافت کند. مؤسسات حفار موظف‌اند ۴۸ ساعت قبل از شروع عملیات حفاری براساس حجم عملیات حداقل ۷۰ درصد هزینه‌هایی را که می‌بایست به شهرداری پرداخت شود (هزینه‌های مرمت، به علاوه هزینه نظارت برابر فهرست بهای مخصوص که به وسیله سازمان برنامه و بودجه تعیین می‌شود)، به صورت علی الحساب به حساب شهرداری واریز کنند. ۲۵ درصد باقی مانده نیز پس از اتمام مرمت پرداخت خواهد شد. در مورد خسارت احتمالی به سطح معابر که ناشی از عدم استفاده از کاتر (به صورت دستی و یا کمپرسور) است، مؤسسه مربوطه علاوه بر پرداخت هزینه ترمیم و روستازی نوارهای حفاری، هزینه یک متر مرمت اضافی را نیز پرداخت خواهد کرد.

- سازمان‌های حفار موظف‌اند در کلیه معابر پرتراکم مانند خیابان‌های اصلی و اتوبان در مسیر نوارهای حفاری به منظور جلوگیری از ریزش و رانش، اقدام به شمع‌کوبی در طرفین نوار حفاری کنند.

- برابر ماده ۱۱ دستورالعمل، موارد احوال و تعطل دستگاه‌ها و مؤسسات حفار بدین شرح است:

۱- اجرای طرح یا برنامه برخلاف مصوبات کمیسیون هماهنگی شهر یا شهرستان.

۲- عدم اقدام بموقع در حفاری مسیرهایی که در مجوز صادر شده از سوی شهرداری مشخص گردیده است.

۳- عدم اقدام بموقع در مرمت نوارهای حفاری.

۴- عدم رعایت اصول ایمنی و نصب علائم در هنگام اجرای عملیات.

۵- عدم هماهنگی با راهنمایی و رانندگی در هنگام حفاری.

۶- اقدام به حفاری مازاد بر مقدار مجوز صادر شده از سوی شهرداری.

۷- تجاوز به حریم تأسیسات دیگر مؤسسات به هنگام حفاری.

۸- عدم رعایت موارد پیش‌بینی شده در تبصره ۲ ماده ۵ دستورالعمل (اقدامات اضطراری یا ترمیمی).

۹- شرکت نکردن اعضای کمیسیون‌های هماهنگی بدون عذر موجه در دو جلسه متوالی کمیسیون.

۱۰- به تعویق انداختن بی‌مورد در خصوص تحویل و تحویل مسیرهای حفاری.

۱۱- تأخیر در پرداخت هزینه‌های متعلق به شهرداری.

مطلب حائز اهمیت آن است که متأسفانه در اغلب موارد احوال یا تعطل دستگاه حفار، جز آنجه که به جبران خسارت ناشی از حفاری مازاد بر مقدار مجوز صادر شده از سوی شهرداری و یا خسارت به تأسیسات دیگر سازمان‌ها مربوط می‌شود و می‌توان از طریق قانونی و اجرای تبت دریافت کرد، و همچنین عدم نصب علائم ایمنی که منجر به حادثه و خسارت شود و قابل پیگیری از طریق مراجع قضایی است، دستگاه مشخصی برای پیگیری دیگر موارد احوال و تعطل دستگاه حفار وجود ندارد. در واقع به نظر می‌رسد که مفاد دستورالعمل در این قسمت فاقد ضمانت اجرایی لازم است.

- در مورد احداث تونل مشترک شهری، گفتنی است که در سال ۱۳۷۲ دولت به منظور مشارکت و سرمایه‌گذاری دستگاه‌های بهره‌بردار در شهرهای جدید به وسیله وزارت مسکن و شهرسازی و در توسعه شهرها به وسیله دفاتر فنی استانداری‌ها، نسبت به احداث تونل مشترک مورد نیاز سازمان‌ها و شرکت‌های خدمات شهری (تفطیر آب، فاضلاب، برق، گاز و تلفن) با رعایت اصول فنی و ایمنی مربوطه به هر دستگاه از محل اعتبار همان طرح‌ها اقدام کرده است. در شهرهای جدید وزارت مسکن و شهرسازی مکلف به اجرای تونل مشترک خدمات شهری است و هزینه آن از دستگاه‌های بهره‌بردار وصول می‌گردد. ضمناً اشخاص و تعاونی‌ها نیز می‌توانند اقدام به احداث تونل مشترک کنند و هزینه آن را از سازمان‌های بهره‌بردار دریافت دارند.

تعمیر و نگهداری تونل‌های مشترک شهری به عهده شهرداری خواهد بود، و هزینه آن از سازمان بهره‌بردار وصول می‌گردد. ناگفته نماند که نتیجه اقدامات دولت (وزارت مسکن و شهرسازی و دفاتر فنی استانداری‌ها) در این زمینه مشخص نیست؛ به خصوص اینکه احداث تونل مشترک در توسعه شهرهای قدیم با توجه به شرایط ساخت و ساز در این قبیل شهرها و معابر شهری، تمهیدات و برنامه‌ریزی خاصی را می‌طلبد که متأسفانه حاصل اقدامات انجام یافته در این خصوص مرئی و مشخص است.

خاش پر تلاش اما مهجور

گفت و گو با اسماعیل حسین زهی - شهردار خاش

علیرضا ترابی

کارشناس ارشد جامعه‌شناسی

اسماعیل حسین زهی، متولد ۱۳۴۶ در خاش و دارای لیسانس مدیریت دولتی است. او از سال ۱۳۷۱ به عنوان کارشناس دفتر فنی به استخدام شهرداری درآمد و در طی این سال‌ها مسئولیت‌هایی نظیر خدمات شهری، فضای سبز، دبیر کمیسیون ماده ۷۷ و ۱۰۰ و نظارت بر کلیه طرح‌های عمرانی شهر خاش را بر عهده داشته است. او از شکل‌گیری شورای شهر اول تا کنون سرپرستی شهرداری را عهده دار بوده و به واسطه کوشش‌های بیگیر و نمربخش خود، از سوی شورای شهر دوم نیز در سمت پیشین ابقا شده است.

چرخش سرمایه و درآمد به حداقل برسد، و در نهایت از درآمد شهرداری به شدت کاسته شود. هنگامی که اینجانب شهرداری خاش را در سال ۱۳۷۸ تحویل گرفتم، شهرداری بدهی‌های بسیاری داشت و ابزارها و ماشین آلات آن کاملاً فرسوده و استفاده نداشتنی بودند. بودجه شهرداری به قدری کم بود که حتی توان پرداخت حقوق و دستمزد ماهیانه کارکنان را هم نداشت. اما با شکل‌گیری شورای اول که اعضای آن را بزرگان و نمایندگان خانواده‌های مهم و سرشناس بلوچ شهر خاش تشکیل می‌دادند، شهرداری نیز قدرت و منزلت اجتماعی بالایی یافت و توانست مشارکت مردم و همراهی آنها را در برنامه‌های عمرانی شهر جلب کند و تحول مهمی در سیمای شهر، اقتصاد و رونق آن به وجود آورد. همچنین توانست سرمایه‌های مادی و انسانی سرگردان در استان سیستان و بلوچستان را جذب شهر خاش کند.

شهر خاش در جنوب زاهدان و در فاصله ۱۸۹ کیلومتری از مرکز استان سیستان و بلوچستان قرار گرفته است. این شهر از جنوب غربی و مغرب به ابرانشهر، از شرق به پاکستان و از جنوب به شهر سراوان محدود شده است. خاش در ابتدا خواهش به معنی خوش آب و هوا نامیده شده بود. این شهر به واسطه میزان بارندگی بیشتر در مقایسه با سایر شهرهای استان، زمینه مناسبی برای کشاورزی و دامپروری دارد. مرتفع‌ترین قله سیستان و بلوچستان معروف به کوه تفتان که اشفق‌شانی نیمه خاموش است، در نزدیکی و در شمال خاش قرار گرفته که دارای پتانسیل جذب گردشگر و جهانگرد است. این شهر بیش از ۶۰ هزار نفر جمعیت دارد که مذهب اکثر آنها تسنن است و به لهجه سیرینی و زیبای بلوچی سخن می‌گویند و در دلاوری و مهمان‌نوازی در تاریخ ایران شهره هستند. گفت و گوی این شماره، درباره شهرداری و آموزش زندگی شهرنشینی است.

□ شورا و شهرداری خاش چگونه توانستند مردم را به مشارکت در فعالیت‌های عمرانی تشویق کنند؟

ن دو نکته مهم در شیوه ارتباط شورا و شهرداری با مردم خاش وجود داشت: نخست اینکه نزدیکی‌های خویشاوندی میان مردم و اعضای شورا و شهردار سبب شد که آنها احساس تعلق بیشتری به این دو نهاد اجتماعی در مدیریت شهری پیدا کنند؛ و از سوی دیگر

□ آقای شهردار، مسکن است مختصری درباره شهرداری خاش و مسائل آن توضیح دهید؟

ن شهرداری خاش در سال ۱۳۴۵ تأسیس شده اما این شهر به علت نزدیکی به شهرهای زاهدان و ابرانشهر، فرصت پیشرفت

چندانی پیدا نکرده است. تا زمان تشکیل شورای شهر، شهرداران تقریباً همگی غیر بومی بودند و از آنجا که مردم خاش از خانواده‌های بزرگ و مهم بلوچ هستند، با شهرداران گذشته احساس خدلی نمی‌کردند، و به همین جهت فاصله زیادی بین مردم و شهرداری وجود داشت. این امر سبب شده بود که شهر در حالت سکون قرار گیرد و تروتمندان آن نیز به شهرهای بزرگ‌تر استان مهاجرت کنند و

همراهی نکردن یا برنامه‌های عمرانی شهرداری را به منزله رفتاری برخلاف پیوندهای عاطفی و اجتماعی خود برشمارند. بنابراین در شهری مانند خاش بومی بودن و خویشاوند نسبی و سببی بودن به قدری اهمیت و کارکرد دارد که همه امور دیگر در سایه این مناسبات خوئی و عاطفی رقم می‌خورد.

دوم اینکه به کمک اعضای شورا و همت معتمدان و افراد سرشناس شهر در مساجد، محله‌ها، جلسات شورا باری برگزار گردید که در واقع نخستین گام در تشکیل شوراهای محلی در سطح استان بوده و در نهایت برای هر محله شهرداران افتخاری تعیین گردید. در این جلسات نظریات، انتظارات، مسائل و مشکلات مردم و شهرداری با یکدیگر تبادل و مطرح شد و در نهایت تصمیمات براساس موافق‌های جمعی گرفته شد. بدین ترتیب در چهار سال فعالیت شورای اول، این شورا توانست هماهنگ با خواسته‌ها و با توجه به امکانات و محدودیت‌های مالی و انسانی، فعالیت‌های عمرانی و فرهنگی و تفریحی گسترده‌ای را انجام دهد.

خاش - میدان ۲۲ - تقاطع بلوار معلم و بلوار سرریز

□ آیا در شهر تخلفاتی به چشم می‌خورد که ناشی از ناآگاهی مردم از قوانین و مقررات شهرداری باشد؟

○ خوشبختانه این تخلفات اکنون پس از ۴ سال به حداقل رسیده است. البته چند عامل مهم نیز در این امر دخالت داشتند. نخست به این علت مهم که در شهر خاش، سنت، مذهب و پیوندهای عاطفی و خویشاوندی بر قوانین و مقررات غلبه دارد و اگر شهروندی تخلف کند تنها او نیست که مورد سرزنش و یا پرداخت جریمه قرار می‌گیرد بلکه خانواده و گروه خویشاوندان او نیز در معرض سرزنش و توبیخ قرار می‌گیرند. از این رو برخلاف کلان‌شهرها که تمناقت و وابستگی‌های عاطفی و اجتماعی میان شهروندان بسیار کاهش یافته است و به‌ناچار این قوانین و مقررات و نهادهای رسمی هستند که وظیفه نظارت و کنترل بر اعمال آنها را بر عهده دارند، در شهرهای کوچک این کنترل بر عهده همان شبکه روابط سنتی و عاطفی و خویشاوندی است. دوم اینکه شوراهای محلی که به‌وسیله افراد سرشناس و بزرگ‌خانواده‌های باوچ تشکیل شده‌اند، هم نقش نظارت‌های سنتی را اعمال می‌کنند و هم نقش جدید هدایت‌های رسمی را. آنها خود را در اداره شهر سهیم می‌دانند و موفقیت در توسعه و اداره شهر را تحت تأثیر رفتار و تصمیم‌های خود تلقی می‌کنند. از این رو، شهرداری

بدون آنکه نیازی به گمازیدن مأمور یا گروه گشت احساس کند نا رفتارهای خلاف قانون را شناسایی و متوقف سازد. با تکیه بر این ساز و کار اجتماعی تلقینی سنتی و مدرن، شهروندان خود را هدایت می‌کند. البته باید اضافه کنیم که شیوه برخورد شهرداری با مردم نیز بسیار متفاوت با گذشته است. شهرداری بی آنکه با شهروندان درگیر شود، به آنها تذکر می‌دهد و راه مناسبی را پیش روی آنها می‌گذارد و یا دادن تخفیف در عوارض یا جریمه‌ها و پذیرش آنها به صورت اقساط، شهروندان را به سوی همکاری و همراهی با شهرداری هدایت می‌کند.

افزون بر اینها، فعالیت‌های گسترده‌ای که در این چهار سال صورت گرفته، سبب شده است که بازار اقتصادی کسب و کار در زمینه‌های مختلف و به ویژه مسکن رونق بسیار گیرد و درآمد مردم شهر بالاتر رود. همه این موارد موجبات تغییر نگرش مردم نسبت به شهرداری و مدیریت شهری را فراهم ساخته است.

□ به نظر شما آیا شهرداری موفق است که به شهروندان نسبت به حقوق و تکالیف شهری آنها آموزش‌هایی ارائه کند، یا اینکه چنین آموزش‌هایی را در زمره وظایف مؤسسات آموزشی و فرهنگی دیگر می‌دانید؟

○ اگر چه به نظرم این آموزش به قدری گسترده و ضروری است که همه مؤسسات می‌باید به این زمینه انتقال آن را به شهروندان فراهم سازند، یا این همه بر این اعتقاد هستیم که شهرداری‌ها نیز باید به آموزش شهروندان خود نسبت به قوانین و مقررات که حقوق، تکالیف و مسئولیت‌های دو طرف را تعیین می‌کند بپردازند. شهرداری موفق است که خدمات شهری و امکان دسترسی به آنها را تسهیل کند و از این رو موفق است تا شهروندان را نسبت به شیوه رفتار در شهر در عرصه‌های زندگی، شغل، تفریح و سایر مناسبات اجتماعی آموزش دهد. با این همه مصرأ معتقدیم که شهرداری‌ها نباید به آموزش مستقیم بپردازند بلکه باید این آموزش غیر مستقیم، نامحسوس و در کنار خدمات دیگر صورت گیرد تا در شهروندان ایجاد مقاومت و مخالفت نکند.

□ به نظر شما شهرداری چگونه می‌تواند آموزش غیر مستقیم دهد؟

○ از چند طریق می‌توان شهروندان را آموزش نامحسوس و غیر مستقیم داد. نخست از طریق همان جلسات شوراهای محلی و مشارکت آنها در گفت‌وگو با اعضای شورا، شهرداران افتخاری و شهرداری، می‌توان آنها را درگیر مسائل و موضوعات عمرانی شهر کرد.

دوم از طریق گزارش‌های شش ماهه از سوی شهرداری به مردم. روابط عمومی شهرداری‌ها می‌توانند با ارائه گزارش‌هایی از میزان درآمدها، هزینه‌ها، فعالیت‌های انجام شده در عرصه‌های مختلف عمرانی، اجتماعی، فرهنگی، هنری و تفریحی و ذکر کمبودها، موانع و راه‌های پیش‌رو، مردم را هر چه بیشتر با چگونگی فعالیت مدیریت شهر آشنا سازند و انتظارات و خواسته‌های آنها را متعادل و متناسب با امکانات و منابع موجود در شهر گردانند.

سوم مشارکت دادن و دعوت به همکاری مردم در پروژه‌های

لحاظ منابع مالی و انسانی در تنگنای شدید قرار دارد.

□ اگر در شهرداری تصمیمی گرفته شود که برخی از شهروندان و خانواده‌ها را نسبت به دیگران متضرر یا منتفع کند، چگونه نارضایتی ایجاد شده را پاسخ می‌دهید؟

○ از آنجا که شهرداری همه تصمیم‌های خود را با اطلاع و تصویب شهروندان انجام می‌دهد و میان اعضای شهروندان و مردم نیز روابط خوبشوندی و ارتباطات چهره به چهره و سمعی زیادی وجود دارد، آنها پیش از تصویب هر امری مطلع خواهند شد. دوم اینکه شهرداری برنامه‌های خود را در شوراهای محلی در میان می‌گذارد و دیدگاه‌های آنها را پیش از اجرا دریافت می‌کند، بنابراین هیچ چیزی بدون اطلاع مردم در خاش صورت نمی‌گیرد. اگر هم مقاومت و نارضایتی پیدا شود، از طریق جبران خسارت وارد شده یا تعات سودمند عملیات عمرانی شهر، به هر حال جبران می‌شود. برای مثال، به هنگام احداث خیابان یا تعریض آنها برخی از منازل یا زمین‌ها در طرح قرار می‌گیرند و شهرداری به شهروندان خسارت پرداخت می‌کند، و یا سودی که از ترقی پهای زمین در محل ایجاد می‌شود خسارت وارد آمده را به طور غیر مستقیم برای آنها جبران می‌کند.

□ شما به عنوان شهردار چه انتظاری از مردم دارید؟

○ من انتظاری از مردم ندارم، جز اینکه آنها زندگی در شهر را همانند زندگی در خانه و خانواده خود با اهمیت و جدی تلقی کنند و نسبت به امور جاری در شهر مسئولیت‌پذیر و حساس باشند و در صورت نیاز به همکاری، آنها با شهرداری همراهی کنند. ما نیز در شهرداری می‌کوشیم مردم را از تصمیمات و برنامه‌های خود آگاه سازیم تا شهروندان بتوانند منافع اقتصادی و اجتماعی خود را حفظ کنند و توسعه دهند.

□ اعضای شورای دوم نیز شما را به عنوان شهردار انتخاب کردند. علت آن را چه می‌دانید؟

○ چه بسا توجه به خواست و انتظار مردم و صادق بودن با آنها و کوشش مستمر برای توسعه شهر و ایجاد رونق اقتصادی در آن.

□ انتظار شما از سازمان شهرداری‌ها چیست؟

○ مهم‌ترین توقع و انتظار من از سازمان شهرداری‌ها این است که منابع مالی بیشتری در اختیار شهرداری‌های کوچک و کم درآمد بگذارد.

شهر خاش مانند شهرهای دیگر نمی‌تواند به درآمد فروش تراکم تکیه کند، چرا که تراکمی وجود ندارد که به فروش برساند. از سوی دیگر، وجود تنها یک کارخانه در کنار شهر نمی‌تواند منبع درآمد مهمی برای شهرداری از طریق دریافت عوارض باشد. بدین ترتیب شهرداری‌ای که درآمد روزانه‌اش ۶۰ هزار تومان و پرداخت حقوق کارمندان در ماه ۲۰ میلیون تومان است، چگونه می‌تواند شهر خود را توسعه و رونق دهد؟ بنابراین تنها خواهش من این است که شهرداری‌های کوچک را جدی بگیرند تا مهاجرت و فقیرتر شدن شهر را سبب نشوند.

□ با سپاس از شما

مختلف شهرداری است. برای مثال، در شهر خاش عمده فعالیت‌ها نظیر احداث معابر، ایجاد فضای سبز، تفریحگاه، کشتارگاه مکانیزه و از این دست با کمک و همراهی خود مردم به سهولت و سرعت انجام گرفته است.

چهارم از طریق برگزاری جشن‌ها، برنامه‌های تفریحی و گردشگری نظیر آنچه که در برخی از شهرها به عنوان آموزش شهروند یا فرهنگ‌شهرنشینی صورت گرفته است.

پنجم از طریق گسترش فضاهای عمومی نظیر پارک، کتابخانه، تفریحگاه و برگزاری مسابقات در حیطه فرهنگ زندگی شهری و حقوق و تکالیف شهروندان می‌توان این تفکر و نگاه را به صورت غیر مستقیم گسترش داد.

□ شما برای آموزش شهروندان نوجوان و جوان خود در شهر خاش چه برنامه‌هایی دارید و چگونه آنها را با حقوق و تکالیفشان در شهر آشنا می‌سازید؟

○ یکی از راه‌هایی که در شهر خاش پی گرفته‌ام، ارتباط با اداره‌های تربیت بدنی و آموزش و پرورش و حمایت از تیم‌های ورزشی جوانان و توجه آنان به لحاظ مادی و معنوی بود. برای رشد و شکوفایی استعدادهای ورزشی این قشر از جامعه، برای آنها مربی استخدام گردید و از مربیان خواسته شد که در کنار آموزش‌های خود تیم‌نگاهی نیز به زندگی در شهر و رعایت حقوق سایر شهروندان داشته باشند و جوانان را در مورد نحوه زندگی جوانمردانه در شهر آموزش دهند. اما این کافی نیست و ما اکنون در فکر طراحی برنامه‌های دیگری نیز هستیم.

□ میزان مشارکت و فعالیت زنان در برنامه‌های

اجتماعی، فرهنگی و تفریحی شهرداری تا چه حد است؟ در برخی از شهرها با آموزش زنان با سواد در مورد مسائل و موضوعات شهری، آنها به خانه‌های محل فرستاده می‌شوند و آموزش مادر به مادر از طریق آنها صورت می‌گیرد. آیا در شهر خاش نیز از این نمونه‌ها وجود دارد؟
○ متأسفانه هنوز در شهر خاش زنان چندان در این عرصه فعال نیستند. با این همه در سال‌های اخیر بر میزان حضور آنها در صحنه‌های انتخابات و برخی فعالیت‌های اجتماعی افزوده شده است.

□ برخی از شهرداران معتقدند که یکی از مناسب‌ترین

راه‌های آموزش فرهنگ شهرنشینی، توجه به خانواده به عنوان مهم‌ترین گروه اجتماعی در جامعه است. در حالی که مدت‌هاست آموزش به خانواده‌ها رها شده است. شما چه نظری دارید؟

○ من هم با این نظر کاملاً موافق هستم و معتقدم که خانواده در واقع نوعی فرصت اجتماعی برای آموزش شهروندان است و فکر می‌کنم شهرداری‌ها باید مستقیماً با خانواده‌ها ارتباط برقرار سازند. نیز می‌بایست در آموزش فرهنگ مصرف، تفکیک زباله، گسترش و حفظ فضای سبز، استفاده از امکانات عمومی نظیر تلفن‌های عمومی، اتوبوس‌ها و سایر موارد همت جدی صرف کنند. با این همه، من شخصاً در این مدت کوتاه چهار سال سرپرستی شهرداری از این امر غافل ماندم زیرا شهرداری خاش به

خاش - بلوار شهردار - نمایان‌سرمیران

نگرش شورا و شهرداری به آموزش شهروندی

پدرام سعید

کارشناس ارشد علوم سیاسی

عنوان یکی از نمونه‌های این آموزش‌ها در ایران، تلفی و تجربه شوراهای و شهرداری‌ها از آموزش شهروندی مورد بررسی قرار می‌گیرد و بالاخره پیشنهادهایی برای اتخاذ شیوه‌های مناسب و ارتقای کار ارائه می‌گردد.

شهروندی و آموزش

برای آنکه بتوان شناخت کلی از مفهوم شهروندی پیدا کرد و به نوعی میان برنامه‌های موسوم به آموزش‌های شهروندی یا مدنی و برداشت‌های مختلف از این مفهوم ارتباط برقرار ساخت، به تاسی از برخی از نویسندگان، برای مفهوم شهروندی طیفی در نظر گرفته می‌شود. در دو سر این طیف دو تعریف گسترده (موسع) و فشرده (مضیق) از این مفهوم وجود دارد که با دو نوع متفاوت از آموزش‌های شهروندی یا مدنی متناسب است. تعریف فشرده، ناظر بر وضعیت قانونی و شامل حقوق و تکالیفی است که نشأت گرفته از عضویت شخص در اجتماع محلی یا ملی است. بر این اساس، شهروند مطلوب کسی است که قوانین را رعایت کند، روحیه نیکوکاری داشته باشد و از طریق رأی دادن و انتخاب نماینده در حیات سیاسی مشارکت ورزد. شهروندی با اعطای این وضعیت حقوقی تحقق پیدا می‌کند. این تلفی از مفهوم شهروندی منجر به رویکردهای محدود و رسمی به آموزش شهروندی می‌شود که به آموزش‌های مدنی^۱ معروف است.

این آموزش‌ها عمدتاً مبتنی بر متون آموزشی و تعلیمات رسمی اند. در برنامه‌هایی که برای این آموزش‌ها در نظر می‌گیرند، در صدد آن هستند که اطلاعات مختلفی در زمینه‌های تاریخ و جغرافیای کشور، ساختار و عملکرد دستگاه حکومت و قانون اساسی به دانش‌آموزان

شهروندی به مفهوم آگاهی از خود به عنوان عضوی از جامعه‌ای مردم سالار است که شهروندان باید به طور فعال در عرصه زندگی حاضر شوند و حقوق خود را به دست آورند. مقامات حاکم نیز باید شرایط لازم را برای این مقصود فراهم سازند

ارائه دهند. هدف غایی همانا آگاه‌سازی از طریق ارائه و انتقال اطلاعات است. این برداشت مبتنی بر رویکردهای مستقیم در

آموزش‌های مدنی یا شهروندی گرچه به اشکال مختلف در بیشتر کشورها متداول بوده است اما این روزها اقبال زیادی پیدا کرده و توجه بسیاری را معطوف خود ساخته است. به گونه‌ای که برخی از نویسندگان، این آموزش‌ها را نجات‌بخش بحران دنیای معاصر می‌دانند.^۲ این اهتمام و عنایت موجب شده است که هزینه‌های زیادی مصروف این کار شود به طوری که فقط یکی از سازمان‌های مساعدت‌کننده بین‌المللی در دهه ۹۰ میلادی ۳۰ میلیون دلار صرف این آموزش‌ها در کشورهای مختلف کرده است.

طرفداران آموزش‌های مدنی معتقدند که دو رکن اساسی اصلاحات در همه جوامع، نهادسازی و ارتقای فرهنگی است. این دو لازم و ملزوم یکدیگرند و پا به پای هم باید رشد کنند. البته این آموزش‌ها منتقدانی هم دارد که استدلال‌های آنها متاثر و ملهم از آثار مربوط به مساعدت‌های دموکراتیک بین‌المللی است. این منتقدان را می‌توان به دو گروه تقسیم کرد. گروه نخست به اصل ایده آموزش مدنی یا شهروندی انتقاد دارند. به نظر آنها این آموزش‌ها بخشی از

دو رکن اساسی اصلاحات در همه جوامع، نهادسازی و ارتقای فرهنگی است. این دو لازم و ملزوم یکدیگر و پا به پای هم باید رشد کنند.

مفهوم موسع گذار به حکومت مردم سالار است و در این مجموعه سایر مؤلفه‌ها را نباید از نظر دور داشت. گروه دوم تمرکزشان بر متولیان اجرای این آموزش‌هاست. در نظر آنها افراد و گروه‌های فرصت‌طلبی که تحت سیطره حاکمیت قرار دارند و با مردم عادی اختلاط و ارتباط وثیقی ندارند، این برنامه‌ها را به دست می‌گیرند و بودجه‌های داخلی و خارجی را جذب می‌کنند، بدون آنکه کارشان کمترین اثر بخشی و فایده‌مندی داشته باشد.^۳

با این همه، همان‌گونه که ذکر شد، نه تنها بخش عمده‌ای از صاحب‌نظران با این آموزش‌ها موافق اند بلکه بر آن اصرار هم می‌ورزند. در کشور ما این آموزش‌ها از چند دهه قبل در مدارس به شکل رسمی و با عنوان تعلیمات مدنی سابقه داشته است؛ اما به صورت غیر رسمی چند سالی است که مورد توجه قرار گرفته است و نهادهای مختلف از جمله شوراهای و شهرداری‌ها بدان اهتمام کرده‌اند. در مقاله حاضر پس از ذکر مقدمات، ابتدا به بررسی مفهوم شهروندی و آموزش شهروندی یا مدنی پرداخته می‌شود. سپس به

آموزش است که در آن معلم نقش مسلط و محوری ایفا می کند و دانش آموزان مجال و انگیزه کمتری در ابتکار و مشارکت دارند. در سوی دیگر این طیف، تعریف گسترده از شهروندی وجود دارد. براساس این تعریف، شهروندی به مفهوم آگاهی از خود به عنوان عضوی از جامعه‌ای مردم سالار است که شهروندان باید به طور فعال در عرصه زندگی حاضر شوند و حقوق خود را به دست آورند.

آموزش های مدنی یا شهروندی از قدیم به طور رسمی در متون درسی ما وجود داشته است و به صورت غیر رسمی یا آموزش بزرگسالان نیز مراجع مختلفی بدان تمایل پیدا کرده اند که مهم ترین آنها شوراها و شهرداری ها هستند

مقامات حاکم نیز باید شرایط لازم را برای این مقصود فراهم سازند. این تلقی از مفهوم شهروندی به رویکردی منجر می شود که آمیزه‌ای است از روش های رسمی و غیر رسمی، که به آن آموزش شهروندی^{۱۱} می گویند. در این آموزش ها متون و تعلیمات رویکرد فشرده به کار گرفته می شود اما شهروندان را به تحقیق و تفحص در بسیاری از مؤلفه های آن ترغیب می کنند. در اینجا هدف غایی صرفاً آگاه سازی نیست بلکه شهروندان باید با کمک این اطلاعات مهارت های خود را نیز ارتقا بخشند و به ارزش های عالی باور داشته باشند. روش های آموزشی نیز که برای این مقصود در نظر گرفته می شود متنوع است و روش های مستقیم معلم مدار و غیرمستقیم مشارکتی را در داخل و خارج از کلاس های رسمی در بر می گیرد.

در همه این تعاریف و تعالیم باید علاوه بر تکالیف، حقوقی هم برای اشخاص در سطح محلی و ملی در نظر گرفته شود. این حقوق و تکالیف نیز وقتی مصداق پیدا می کند که جامعه ظرفیت آن را داشته باشد.

پیش از آنکه وارد بحث بعد شویم، لازم است که اشاره مختصری به آرکان آموزش شهروندی بشود. محققان این رشته به اجماع سه رکن را برای آموزش های شهروندی بر شمرده اند که شاکله این آموزش ها را تشکیل می دهد. این سه رکن عبارتند از: دانش شهروندی همچون حقوق انسانی، ساختار حکومت، نحوه شرکت در انتخابات و مانند اینها؛ مهارت های شهروندی همچون تفکر خلاق، توان استفاده و تحلیل از اطلاعات رسانه ها، توان مشارکت در کارهای گروهی، مهارت های تحقیق و برقراری ارتباطات و نظایر اینها؛ و بالاخره طرز فکر یا ارزش های شهروندی همچون تساهل، احترام به حقوق دیگران، اهتمام به امور جمعی و عمومی، نظم و تعهد شخصی، مین پرستی و جز اینها.

تلقی شوراها و شهرداری های ایران

همان گونه که گفته شد، آموزش های مدنی یا شهروندی از قدیم به طور رسمی در متون درسی ما وجود داشته است و به صورت

غیررسمی یا آموزش بزرگسالان نیز مراجع مختلفی بدان تمایل پیدا کرده اند که مهم ترین آنها شوراها و شهرداری ها هستند. انگیزه های مختلفی شوراها و شهرداری ها را به صرافت پرداختن به آموزش هایی از این دست انداخته است. دلیل این امر شاید این بوده است که آنها به این نتیجه رسیده اند که بدون تشریک مساعی کلیه افراد ذی نفع در شهر (یعنی شهروندان)، نمی توان شهر را اداره کرد؛ و شهروندان نیز برای این مشارکت نیاز به آموزش دارند. اما اینکه چرا به سمت آموزش های شهروندی روی آورده اند، به نظر می رسد که مهم ترین دلیل اشتراک لفظی است که میان شهروند^{۱۲} یا شهر^{۱۳} وجود دارد. به هر تقدیر در خوشبینانه ترین حالت می توان گفت که متولیان شوراها و شهرداری ها جوهر مفهوم شهروندی را قبول دارند. یعنی به مآکنان شهر به چشم رعایایی که صرفاً مکلف به رعایت قوانین باشند، نگاه نمی کنند بلکه برای آنها حقوقی هم قائل اند. مثنی این حقوق و تکالیف اولاً مبتنی بر مفهوم مضیق از شهروندی است و ثانیاً محدود به سطح محلی و عمدتاً در حوزه وظایف شهرداری است.

حقوقی که شهروندان در اینجا باید به دست آورند، منحصر به آن چیزی است که به خدمات شهری^{۱۴} موسوم است و از طریق نهاد شهرداری ارائه می شود. تکالیف نیز ناظر بر رعایت نظامات شهری^{۱۵} است. البته باید توجه داشت که در سطوح محلی، خدمات شهری به آنچه در وظیفه شهرداری هاست محدود نمی شود. در نظام هایی همچون کشور ما، که اداره محلی مبتنی بر سیاست های

بدون تشریک مساعی کلیه افراد ذی نفع در شهر (یعنی شهروندان) نمی توان شهر را اداره کرد و شهروندان نیز برای این مشارکت نیاز به آموزش دارند

تراکم زدایی است. بسیاری از خدمات شهری را ادارات کل وزارتخانه های دولتی در سطح محلی ارائه می کنند. این شعبه ها مستقیم به وزارتخانه های تابع پاسخگو هستند و هماهنگی میان آنها نیز در سطح محلی به وسیله مقامات منتصب از جانب دولت مرکزی (مانند فرمانداران و استانداران) انجام می پذیرد. در نظام هایی که در اداره محلی، سیاست های تحویلی اختیار صورت پذیرفته است، معمولاً امور محلی زیر نظر مقامات منتخب محلی اداره می شود. این مقامات به طور جمعی، یا با انتخاب مقام اجرایی به نام شهردار، بر این کار مبادرت می ورزند. تشکیل شوراهای شهر و روستا در کشور ما حکایت از همین معنا دارد، ولی تا رسیدن به این آرمان فاصله زیادی وجود دارد و وظایف و اختیارات آنها به نظارت بر شهرداری ها محدود شده است. به این ترتیب در زمان حاضر بسیاری از حقوق شهروندان که در حوزه خدمات شهری قرار می گیرد از شمول وظایف شهرداری ها خارج است و به ادارات کل وزارتخانه ها در سطوح محلی مرتبط می شود.

همچنین تکالیفی که بر آنها وضع شده است در حدود اختیارات آنها نیست. در حقوق ما از قدیم تخطی از نظامات شهری خلاف

محسوب می‌شود و برای آن هزینه‌های نقدی در نظر گرفته بودند.

در زمان حاضر بسیاری از حقوق شهروندان که در حوزه خدمات شهری قرار می‌گیرد از شمول وظایف شهرداری‌ها خارج است و به ادارات کل وزارتخانه‌ها در سطوح محلی مرتبط می‌شود.

کشور از آن بهره‌مند هستند و تکالیفی که دولت در قبال اتباع دارد، تلقی شده است. تمرکز نیز بر مفاهیمی مانند مشارکت سیاسی، آزادی‌های عمومی و نظایر اینها بوده است، و در واقع بر مصادیق دیگر دانش شهروندی همچون حقوق اساسی ایران و ساختارها و سازمان‌های حکومتی توجه چندانی مبذول نشده است. از نمونه‌های بارز این آموزش‌ها می‌توان به کارگاه‌هایی که به وسیله سازمان‌های بین‌المللی مستقر در ایران مثل کرسی حقوق بشر یونسکو با همکاری شهرداری‌ها ارائه شده است، اشاره کرد.

ب) آموزش‌های شهروندی تحت عناوین دیگر

بسیاری از آموزش‌هایی را که شوراهای شهرداری‌ها - مخصوصاً مؤسسات فرهنگی وابسته به آنها - ارائه کرده و می‌کنند می‌توان در چارچوب مهارت‌ها و ارزش‌های شهروندی قرار داد. به عنوان مثال، یکی از مهارت‌های مهم شهروندی توان استفاده از رسانه‌ها و تحلیل اطلاعات موجود در آن است. همچنین تفکر خلاق و قدرت استنباط از مهم‌ترین مهارت‌های لازم برای شهروند مطلوب محسوب می‌شود. در این زمینه‌ها و موضوعات مرتبط دیگر کلاس‌های متعددی به وسیله شهرداری‌ها برگزار شده است. علاوه بر آن، آموزش آنچه طرز فکر یا ارزش‌های شهروندی

پرداختن به این امور نیز از وظایف وزارت داخله بود که نظمی و صحیح نیز زیر نظر آن قرار داشت. امروزه مراجع متعددی مانند نیروی انتظامی و مراجع مختلف آن مثل اداره راهنمایی و رانندگی، اداره اماکن و جز آن، وزارت بهداشت و درمان، سازمان حفاظت از محیط زیست، هیئت‌های نظارت صنفی وزارت کار، وزارت بازرگانی، وزارت کشور، سازمان تعزیرات حکومتی و متولیان متعدد دیگر بر آن نظارت دارند.

با این توضیحات، آموزشی که شوراهای شهرداری‌ها انتظار دارند با عنوان آموزش شهروندی ارائه شود، ناظر بر این حقوق و تکالیف است. البته این خواسته تاکنون تأمین نشده است، چرا که ظرفیت و امکان اجرای چنین طرح‌هایی در خود شهرداری‌ها وجود ندارد. کار ویژه شهرداری‌ها به گونه‌ای بوده است که اساساً با این مقولات بیگانه‌اند. اشخاص، مؤسسات خصوصی و سازمان‌های غیر دولتی نیز که مدعی‌اند از عهده انجام چنین کارهایی برمی‌آیند، توان و تخصص کافی در این زمینه ندارند و در برخی موارد آرمان‌های‌شان با خواسته‌های شوراهای شهرداری‌ها متفاوت یا متضاد است.

به رغم این موانع، تاکنون این نهاد بیش از هر جای دیگر در زمینه آموزش‌های شهروندی فعالیت داشته است و سایه بزرگ این آموزش‌ها گستراننده است.

اقدامات شوراهای شهرداری‌ها

مهم‌ترین اقداماتی را که شوراهای شهرداری‌ها در چند ساله اخیر در این زمینه انجام داده‌اند شاید بتوان تحت سه عنوان ذیل دسته بندی کرد:

الف) آموزش‌های شهروندی تحت همین عنوان

در مجموع تجربه اندکی از این آموزش‌ها با عنوان حقوق در شوراهای شهرداری‌ها وجود دارد. این آموزش‌ها بیشتر مبتنی بر دانش شهروندان و با تمرکز بر مفاهیم انتزاعی حقوق بشری ارائه شده است. حقوق شهروندی به منزله حقوق بشری - که اتباع یک

نامیده می‌شود - مانند تساهل، احترام به حقوق دیگران، اهتمام به مسائل عمومی، نظم و تعهد و جز اینها - از قدیم به وسیله متولیان مختلف انجام می‌گرفته، که بدان عناوینی مانند کلاس‌های اخلاق و مشاوره خانواده یا از این قبیل داده می‌شده است. این آموزش‌ها

بسیاری از آموزش‌هایی را که شوراهای شهرداری‌ها - مخصوصاً مؤسسات فرهنگی وابسته به آنها - ارائه کرده و می‌کنند می‌توان در چارچوب مهارت‌ها و ارزش‌های شهروندی قرار داد. تفکر خلاق و قدرت استنباط از مهم‌ترین مهارت‌های لازم برای شهروند مطلوب محسوب می‌شود. در این زمینه‌ها و موضوعات مرتبط دیگر کلاس‌های متعددی به وسیله شهرداری‌ها برگزار شده است.

اکنون در اغلب سازمان‌های فرهنگی وابسته به شهرداری‌ها در سراسر کشور ارائه می‌شود.

ج) آموزش‌های مشارکت ساکنان محله‌ها در حل مشکلات محلی

یکی از روش‌های بسیار معمول و متداول در آموزش‌های شهروندی، آموزش‌های مشارکت ساکنان محل در حل مشکلات محلی است. در این زمینه شوراهای و شهرداری‌ها دو تجربه موفق داشته‌اند، که در ادامه به اجمال به آنها اشاره می‌شود:

۱- تجربه شورایی‌ها در برخی از مناطق تهران:

این گروه‌ها در مناطق مختلف، روش‌های مختلفی اتخاذ کرده‌اند. یکی از متداول‌ترین این روش‌ها، روشی است که بدان کنفرانس جست و جوی آینده می‌گویند. این برنامه‌ها معمولاً چندین روز به طول می‌انجامد و با حضور نمایندگان از اقشار مختلف مردم اجتماع محلی و مسئول تشکیل می‌شود. به عنوان نمونه، دانش‌آموزان، زنان خانه‌دار، صاحبان حرف و مشاغل، کارکنان دولت و جز اینان در این کار تشریح مساعی می‌کنند. کل برنامه را تسهیل‌گران مجرب هدایت می‌کنند و ضمن آنکه در طی این فرایند مشارکت‌کنندگان با مهارت‌های شهروندی آشنا می‌شوند و آنها را تمرین می‌کنند، دست آخر مشکلات اجتماعی محلی به طور مشارکتی شناسایی می‌گردد و برای پیگیری آن برنامه‌ریزی می‌شود.

۲- تجربه مرکز آموزش‌های شهروندی ایران:

این سازمان غیر دولتی تازه تأسیس در قالب کارگاه‌های آموزشی دانش، مهارت‌ها و ارزش‌های شهروندی را آموزش می‌دهد. این

یکی از روش‌های بسیار معمول و متداول در آموزش‌های شهروندی، آموزش‌های مشارکت ساکنان محل در حل مشکلات محلی است

کارگاه‌ها در ده جلسه ارائه می‌شوند و هر کدام از دو بخش تشکیل شده است. در بخش نخست مشارکت‌کنندگان با سیاست نظری مرتبط با آموزش‌های شهروندی آشنا می‌شوند، و در این کارگاه‌ها تأکید عمدتاً بر ارزش‌ها و مهارت‌های شهروندی است. بخش دوم در واقع نوعی برنامه عمل برای حل مشکلات محلی با همکاری

افراد ذی‌نفع است. در این سلسله کارگاه‌ها، کار از شناسایی مشکلات جامعه محلی شروع می‌شود و در قالب طرح‌های عملیاتی کوچکی برای حل آنها اقدام می‌گردد. پس از اتمام این

بسیاری از ارکان آموزش‌های شهروندی را می‌توان در فرهنگ و تمدن غنی ایرانی و اسلامی سراغ گرفت. هنر اصلی متولیان، شناسایی این معارف و انطباق آن با رویه موجود بین‌المللی است

طرح‌های کوچک، کار با ارزیابی و ترویج تجربیات خاتمه می‌یابد.

جمع‌بندی

از میان تجربیاتی که بر شمرده شد، به نظر می‌رسد آموزش تشریح مساعی مردم در حل مشکلات محلی در میان سایر آموزش‌ها توفیق بیشتری داشته باشد. منتهی آنچه ضامن استمرار و اقبال شهروندان به این آموزش‌هاست، اثر بخشی این فعالیت‌ها و پذیرش نهاد شورا و شهرداری از این تشریح مساعی‌ها به عنوان بخشی از فرایند تصمیم‌گیری است.

همانگونه که در صدر کلام ذکر گردید، این آموزش‌ها در بهترین حالت، منتقدانی نیز دارد و نباید در برابر آن مرعوب شد و آن را کمال مطلوب دانست. به نظر می‌رسد که رسالت اصلی متولیان این کار برقراری نوعی پیوند و آشتی میان تعالیم شهروندی در تجربه جهانی با سوابق موجود در کشورمان است. بسیاری از ارکان آموزش‌های شهروندی را می‌توان در فرهنگ و تمدن غنی ایرانی و اسلامی سراغ گرفت. هنر اصلی متولیان، شناسایی این معارف و انطباق آن با رویه موجود بین‌المللی است. همچنان که گفته‌اند:

کهن جامه خویش پیراستن به از جامه عاریت خواستن

پانویس:

- 1- Direct Citizen Education For Democratic Citizenship: A Learning Perspective, Council of Europe, Publication, Strasbourg, 2000.
- 2- Sahel, Chibrikova, Adult Civic Education in Developing Democracies: Policy Implications From a Three-Country Study. A Paper Presented at the 1995 Annual Meeting of the American Political Science Association, 1995.
- 3- Sabanto, Ed.,
- 4- Civic Education
- 5- Citizenship Education
- 6- Euro Direct Citizenship Education: Institutional Comparison, London 1999, 1998-99. (Qualification and Curriculum Activities).
- 7- Eriksen, Ed.,
- 8- Education For Democratic Citizenship and Social Education, Strasbourg, Council of Europe, 1999.
- 9- Civitas.
- 10- City.
- 11- Municipal Services.
- 12- Municipal Order.

طرح‌های توسعه شهری

محمود بریادی

کارشناس ارشد برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای

یعنی اندازه شهرها، چگونگی استقرار آنها در پهنه کشور و سلسله مراتب شهرها به منظور تسهیل و مدیریت سرزمین و امر خدمات‌رسانی به مرفه و پیشنهاد چارچوب مقررات ساخت و ساز در کاربری‌های مجاز زمین‌های سرمایه‌گذار شهری تهیه می‌شوند. طرح کالبدی در دو سطح کلی و منطقه‌ای تهیه می‌شود که در سطح ملی تهیه شده و در سطح منطقه‌ای برای چند منطقه از جمله آذربایجان و زاگرس به انجام رسیده و برای بقیه مناطق کشور در دست انجام است.

طرح کالبدی به وسیله وزارت مسکن و شهرسازی تهیه می‌شود و پس از بررسی در کمیته فنی شورای عالی شهرسازی و معماری، به تصویب این شورا می‌رسد. در واقع طرح کالبدی به عنوان طرحی فرادست در تهیه طرح‌های توسعه شهری کشور مطرح است.

□ طرح جامع شهرستان

طرحی است که با شناخت چگونگی استقرار عوامل زمینی (انسان، فضا، فعالیت) در محیط جغرافیایی در وضع موجود، تحلیل برنامه‌ها و گرایش‌ها و روندهای موجود رشد و توسعه و پیش‌بینی و تشخیص الزامات و اولویت‌های آن و امکانات و محدودیت‌های آینده، به تدوین سیاست‌ها و ارائه راهبردها در مقیاس یک یا چند شهرستان می‌پردازد و نیز با ارائه الگوی کالبدی تحت عنوان الگوی توسعه شهرستان، به هدایت و کنترل رشد و توسعه و استقرار مطلوب مراکز جدید سکونت، کار و فعالیت و تفریح و مناطق حفاظتی و همچنین توزیع متناسب خدمات برای ساکنان شهرها و روستاها می‌پردازد. طرح جامع شهرستان را وزارت مسکن و شهرسازی تهیه می‌کند و شورای عالی شهرسازی و معماری ایران آن را به تصویب می‌رساند.

□ طرح جامع شهر

عبارت از طرح بلندمدتی است که در آن نحوه استفاده از اراضی و منطقه‌بندی مربوط به حوزه‌های مسکونی، صنعتی، بازرگانی، اداری و کشاورزی و تأسیسات و تجهیزات و تسهیلات شهری و نیازمندی‌های عمومی شهری تعیین می‌شود. از همین دست است تعیین خطوط کلی ارتباطی و محل مراکز انتهای خط (پایانه) و فرودگاه‌ها و بنادر و سطح لازم برای ایجاد تأسیسات و تجهیزات و تسهیلات عمومی مناطق توسعه‌یابی، بهسازی و اولویت‌های مربوط به آنها. ضوابط و مقررات مربوط به کلیه موارد پیش گفته و همچنین ضوابط مربوط به حفظ بنا و نماهای تاریخی و مناظر طبیعی، در این

از سال ۱۳۵۱، یعنی سال تصویب قانون تأسیس شورای عالی شهرسازی و معماری ایران، تاکنون در تعدادی از قوانین و آیین‌نامه‌ها، تهیید انواع طرح‌های توسعه و عمران شهری پیش‌بینی شده است. طی قوانین و مصوبات مذکور نیز نحوه بررسی و تصویب آنها تعیین گردیده و در این زمینه وظایفی به عهده دستگاه‌های ذی‌ربط گذاشته شده است.

افزایش تعداد شهرهای کشور و شمار جمعیت شهرنشین در اثر تحولات ساختاری کشور طی چند دهه گذشته، به ویژه دگرگونی‌های عمیق اجتماعی و اقتصادی در سال‌های بعد از پیروزی انقلاب اسلامی از یک سو، و توسعه دیدگاه‌های جدید شهرسازی و گسترش نظام‌های عملی کنترل و هدایت توسعه در همین دهه‌ها در مقیاس جهانی از سوی دیگر، محافل قانونگذاری و اجرایی کشور را ظرف سی - و به ویژه بیست - سال گذشته به اصلاح و تکمیل قوانین و مقررات شهرسازی و طرح‌های توسعه شهری ناگزیر ساخته است.

آشنایی هر چند اجمالی با طرح‌های توسعه شهری، درک ضرورت تصویب و شناخت سازمان‌های مسئول و دست‌اندرکار تصویب و اجرای آنها، می‌تواند به تصمیم‌گیری صحیح مدیران شهری - از جمله اعضای شوراهای اسلامی شهرها - کمک کند.

□ طرح آمایش سرزمین

اگر چه طرح آمایش سرزمین جزو طرح‌های توسعه شهری محسوب نمی‌شوند اما در سیاستگذاری توسعه شهری می‌تواند بسیار مؤثر باشد. طرح آمایش سرزمین به معنای تعیین استراتژی‌های توزیع فضایی جمعیت و فعالیت در پهنه سرزمین است و کلیه دستگاه‌های اجرایی کشور موظف به رعایت مقررات طرح آمایش سرزمین هستند. آمایش سرزمین به عنوان قسمتی از برنامه درازمدت کشور، راهنمای تهیه برنامه‌های میان‌مدت و کوتاه‌مدت کشور خواهد بود. طرح آمایش سرزمین به وسیله سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور (سازمان برنامه و بودجه)، با همکاری دستگاه‌های ذی‌ربط تهیه می‌شود و پس از تصویب هیئت وزیران به وزارتخانه‌ها و سازمان‌های ذی‌ربط (ابلاغ) می‌گردد.

□ طرح کالبدی ملی و منطقه‌ای

این طرح‌ها با هدف مکان‌یابی برای گسترش شهرهای موجود و ایجاد شهرها و شهرک‌های جدید، پیشنهاد شبکه شهری آینده کشور

طرح تهیه و تنظیم می‌گردد. ناگفته نماند که طرح جامع شهر بر حسب ضرورت، تجدید نظر شدنی است.

طرح جامع شهر برای شهرهای بزرگ یا شهرهایی با جمعیت بیش از ۵۰ هزار نفر از سوی وزارت مسکن و شهرسازی تهیه می‌شود.

هدف این طرح، تدوین برنامه و تعیین جهات توسعه شهر و تأمین نیازمندی‌های آن بر مبنای پیش‌بینی‌ها و هدف‌های گسترش شهری است. طرح‌های جامع شهری (برای شهرهای بالای ۲۰۰ هزار نفر) پس از بررسی در شورای استان و کمیته فنی شورای عالی به تصویب شورای عالی شهرسازی و معماری ایران می‌رسد و شهرداری‌ها وظیفه اجرای آن را به عهده دارند.

□ طرح تفصیلی شهر

عبارت از طرحی است که براساس معیارها و ضوابط کلی طرح جامع شهر، نحوه استفاده از زمین‌های شهری در سطح محله‌های مختلف و موقعیت و مساحت دقیق زمین برای هر یک از آنها و وضع دقیق و تفصیلی شبکه عبور و مرور را تعیین می‌کند. میزان تراکم جمعیت و تراکم ساختمانی در واحدهای شهری و اولویت‌های مربوط به مناطق بهسازی و نوسازی و توسعه و حل مشکلات شهری و موقعیت کلیه عوامل مختلف شهری نیز در آن تعیین می‌شود. نقشه‌ها و مشخصات مربوط به مالکیت، در این طرح براساس مدارک ثبتی تنظیم می‌گردد.

این طرح به دنبال طرح جامع شهر و به منظور انجام برنامه‌های اجرایی تصویب شده، عملی می‌گردد. هدف طرح تفصیلی در حقیقت تنظیم برنامه‌های مفصل و اقدام‌های جزء به جزء در مناطق و محله‌های شهری و طراحی آنهاست.

طرح تفصیلی خود در بردارنده طرح‌هایی از جمله:

طرح‌های بهسازی، نوسازی، بازسازی و مرمت بافت‌ها، طرح‌های آماده‌سازی و از این دست است.

طرح‌های تفصیلی از سوی وزارت مسکن و شهرسازی تهیه شده و پس از تصویب در کمیسیون ماده ۵ استان، طرح تفصیلی در صورت مغایرت با طرح جامع جهت تصویب به شورای عالی شهرسازی و معماری ارجاع می‌شود و به وسیله شهرداری‌ها به اجرا در می‌آید.

□ طرح هادی شهر

عبارت از طرحی است که در آن جهت گسترش آتی شهر و نحوه استفاده از زمین‌های شهری برای عملکردهای مختلف به منظور حل مشکلات حاد و فوری شهر و ارائه راه‌حل‌های کوتاه‌مدت و مناسب برای شهرهایی که طرح جامع ندارند، و یا امکان تهیه طرح جامع در آنها فراهم نیست، تهیه می‌گردد.

طرح هادی برای شهرهایی که کمتر از ۵۰ هزار نفر جمعیت داشته باشند، از سوی وزارت کشور تهیه می‌شود. طرح‌های هادی شهری پس از بررسی در کمیته فنی استان به تصویب شورای شهرسازی استان می‌رسد و توسط شهرداری اجرا می‌شود.

□ طرح مجموعه شهری

این طرح برای شهرهای بزرگ و شهرهای اطراف آنها تهیه می‌شود. مجموعه شهری تهران و شهرهای اطراف آن شامل شهرهای

واقع در شهرستان تهران است و محدوده مجموعه شهری سایر شهرهای بزرگ (مشهد، اصفهان، تبریز و شیراز) به پیشنهاد وزارت مسکن و شهرسازی و تصویب شورای عالی شهرسازی و معماری ایران تعیین می‌شود.

طرح‌های مجموعه شهری را وزارت مسکن و شهرسازی تهیه می‌کند و سپس به تصویب شورای عالی شهرسازی و معماری ایران می‌رسد و وزارت کشور اجرای آن را بر عهده می‌گیرد.

□ طرح شهرهای جدید

این طرح برای ایجاد شهرهای جدید در قالب طرح‌های کلان‌بندی ملی و منطقه‌ای و جامع ناحیه‌ای، و ضرورت و مکان ایجاد آنها، با سقف جمعیتی و نوع فعالیت معین به تصویب شورای عالی شهرسازی و معماری ایران خواهد رسید و متعاقب آن می‌بایست به مانند سایر شهرها برای آنها طرح جامع و تفصیلی تهیه شود.

برای احداث هر شهر جدید، شرکت عمران شهرهای جدید با توجه به مقررات اقدام به تأسیس شرکت می‌کند یا اجرای پروژه را به عهده یکی از شرکت‌های موجود وابسته به خود می‌گنارد. تهیه طرح جامع و تفصیلی شهر جدید بر عهده شرکت عمران شهرهای جدید و تصویب آن بر عهده شورای عالی شهرسازی و معماری ایران است.

□ طرح شهرک‌های مسکونی

طرحی است که برای ایجاد یک مرکز جمعیتی جدید در خارج از محدوده قانونی و حریم شهرها با شرایط و ضوابط مندرج در آیین‌نامه مربوط به استفاده از اراضی بنا و تأسیسات در خارج از محدوده قانونی و حریم شهرها، مصوب ۱۳۵۵، تهیه می‌شود.

بیش از سه دهه است که طرح‌های توسعه شهری - اعم از هادی، جامع و تفصیلی - تهیه می‌شوند. هدف این طرح‌ها توسعه موزون و هماهنگ شهر است؛ اما با وجود تجربیات فراوانی که شهرداری‌ها و دیگر نهادهای دست‌اندرکار مدیریت شهری در این زمینه کسب کرده‌اند، بسیاری از این طرح‌ها به‌طور کامل تحقق نیافته‌اند.

در نبود واحدهای برنامه‌ریزی محلی در شهرها، طرح‌های توسعه شهری که در واقع حکم نوعی برنامه‌ریزی برای شهر را دارند اهمیت بیشتری می‌یابند؛ هر چند که نمی‌توان آنها را برنامه‌ای کاملاً صحیح و همه‌جانبه‌نگر برشمرد.

در هر حال وجود این طرح‌ها صحنه گذاشتن بر لزوم کنترل محدوده، کاربری‌ها و جهت توسعه شهر و کارکرد آن و انتظام بخشیدن و موزون کردن شهرهاست.

طرح‌های توسعه شهری - به ویژه طرح جامع شهری - حکم فرایندی مستمر و دائمی را دارند که با تغییر شرایط اجتماعی و منابع و اولویت‌ها می‌بایست مورد مطالعه مجدد قرار گیرد و با نیازهای روز انطباق داده شود.

منبع:

۱- سیزدهمین شورای عالی شهرسازی و معماری ایران، «تجزیه‌نامه توسعه بررسی و تصویب طرح‌های توسعه تهران» - کمیته فنی، منطقه‌ای و محلی و مقررات شهرسازی و معماری کشور، تهران، ۱۳۷۶.

۲- سیدالذکر، تهران، فرهنگ و لغات برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۱۳۵۹.

۳- شاکر (رهبر طرح‌های توسعه شهری)، «مقاله‌ای دربار شهرها»، مجله اول، شماره ۱۲.

۴- برای مطالعه توسعه شهرها، وزارت کشور، شیوه‌های محقق طرح‌های توسعه شهری، جلد دوم، بررسی تجاری تهیه و اجرای طرح‌های توسعه شهری در ایران، انتشارات سازمان شهرسازی و معماری، چاپ اول، ۱۳۷۸.

پایگاه‌های شهروندی در سوئد

ترجمه: علی عربانی دانا

می‌توان آنها را به ۳ مقوله اصلی زیر تقسیم کرد:

- مراکز اطلاع‌رسانی که در کتابخانه‌های عمومی دارای دفترند، و بدین ترتیب مسئولان شهرداری، مسئولان بیمه اجتماعی محلی، شورای استان‌ها و دیگر مقامات می‌توانند مردم را از فعالیت‌های خود آگاه سازند.
- مراکز خدماتی که در آنها بخش‌های مختلف شهرداری، ادارات بیمه اجتماعی محلی و مقامات حکومت مرکزی حضور دارند.

کارمندان می‌توانند مسائل مربوط به حوزه خود را در همه سطوح بررسی کنند، بخش پذیرش در حکومت محلی و مرکزی در این میان مشترک است و مسئولان در این بخش می‌توانند مردم را از فعالیت‌ها و مسائل خود آگاه کنند.

- مراکز غیرمنطقه‌ای طراز اول که در آنها، بخش‌های مختلف شهرداری با همکاری یکدیگر به تدارک خدمات یکپارچه می‌پردازند. به عبارت دیگر، کارشناسان این بخش با مسئولیت خاص خود، مسائل مربوط به ادارات مختلف را بررسی می‌کنند.

هدف مراکز شهروندی

اهداف اصلی مراکز شهروندی در سوئد این است که به ارائه اطلاعات و خدمات اجرایی بپردازند، مسائل پیچیده اجرایی را به طور مرتب پردازش کنند و قوانین کاملاً مشخص و ویژه را مورد بررسی قرار دهند. ایجاد مراکز شهروندی احتمالاً نوعی واکنش در برابر مشکلاتی است که به واسطه تقسیم‌بندی بخش‌ها و مسئولیت‌ها در حکومت مرکزی و محلی پدید آمده‌اند. این تقسیم‌بندی براساس مسائل حکومت ملی قرار داشت و فهم آن برای بسیاری از شهروندان دشوار بود.

بنابراین، مراکز شهروندی با استفاده از رویکردی مشترک می‌توانند نقش‌ها را بهبود بخشند و آنها را کارآمدتر سازند. این طرح دارای پیامدهای زیر است: بهبود نهادی مدیریت دولتی، ارائه خدمات قابل دسترس و بهتر به شهروندان، تضمین خدمات در مناطق کم جمعیت و حومه شهرهای بزرگ، افزایش کارایی خدمات از نظر اجتماعی و اقتصادی و تقویت دموکراسی محلی.

توسعه در سطح حکومت مرکزی

هنگامی که در اواسط دهه ۱۹۸۰ مفهوم مراکز شهروندی

سوئد - مرکز شهروندی - مرکز شهروندی

مقدمه

سوئد به مانند بسیاری از کشورهای صنعتی دیگر، به سوی جامعه جدیدی گام نهاده است که در آن بر اهمیت دانش و توسعه تأکید می‌شود. این امر سبب شده است که فضای جدیدی برای مدیریت دولتی فراهم آید.

بسیاری از شهروندان سوئدی به علت افزایش عمومی آموزش و خودآگاهی، خواستار مشارکت و اثرگذاری بیشتر شده‌اند. آنها می‌خواهند که بر محله‌ها، محیط کار و اجتماع خود اثرگذار باشند. گفت‌وگو و تعامل دموکراتیک معنادار تنها در صورتی مقدور است که اولاً شهروندان کاملاً آگاه باشند، ثانیاً بتوانند مسیر خود را در سیستم دولتی پیدا کنند، و ثالثاً بدانند که اطلاعات مربوط به خدمات و نقش‌های دولتی و همچنین حقوق و تعهدات خود را از کجا به دست آورند.

مراکز مختلف شهروندی

در سال‌های اخیر در نروژ و بسیاری از کشورهای اسکاندیناوی دیگر، اقداماتی در جهت تسهیل ارتباط بین شهروندان و مقامات صورت گرفته است. رویکرد جدیدی که نسبت به سازمان‌بندی مدیریت دولتی در سطح محلی انجام شده، سبب ایجاد مراکز شهروندی گردیده است.

امروزه در حدود ۹۰ مرکز شهروندی در سوئد وجود دارند که

منصوب کرد. این بازرس وظیفه داشت که طرح‌های خدماتی را از طریق پلیس، بیمه اجتماعی، مالیات‌بندی، اجرا و مسائل بازار کار آماده کند.

دولت در ۲۰ آوریل سال ۱۹۹۷ لایحه‌ای را به مجلس ارائه کرد و حوزه همکاری بین مقامات را در مراکز شهروندی گسترش داد. این لایحه می‌تواند پروژه‌های آزمایشی در دست اقدام را گسترش دهد و با تئویض اختیار به مقامات، آنها را به انجام کارها

شکل گرفت، هدف اساسی این بود که محل جلسات مشخص شود تا اینکه مقامات بتوانند اطلاعات لازم را در این محل به شهروندان انتقال دهند. این روند سپس توسعه یافت و مسائل اجرایی خاص را هم شامل گردید.

وزارت مدیریت دولتی در پایان دهه ۱۹۸۰ مفهوم «ادارات محلی» را به گونه‌ای تفکیک کرد که مقامات دولتی را به مشارکت دعوت کند و تدارک خدمات دولتی را در مناطق کم جمعیت مقدور

بازار - استکهلم

آزاد می‌کند.

لایحه مذکور علاوه بر واگذاری قدرت به شهرداری‌ها، اعلام می‌دارد که نمایندگی‌های دولت، ادارات بیمه اجتماعی محلی و شورای استان‌ها باید در ارائه خدمات شرکت کنند و از طرف یکدیگر و یا از طرف شهرداری به ارائه خدمات اجرایی بپردازند. لایحه مورد بحث این امکان را به مقامات می‌دهد که با استفاده از نیروهای یکدیگر به انجام کارهای اجرایی خاص بپردازند. از این دست‌اند: تصمیم درباره حقوق بازنشستگی

سازد.

دولت در بهار سال ۱۹۹۴ به وزارت مدیریت دولتی دستور داد که کمیته‌ای را برای بررسی اهداف و اقدامات مراکز شهروندی تشکیل دهد. اصولی که به این کمیته آموزش داده شد، اینها هستند: کنترل و توسعه پروژه‌های آزمایشی مربوط به این حوزه، تحلیل چارچوبی که برای مشارکت مقامات به کار می‌رود، ایجاد پایگاه دولتی داده‌ها در مراکز شهروندی و اعلام نتایج پروژه‌های آزمایشی و تحلیل‌های قانونی.

لایحه دولت در زمینه پروژه‌های آزمایشی

در بهار سال ۱۹۹۴ لایحه دولت در زمینه پروژه‌های آزمایشی - که به مراکز شهروندی مربوط می‌شود - ارائه گردید. هدف پروژه‌های آزمایشی این بود که مدل‌های مختلف مراکز شهروندی را (به عنوان مثال، مدل‌هایی که نیازمند قانون جدید نبودند) امتحان کند. انتظار می‌رفت که این پروژه‌ها بتوانند مقدمات همکاری بین مقامات را فراهم سازند. در هر صورت، هدف این بود که تجربیاتی در زمینه فعالیت‌های عملی کسب شود تا مبنای ارزیابی سیستم پایدار مشخص گردد.

اقدام مقامات در مراکز شهروندی

دولت برای اینکه مقامات را در حوزه‌های کاربردی خاص تحت نظر قرار دهد، بازرس ویژه‌ای را در سال ۱۹۹۴ بدین منظور

اهداف اصلی مراکز شهروندی در سوئد این است که به ارائه اطلاعات و خدمات اجرایی بپردازند، مسائل پیچیده اجرایی را به طور مرتب پردازش کنند و قوانین کاملاً مشخص و ویژه را مورد بررسی قرار دهند

سالمندان، تنظیم مالیات برای دانشجویان، صدور شناسنامه، تأسیس مراکز دولتی برای نگهداری از کودکان و صدور جوازهای پارکینگ برای افراد معلول.

کمیته مذکور با استفاده از راهکارهای اطلاع‌رسانی، به آینده نیز توجه می‌کند. اقدام مهمی که باید در این جهت صورت گیرد، تحلیل نتایج اقدامات مربوط به توسعه است.

گفتنمان و تعامل دموکراتیک

اخیراً مسئله گفتنمان و جنبه‌های دموکراتیک پیدا کرده‌است. بیش‌بیش ما نشان می‌دهد که فناوری اطلاعات کاربردی می‌تواند در تقویت روابط دموکراتیک محلی مؤثر باشد. با توجه به گفته بعضی از ناظران سوئدی، تعداد زیادی از خانواده‌ها در سوئد به زودی به اینترنت متصل می‌شوند. این فناوری می‌تواند ارتباط افقی بین کارگزاران محلی، انجمن‌ها، مدارس و گروه‌های عملیاتی را افزایش دهد.

این الگو سبب می‌شود که تعامل بین مقامات پایین و مقامات بالا مقدور شود و شهروندان بتوانند با نمایندگان منتخب خود به گفتگو بپردازند.

سیستم اطلاع‌رسانی جدید در سوئد که از شیوه‌های الکترونیکی استفاده می‌کند، سبب تسهیل مبادله اطلاعات شده است و ارتباط شهروندان، نمایندگان تجاری و گروه‌های دیگر را با ادارات حکومت محلی و مرکزی مقدور ساخته است. خدمات اطلاع‌رسانی را می‌توان در پایانه‌ها، غرفه‌های اطلاع‌رسانی کتابخانه‌ها، ادارات پست، بیمارستان‌ها و مکان‌های عمومی دیگر همچون مراکز شهروندی ارائه داد.

کمیته توسعه مراکز شهروندی

اخیراً کمیته‌ای در وزارت کشور تشکیل شده است که هدفش حمایت از مراکز شهروندی و توسعه روابط بین شهروندان و مقامات است. این کمیته نمایندگان از وزارت کشور، وزارتخانه‌های دیگر، انجمن مقامات محلی سوئد و اتحادیه شوراهای استانی سوئد را در خود دارد. کارشناسان شهرداری‌ها و دانشگاه‌ها نیز با این کمیته همکاری می‌کنند.

کمیته مذکور در حال آماده‌سازی مدارک و برنامه‌های لازم در زمینه پروژه‌های آزمایشی مراکز شهروندی است، و به علاوه قصد دارد که گزارش‌های مربوط به فعالیت‌ها را هم صادر کند.

این کمیته از طریق تماس با شهرداری‌ها، شوراهای استانی‌ها و نمایندگان دولت سعی می‌کند که طرح تغییر در فعالیت‌های کنونی را بررسی کند و پس از آن به تأسیس ادارات جدید شهروندی بپردازد. کمیته مورد بحث به هنگام اعمال تغییرات لازم در مراکز شهروندی معمولاً مشکلات موجود در سطح محلی را هم گزارش می‌دهد. این کمیته ضرورت تغییر را ارزیابی می‌کند و به معرفی طرح‌هایی می‌پردازد که می‌تواند در تقویت رابطه بین شهروندان و مقامات مؤثر باشند.

وظیفه مهم کمیته این است که از مراکز شهروندی حمایت کند و روابط مختلف موجود بین شهروندان و مقامات را هم در نظر بگیرد.

ایجاد مراکز شهروندی یکپارچه و چگونگی انتقال اطلاعات و خدمات به افراد از جمله مسائلی هستند که این کمیته به آنها بسیار توجه دارد.

سیستم اطلاع‌رسانی جدید در سوئد که از شیوه‌های الکترونیکی استفاده می‌کند، سبب تسهیل مبادله اطلاعات شده است و ارتباط شهروندان، نمایندگان تجاری و گروه‌های دیگر را با ادارات حکومت محلی و مرکزی مقدور ساخته است

در اینجا باید به شهرداری‌ها توصیه کرد که با ایجاد مراکز عمومی محلی، شهروندان را از اطلاعات جدید و مکان‌های تشکیل جلسه آگاه کنند و بدین طریق باعث افزایش نفوذ و مشارکت گردند. مراکز عمومی می‌بایست در مراکز شهروندی استقرار یابند؛ و یا بر عکس، مراکز شهروندی در مراکز عمومی مستقر شوند. این مراکز باید در کتابخانه‌های عمومی، تالار شهر و ساختمان‌های عمومی هم ایجاد شوند.

مراکز عمومی این امکان را برای شهروندان فراهم می‌سازند که با روش‌های جدید باعث توسعه جامعه در ابعاد مختلف شوند. این مراکز می‌تواند اطلاعات مربوط به فعالیت‌های عمومی، شبکه‌ها، کمیته‌ها و پروژه‌های شهرداری را به سهولت در دسترس قرار دهند.

مراکز شهروندی و مراکز عمومی نمونه‌ای از سازمان‌های جدید هستند که اخیراً در سوئد شکل گرفته‌اند و هدف‌شان این است که کارایی دولت را افزایش دهند، ارتباط شهروندان را با دولت بیشتر سازند و روابط دموکراتیک را تقویت کنند.

ماداگاسکار، گامی به جلو

ترجمه و تلخیص: مینو موسوی

ماداگاسکار - آنتاناناریوو - نمازگزاران در شهر

در تعریف ماداگاسکار، می‌توان آن را جزیره‌ای با شش منطقه و یک زبان دانست. ماداگاسکار، از میان پنج جزیره بزرگ اقیانوس هند، بزرگ‌ترین آنها محسوب می‌شود و در میان بزرگ‌ترین جزایر جهان، چهارمین جزیره بزرگ دنیا است. وسعت این جزیره بسیار بزرگتر از فرانسه است؛ ۱۶۰۰ کیلومتر طول و ۵۰۰ کیلومتر عرض آن است و کانال موزامبیک در قسمت شرقی، آن را از آفریقا جدا می‌سازد.

در این مقاله به بررسی شاخص‌های این جزیره که هویت خود را در گذر تاریخ به دست آورده است، پرداخته می‌شود. ماداگاسکار جزیره‌ای است که باید از نوشناخته‌شده و امروزه به سوی آینده‌ای نو در حرکت است. شعار اصلی ماداگاسکار و کام‌نولت این جزیره برای رسیدن به توسعه «ریشه کی فکر» است.

جزیره ماداگاسکار از اطراف با تپه‌های بلند احاطه شده است و دشت‌های بسیار وسیعی دارد. آب و هوای آن متنوع است و طبیعت و حیات وحش این جزیره دیدنی است. خاک سواحل این جزیره سرخ رنگ است. پیش از هر یک از ۶ منطقه مذکور به استانداری و فرمانداری تقسیم می‌شد که بعدها به ترتیب «فاریتانی» و «فیندروتانا» نامیده شد.

فاریتانی در واقع به معنی مجموعه‌ای است که از زیر مجموعه‌هایی تشکیل شده است و فیندروتانا نیز از کلمه وندرونا گرفته شده است. مفهوم این کلمه مجموعه‌ای است که می‌خواهند مانند هم صحبت کنند و طلق اصول یکسانی به تعامل بپردازند و تقریباً آداب و رسوم مشابهی نیز دارند. ۱۸ گروه در ماداگاسکار زندگی می‌کنند که ریشه مشترک دارند و تنها لهجه‌های آنها متفاوت است. اما زبان رسمی نام‌آهالی ماداگاسکار که در مدارس هم تدریس می‌شود زبان فرانسه با لهجه خاص و زبان اندونزی یا لهجه خاص اهالی ماداگاسکار است. شرایط جوی و آب و هوایی ماداگاسکار بسیار متنوع و متفاوت است و این امر یکی از شاخص‌های ویژه این جزیره محسوب می‌شود. در قسمت شمال «جزیره بزرگ» قرار گرفته، که جزیره‌ای توریستی است و در قسمت‌های مرتفع آب و هوای سرد دارد. در قسمت‌های غرب و

جنوب غربی به ندرت یارندگی اتفاق می‌افتد. قسمت شرقی، از شمال تا جنوب، قسمت پرباران است که ۲۵۰ تا ۳۰۰ روز در سال بارندگی در آن ادامه دارد. در «جزیره بزرگ» دو فصل متفاوت وجود دارد: فصل خشک و بدون بارش برف در ارتفاعات، و پس از آن نیز فصل پرباران. فصل خشک دوران توقف فعالیت‌های کشاورزی است. ماداگاسکار دارای محیط زیست طبیعی است. در شمال، شرق و جنوب کشور منابع طبیعی محافظت شده‌ای وجود دارد که ارزش ملی دارند. وزارت محیط زیست ماداگاسکار به دلیل ارزش این منابع و ضرورت محافظت از آنها، در سال ۱۹۹۳ تأسیس شد. اکثر جمعیت ماداگاسکار (۸۰ درصد) را روستاییان تشکیل می‌دهند. در این کشور به دلیل عدم توسعه لازم زیرساخت‌های شهری، توسعه شهری بسیار کند پیش می‌رود و تفاوت زیادی میان شهر و روستا وجود دارد. ۹۷ درصد جمعیت فعال ماداگاسکار را مردان تشکیل می‌دهند و فعالیت‌های فردی بیشتر در زمینه کشاورزی، بهره‌برداری از جنگل‌ها، دامپروری و ماهیگیری است.

ماداگاسکار، در گذر تاریخ

مردم ماداگاسکار را اغلب دورگه‌های آفریقایی و اندونزی تبار تشکیل می‌دهند. از قرن هفدهم بازرگانان عرب در این جزیره مسکن شدند. در سال ۱۵۰۰ پرتغالی‌ها اولین گروه اروپایی بودند که به این جزیره آمدند، و این کشور در سال ۱۸۸۵ تحت حمایت فرانسه قرار گرفت. شورش‌های اهالی ماداگاسکار در سال ۱۹۴۷ به وسیله فرانسویان سرکوب شد. سرانجام در سال ۱۹۵۸ جمهوری ماداگاسکار استقلال خود را به دست آورد اما همچنان روابط

اقتصادی و فرهنگی بسیار نزدیک خود را با فرانسه حفظ کرد.

ماداگاسکار، جزیره‌ای در جست و جوی رشد اقتصادی

علت اصلی ضعف اقتصادی ماداگاسکار، سرمایه‌گذاری ناکافی برای رسیدن به رشد سریع اقتصادی است. استراتژی‌های اساسی و اصلی اقتصادی ماداگاسکار بر پایه مبارزه در برابر کاهش کیفیت زندگی، و به عبارتی «مبارزه بر ضد فقر»، تعیین و برنامه‌ریزی شده است. دولت ماداگاسکار تنها راه رسیدن به توسعه ملی را ریشه‌کنی فقر می‌داند.

برای رسیدن به این هدف، در هر یک از قسمت‌ها فعالیت‌هایی برنامه‌ریزی شده‌ای آغاز گردیده است. دو بخش کشاورزی، توسعه تولیدات، بهبود سیستم‌ها و روش‌های موجود و ایجاد آزادی‌های بیشتر دو دستور کار قرار گرفته است. ۸۰ درصد تولیدات این جزیره از کشاورزی تأمین می‌شود، در حالی که تنها ۵ درصد زمین‌های این جزیره قابل کشت هستند. در زمینه صنعت ملی، توسعه اقتصادی با

درصد تولیدات ماداگاسکار در همین شهر تولید می‌شود. این شهر از اطراف با تپه‌هایی با شیب تند احاطه شده است و در دشت‌های آن مناظرهای زیبایی وجود دارد. اما این مناظر با آمایش شهری هماهنگ نیستند. سرمایه‌گذاری‌های ناکافی، فقدان مدیریت

شرایط جوی و آب و هوایی ماداگاسکار بسیار متنوع و متفاوت است و این امر یکی از شاخص‌های ویژه این جزیره محسوب می‌شود

شهری متناسب با تراکم در این شهر، مشکلات مربوط به عبور و مرور و جایگاه‌های در سطح شهر، اشتغال و سکونت و آلودگی هوا جزء مشکلات اصلی این شهر محسوب می‌شوند. امروزه، از زیرساخت‌های شهری که در سال ۱۹۷۰ به وجود آمدند استفاده

ماداگاسکار - ارتفاعات رود - برزخ‌های آب‌سپار

می‌شود. در حالی که جمعیت این شهر به بیش از دو برابر افزایش یافته است. در طی سال‌های اخیر، بیشتر سرمایه‌گذاری‌ها صرف احیا و بازسازی شبکه‌هایی که در گذشته وجود داشتند، می‌شود. این در حالی است که با گسترش روابط بین‌المللی، مطالبات در جهت سازماندهی این شهر آغاز شده است. در آینده نزدیک با ایجاد بولوار جدیدی در مرکز شهر، ترافیک تقسیم می‌شود و زیرساخت‌های جدید در حاشیه شهر ایجاد خواهد شد. این امر باعث ایجاد هماهنگی میان ورودی‌های شهر خواهد گردید و امکان برقراری ارتباط بهتر با محله‌هایی که در اطراف شهر پراکنده شده‌اند، به وجود خواهد آمد. فعالیت‌هایی هم در جهت بهبود عبور و مرور، از جمله آمایش‌های چهار راه‌های شهر، انجام خواهد گرفت. برای افزایش

توانیت و توسعه مؤسسات کوچک و متوسط و ادغام بیشتر بخش غیررسمی، ایجاد هماهنگی بیشتر میان بخش‌ها و زمینه‌های رقابت سالم میان بخش صنعتی و دولتی و مؤسسات خصوصی و همچنین توسعه گردشگری، جزء اولویت‌ها محسوب می‌شود. این امر خود مستلزم راه‌اندازی طرح‌های توسعه شهری برای آمایش مناظر توریستی و بهبود زیرساخت‌های ارتباطی مانند جاده‌ها و سایر وسایل ارتباطی است.

اتاناناریوو"، پایتخت سیاسی و اداری جمهوری ماداگاسکار

اتاناناریوو قطب اقتصادی این کشور نیز محسوب می‌شود. ۵۵

توليدات کشور، توسعه شهری آنتاناناریوو و بهبود امکانات سرویس دهی این شهر ضروری است.

از جمله اولویت‌های مطرح در طرح توسعه شهر آنتاناناریوو عبارتند از: ایجاد ساختار مشارکتی و هماهنگ برای آمایش شهری، بهبود عبور و مرور و جابه‌جایی در شهر، زیرساخت‌ها، توسعه تجهیزات و سرویس‌های خدمات‌دهی میان‌بخش‌ها، مدیریت مواد زائد، امنیت، جاده‌ها و بازار اقتصادی. ایجاد ساختار مناسب در این زمینه باعث می‌شود که شهر آنتاناناریوو هر چه بیشتر به سمت سازماندهی منسجم و میان‌بخشی پیش برود و مدیریت مستقیم مسائل و مشکلات مربوط به آن را مرتفع خواهد ساخت. در این شهر ۱/۵ میلیون نفر زندگی می‌کنند که با مشکلات عمده زیست محیطی، آلودگی هوا، آسیب‌های صوتی، زباله‌های خانگی و آب‌های آلوده دست به‌گriبان‌اند. بودجه این شهر برابر با شهری ۲۰۰۰ نفری در کشورهای توسعه یافته است. هزینه‌های سازماندهی سرویس‌های خدمات‌دهی بیش از بودجه شهرداری‌هاست. زیرساخت‌های شهری معمولاً بدون برنامه‌ریزی‌های لازم ایجاد می‌شوند. با وجود این، تلاش‌های شهرداری این شهر درخور ستایش است. شهرداری مذکور برای حل مشکلات، مذاکرات سازنده‌ای را از جمله با کشور ژاپن انجام داده است. آمایش فضاهای سبز این شهر با مشارکت دوستانان محیط زیست آغاز شده است، و جمع‌آوری اصولی زباله‌ها در حال انجام است. بهداشت و سلامت، جمع‌آوری و دفن اصولی زباله‌ها، آب‌ها،

استراتژی‌های اساسی و اصلی اقتصادی ماداگاسکار بر پایه مبارزه در برابر کاهش کیفیت زندگی، و به عبارتی «مبارزه بر ضد فقر»، تعیین و برنامه‌ریزی شده است

فضاهای سبز، مبارزه با آلودگی هوا، و ایجاد حس انگیزه و مشارکت ملی در میان شهروندان در آنتاناناریوو یا بسج همگانی، این شهر را به سوی آینده نو پیش می‌برد. اجرای این طرح‌های توسعه‌ای با حمایت بانک جهانی، اتحادیه اروپا، دولت‌های سوئد و نروژ صورت می‌پذیرد.

- امروزه در تمام مناطق ماداگاسکار استراتژی‌های توسعه شهری بر پایه اصل «مبارزه با فقر در شهرها» در حال اجراست. ماداگاسکار در کنار کشورهای دیگر همچون برزیل، السالوادور، آفریقای جنوبی، موریتانی، اندونزی و چند کشور دیگر، اقدام به اجرای طرح عظیم و مشترک «اتحاد برای آینده شهرها» کرده است. این طرح فعالیت‌هایی را در جهت ایجاد شهرهایی بدون خانه‌های نامناسب و آلوده به انجام رسانده است. طرح مذکور با هدف بهبود شرایط زندگی افراد محروم در شهرها، برپایه دو محور اصلی زیر به اجرا در آمده است:

- استراتژی‌های توسعه شهری برای آینده مشترک شهرها، با در نظر گرفتن اولویت‌هایی در سطح محلی برای مبارزه سازنده با فقر در شهرها.

- احیا و بازسازی طبیی آب‌ها و اجرای پروژه‌های نوسازی، طرح مورد بحث از هم‌اکنون تا سال ۲۰۲۰ ادامه خواهد داشت.

این طرح زیر نظر شورای مشاوره‌ای متشکل از کارشناسان و شهرسازان و با همکاری و مشارکت سازمان‌های غیردولتی، بخش خصوصی و مقامات و تشکل‌های محلی به اجرا در آمده است.

- از دیگر طرح‌های توسعه‌ای در ماداگاسکار، برنامه‌های اجرایی شهرداری در مناطق فیانادانوسواوتولر است. هزینه کلی این طرح‌ها ۵۶۷/۴۲۰ دلار است. وزارت برنامه‌ریزی منطقه‌ای و شهرداری این طرح را با همکاری شهرداری این مناطق در جهت کاهش فقر و افزایش توانایی‌هایی تشکیل‌های محلی به اجرا آورده است. ایجاد تسهیلات برای بهبود برداری آسان‌تر افراد از مسکن‌ها، افزایش درآمد، اشتغال‌زایی، مشارکت‌های اجتماعی، و بهره‌برداری از فناوری‌های عملی روز جزء اهداف اصلی این طرح محسوب می‌شوند.

- احیا و بازسازی خانه‌های مخروبه و استراتژی‌های شهری جدید در مناطق انسرابه، انسیراتانا، ماهاجانگا نیز از جمله طرح‌های اجرایی سازنده در ماداگاسکار به‌شمار می‌آید. این طرح با مشارکت وزارت برنامه‌ریزی منطقه‌ای و شهرداری، و شهرداری‌های این مناطق به اجرا در آمده و با هدف توسعه استراتژی‌های شهری و برنامه‌ریزی شهری استراتژیک و مشارکتی برای کاهش فقر، با افزایش سرمایه‌گذاران محلی و ملی با حمایت بانک جهانی و سایر شرکای بین‌المللی آغاز شده است.

- سیاست‌های اصلی طرح‌های توسعه‌ای در ماداگاسکار برپایه تحول و حرکت به سمت آزادی و استقلال بیشتر است که بخش خصوصی و دولتی را در کنار هم قرار می‌دهد. این طرح‌ها شامل اجرای برنامه‌های اصلاحاتی ساختاری در کوتاه مدت و بلند مدت، برپایه توافق‌هایی با بانک جهانی است. تعیین معیارهای جدید برای بخش مالی، صادرات و واردات، مدیریت سرویس‌های خدمات‌دهی عمومی، حمایت و حفاظت از محیط زیست در ماداگاسکار، امری ضروری است. ماداگاسکار جزیرهای است که باید از پوشش‌ها، این جزیره با مدیریت شهری صحیح و بهبود و ارتقای کیفیت به سوی آینده‌ای نوگام برمی‌گردد و تحقق این امر مستلزم رشد اقتصادی و شهری بر پایه اصل «مبارزه با فقر در ماداگاسکار» است.

ماداگاسکار - آنتاناناریوو - شامی ژامبر شهر

اسپات بر فراز مانیل

ترجمه: شهرزاد قرزین پاکد

بدین منظور از ماهواره اسپات^۱ بهره گرفته شد، که در واقع بهترین پاسخ برای این نیاز به نظر می‌رسید. در سال ۱۹۹۶، تصاویر SPOT بهترین تجزیه و تحلیل فضایی (۱۰ متر) را نسبت به دیگر مشاهدات زمینی ماهواره‌ای به دست دادند. با وجود این، این دقت برای بررسی خصوصیات بافت شهری

مانیل - فیلیپین - ماهواره اسپات

کلان شهر، ناهمگنی آن، تراکم آن و خصوصیات قطعه‌های کوچک، مقیاس آن ناکافی به نظر می‌رسید. اما به هر ترتیب، با لحاظ این نقاط ضعف، کیفیت تصاویر به گونه‌ای بود که تفسیر آن امکان‌پذیر به نظر می‌رسید و شیوه‌های مشاهداتی عالی، تصاویر را تصحیح می‌کردند.

ساختار درختی این روش امکان هماهنگی با هر منطقه را با اضافه کردن آیین‌هایی به آن و امکان تولید نقشه‌های ساده شده از طریق گروه‌بندی، فراهم آورد. این روش در شهرهای دیگری چون برازیلیا، قاهره، بیروت و آنتاناناریوو نیز به کار گرفته شده بود. در مانیل آیین‌های اضافه شده، مرتبط با کوزه‌شناسی (تیبونوزی) بافت شهری (درجات تراکم، الگوهای باقاعده و بی‌قاعده، حلیه‌آب‌دها یا اسکان غیررسمی و جز آن)، محوطه‌های ساخته شده نقاط اشغال شده به وسیله دریا، زمین‌های مسکونی و دیگر مناطق شهری ناپیوسته بودند.

کلان شهر مانیل، پایتخت فیلیپین، امروزه دارای جمعیتی در حدود ۱۰/۳ میلیون نفر (۹/۵۳ میلیون در آخرین سرشماری ۱۹۹۵) در وسعتی به میزان ۶۳۶ کیلومتر مربع است. علاوه بر میزان رشد بالای سالیانه جمعیت (حدود ۲/۵ درصد در سال)، یکی از دلایل تراکم عظیم جمعیتی در این منطقه شهری، که ۱۶۰۰ نفر در هر کیلومتر مربع است، محدودیت‌های عمده جغرافیایی است.

از سمت غرب خلیج مانیل و دریاچه بزرگ حاصل از آن (Laguna de Bay) ناحیه‌ای در حدود ۸۰۰ کیلومتر مربع را پوشش داده است؛ کوه‌های کاویت در بخش جنوبی و ریزال در بخش شمال شرقی از دیگر محدودیت‌های طبیعی توسعه شهر هستند. دشت پهناور بولاکان که ویژه فعالیت کشاورزی است، تنها راه توسعه شهر به نظر می‌رسد که در شمال کلان شهر واقع است.

□ توسعه مانیل

از ابتدای پیدایش تفکر توسعه منطقه‌ای شهر اولین طرح در سال ۱۹۹۳ تهیه شد و آن زمان بود که مسئولان منطقه کلان شهر دریافتند که نواحی شهری شده به سرعت به سمت شمال در حال گسترش‌اند و مدت‌هاست از مرزهای اولیه گذشته‌اند. با وجود این، هیچ ابزاری برای ارزیابی حدود کلان شهر و یا ظرفیت‌های داخلی برای گسترش شهر وجود نداشت. در آن زمان (۱۹۸۵) آخرین نقشه‌ها بسیاری از مناطق مسکونی حاشیه‌ای را نادیده گرفته بودند و نتایج سرشماری سال ۱۹۹۰، به غیر از مورد مربوط به شهرداری‌های اصلی مرکز منطقه پایتخت، چندان مولتی به نظر نمی‌رسیدند. به همین علت در سال ۱۹۹۵ مقامات مسئول توسعه کلان شهر مانیل به بررسی و پرس و جو برای دستیابی سریع به روش‌های ارزیابی رقمی و فضایی کاربرهای زمین در مانیل پرداختند، پیش از آنکه راهبرد توسعه بلند مدت کلان شهر را بیابند.

داشت. تعداد کمی از مناطق تجاری در مراکز پیرامونی توسعه یافته‌اند. اماها حاکی از آن است که شکل‌گیری نواحی تجاری در پیرامون شهر ۱۴ برابر کمتر از درون کلان شهر است. این ارقام نشان می‌دهد که کلان شهر مانیل تمایل به توسعه در خارج از محدوده‌های قانونی فعلی خود را دارد.

نقشه‌های نهایی، که با سیستم‌های اطلاعات جغرافیایی تلفیق شدند، امکان انتشار آمارهای دسته‌بندی شده همچون کاربری زمین را در همه مناطق کلان شهر مانیل، از حاشیه‌ها تا مناطق تک‌تک شهرداری‌ها، فراهم ساختند. کلان شهر مانیل در این بررسی‌ها دارای ۶۰ درصد زمین خشک (بدون در نظر گرفتن دریا و دریاچه) معرفی شد. از کل

تصاویر SPOT بهترین تجزیه و تحلیل فضایی (۱۰ متر) را نسبت به دیگر مشاهدات زمینی ماهواره‌ای به دست دادند. با وجود این، این دقت برای بررسی خصوصیات بافت شهری کلان شهر، ناهمگنی آن، تراکم آن و خصوصیات قطعه‌های کوچک مقیاس آن ناکافی به نظر می‌رسید. اما به هر ترتیب، با لحاظ این نقاط ضعف، کیفیت تصاویر به گونه‌ای بود که تفسیر آن امکان‌پذیر به نظر می‌رسید و شیوه‌های مشاهداتی عالی، تصاویر را تصحیح می‌کردند.

۱- تعیین گروه‌های همسان

طبیعتاً، دسته‌های پوشش کاربری زمین به تنهایی برای تعیین ویژگی‌های اصلی محله‌ها و واحدهای همسایگی شهر و یا شهرداری‌های آن کافی نیستند. به همین جهت درخصوص کلان شهر مانیل از دو عامل دموگرافیک (تراکم تخمینی در سال ۱۹۹۵ و نرخ رشد میانگین جمعیت از سال ۱۹۸۰) در مقایسه با «کاربری زمین» که در هر شهرداری موجود بود بهره گرفته شد.

این رهیافت امکان تعیین چهار گروه را که به لحاظ جمعیت شناختی و کاربری همسان به نظر می‌رسیدند، فراهم می‌ساخت.

□ گروه اول، شامل شهرداری‌های بخش شمال (مانیل، ماکاتی، سن جوان، منلوبانگ و پاسای)، تراکم بالا (۲۱۰ تا ۲۶۰ ساکن در هر هکتار) و رشد پایین و حتی منفی، و کاربری‌های با درصد بالای امکانات و زیرساخت‌ها و تجارت در مقایسه با مسکن از خصوصیات این گروه است.

□ گروه دوم، شامل شهرداری‌هایی است که در بخش‌های خارجی‌تر قرار دارند (ساری کیانا، پتروس، لاس پیاس و پاراناگ) و زمان توسعه در آنها متفاوت است. تراکم در این بخش‌ها به شدت متفاوت است (از ۸۰ تا ۱۷۰ ساکن در هکتار)؛ اما میزان رشد جمعیت در همگی بالاست (در حدود ۸ درصد). تأکید کاربری زمین بر مسکن است (حدود ۷۰ درصد) و درصد پایینی هم به امکانات و زیرساخت‌ها و دیگر فعالیت‌ها اختصاص دارد.

□ گروه سوم، این گروه نیز شامل شهرداری‌های خارجی‌تر در سمت شمال (کانوکان) و در سمت شرق (تاگیوک و پاسیک) است که خصوصیات جمعیت شناختی مشابه گروه دوم دارند. پوشش دهی کاربری زمین به دلیل نسبت بالای فضاهای باز، به ویژه زمین‌های کشاورزی (۲۴ درصد تاگیوک) از گروه دوم متمایز می‌شود. همچنین به دلیل درصد بالای زمین‌های صنعتی و زمین‌هایی که به صورت غیرقانونی تصرف شده‌اند (۱/۳ درصد نواحی صنعتی یا با تصرف عدوانی هستند)، روند تشکیل کاربری‌ها در این منطقه عمدتاً به صورت تصرف غیرقانونی زمین‌های کشاورزی، تثبیت مسکن غیررسمی و در

اراضی کلان شهر ۷۷ درصد شهری شده است و ۶۰ درصد از آن به کاربری مسکونی و ۲۴ درصد تجاری، امکانات و زیرساخت‌ها اختصاص دارد. از مناطق مسکونی تنها ۱۶ درصد تراکم پایین دارند. به این ترتیب، به رغم آنکه کل بافت شهری تثبیت شده است اما ارقام نشان می‌دهند که کلان شهر مانیل دیگر نمی‌تواند گسترش یابد.

در مقابل، مناطق پیرامونی (۴۰ درصد از نواحی مورد بررسی) تنها ۳۷ درصد شهرنشینی را در خود جای می‌دهند. نواحی کشاورزی و جنگلی حدود ۳۰ درصد و فضاهای باز

فیلیپین - مانیل

(ساخته شده) ۲۵ درصد این مناطق را پوشش می‌دهند. نسبت امکانات و زیرساخت‌ها در این منطقه ۱۰ برابر کمتر از داخل کلان شهر است. در ۶ درصد از زمین‌های مناطق پیرامونی ساخت و ساز در حال انجام است (در داخل کلان شهر این رقم ۳ درصد است). حلی‌آبادها تمایل به نزدیکی به شهر دارند، چرا که بدین ترتیب به موقعیت‌های شفلی بهتر دست می‌یابند و محدودیت‌های رفت و آمدی کمتری خواهند

شهر کلان - مانیل

کجا حادث می‌شوند؛ و دوم اینکه زمینه کاربری این حرکت‌ها کدام‌اند.

البته امکانات نقشه‌برداری از کلان‌شهر مانیل به این تجربه محدود نمی‌شود. این روش برای اولین بار دستیابی به تصویر نسبتاً مطلوب‌را از کاربری زمین در هر یک از ۱۷ شهرداری و مناطق حاشیه‌ای اطراف آنها امکان‌پذیر ساخته است. این ابزار

به‌ایست رسمی کردن آن است.

□ گروه چهارم، شامل ۴ شهرداری در شمال کلان‌شهر (تاووتاس، مالائین، والنزوالا (Valenzuela) و شهر بزرگ کوازون^{۱۱}) و یک شهرداری در مرزهای جنوبی مونتن لوبا^{۱۲} است. تراکم جمعیتی متفاوت است اما میزان رشد بالاست (بین ۴/۸ و ۷/۳ درصد).

زمین‌های کشاورزی و جنگل‌ها بخش بزرگ‌تری را نسبت به دیگر گروه‌ها شامل می‌شوند (۳۷ درصد) و بافت شهر مختلط است (۴۰ درصد مسکونی، همچنین ۱/۴ درصد صنایع منطقه کلان‌شهری و تقریباً نیمی از اسکان‌های غیررسمی در منطقه کوازون قرار دارد). در مقایسه با میزان جمعیت محلی، کاربری‌ها تحت فشار توسعه کوتاه‌مدت و بلند مدت هستند.

به این ترتیب، کاربری زمین و تجزیه و تحلیل‌های جمعیت شناختی به تفکیک شهرداری‌ها و مقایسه ظرفیت‌های باقی مانده موجود با فشارهای بلند مدت توسعه، مقامات محلی را

آمارها حاکی از آن است که شکل‌گیری نواحی تجاری در پیرامون شهر ۱۲ برابر کمتر از درون کلان‌شهر است

در کنار ابزار آماری طرح شده، امکان نمایش حدود توسعه خارج از محدوده‌های شهر مانیل را فراهم آورده است. در آن تاریخ (آوریل ۱۹۹۵) ۲۴۰۰ هکتار از زمین‌های خارج از محدوده در حال ساخت و ساز بودند و ۲۶۰۰ هکتارشان به کاربری مسکونی اختصاص داشتند که عمدتاً اسکان غیررسمی را شامل می‌شدند.

در نهایت، بررسی‌ها نشان داد که به کارگیری این فناوری در کلان‌شهر مانیل - که به سرعت در حال توسعه است - مناسب می‌نماید و حقیقتاً وسیع اطلاعات تفکیکی شهر را به خوبی در کنار نادانسته‌های مسئولان به آنان ارائه می‌دهد.

۲۴۰۰ هکتار از زمین‌های خارج از محدوده در حال ساخت و ساز بودند و ۲۶۰۰ هکتارشان به کاربری مسکونی اختصاص داشتند که عمدتاً اسکان غیررسمی را شامل می‌شدند

قادر ساخت تا بخش‌های گوناگون را به سرعت دسته‌بندی کنند و راهبردهای توسعه آینده را با استفاده از دو تصویر کلی برای کلان‌شهر ارائه دهند. اول اینکه جنبش‌های شهری در

منبع:
 پانوش: WWW, Google/Maple boundaries
 1- SPOC System Pour l'Observation de la Terre
 2- Quizon
 3- Montalupa

پروژه شهری، شهروندی در فرانسه

پروژه شهری، شهروندی در فرانسه با مشارکت کارشناسان، مقامات سیاسی، مدیران شهری و شهروندان به منظور طراحی فضاهای شهری و آمایش در کلان شهرها به اجرا درآمد.

در این پروژه فعالیت‌های مختلفی برای کارشناسان، نمایندگان مردم، تکنسین‌ها، مهندسان معمار، شهرسازان، پژوهشگران و شهروندان در نظر گرفته شده است که با بسیج همگانی و مشارکت همه آنها تحقق می‌پذیرد.

طرح‌هایی از این دست بر ویژگی‌های شهر در گذشته و حال و آینده نظر دارند و بیشتر در فضاهای بحران زده شهری، زمین‌های موات صنعتی، اراضی بدون استفاده در بنادر، مراکز قدیمی و متروک شهر، ورودی یا حومه شهرها و فضاهایی که به لحاظ میراث فرهنگی و توریستی دارای اهمیت‌شانند به اجرا در می‌آیند. در اجرای این طرح‌ها، علاوه بر ویژگی‌های معماریانه فضا، موقعیت و شرایط اجتماعی و فرهنگی حاکم بر شهر نیز بسیار اهمیت دارد.

بر اساس بررسی‌هایی که عمل آمد «پنج محور» مهم در اجرای این پروژه‌ها باید مدنظر قرار گیرد. محور نخست مدیریت شهری در کارایی کاربری‌های مختلف، برنامه‌ریزی برای مسکن و ارائه

خدمات لازم است. دومین محور برنامه‌ریزی صحیح و ایجاد شرایط و امکانات لازم برای مشارکت در سطح محلی و منطقه‌ای است. محور بعدی عبارت است از تعیین مسئولیت‌های اصلی تشکل‌های محلی و جایگاه ویژه آنها در عرصه‌های اقتصادی و اجتماعی. در کنار اینها، تعیین سیاست‌های خاص به منظور ایجاد امکانات و تجهیزات شهری چهارمین محور بررسی‌های مذکور را تشکیل می‌دهد. آخرین محور نیز متوله محیط زیست شهری و ملاحظات آن را در باب مدیریت صحیح زباله‌ها از منبع و مبارزه در برابر آسیب‌های صوتی در برمی‌گیرد.

از جمله طرح‌های اجرایی در این زمینه، پروژه «فرهنگ جدیدی برای شهر» است که تاکنون در شهرهای بورده، لیون، زن و استراسبورگ به اجرا در آمده است. در اجرای این طرح وضعیت شهر حداقل تا ۱۵ سال آینده مورد توجه قرار گرفته است.

طرح دیگری که با همین منظور در لیون به اجرا در آمده، پروژه «محل‌ها و شهروندان» بود. برای اجرای این پروژه گروهی متشکل از ساکنان محل‌ها و برخی از اعضای دیارتیمان شهرسازی لیون، با در نظر گرفتن توسعه شهری و تحولات اجتماعی، فعالیت‌هایی را در زمینه تهیه مسکن و محل سکونت مناسب برای شهروندان آغاز کردند. این گروه که «بیت» نام دارد، با مشارکت مقامات محلی نیازها و انتظارات شهروندان را در زمینه مسکن، آرایش، محیط زیست و توسعه پایدار مورد بررسی قرار داده است.

آنچه که در اجرای این طرح بسیار اهمیت دارد توجه به بافت اجتماعی و تاریخی شهر و جایگاه ویژه شهروندان به عنوان کاربران اصلی شهر است. لازم به ذکر است که برای کسب نتایج بهتر از اجرای این پروژه، اطلاع‌رسانی در این میان نقش مهمی دارد. برگزاری کارگاه‌ها، نشست‌ها و کنفرانس‌های مختلف در کنار انعکاس و اعمال پیشنهادها و در خواست‌های مردم در واقع مهم‌ترین نمود اطلاع‌رسانی صحیح به شمار می‌رود.

ترجمه: دیو سیرینی
منبع: Google / Equipement urbain

رویارویی حکومت محلی پورتر با شرکت‌های آلاینده

شهرداری شهرک «پورتر» در استان «کلاریون» آمریکا در سال ۲۰۰۲ میلادی به حکومتی محلی تبدیل شد. نخستین اقدام این حکومت محلی تازه تأسیس، وضع قوانینی در جهت دفاع از حقوق شهروندان و جلوگیری از آلودگی زیان‌بار، زباله و فاضلاب سمی شرکت‌های فعال در این شهرک بود.

مستولان شهرک «پورتر» به تبعیت از حکومت محلی پنسیلوانیا که در همسایگی آنهاست، قانون جدیدی وضع کردند تا از ریختن فاضلاب شرکت‌ها به این شهرک جلوگیری کنند. این قانون که پیامد اقدامات شهرداری سابق «پورتر» بود، شرکت‌های مذکور را موظف می‌ساخت به ازای زباله و فاضلابی که تولید می‌کنند، وجهی را به شهرداری بپردازند و مبلغ مذکور باید صرف انهدام زباله‌های آنها می‌شد. اما نکته درخور توجه آنکه این

شرکت‌ها در برابر وضع قانون جدید «هزینه زباله» به شدت واکنش نشان دادند.

شرکت سیناگرو از جمله بزرگ‌ترین شرکت‌های آمریکاست که با قانون «هزینه زباله» مخالفت کرد و در شکایت خود به دادگاه

دست‌اندرکاران محلی همچون اداره حفاظت از محیط زیست و اداره کشاورزی بنسیلوانیا در جهت تقویت محلی بود. اما حکومت محلی شهرک «پورتر» در برابر این واکنش جدید، قانون دیگری را وضع کرد که دخالت شرکت‌ها را در فرایند دموکراسی منع می‌کرد!

اقدامات حکومت‌های محلی یورتر و بنسیلوانیا حکایت از آن دارد که دیگر مسئولان شهرهای آمریکا به شرکت‌ها اجازه ندادند مستقیم فاضلاب را به شرکت‌ها نمی‌دهند.

ترجمه: طهرانی‌نژاد
www.afrikaonline.com

و به آنها بورسیه‌ای تعلق می‌گردد تا در آینده مهارت و دانش خود را در توسعه شهر و شهرداری «کبب کوست» به کار گیرند.

نکته جالب توجه اینکه به گفته پاکمن، حتی الامکان این انتخاب باید از میان جوانان نیازمند و شایسته صورت گیرد، تا از شدت معضل بیکاری نیز تا حدی کاسته شود. گفتنی است این کلاس‌ها در آینده در مقیاس وسیع‌تری برگزار می‌شود و آموزگاران کلاس‌های مذکور همچون گذشته، بی هیچ چشمداشت مالی، نقش حیاتی خود را در این عرصه ایفا می‌کنند.

ترجمه: طهرانی‌نژاد
www.afrikaonline.com

پانوشتا
1- Capax.com/andipolity
2- Hrv. Elita u Opatovici/Elita

از جمله دلایل سرعت اجرای پروژه مذکور، می‌توان به موارد زیر

رزم و وسپاهای برقی

هدرال این قانون را تخطی از حقوق شهری و سازمانی این شرکت برشمرد.

واکنش قانونی، عکس‌العمل دیگر شرکت‌های شهرک «پورتر» بود. این شرکت‌ها در اقدامی قانونی اذله و لوایحی را که موجب محدودیت قانون جدید هزینه زباله و قوانین مربوط به مسیرهای فاضلاب شرکت‌ها می‌شد، ارائه کردند. اما ائتلاف میان حکومت محلی، اتحادیه کشاورزان بنسیلوانیا، کانون کشاورزی پایدار بنسیلوانیا، کلوب سیرا و کارگران معادن آمریکا موجب شکست این اقدام قانونی شد.

نمایش دیگر شرکت‌های مذکور متقاعدسازی مسئولان و

شهرداری کبب کوست^{۱۱} - از شهرهای کشور غنا - به دلیل عملکرد ضعیف و غیرکارشناسانه نیروهای جوان این شهرداری، به دانش‌آموزان در باره مسائل شهری و مدیریت شهری آموزش می‌دهد.

نخستین مرحله این اقدام، که به همت «پاکمن» عضو شورای شهر «کبب کوست» و همکارانش صورت گرفته است، سازماندهی و تشکیل کلاس‌های آموزشی رایگان است. پاکمن در این باره چنین می‌گوید: «ضرورت تشکیل این کلاس‌ها پادین بودن استاندارد آموزشی در شهرداری و مدارس است.» به گفته پاکمن، جوانان مدیران آینده کشور هستند و شهرداری «کبب کوست» نیز به آینده جوانان خود وابسته است و بدیهی است که ادامه این وضعیت هراس‌آور بدلیل عملکرد غیرآکادمیک دانش‌آموزان مدارس، در آینده‌ای نه چندان دور به مرز بحران خواهد رسید.

مواد درسی کلاس‌های آموزشی برای دانش‌آموزان دوره پایین، موضوعاتی از قبیل ریاضیات، زبان انگلیسی، علوم، توکیبی، علوم اجتماعی، کشاورزی و پیش‌نیازهای مهارت‌های فنی را شامل می‌شود. اما برای دانش‌آموزان دوره‌های بالاتر، علاوه بر مواد آموزشی مذکور، دروسی همچون اقتصاد، مدیریت بازرگانی و دوره‌های رفتار مطلوب اجتماعی، انضباط، پشتکار و تلاش نیز در نظر گرفته شده است.

طی این کلاس‌ها، دانش‌آموزان با استعداد شناسایی می‌شوند

شهرداری رم طرح ترویج استفاده از وسایل نقلیه الکتریکی را به منظور رفع مشکل آلودگی هوا و مزاحمت‌های صوتی و بهبود کیفیت زندگی در شهر رم اجرا می‌کند.

شهرداری رم براساس قانونی که در سال ۱۹۹۶ میلادی در پارلمان ایتالیا به تصویب رسید، سرمایه لازم را برای ارائه خدمات گسترده موتورهای وسپای الکتریکی دریافت کرد. این خدمات که در یکی از پارک سوارهای شهر رم ارائه می‌شود، به منظور ترویج شهروندان برای خرید و استفاده از وسایل نقلیه الکتریکی صورت می‌گیرد. ایجاد مسیرهای امن، پارکینگ‌های ویژه و محدوده‌های طرح ترافیک، احداث مراکز شارژ این وسایل به وسیله بخش خصوصی و دولتی، و ایجاد اتحادیه‌های برای افزایش آگاهی استفاده کنندگان این وسیله، از جمله اقدامات مهم شهرداری رم در اجرای این طرح به شمار می‌رود. طرح ترویج استفاده از وسایل الکتریکی بسیار سریع در رم گسترش یافته است.

فردای غنا در دست جوانان

وسپاهای برقی و هوای پاک در رم

اشاره کرد:

۱- خرید ۴۰۰ موتور الکتریکی و کلاه ایمنی و ۷۰ شینه جلوی موتور، و مکان یابی پارکینگ و محل شارژ آنها در دو پارک سوار شهرداری رم.

۲- تصریح در اجرای سیاست‌های بیمه، همچون بیمه دزدی و آتش سوزی و شخص ثالث (در صورت تصادف). گفتنی است که سوخت این وسیله نقلیه در نواحی شهری تا ۵۰ کیلوستر کفایت می‌کند و حداکثر سرعت آنها ۴۵ کیلومتر در ساعت است. شارژ این وسایل در هر نوبت ۰/۲۶ یورو هزینه برمی‌دارد و ایستگاه‌های شارژ آنها به دو نوع دستگاه سستی و مدرن مجهز است که به ترتیب عملیات شارژ را در ۶ و ۱ ساعت انجام می‌دهند. شهرداری رم با معاینه سه ماه یک بار این وسایل، انجام انواع تعمیرات ممکن، انهدام باتری‌های خالی و کمک به اشخاصی که وسیله آنها خراب شده است، گامی مهم در جهت ارائه خدمات و حفظ و نگهداری این وسایل برداشته است.

استفاده از موتورهای وسپای الکتریکی برای نوریست‌ها و کلیه

زلزله زدگان ازمیت تنها نیستند

شهرداری ازمیت ترکیه پس از زلزله‌ای که در سال ۱۹۹۹ در این شهر به وقوع پیوست، مرکز توانبخشی ازمیت را برای رفع مشکلات بیماران سرپایی و پاسخ به نیازهای آسیب‌دیدگان راه‌اندازی کرد.

خدمات رسانی به زلزله‌زدگان شهر ازمیت درست یک هفته پس از وقوع زلزله آغاز شد و یک تیم ۸ نفره خارجی، شامل ۳ پزشک و چند پرستار، برنامه‌ای را برای دوره طولانی مدت حمایت

در جلسه توانبخشی

برنامه تازه اتحادیه اروپا برای مشارکت زنان

اتحادیه اروپا به منظور ارتقای مشارکت زنان در امور اجتماعی و ایفای نقش مطلوب شهروندی، مسابقه‌ای را تحت عنوان «مشارکت زنان جوان در زندگی اجتماعی» در استراسبورگ برگزار می‌کند.

یکی از مهم‌ترین اهدافی که بر گزار کنندگان این مسابقه دنبال می‌کنند، ایفای نقش مؤثر و فعال زنان و دختران جوان در عرصه‌های اجتماعی، افزایش خلاقیت و مسئولیت‌پذیری در آنها و برقراری مساوات میان مردان و زنان برای مشارکت در زندگی اجتماعی است.

از دیگر اهداف مهم مسابقه مشارکت زنان عبارتند از: ایجاد شرایط لازم برای نفوذ بیشتر زنان در فعالیت‌های سیاسی؛

توسعه روش‌های مفید و کاربردی برای مشارکت سیاسی

شهروندانی که بیش از ۱۸ سال دارند بی‌مانع است و هزینه اجاره این وسایل برای ۳ ساعت اول ۱/۳ یورو به ازای هر ساعت و از ساعت سوم تا ششم فقط ۱/۰۳ یورو است. اجاره بسیار پایین این وسایل به منظور اجرای سیاست شهرداری رم در جهت آمادگی افکار عمومی درباره مشکلات زیست محیطی شهر است.

بر اساس آمار، روزانه به طور میانگین ۱۶ نفر از این وسایل استفاده می‌کنند که این رقم در ایام تعطیل به ۱۱۰ نفر نیز می‌رسد. اما بالاترین رقم استفاده از این وسایل به روز «یکشنبه بدون ماشین» باز می‌گردد که به ابتکار وزارت محیط‌زیست ایتالیا با مراسم ویژه‌ای برگزار شد.

گفتنی است شهرداری رم به منظور ارزیابی این طرح پرسشنامه‌هایی را تهیه و میان استفاده‌کنندگان توزیع کرده است. این پرسشنامه‌ها در بردارنده سؤالاتی در زمینه مشخصات استفاده‌کننده و تلقی وی از مفهوم حمل و نقل، دلیل استفاده از این وسیله و عقیده درباره رواج آن در مرکز شهر است.

ترجمه: شهرت عزیز
منبع: Zoon.org

از افراد آسیب‌دیده و توسعه‌چندین ساله توانبخشی به آنها به اجرا در آوردند.

متعاقب این پیشنهاد در دسامبر همان سال توافقنامه‌ای میان دفتر نخست‌وزیری ترکیه، بانک اعتباری، مؤسسه آموزش مادر و کودک ترکیه و دیگر مؤسسات خارجی بسته شد که نتیجه آن اجرای برنامه‌های اصولی و متمرکز در جهت ارائه خدمات توانبخشی بود. پس از این توافقنامه ساخت مرکز توانبخشی با همکاری نزدیک شهرداری ازمیت آغاز شد.

از برنامه‌های بلند مدت این مرکز، آموزش متخصصان ترک است که مسئولیت مراقبت‌های بهداشتی از شهروندان ترکیه را بر عهده دارند.

شایان ذکر است که مرکز توانبخشی ازمیت در اکتبر سال ۲۰۰۰ میلادی با کادر تخصصی ویژه افتتاح شد. این مرکز دارای تجهیزات برای ارائه خدمات توانبخشی به سالمندان، خدمات روان‌شناسی، فیزیوتراپی، گفتار درمانی، پرستاری و حتی مشاوره‌های خانوادگی است.

ترجمه: شهرت عزیز
منبع: rtf.ir

زنان؛ و

- معرفی شاخص‌ترین فعالیت‌های زنان در زمینه کاهش مشکلات اجتماعی آنها.

ناگفته نماند که در این مسابقه، به بهترین طرح‌های اجتماعی در زمینه مشکلات اجتماعی، بیکاری و خشونت جایزه تعلق می‌گیرد.

این پروژه‌ها باید از چارچوب خاصی بیرونی کنند و ارزش‌ها و اصول تعیین شده اتحادیه اروپا در آنها کاملاً رعایت شود. از دیگر نکات مهمی که باید در این طرح‌ها مدنظر قرار گیرد، ارائه راهکارها و استراتژی‌های جدید و ایجاد زمینه‌های گفتگو و تعامل درباره این راهکارهاست.

شرکت کنندگان این مسابقه را تمامی سازمان‌ها و تشکلهای محلی فعال در امور جوانان و زنان تشکیل می‌دهند و طرح‌هایی

ترجمه: سیدسورج
منبع: www.watergovernanceforum.org

اورژن، قرضه شهری، کمک‌های بلاعوض داخلی و خارجی و مواردی از این دست تأمین می‌شود.

این در حالی است که در کنار تلاش بی‌وقفه شهرداری‌ها در انجام این مسئولیت، مشکلات مالی بسیاری در اجرای زیرساخت‌های لازم وجود دارد که از آن جمله می‌توان به عدم آگاهی از فرایند درخواست وام، کیفیت پایین پروژه‌ها و نیاز به بهینه کردن زمان اجرای پروژه‌ها اشاره کرد. بدیهی است مشکلاتی که ذکر آن رفت، از تجربه‌های ناچیز و ناکافی شهرداری‌های لهستان در زمینه‌های مورد بحث ناشی می‌شود.

شایان ذکر است که اتحادیه اروپا برای حل این مشکلات استفاده از کمک‌های قبی در مراحل اولیه، اجرای طرح‌های سرمایه‌گذاری بلند مدت و استفاده از مدل تحلیل اقتصادی هزینه - فایده را برای کارآمدی هر چه بیشتر شهرداری‌های لهستان پیشنهاد کرده است.

ترجمه: سیدسورج
منبع: WWW.BAROCOP.ORG

۶- تأثیرات تعلیم و تربیت و آموزش بر کار زنان
۷- انجمن‌های زنان در امارات متحده عربی و نقش آنها در توسعه کشور

در زمان حاضر گروه زنان فعال نشست‌های مختلفی را در باب بودجه تخصصی به این سمینار، مدیریت و بازاریابی، جذب پژوهش‌های سینما، سازماندهی تشریفات، دعوت از میهمانان، خبرنگاران و گروه موسیقی برگزار کرده‌اند.

لازم به ذکر است که معاونان شهردار، مدیران نهادهای ذی‌ربط، مدیران تمامی بخش‌های دولتی، وزارتخانه‌ها و بنادهای زنان، شورای ملی فدرال^۱، بخش خدمات اجتماعی^۲ و مدیران زن از جمله میهمانانی هستند که در این سمینار شرکت می‌کنند.

ترجمه: سیدسورج
منبع: www.daj.org.uk
پانوش،
۱- Federal Women's Council
۲- Civilian Department

پزشکی با مشکل رو به رو بودند. شورای شهر منطقه گورتل با آگاهی از مشکلات موجود و درک ضرورت پرداختن به آنها، طرحی را با همکاری دولت به اجرا در آورد.

در این طرح نوسازی ساختمان‌های قدیمی، ایجاد بناهای مسکونی جدید، پارک، فضای خدماتی - تفریحی، قطار شهری، پل هوایی، کتابخانه مرکزی، گذرهای ویژه پیاده و خیابان‌های جدید،

که به فعالیت‌های مشارکتی زنان در مورد مسائل زیست‌محیطی و شهری می‌پردازند، اقبال بیشتری برای برنده شدن دارند. همان گونه که پیش‌تر نیز ذکر شد، در این پروژه‌ها باید اسکان ارائه نظریات مختلف و بحث و گفت‌وگو میان سازوکارهای مشارکت شهروندی (به ویژه زنان) وجود داشته باشد.

روش و خط مشی این پروژه‌ها باید به صورت تحقیقاتی - اجرایی باشد و تفکرات، مشاهدات و تحلیل‌های اقشار مختلف جامعه باید در آن مدنظر قرار بگیرد. شایان ذکر است که نقش شکل‌های محلی و شهرداری‌ها در موفقیت طرح‌های مذکور بسیار مهم است.

شهرداری‌های لهستان در مسیر اجرای سیاست‌های زیست‌محیطی اتحادیه اروپا، برای حفاظت از محیط زیست سرمایه‌گذاری می‌کنند.

مردمی اصلی دفع مواد زائد شهری در لهستان، شهرداری‌ها هستند و اقدامات آنها در جهت حفظ محیط زیست صورت می‌گیرد، به همین منظور سرمایه‌گذاری جدید شهرداری‌های لهستان به طور عمده حول محورهای شبکه فاضلاب و پساب‌ها، جمع‌آوری و بازیافت و دفن مواد زائد، ایجاد شبکه گرمایی، حرارتی و عایق‌بندی منازل و در نهایت روشنایی خیابان‌هاست.

در این بین شهرداری‌ها با همکاری سازمان‌های غیردولتی اولویت‌های محلی را تعیین می‌کنند و برای اختصاص بودجه از ابزارهایی چون راهبردهای محلی و برنامه‌ریزی سرمایه‌گذاری استفاده به عمل می‌آورند.

منابع مالی این سرمایه‌گذاری‌ها از طریق بودجه محلی، دام‌ها،

گروه زنان فعال در شهرداری دبی، سمیناری را با عنوان «عوامل سازمانی مؤثر در ترقی زنان شاغل» برگزار می‌کنند.

هدف از برگزاری این سمینار پیشرفت زنان شاغل، افزایش آگاهی زنان برای کسب پست‌های بالای مدیریتی و افزایش مهارت‌های آنان در مواجهه با چالش‌های آینده است.

پدیرش متصدیان امور در پیشرفت زنان، پررنگ کردن نقش مهم زنان در دولت و ایجاد زمینه‌های حمایت و همکاری مردان کارمند از همکاران موفق خود، از دیگر اهداف این سمینار به شمار می‌رود. موضوعاتی که در این سمینار به آنها پرداخته می‌شود به شرح زیر است:

- ۱- آیا وضعیت مدیریت سازمانی ناامید کننده است؟
- ۲- زنان و اشتغال
- ۳- زنان و قوانین کار
- ۴- توسعه اجتماعی زنان و مردان و تأثیرات آن بر محیط کار
- ۵- تأثیر انگیزه‌های قوی و معنوی در حین کار

در سال‌های اخیر اجرای پروژه‌های مختلف در یکی از مناطق شهر وین اتریش، با نام گورتل، آن را به منطقه‌ای پویا و جذاب تبدیل کرده است.

گورتل از جمله مناطق شهر وین است که ساکنان آن در سال‌های گذشته همواره به دلیل کمبود امکانات، ناامنی، فقدان راه‌های ارتباطی، نبود فضاهای تفریحی برای کودکان و کمبود تجهیزات

سرمایه‌گذاری زیست‌محیطی در لهستان

لهستان

شهرداری دبی و آگاه‌سازی زنان شاغل

پروژه‌های جدید منطقه گورتل وین

اشیوش - بوخارست
خیابان کارول

از مهم‌ترین آثار اجرای طرح مذکور در گورتل، ایجاد حس مسئولیت پذیری در شهروندان نسبت به محل زندگی خود، بهبود محیط زیست، ایجاد روابط همسایگی و محله‌ای، ایجاد فضاهای تعامل و گفت‌وگو و مراددی از این دست بوده است.

گفتنی است پس از اجرای این طرح، با مرتفع شدن مشکلات منطقه، بسیاری از ساکنان قدیمی گورتل که در وین ساکن بودند، به شهر کوچک و قدیمی خود بازگشتند.

شهرداری گورتل برای ارائه طرح‌های جدید و مبتکرانه به طور دائم بر سرشامدهایی را در اختیار شهروندان قرار می‌دهد. نتایج این پرسشنامه‌ها نقش مهمی در توسعه آتی گورتل دارند.

ترجمه: محمد علی
منبع: www.up.tku.ac.ir/gortel/theta

نصب ترمک‌های سنگی در جلوی منازل و مجتمع‌های مسکونی، نوسازی ساختمان‌های اداری و کنترل ترافیک به اجرا در آمد.

در طرح مذکور پاسخ به نیازهای تفریحی کودکان به‌طور ویژه مورد توجه قرار گرفته است و شهرداری این منطقه اقدامات بسیاری را برای افزایش کیفیت زندگی شهروندان، محیط زیست و اوقات فراغت آغاز کرده است. اجرای این طرح تقریباً ۱۰ سال به طول انجامیده و با بهره‌گیری از مشارکت گروه‌های مردمی تحقق یافته است. نکته شایان توجه اینکه جلسات مربوط به مشکلات منطقه و ارائه طرح‌های جدید، در فضاهای عمومی این منطقه برگزار می‌شود و تمامی ساکنان منطقه در این جلسات شرکت می‌کنند.

گرفتن جزیمه در صورت نقض قوانین و مقررات قانون حفاظت زیست محیطی (HPA) اهرم قانونی دیگری است که شهرداری‌های بلغارستان را به گسترش برنامه‌های زیست محیطی با همکاری نهادهای دولتی، متولف می‌سازد. وظایف جدیدی که این قوانین در باب نظارت و کنترل ارائه می‌کنند، امکان مشارکت فعال شهروندان و سازمان‌های غیردولتی را در تصمیم‌گیری‌ها فراهم می‌آورد. اهمیت این نکته از آنجاست که سازمان‌های محلی کاملاً به مشکلات محلی واقفاند و این امر به توسعه پایدار اقتصادی و استفاده صحیح از منابع طبیعی کمک می‌کند. تکالیف مهم در برنامه‌های مربوط به محیط زیست، دسترسی آسان شهرداری و شهروندان و انجمن‌های محلی به اطلاعات زیست محیطی، تبیین اولویت‌های زیست محیطی و آموزش ساکنان محله‌ها، حمایت مالی شهرداری‌ها و NGOها و مشارکت گسترده شهروندان است. مرکز محیط زیست منطقه‌ای اروپای مرکزی و شرقی از سال ۱۹۹۲ در بلغارستان تأسیس شد. این در حالی است که این مرکز در دیگر کشورهای اروپای شرقی و مرکزی نیز شعبه‌هایی دارد. یکی از اقدامات این مرکز، اجرای برنامه‌های اعتبارات طرح‌های محلی است که هدف آن حمایت از سازمان‌های غیردولتی در توسعه مؤسسات خود و اجرای طرح‌های محلی زیست محیطی است. برنامه آموزش مرکز محیط زیست منطقه‌ای در بلغارستان از سال ۱۹۹۶ به اجرا درآمده است و مهم‌ترین اولویت‌های آن عبارتند از: توسعه سازمان‌ها، مدیریت طرح‌های استراتژیک و افزایش بودجه برای اقدامات بلند مدت سازمان‌های زیست محیطی.

شایان ذکر است که برنامه آموزشی مرکز محیط زیست منطقه‌ای با مشارکت و همکاری مقامات و تجار محلی در تعیین استراتژی‌های زیست محیطی با موفقیت همراه خواهد شد.

ترجمه: محمد علی
منبع: www.berde.org

اشیوش - بوخارست

کشورهای اروپای مرکزی و شرقی با امضای منشور مرکز محیط زیست منطقه‌ای (REC) در سال ۱۹۹۶ وظایف تازه و مهمی را برای حل مسائل زیست محیطی رقم زدند.

این وظایف تازه جز با همکاری فعالانه سازمان‌های غیردولتی، دولت و مقامات محلی، مؤسسات تجاری، مشارکت شهروندان و سایر سازمان‌های مرتبط با محیط زیست و تبادل آزاد اطلاعات میان آنان تحقق نمی‌پذیرد.

انجام این وظایف نیز تنها با شناخت کامل قوانین ملی و محلی که حقوق و تعهدات شهرداری‌ها و سازمان‌های غیردولتی را در قبال یکدیگر تنظیم می‌کند امکان‌پذیر است. این در حالی است که مطابق قانون حکومت‌های خودگردان محلی و قانون مدیریت محلی، وظایف تازه‌ای در زمینه محیط زیست همچون کنترل پسماندهای خطرناک، مدیریت فاضلاب‌ها و زباله‌های خانگی، فراهم آوردن آب آشامیدنی و گسترش برنامه‌های حفاظت از محیط زیست، به عهده آنها گذاشته شده است. بلغارستان از جمله کشورهایی است که با امضای منشور و مرکز محیط زیست منطقه‌ای گام‌های مهمی در زمینه حفاظت از محیط زیست برداشته است.

مطابق قانون اساسی بلغارستان، شهروندان در تشکیل انجمن‌هایی برای دستیابی به رفاه اجتماعی و اقتصادی محق هستند و می‌توانند درباره هر موضوعی که به منافع قانونی آنها باز می‌گردد، از مؤسسات و سازمان‌های دولتی کسب اطلاع کنند. شهرداری‌های بلغارستان در حیطه مسئولیت قانونی خود برای ارزیابی تأثیر مشکلات زیست محیطی بر آسان و محیط، به حمایت نیاز دارند. یکی از این راه‌ها حضور فعال در انجمن‌ها و تشکل‌های مردمی است. به این ترتیب شهرداری‌ها قادر می‌شوند بودجه خود را به گونه‌ای سودمند و مؤثر به مصرف برسانند و برای حمایت از طرح‌های زیست محیطی، بودجه‌ها را افزایش دهند و شهروندان را به شرکت در روند تصمیم‌گیری تشویق کنند.

بر اساس قانون حکومت خودگردان محلی و قانون مدیریت محلی بلغارستان، وظایف شوراهای شهر در زمینه محیط زیست عبارتند از:

- تبیین و تودیع چگونگی دفع پسماندها به سازمان‌ها و شرکت‌ها

- تعیین شرایط استفاده از امکانات زیرساختی شهرداری‌ها
- تعریف دقیق مالیات‌ها و شهریه‌های محلی
- تصویب قانون‌های محلی در زمینه حفاظت از محیط زیست

مقامات محلی اروپا همسو با

NGOها : محیط زیست حفظ می‌شود

گردشگاه شورابیل

لزوم مدیریت پویا

محمد حسین یوجانی

یادشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری

و این خود باعث می‌شود که کمتر فرصت تفریح و فراغت داشته باشند، لذا مدیریت، برنامه‌ریزی و مکان‌یابی فضاهای تفریحی و توریستی برای بهره‌برداری نهمه از اوقات فراغت شهروندان اهمیت بسیاری دارد.

گردشگری اکنون به عنوان صنعتی پویا با ویژگی‌های توسعه مدارات خود سهم عمده‌ای از فعالیت‌های تولیدی را در بین کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه به خود اختصاص داده است. رشد این صنعت در هر منطقه‌ای نیاز به استراتژی مناسب و برنامه‌ریزی مشارکتی و مدیریت فعالانه دارد. صنعت گردشگری از نظر توسعه‌ای و با توجه به منابع مالی صرف شده و افراد درگیر با آن هم اکنون یکی از بزرگ‌ترین صنایع جهانی را تشکیل می‌دهد. این صنعت سوسین رده را در تراز ملی جهانی داراست و بیش از ۷ درصد از کل صادرات دنیا را در بر می‌گیرد. این امر تولید ناخالص ملی (GNP) تمام کشورها را نیز تحت تأثیر قرار داده است.

دلیل اهمیت یافتن صنعت گردشگری در جهان امروز به ریشه‌های فناوریانه، اقتصادی، فرهنگی - اجتماعی و حتی سیاسی برمی‌گردد. در جهان امروزی که فناوری مدرن دگرگونی‌های همه جانبه‌ای را پدید آورده و ارتباطات و حمل و نقل نیز بسیار پیشرفت کرده است، جدا از عوامل سازنده، پیامدهای منفی این روند زندگی انسان را به ویژه در جوامع شهری با مشکلات زیادی همچون خستگی شدید و طاقت‌فرسای روانی و جسمی، ماشینی شدن زندگی، دور شدن از طبیعت و نظایر اینها مواجه ساخته است. به همین خاطر است که مسافرت و تفریح مکن برای رفع خستگی‌ها و تجدید قوای جسمی و روحی امری ضروری به نظر می‌رسد.

با توجه به این مطالب لزوم برنامه‌ریزی در زمینه تشکیلات کارآمد با تأسیسات و تسهیلات مناسب گردشگری انکار ناشدنی است، چرا که حفاظت از تون‌های گردشگری در حال رشد و قوام فرهنگی بدون برنامه‌ریزی دقیق علمی، برای فرهنگ، فراغت در جامعه و توسعه گردشگری امکان‌پذیر نیست. صنعت گردشگری در ایران با توجه به زمینه‌های تشکیل دهنده این صنعت قابلیت توسعه فراوانی را داراست، هر چند که تاکنون به خاطر درآمدهای نفتی نسبت به این منبع درآمدی کمتر توجه شده است.

استان اردبیل دارای جاذبه‌های گردشگری متفاوتی است که با توجه به محیط طبیعی و موقعیت جغرافیایی چشم‌اندازهای گوناگونی

پارک شورابیل
شیراز

مقدمه

کاربری‌های تفریحی و اوقات فراغت از مهم‌ترین کاربری‌های شهری محسوب می‌شوند، که برنامه‌ریزی و مدیریت آنها از جمله وظایف شهرداری‌هاست. گذراندن اوقات فراغت یکی از نیازها و خواسته‌های ساکنان شهری است که عبارت است از مجموعه فعالیت‌هایی که شخص به میل خود برای استراحت، تفریح و یا گسترش اطلاعات و آموزش شخصی یا مشارکت آزاد اجتماعی در زمانی فارغ از تعهدات شخصی، خانوادگی، اجتماعی به عهده می‌گیرد. بخشی از این فراغت در خانه سپری می‌شود و بخشی دیگر در فضاهای بیرون خانه.

فضاهای گذراندن زمان فراغت به مدیریت خاص خود نیاز دارد. از طرف دیگر، این فضاها باید به صورت نهاد اجتماعی یا تشکیلات و مقررات ویژه عمل کنند تا فعالیت‌های شهری که باعث عنای فرهنگی جوامع شهری و شهروندی می‌شوند، با کمیت و کیفیت بهتری انجام گیرند. با گسترش کالبدی و فضایی شهرها و روند رو به رشد صنعتی شدن در زندگی شهری به راحتی حس می‌شود که شهرنشینان کنونی به ناچار وقت و انرژی بیشتری صرف کار می‌کنند

را به وجود می‌آورد و دارای توزیع فضایی خاصی نیز هستند. شورابیل از کانون‌های گردشگری اردبیل است که با توجه به ویژگی‌ها و شرایط خاص محیط طبیعی خود، مضافاً اینکه از نظر موقعیت جغرافیایی در دل بافت شهر قرار گرفته است، جایگاه ویژه‌ای در توسعه فعالیت‌های گردشگری استان دارد. کلیات طرح شورابیل پس از بررسی در جلسات کمیته فنی کمیسیون ماده پنج اردبیل در تاریخ ۱۳۷۹/۱۲/۱۰ به تصویب رسید تا براساس کلیات و طرح تفصیلی پروژه نسبت به طراحی معماری و جزئیات شهرسازی و اجرایی آن اقدام لازم به عمل آید. این پروژه اکنون در دست احداث است.

موقعیت توریستی و سیاحتی شهر اردبیل

شهر اردبیل در زمان حاضر با داشتن جمعیتی نزدیک به سیصد و هشتاد هزار نفر به عنوان مرکز استان به لحاظ منابع بالقوه و بالفعل

حجم تقاضای درون شهری برای مراکز تفریحی و گردشگری عمدتاً تابعی از دسترسی است و با هر چه دورتر نشدن از شورابیل، مقدار تقاضا کاهش می‌یابد.

گردشگری دارای موقعیتی ویژه است. اردبیل علاوه بر دارا بودن جاذبه‌های محلی به دلیل قرار داشتن در محور مسیر شمال - که کانونی گردشگری است - از یک طرف، و قرار گرفتن در مسیر مسافران شمال غرب به مشهد از طرف دیگر، دارای موقعیت گردشگری و تفریحی خاصی است. آمار سازمان ایرانگردی و جهانگردی نشان می‌دهد که جمع ورودی مسافران به استان اردبیل در سال ۱۳۷۸ حدود ۲/۷۶۷ هزار نفر بوده که ۶۵۴/۶ - نفرشان در اقامتگاه‌های عمومی و ۱/۸۱۳/۴ - نفر در اقامتگاه‌های غیرعمومی سکونت داشته‌اند.

درآمد حاصل از مسافران اقامتگاه‌های عمومی رقمی معادل سی و یک میلیارد ریال، و برای مسافران اقامتگاه‌های غیرعمومی رقمی حدود ۷۰ میلیارد ریال برآورد شده است. مقایسه آمار سال ۱۳۷۸ با آمار سال ۱۳۷۵ نشان می‌دهد که جمع مسافران ورودی سال ۱۳۷۸ در مقایسه با سال ۱۳۷۵ حدود ۱/۴۶ درصد رشد داشته است. این آمار حاکی از این است که در عوامل مربوط به تقاضا، تغییرات به سمت بهبود نسبی وضع پیش رفته است. بررسی آمار روند تغییرات واحدهای اقامتی استان تقریباً تابعی از وضعیت مسافران ورودی به استان است. به طوری که براساس آمار سال ۱۳۷۸ تعداد هتل‌ها در استان از ۳ هتل در سال ۱۳۷۵ به هشت هتل، و تعداد مهمانپذیرها از ۱۶۰ به ۱۷۳ واحد افزایش یافته است. نکته مهم دیگر ظرفیت‌های درون استانی و بخصوص امکانات واقع در شهرستان اردبیل از جمله آبگرم‌های سرعین، قلعه سیلان، دریاچه شورابیل و اماکن قدیمی با ارزش مثل بقعه شیخ صفی‌الدین است. خود این عوامل پارامترهایی قوی در جهت جذب گردشگران به شمار می‌آیند. حضور صدها هزار نفر در شهر سرعین در فصول بهار و تابستان برای استفاده از آبگرم‌های مختلف که اخیراً نیز شکنی

یهداشتی گرفته و دارای تجهیزات و امکانات مناسبی شده‌اند، به همراه خیل بازدیدکنندگان از اماکن قدیمی با ارزش - ضرورت ایجاد فضاهای مناسب را برای پاسخگویی به نیازهای صنعت گردشگری آشکار می‌کند.

مکان و موقعیت خاص شهر اردبیل نسبت به منطقه اطراف و وجود رودخانه بانخلو و شبکه مواصلات تاریخی و موجود، بدون شک شکل دهنده اساسی ساخت و سیمای شهر بوده است. در واقع هسته اولیه شهر با تکیه بر رودخانه بانخلو و محور ارتباط شهر به شمال و شمال غرب نقش اساسی در تکوین سیمای عمومی شهر داشته که پس از شکل‌گیری بخش مرکزی به تناسب، بخش‌های سیاحتی و حاشیه‌های شهر توسعه یافته است. بنابراین، پیش‌بینی طرح جامع اردبیل در مورد رشد منطقی و همچنین جهت‌های توسعه شهر در افق طرح مربوط به امکانات تفریحی شهر در سمت غرب و جنوب شهر اردبیل است و بر این اساس در آینده شورابیل در داخل شهر قرار خواهد گرفت.

مجموع تفریحی، گردشگری شورابیل و تنگناها

دریاچه شورابیل به مساحت ۳۳۵ هکتار در دو کیلومتری جنوب شهر اردبیل واقع شده است، آب این دریاچه تا سال ۱۳۷۴ شوز و وسعت آن حدود ۷۴ هکتار بوده است. در چند سال اخیر به خاطر انتقال آب برخی از رودخانه‌ها به این دریاچه، آب آن شیرین شده و اکنون می‌تواند جانوری و گیاهی جدیدی پدید آمده است، به طوری که در آب این دریاچه ماهی قزل‌آلای رنگین‌کمان پرورش می‌دهند. وجه تسمیه شورابیل، همانا آب شور دریاچه است. این دریاچه قبل از اجرای طرح، حدود ۴/۱ وضع کنونی اش وسعت داشته است، ولی با ورود آب رودخانه بانخلو به دریاچه و لجن کشی دریاچه، آب آن شیرین شده است. این کار را سازمان آب استان اردبیل با همکاری شهرداری اردبیل انجام داده است.

بدین ترتیب اکنون استفاده از آب دریاچه چند منظوره است. قسمتی از آب این دریاچه که سهواً آن در جلسات بین شهرداری و

شورابیل در شب

پارک تفریحی و ورزشی شورابیل

میلیون ریال برآورد کرد.

۴- ۲۱ هکتار از مساحت این اراضی به شبکه معابر و دسترسی اختصاص دارد که هزینه کل احداث شبکه معابر اصلی و دسترسی‌های اطراف حدود ۶۰۰/۳۰۰ میلیون ریال خواهد بود. مجموع هزینه آماده‌سازی اراضی اطراف دریاچه و احداث و تجهیز مناسب فضاهای برنامه‌ریزی شده حدود ۳۵/۸۰۰ میلیون ریال (بیش از ۳/۵ میلیارد تومان) خواهد بود که در افق طرح و فازبندی‌های مختلف اجرا و هزینه می‌گردد. در صورتی که هزینه احداث زیرساخت‌های محل با بخش عمومی (شهرداری) و دولتی باشد، نزدیک به ۳۰ درصد کل هزینه را شامل خواهد شد. بنابراین، ضرورت تأمین اعتبار از طریق دستگاه‌های مسئول برنامه‌ریزی دولتی روشن می‌شود.

از طرف دیگر اراضی اطراف دریاچه که در داخل طرح قرار دارند، اراضی کشاورزی یا مسکونی اند. اساسی‌ترین مسئله طرح توریستی، سیاحتی شورابیل مالکیت زمین است. از آنجا که این زمین‌ها دارای مالکیت حقوقی نشده، تصرف کردن آنها تنها با موافقت دو طرف - یعنی شهرداری و مالک - امکان‌پذیر است. بدین ترتیب، روشن است که شهرداری به تنهایی توانایی حل این مسئله را ندارد، و در نتیجه لزوم همکاری دیگر سازمان‌ها و نهادهای شهری به شدت احساس می‌شود. به عبارتی دیگر، با منابع محدودی که شهرداری‌ها در اختیار دارند اجرای طرحی با این هزینه کلان امکان‌پذیر نیست و به گفته افسانه، شهردار اردبیل، مهم‌ترین مانع در اجرای سریع طرح توریستی تفریحی شورابیل منابع مالی است.

در مجموع با اینکه ۱۰ سال از زمان شروع شدن طرح تفریحی و توریستی شورابیل می‌گذرد، عملاً ۲۰ تا ۳۵ درصد آن بیشتر اجرا نشده است، که این عامل به تنگناهای اقتصادی حقوقی، سنگینی طرح برمی‌گردد. متولی اصلی طرح تا سال ۱۳۷۷ استانداری بود ولی به دلیل تعریف شدن در حیطه وظایف شهرداری‌ها به شهرداری واگذار شد. اکنون طرح تفصیلی مجتمع جداگانه اجرا می‌شود؛ و این خود قسمتی از طرح جامع و تفصیلی شهر، با افق ۲۰ تا ۳۰ ساله است.

کارکردهای طرح تفریحی، سیاحتی شورابیل

دریاچه شورابیل و اراضی اطراف آن به عنوان ظرفیت بالقوه شهر

سازمان آب اردبیل تعریف شده است. به آبیاری زمین‌های کشاورزی پایین شهر می‌رسد. به گفته جوانی، مدیر عامل سازمان فضای سبز شهر اردبیل و مدیر عامل طرح شورابیل، اولویت برنامه‌ریزی طرح شورابیل در درجه اول توریستی، تفریحی است و استفاده از آب دریاچه به عنوان سد مخزنی برای آب کشاورزی در اولویت دوم است.

اطراف دریاچه از جمله مراکز عمده تفریحی و گردشگری برای اوقات فراغت شهروندان اردبیل است. شهروندان منطقه اوقات فراغت و روزهای تعطیل خود را در اطراف این دریاچه می‌گذرانند. کارکردهای عمده این دریاچه در وضع موجود در زمینه گردشگری به شرح ذیل است:

الف - بهره‌گیری از فضاهای اطراف دریاچه برای انجام برخی از فعالیت‌های ورزشی از جمله دوچرخه سواری، فوتبال، پیاده‌روی، قایق‌رانی و ماهیگیری.

ب - وجود تأسیسات اقامتی و خدماتی در حد متوسط که براساس طرح پیش‌بینی شده احداث گردیده و مورد بهره‌برداری قرار گرفته‌اند. این طرح‌ها عبارتند از هتل، بهمانسرا، فضاهای سبز و جز آن.

ج - بهره‌گیری مردم از فضای سبز و آب و هوای مطبوع این منطقه برای تعطیلات، به خصوص روزهای آخر هفته.

با توجه به مطالبات طرح جامع و تفصیلی و نده‌های اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان ایرانگردی و جهانگردی، اراضی اطراف دریاچه شورابیل به مساحت حدود ۲۱۰ هکتار برای کارکردهای چند منظوره تفریحی و توریستی برنامه‌ریزی و طراحی شده است، که شامل فضاهای اقامتگاه، هتل، کمپینگ، فضاهای فرهنگی و ورزشی و تفریحی، غذاخوری‌ها، ویلاهای مسکونی و سایر فضاهاست.

برآورد اولیه هزینه احداث این فضاها براساس جمع‌بندی ریز

مستمر بودن فعالیت‌ها و کارکردهای مکان سیاحتی و گردشگری از مسائل مورد توجه در مجموعه شورابیل است. به همین جهت در تنظیم کاربری‌ها، استمرار فعالیت‌ها این در طول فصول مختلف پایبستی پیش‌بینی شود

برنامه‌ریزی قبلیکی طرح به شرح ذیل است:

۱- جمع کل مساحت قابل احداث برای زیربنای تفریحی و گردشگری حدود ۴۱/۵۷۳ مترمربع است که هزینه احداث آن در حدود ۴۱/۵۷۲/۰۰۰ ریال خواهد بود.

۲- جمع کل مساحتی که محوطه‌سازی و نیاز به عملیات طراحی و اجرایی دارد حدود ۲/۵۹۲/۰۰۰ مترمربع یا نزدیک به ۲۶ میلیارد هکتار است که هزینه آن را می‌توان حدود ۲۶ ریال برآورد کرد.

۳- مساحتی معادل یکصد هکتار زیرپوشش گونه‌های گیاهی متفاوت و سازگار با اکولوژی محل خواهد رفت، که با احتساب هزینه هر مترمربع ۳۵ هزار ریال، کل هزینه را می‌توان حدود ۲/۵۰۰

ارذیل از جمله مکان‌هایی اند - که در صورت برنامه‌ریزی صحیح می‌تواند چشم‌انداز زیبا و منحصر به فردی را خلق کند.

از مساحت ۴۸۷ هکتار طرح حدود یکصد و هفتاد و شش هکتار آن را دریاچه شورابیل اشغال کرده است. حدود ۶ هکتار آن نیز به وسیله بافت مسکونی که ساخت و ساز غیر مجاز در آن صورت گرفته، اشغال شده است. نکته شایان توجه دیگری که بایستی درخصوص طرح در نظر داشت، کمبود فضاهای تفریحی و ورزشی و فرهنگی خود شهر اردبیل است. به عنوان مثال، شهر اردبیل که مرکز استان است از نظر فضای فرهنگی - به خصوص سینما و کتابخانه - فقیر است. این شهر فقط سه سینما و چند کتابخانه کوچک دارد. از نظر فضای سبز و پارک نیز وضعیت بسیار نامطلوب است بدین ترتیب این محدوده طراحی، هم جوابگویی به نیازهای توریستی و هم جوابگویی به نیازهای شهری را به عهده دارد.

موضوع مهم دیگر در طرح شورابیل، افزایش زمینه‌های انگیزه‌های در جهت مستمر بودن فعالیت‌های جهانگردی است. به وجود آوردن زمینه‌های لازم مانند مرکز تفریحی و استراحت، مراکز درمانی، آموزشی، ورزشی، فعالیت‌های تجاری، فرهنگی به استعمار فعالیت‌های توریستی منجر می‌شود و در نتیجه سودآوری لازم را برای ایجاد انگیزه کافی در امر سرمایه‌گذاری فراهم می‌کند.

تقاضا برای مرکز تفریحی و گردشگری شورابیل عمدتاً تحت تأثیر عوامل ذیل است:

الف) تقاضای درون شهری، این تقاضا عمدتاً برای مکان‌های تفریحی، ورزشی است و زمان آن به اوقات فراغت و بعد از ظهرها و ایام تعطیل هفته و سایر روزهای تعطیل، که اوج تراکم آن در فصل تابستان است، محدود می‌گردد. حجم تقاضای درون شهری برای مراکز تفریحی و گردشگری عمدتاً تابعی از دسترسی است و با هر چه دورتر شدن از شورابیل، مقدار تقاضا کاهش می‌یابد.

ب) تقاضای دیگر را می‌توان درون استانی نامید، این نوع تقاضا با انگیزه‌های متفاوت انجام می‌گیرد، که بخش عمده آن مربوط به عوامل آموزشی، درمانی، آلازی، تجاری و تا حدودی تفریحی است. تعداد مسافران و مدت اقامت آنها بستگی به کشش ظرفیت‌های مربوط به عوامل انگیزشی و شمار جمعیت سایر نقاط استان دارد.

مدت اقامت معمولاً در این سطح کم است و به علت ضعف اقتصادی مسافران درون استانی، میزان تقاضا برای واحدهای اقامتی و پذیرایی هزینه بر چندان زیاد نیست.

ج) مهم‌ترین تقاضای مؤثر برای مکان‌های تفریحی و گردشگری شورابیل تقاضای خارج از استان است.

د) با فراهم شدن تسهیلات گوناگون در امور گردشگری، مخصوصاً بالا رفتن کیفیت حمل و نقل هوایی و زمینی، در شهر اردبیل تقاضای خارج از کشور برای گردشگری، نیاز به مکان‌هایی از قبیل شورابیل را تشدید می‌کند. مدت اقامت در این گونه مسافرت‌ها طولانی است و توانایی اقتصادی این گونه مسافران از سایر متقاضیان بیشتر است.

اصول و مبانی کلی در برنامه‌ریزی فیزیکی

حفظ الگوی منسجم، همگون، مطلوب و مناسب کاربری‌ها با یکدیگر، ایجاد فضاهای باز و دارای تحرک کافی و ناشن هویت خاص و تزئینی متناسب با کارکردها برای ساختمان‌ها و ناشن

زمینه محیطی از اصول مورد نظر در طراحی به شمار می‌آید، از این رو در ترکیب فضایی خوب می‌بایست سه جنبه زیر رعایت شود:

۱- از نظر کارکرد به احیای نیازهای مربوط بپردازد و هدف‌ها را برآورد سازد.

۲- از نظر اجرای مادی کارکرد، به استفاده از بهترین مصالح دست‌یافتنی و مهارت بپردازد.

۳- از جنبه کالبدی دست‌یافتنی، و از نظر عینی تأثیرگذار باشد. همچنین در برنامه‌ریزی فیزیکی و کالبدی طرح‌های توریستی و تفریحی برای موفقیت، عوامل ذیل نقش تعیین‌کننده دارند:

- رابطه بین فضاهای متفاوت تأمین گردد.

- حداقل هزینه و حداکثر منابع را در پی نداشته باشد.

- ایجاد آشفتنی و سردرگمی نکند.

- در ترکیب فضاها مناطق بی‌استفاده و مزاحم به وجود نیاید.

- ضمن حفظ محیط طبیعی حداقل مصرف فضا و مقیاس هماهنگ در سیمای کل را داشته باشد.

- در پی حصول اهداف کوتاه مدت، اهداف دراز مدت نیز قابل دست‌یافتنی باشد.

برآورد ساختن اهداف طراحی، عمدتاً به امکانات و ظرفیت‌های محدوده طرح مربوط می‌شود و از طریق آن سطوح و عملکرد مناسب ملاک عمل قرار می‌گیرد. موضوع مهم در این زمینه رعایت ساختار طبیعی با عوامل کارکردی است، به طوری که عامل اصلی - یعنی شورابیل - تحت تأثیر فضاهای طراحی قرار نگیرد، و به عنوان نقطه تمرکز، عامل اصلی برای ساماندهی سایر فضاهای اطراف آن باشد و از این طریق، سطوح اجرایی ملاک عمل قرار می‌گیرد.

همچنین می‌بایست با رعایت تراکم مشخص و خالی از ازدحام و شلوغی، محیط طبیعی مجموعه حفظ گردد. مستمر بودن فعالیت‌ها و کارکردهای مکان سیاحتی و گردشگری از مسائل مورد توجه در مجموعه شورابیل است. به همین جهت در تنظیم کاربری‌ها،

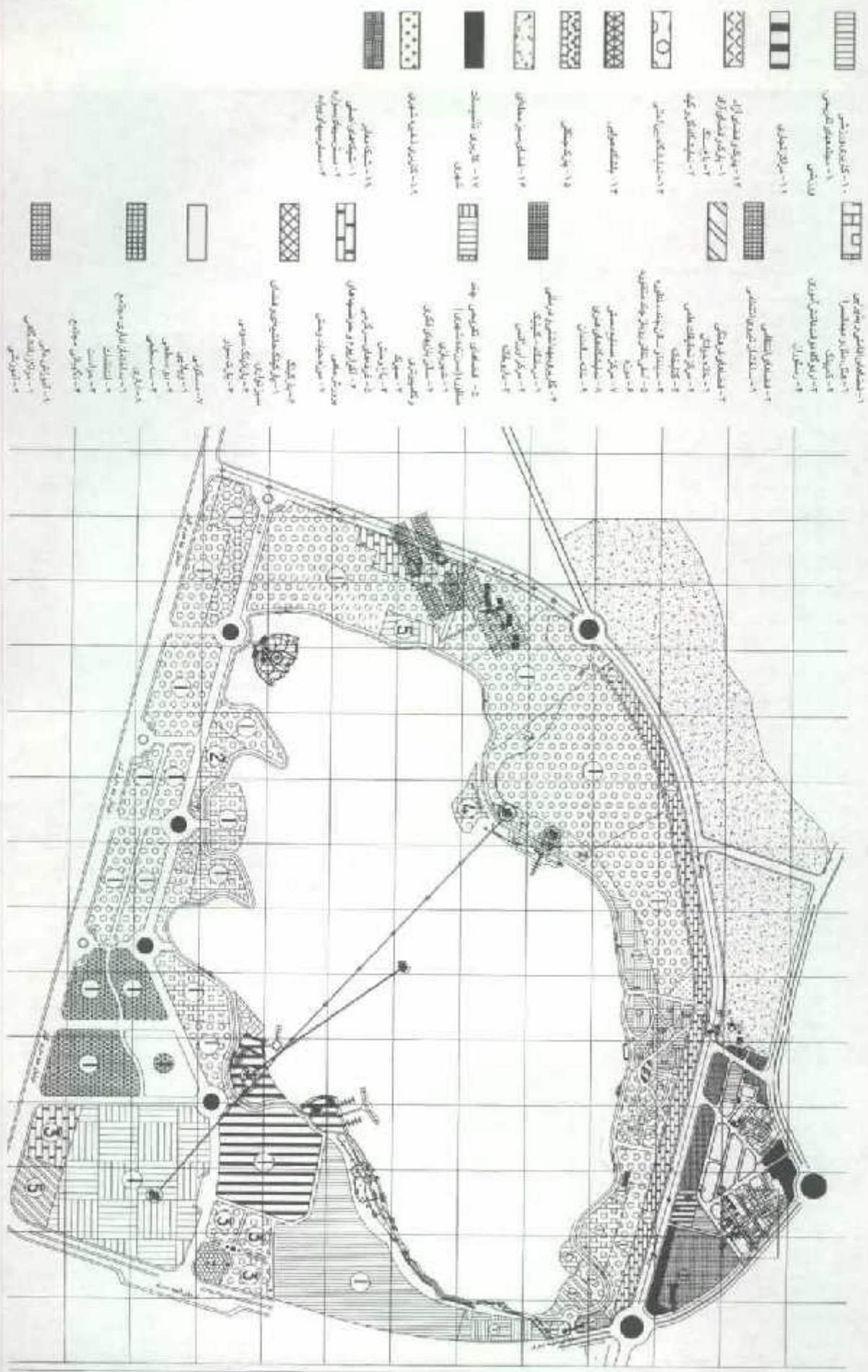
ما به ابتکارهای تازه از نظم نیازمندیم که همه فعالیت‌ها و کارکردهای شخصی و سازمان شهر را در برگیرد. تنها با برنامه‌ریزی چنین ابتکارهای می‌توان به شکل تازه شهر دست یافت

استمرار فعالیت‌های در طول فصول مختلف بایستی پیش‌بینی شود. با توجه به نکاتی که ذکر گردید، عناصر تشکیل دهنده و نحوه توزیع آنها در طراحی اراضی شورابیل تبیین می‌گردد. طراحی نقشه و شکل طرح به نظر می‌رسد به پیروی از شکل شهر اردبیل باشد. طراحی کالبدی شورابیل در دو رنگ صورت می‌گیرد؛ ابتدا در کنار دریاچه به عنوان رنگ پیاده و در فاصله بیشتر از دریاچه نیز رنگ سواره که برای جاده شهری هم در نظر گرفته شده است. «مسافت رنگ سواره ۷ کیلومتر و به حالتی مشرف بر طرح است». طبق بررسی و مطالعه پیشنهادهای شهروندان، احداث سینما در فضای آزاد، قطار ویژه خانواده و کودکان در پیرامون دریاچه، تله کابین عرض دریاچه و سالی‌های سرپوشیده چند منظوره از طرح‌های پیش‌بینی شده در این مجموعه‌اند. به طور کلی امکانات بالقوه دریاچه

به ناچار به توافق دو طرفه بین شهرداری و مالک نیاز است. طراحی فیزیکی طرح شورابیل به دلایل ذکر شده هنوز به میزان ۲۰ تا ۲۵ درصد اجرا شده است.

تغییرات اکوسیستم دریاچه و گونه‌شناسی گیاهان و درختان برای فضای سبز نگرش کارشناسانه جدی می‌طلبد. هر چند در طرح تفصیلی به صراحت به آنها اشاره شده است ولی مطالعه بیشتر برای علاج واقعه قبل از وقوع جدی است.

به طور کلی اگر قرار باشد شاتونده تازه‌ای برای زندگی شهری ریخته شود، باید ماهیت تاریخی، اجتماعی، اقتصادی و مکانی آن را درک کرد و کارکردهای نخستین و بعدی آن را، به همراه آنچه که در آینده به آن افزوده می‌شود، از یکدیگر تمییز داد. ما به آثارهای تازه از نظم نیاز مندیم که همه فعالیت‌ها و کارکردهای شخصی و سازمان شهر را در برگیرد. تنها با برنامه‌ریزی چنین انکارهای می‌توان به شکل تازه شهر دست یافت. به این دلیل منظور از به نظم درآوردن کاربری‌های مناطق پیرامون شهر، تنها آرایش و زیباسازی محیط نیست، بلکه شامل شناسایی وضع موجود و تعیین قابلیت‌های مکانی قلمرو نرجگاهی از نظر استقرار کاربری‌های گوناگون نیز هست.

فرایندهایی که در برنامه‌ریزی برای ساماندهی نرجگاه‌های بیرون شهری و مکان‌های توریستی و تفریحی باید مد نظر قرار گیرند، به طور خلاصه عبارتند:

- بررسی‌های عمومی پایه، شامل مبانی نظری ساماندهی نرجگاه‌ها و الگوهای کامل توسعه منطقه.
- شناخت عمومی منطقه، شامل فرایندهای طبیعی و انسانی که هر کدام خود زیربخش‌هایی نیز دارند.
- انجام مطالعات اقتصادی و اجتماعی و برآورد هزینه‌های طرح.
- انجام تحقیقات کالبدی - کارکردی، گروه‌بندی تسهیلات و تجهیزات گردشگاهی، شبکه دسترسی، تسهیلات اقامتی و نظایر آن.
- شناخت امکانات و محدودیت‌ها.

مدل توسعه صنعت گردشگری در ایران به تأکیر باید عنصر «مشارکت» را به عنوان متغیری اصلی در خود جای دهد

- پیش‌بینی تعداد و ترکیب گردشگران.
  - بررسی فعالیت‌های توسعه‌پذیر در منطقه.
  - پیشنهاد برنامه راهبردی و ساماندهی و برنامه اجرایی با در نظر داشتن تمام ملاحظات طراحی، محیط زیست، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و مانند اینها.
- تکنه آخر اینکه شورابیل به عنوان طرحی گردشگری نیاز به سرمایه‌گذاری بیشتر دارد و با توجه به منابع محدود درآمدی شهرداری اودبیل، پیشبرد طرح بسیار کند است. تنها با همکاری دیگر سازمان‌های شهر اودبیل و اختصاص بودجه‌ای از طرف سازمان مدیریت و برنامه استان می‌توان به برنامه‌های پیش‌بینی شده رسید.

سنگ‌ها در اشکال و ابعاد مختلف استفاده می‌شود. فضای اختصاص یافته برای این منظور محوطه‌های نواری است که از مقابل آسایشگاه جانبازان شروع می‌شود و پس از پوشش دادن جلوی منبع آب در قسمت غرب، به محدوده شرقی پارک مرکزی پیش‌بینی شده متصل می‌گردد. به طور کلی با توجه به خاک متفاوت در کنار دریاچه شورابیل و اقلیم سرد اودبیل گونه‌های گیاهی و درختی خاصی می‌توانند در این مجتمع کاشته شوند. این گونه‌های درختی و گیاهی عبارتند از: افاقیا، صنوبر تبریزی، بید، صنوبر خاکستری، و گیاهان باس خوشه‌ای، زرشک زنتی، بیدغری، رز، برگ نو، شمشاد و تسترن این گونه‌ها در مقابل سرما مقاومند و به دلیل خاک شور شورابیل با این نوع خاک سازگارند.

یکی از اساسی‌ترین مواد مطرح شده در فضای سبز، استفاده از گونه‌های گیاهی مناسب و سازگار با شرایط موجود منطقه است، که ملاحظات محیطی در این میان تأثیر بیشتری دارد

نتیجه‌گیری

با توجه به بررسی مختصری که از صنعت گردشگری به عمل آمد، دستیابی به حدی که بتواند در حین جذب منافع ناشی از گسترش صنعت گردشگری در کشور و نیز ایجاد بالاترین سطح رضایت در جهانگرد و ایرانگرد، از بروز صدمات زیست محیطی و فرهنگی و اجتماعی آن جلوگیری به عمل آورد، چندان دور از دسترس نخواهد بود. نقش گردشگری در پیشبرد اهداف توسعه‌ای و اهمیتی که گسترش صنعت توریسم در اقتصاد جهانی داراست، نشان داده است که دولت‌ها لزوم تدوین و اجرای سیاست‌های حمایتی در این زمینه را به خوبی دریافته‌اند. تقویت بنیادهای فرهنگی و اجتماعی مردم، به موازات تقویت بنیه‌های اقتصادی و اجتماعی، جز از طریق تدوین سیاست‌ها و فناوری مناسب برای آن و همچنین حمایت مردمی به دست نخواهد آمد. بنابراین، مدل توسعه صنعت گردشگری در ایران به ناگزیر باید عنصر «مشارکت» را به عنوان متغیری اصلی در خود جای دهد.

در طرح ساحتی شورابیل روشن شد که محیط‌های طبیعی با مدیریتی بیوا و برنامه‌ریزی جامع می‌توانند از جنبه‌های مختلف برای شهروندان مفید باشد. از جمله فواید این سرمایه‌گذاری‌ها، رشد اقتصادی، تعاملات فرهنگی، اجتماعی شدن، آرامش و رفع خستگی است. دلیل و مانع به تأخیر افتادن طرح شورابیل را می‌توان از جنبه‌های گوناگون توجیه کرد. مدیران شهری به صورت منسلسله موازی از کلان تا خرد - و برعکس - می‌بایست در رفع آن اقدام کنند. از جمله موانع اصلی، مسئله مالی و اقتصادی طرح است. با توجه به مقیاس بزرگ طرح و نیاز به هزینه کلان برای اجرا، شهرداری اودبیل با منابع درآمدی فعلی توانایی اقدام فوری را در این زمینه ندارد و این امر، یاری دیگر سازمان‌های استان و کشور را می‌طلبد.

مالکیت زمین طرح، وابسته معنایاری از بک طرفه با میزان توانایی پولی شهرداری و از طرف دیگر با آروزی افزوده زمین دارد و در نتیجه

- منابع:
- ۱- ساماندهی و احداث سبز شهری - فصلنامه علمی - پژوهشی، زمستان و بهار، ۱۳۹۹.
  - ۲- کلان‌نگار، صنعت توریسم و تفریح، پاییز، ۱۳۹۶.
  - ۳- محیط‌شناسی شماره ۹۹، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.
  - ۴- تفریح، تفریح، محیط و جامعه، فصلنامه علمی - پژوهشی، زمستان و بهار، ۱۳۹۱.
  - ۵- شهرداری اودبیل طرح تفصیلی و برنامه‌های تفصیلی، برنامه توسعه منطقه‌ای، ۱۳۳۹.
  - ۶- راهنمای سایت تفریحی و گردشگری اقتصاد ایران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۲۵.
  - ۷- شناسایی و ارزیابی محیط زیست، وزارت نیرو، استان اصفهان، زمستان و بهار، ۱۳۷۸.

انواع راه‌های درون شهری

محمد مزینانی

کارشناس ارشد شهرسازی

را از جابه‌جایی تا دسترسی (یا برعکس) ایجاد کند. همان‌طور که در شکل ۱ دیده می‌شود، از میان عناصر تشکیل دهنده شبکه معابر درون شهری، آزاد راه‌ها در بالاترین حد جابه‌جایی و معابر محلی در بالاترین حد دسترسی نقش خود را انجام می‌دهند.

وظایف مختلف راه‌های درون شهری

راه‌های درون شهری شش نقش اصلی را به شرح زیر، به عهده دارند:

الف) فراهم آوردن امکان جابه‌جایی برای افراد، کالا و وسایل نقلیه موتوری (نقش جابه‌جایی)

ب) فراهم آوردن امکان دسترسی افراد و وسایل نقلیه موتوری به بناها و تأسیسات (نقش دسترسی)

ج) ایجاد بستری برای ارتباط‌های اجتماعی نظیر کار، گردش، بازی، پیاده‌روی، ملاقات و حفظ خاطره‌ها (نقش اجتماعی)

د) شکل دادن به ساختار معماری (نقش معماری شهر)

و) تأثیر در آب و هوای محیط اطراف راه (نقش زیست محیطی)

ه) تأثیر در اقتصاد شهر (نقش اقتصادی)

راه‌های شهری معمولاً نیش از یک وظیفه به عهده دارند و بعضی از این وظایف با یکدیگر در تعارضی اند. شهرساز در هنگام طبقه‌بندی و تعیین اجرای راه می‌بایست به همه وظایفی که راه عملاً به عهده خواهد گرفت توجه کند؛ چرا که بدون چنین توجهی، راه ممکن است نتواند حتی مطابق وظیفه مورد نظر شهرساز عمل کند.

نقش جابه‌جایی را می‌توان با سرعت و میزان ترافیک موتوری سنجید. هر چه تعداد زیادتری وسایل نقلیه بتواند با سرعت بیشتری جابه‌جا شوند، نقش جابه‌جایی راه بیشتر است.

نقش دسترسی را می‌توان برحسب تعداد دسترسی‌ها و امکانات پارکینگ حاشیه‌ای سنجید، هر چه تعداد نقاط ورودی‌ها و خروجی‌های راه زیادتر باشد، نقش دسترسی آن بیشتر است. همچنین مجاز بودن پارکینگ حاشیه‌ای به معنای بیشتر

فعالیت‌های عمده شهر را می‌توان به چهار گروه تقسیم کرد. این فعالیت‌ها با توجه به ویژگی‌های فضایی که دارند کاربری‌هایی را به شرح زیر ایجاد می‌کنند:

الف) کاربری مسکونی (ب) کاربری خدماتی

ج) کاربری تولیدی (د) کاربری شبکه حمل و نقل

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، از این دیدگاه، شبکه معابر و عناصر وابسته به آن از کاربری‌های عمده شهری است که از کاربری‌های دیگر تأثیر می‌پذیرد و از طرفی هم بر آنها تأثیر می‌گذارد.

رده‌بندی شبکه معابر درون شهری اساس طرح‌های تفصیلی شهری است؛ بدین معنی که در هنگام تهیه طرح‌های تفصیلی این رده‌بندی تا جایی که ممکن است باید رعایت شود. آثار نامطلوب عدم رعایت این رده‌بندی به صورت تصادفات وسایل نقلیه، اختلال در تردد، افزایش تأخیر، افزایش آلودگی هوا و جز اینها جلوه می‌کند. سیستم شبکه معابر درون شهری باید تغییر تدریجی

شکل ۱ - نقش جابه‌جایی و دسترسی در شبکه معابر و دسترسی‌ها

بودن نقش دسترسی است.

جابه‌جایی و دسترسی یا یکدیگر در تعارض اند و یا افزایش

نقش دسترسی را می‌توان بر حسب تعداد دسترسی‌ها و امکانات پارکینگ حاشیه‌ای سنجید. هر چه تعداد تقاطع‌ها و ورودی‌ها و خروجی‌های راه‌زیادتر باشد، نقش دسترسی آن بیشتر است.

اهمیت یکی، از اهمیت دیگری کاسته می‌شود. نقش اجتماعی خیابان را می‌توان بر حسب میزان جداکنندگی آن سنجید. هر چه افراد پیاده بتوانند آسان‌تر و ایمن‌تر از عرض خیابان عبور کنند، نقش اجتماعی خیابان بیشتر است. نقش اجتماعی با نقش جابه‌جایی به شدت تعارض دارد. هر چه عرض سواره‌رو، سرعت و حجم ترافیک موتوروی زیادتر باشد، آزادی حرکت پیاده‌ها و دوچرخه‌سواران از عرض خیابان کمتر، و در نتیجه نقش اجتماعی آن نیز کمتر است.

نقش معماری شهری راه‌های درون شهری را نمی‌توان جدا از بناهای اطراف آن در نظر گرفت. این نقش را با میزان جذابیت فضایی که راه و بناهای اطراف آن ایجاد می‌کنند و همچنین تأثیر راه در جهت دهی به این فضاها و به شهر می‌سنجند.

جهت‌فرارگیری و طراحی فضای رامها و نحوه استقرار بناهای اطراف آن، در شرایط زیست محیطی اطراف راه تأثیر می‌گذارد. معمولاً قسمت‌هایی از حریم راه‌های شهری به پرورش گل و گیاه اختصاص داده می‌شود. در بافت‌های متراکم، خیابان‌ها کانال‌های تهویه‌اند و با سرعت بخشیدن به جریان هوای تازه محیط را شاداب می‌کنند. بناهای اطراف نیز با جلوگیری کردن از وزش بادهای سرد و گرم، محیط محوطه را به وجود می‌آورند.

نقش راه‌ها در اقتصاد شهر جنبه‌های مختلفی دارد. راه می‌تواند است جهت توسعه شهر را تحت تأثیر خود قرار دهد و به این ترتیب در افزایش قیمت زمین‌ها و توزیع ثروت تأثیر بگذارد. ایجاد محیط‌های کار و فعالیت در اطراف راه‌ها نیز در افزایش درآمد

در بافت‌های متراکم، خیابان‌ها کانال‌های تهویه‌اند و با سرعت بخشیدن به جریان هوای تازه محیط را شاداب می‌کنند. بناهای اطراف نیز با جلوگیری کردن از وزش بادهای سرد و گرم، محیط محوطه را به وجود می‌آورند.

تأثیر می‌گذارد.

از سوی دیگر، احداث و نگهداری و بهره‌برداری از راه‌ها به منابع مالی نیاز دارد و مصرف این منابع خود بر رونق اقتصادی شهر تأثیر می‌گذارد. خیابان‌ها و جاده‌های درون شهری از دو نظر

دیگر نیز طبقه‌بندی می‌شوند:

الف) عملکرد یا نوع بهره‌برداری؛

ب) طرح هندسی.

بین نوع عملکرد و طرح هندسی راه، رابطه‌ای نزدیک وجود دارد. راه‌های شهر از نظر عملکرد و بار ترافیکی، خود به سه گروه کلی و متمایز از یکدیگر طبقه‌بندی می‌شوند:

۱- راه‌های شریانی درجه یک

۲- راه‌های شریانی درجه دو

۳- خیابان‌های محلی

۱- راه‌های شریانی

راه شریانی راهی است که شهرسازان در طراحی و بهره‌برداری از آن، به فراهم آوردن تسهیلاتی برای رفع نیازهای وسایط نقلیه موتوروی برتری می‌دهند. توزیع ترافیک در مسیرهای نسبتاً طولانی در این جاده‌ها صورت می‌گیرد.

از نظر عملکرد، این راه‌ها نقاط مختلف شهر را به مرکز مختلف درون و یا بیرون شهر مرتبط می‌سازند. راه‌های شریانی نیز خود به دو دسته تقسیم می‌شوند: درجه یک و درجه دو.

۱- راه‌های شریانی درجه یک

اینها راه‌هایی هستند که امکان ارتباط با شبکه راه‌های بیرون شهری را تأمین می‌کنند. راه‌های شریانی درجه یک، با اعمال درجات متفاوتی در کنترل دسترسی، به آزاد راه، بزرگراه و راه عبوری دسته‌بندی می‌شوند:

۱-۱- آزاد راه: راهی است که در تمام طول آن ترافیک دو طرف به طور فیزیکی از یکدیگر جداست و جریان عبوری در آن بدون وقفه (آزاد) است؛ یعنی در واقع وسایط نقلیه موتوروی جز به هنگام تصادف یا رها شدن، ناچار به توقف نمی‌شوند. برای تأمین چنین وضعیتی، اجازه ساخت تقاطع همسطح داده نمی‌شود و روش صحیح ورود و خروج وسایط نقلیه طراحی می‌گردد.

۱-۲- بزرگراه: راهی است که ترافیک دو طرف آن به طور فیزیکی از یکدیگر جداست ولی در طول‌های مشخصی از آن می‌توان جریان ترافیک را بوسیله فرض کرد. برای تأمین چنین وضعیتی، روش صحیح ورود و خروج وسایط نقلیه طراحی می‌شود. وجود تعدادی تقاطع همسطح در بزرگراه، به شرطی که فاصله

شهروندان

در فرایند برنامه‌ریزی و عملکرد شهرداری‌ها

علی رضایی

دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری

مقدمه

شهرها محل دائمی اسکان و زندگی بشری‌اند و اصولاً برنامه‌ریزی شهری و مجموعه خدماتی که شهرداری‌ها در شهرها انجام می‌دهند، برای رفاه ساکنان شهرها (شهروندان) صورت می‌گیرد.

با توجه به این امر، قانون «شوراهای اسلامی شهر» این حق را برای شهروندان قائل شده است که با انتخاب نمایندگان خود بر نحوه عملکرد شهرداری‌ها نظارت کنند و در برنامه‌ریزی‌های شهری سهیم باشند.

با وجود این تک‌تک شهروندان نیز می‌توانند نظریات خود را به طرق مختلف به نمایندگان خود در شورای شهر، برنامه‌ریزان و مدیران شهری منتقل سازند و در فرایند برنامه‌ریزی ایفای نقش کنند.

در این مقاله چهار نقش عمده برای شهروندان در برنامه‌ریزی شهری و عملکرد شهرداری در نظر گرفته شده است، که عبارتند از:

- ۱- تأمین کنندگان هزینه‌های شهرداری (مالیات‌دهندگان)
- ۲- مدافعان حقوق قانونی خود^۱
- ۳- مشاوران برنامه‌ریزان و شهرداری‌ها؛
- ۴- مجریان برنامه‌های شهرداری.

نمود، این واقعیت آشکار می‌شود که فلسفه وجودی شهر و محوریت شهری بودن اجتماعات، همزیستی ابوهی از انسان‌ها در کنار هم با عنوان «شهروند» است.

از این رو برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، فرایندی است که هدف نهایی آن «خلق محیط زیست سالم و محل اسکان ایده‌آل برای یکایک شهروندان» است. به عبارت دیگر، هدف برنامه‌ریزی شهری همانا توسعه همه‌جانبه و ایجاد محیط زندگی سالم برای شهروندان است.

بر این اساس، اگر تمرکز فلسفی طرح‌های شهرسازی و برنامه‌ریزی شهری حول محور انسان یا «شهروند» باشد، طبیعی است که شهروندان بایستی در روند برنامه‌ریزی و مدیریت شهری و نیز عملکرد شهرداری‌ها به عنوان مجریان و متصدی امور شهری اعمال نظر کنند.

همان گونه که باتریک گدس در کتاب «تکامل شهری» و لوییز مورف در کتاب «فرهنگ شهرها» تأکید کرده‌اند، تکامل شهر در شش مرحله بدین شرح انجام می‌پذیرد:

- ۱- نوزاد شهری^۲
- ۲- شهری^۳
- ۳- مادر شهری^۴
- ۴- کلان شهری^۵
- ۵- قیام شهری^۶
- ۶- مرده شهری^۷

اگر این مراحل از نگرش شهروندان بررسی گردد، در سه مرحله اول شهروندان همواره بر توسعه و رشد شهر خود علاقه‌مند هستند و بر این امر تأکید می‌کنند و به گسترش شهرهای‌شان مباحثات می‌ورزند.

برعکس، در مراحل پنجم و ششم، مردم به شدت از رشد شهرها و دیگرگردان و نازا می‌اند و همواره بر این امر اعتراض دارند. امروزه مطالعات نشان می‌دهد که مشکلاتی که در کلان شهرها مشاهده می‌گردد، ناشی از اشتباهاتی است که نسل بشری

اگر بتوان از بین تعاریف گسترده‌ای که برای شهر وجود دارد این گفته «راتول» را که «شهر محل اجتماع دائمی انسان‌ها و مسکن‌های آنهاست»، به عنوان تعریفی ساده از شهر قلمداد

در گذشته در رشد شهرها مرتکب آن شده است.

مردم کلان شهرها امروزه مشاهده می کنند که شهرشان با تمام ارزشی که دارد، در حال انفجار است و چشم اندازهای آن با تمام فرهنگ و توازی که در آن وجود دارد، متلاشی می شود و آنان مجبورند که شهر را ترک کنند و به شهرکها و شهرهای اطاری پناه ببرند.

برنامه ریزی و مدیریت شهری، فرایندی است که هدف نهایی آن «خلق محیط زیست سالم و محل اسکان ایده آل برای یکایک شهروندان» است

از این رو مردم حق دارند که بر روند رشد و توسعه شهرشان حساس باشند و برنامه ریزی مدیران شهری را در برابر عملکردشان بازخواست کند.

شهروندان می توانند به طرق گوناگون در مدیریت شهری ایفای نقش کنند که در ادامه به برخی از آنها اشاره می شود:

۱- مردم به عنوان تأمین کنندگان هزینه شهری (مالیات دهندگان)

هر چند در کشور ما هنوز مالیات به عنوان ضرورت اجتماعی برای مشارکت مردم در تأمین هزینه های عمومی جایگاه خود را پیدا نکرده است، اما این واقعیت که بخش اعظمی از هزینه های شهر را خود مردم و به طرق مختلف می پردازند، این حق را برای مردم به وجود آورده است که بر هزینه هایی که از جیب آنها خرج می شود حساس باشند و عملکرد شهرداری را مورد نقد قرار دهند.

متأسفانه این واقعیت که بخش عمده ای از درآمدهای شهرداری ها ناشی از تخلفات شهروندان از مقررات موجود - نظیر عدم کسب پروانه ساختمانی، تغییر کاربری ها، ایجاد طبقات اضافی و مانند اینها - است، می تواند به نوعی شهرداری ها را نیز به سمت ممانعت نکردن از تخلفات شهروندان در مراحل اولیه سوق دهد.

در هر صورت شهروندان می بایست به لحاظ خدماتی که از شهر و شهرداری ها دریافت می کنند ملزم به پرداخت هزینه های باشند.

حال اگر نقش این عوارض به درستی بر مردم روشن شود و شهروندان خود را موظف به پرداخت عوارض بدانند، شهرداری می تواند به پشتوانه این درآمدها اقدام به برنامه ریزی های کلان کند و از این مبالغ در جهت توسعه پایدار شهر و رفع معضلات شهری بهره برداری به عمل آورد.

این نکته نیز در خور ذکر است که هر چند تخلفات شهروندان موجب افزایش درآمدهای شهرداری می گردد، لیکن این امر در میان مدت و دراز مدت موجب به هم ریختن اوضاع شهر می شود و زیان های ناشی از آن به مراتب سنگین تر از میزان جرایم دریافتی است. لذا توسعه پایدار از اینجاست که با اطلاع رسانی صحیح و اصولی به شهروندان، ضمن جلوگیری از تخلفات، مردم ترغیب به

پرداخت بموقع عوارض و هزینه هایی باشند که برای شان تعین می گردد.

۲- مردم به عنوان مدافعان حقوق قانونی خود

بر اساس قوانین موجود، شهرداری نه نهاد و اداره ای دولتی بلکه سازمانی عمومی و مردمی است و بخش زیادی از هزینه های آن از طریق مردم و شهروندان تأمین می گردد.

از این رو می توان برای شهروندان این حق را قائل شد که نسبت به هزینه هایی که از جیب آنان پرداخت می شود، حساس باشند و بر آن نظارت کنند.

هر چند وظیفه نظارت بر عملکرد شهرداری ها به صورت قانونی بر عهده شورای اسلامی شهر گذاشته شده است، لیکن تکلیف شهروندان بر هزینه های شهرداری - به خصوص در صورتی که آن را تجمعاتی تشخیص دهند - حساس می شوند. از همین روست که همواره عده ای نارضایتی خود را از برخی هزینه های شهرداری که آن را غیر ضروری و تجمعاتی می دانند، به خصوص در کارهایی مانند نصب تندیس ها و مجسمه ها، ابراز می کنند و شایعات هزینه های سرسام آور طراحی و نصب تندیس ها به سرعت بر سر زبان ها می افتند.

آگاهی های روزافزون مردم از حقوق و قوانین شهرسازی، در حالی که رسانه ها و مطبوعات محلی نیز آنها را ترویج کنند، می تواند به اهرم فشار در جهت برنامه ریزی اصولی و عملکرد منطقی شهرداری بدل گردد.

به عنوان مثال، آگاهی از این امر که به ازای هر ۱۰۰۰ خانوار یک پارک کودک و به ازای هر ۳۰۰۰ خانوار یک پارک محله مورد نیاز است، و یا هر ۵۰۰۰ نفر جمعیت شهر نیاز به یک کتابخانه عمومی دارد، و نیز آگاهی از استانداردهای رفاه شهری و دهها مورد از اصول و مقررات شهرسازی، می تواند شهروندان را برای درخواست حقوق شان از شهرداری ترغیب کند.

بد نیست این نکته نیز یادآوری گردد که در اکثر کشورها، مردم

در کشور ما هنوز مالیات به عنوان ضرورت اجتماعی برای مشارکت مردم در تأمین هزینه های عمومی جایگاه خود را پیدا نکرده است

با تشکیل احزاب و گروه های محلی، عملکرد مسئولان خدمات شهری را مورد نقد قرار می دهند و در موارد زیادی مدیران شهری را وادار به تبعیت از خواسته های قانونی آنان در رفع معضلات شهرنشینی می کنند.

۳- مردم به عنوان مشاوران برنامه ریزان و شهرداری ها

معمولاً تنها وظیفه برنامه ریزان شهری این نیست که انسان ها را در فضای اجتماعی و سه بعدی شهرها در کنار هم اسکان دهد، بلکه حفظ جاذبه های شهری به ویژه در هسته مرکزی شهر به عنوان بزرگ ترین شاهکار هنری جمعی و ملی، برنامه ریزی است و پدیده ای است که شهر به وسیله انسان و برای انسان ساخته

می‌شود. تیرمخ شهرها، رنگ‌های حاکم بر شهر، مقیاس و عظمت شهر، مقر شهر، نوع زندگی شهر، فضا سازی‌ها، پارک‌ها، فضاهای سبز، مراکز تفریحی و جز اینها مواردی هستند که شهروندان می‌توانند در آنها اعمال نظر کنند. و با ارائه پیشنهاد، برنامه‌ریزان شهری را یاری دهند.

ایجاد پل ارتباطی بین شهروندان و مدیران شهری می‌تواند زمینه مشاوره و همفکری عمومی را در برنامه‌ریزی و مدیریت شهر فراهم آورد. عموماً در این زمینه نقش رسانه‌ها، به خصوص صدا و سیما و نیز روابط عمومی شهرداری، دارای اهمیت بسزایی است.

هر چند تخلفات شهروندان موجب افزایش درآمدهای شهرداری می‌گردد، در دراز مدت موجب بدهم ریختن اوضاع شهر می‌شود و زمان‌های ناشی از آن به مراتب سنگین‌تر از میزان جرایم دریافتی است

شهرداری‌ها می‌توانند به منظور جمع‌آوری طرح‌ها و دیدگاه‌ها و استفاده از همفکری شهروندان، قبل از شروع به برنامه‌ریزی، از طریق فراخوان مقاله و یا مسابقات کتبی و شفاهی دیدگاه‌های شهروندان را جمع‌آوری کنند. مسلماً با بررسی آنها موافقتی روشن خواهند شد که دور از دید برنامه‌ریزان قرار داشته است. علاوه بر این، شهرداری به لحاظ گستردگی شهر و تنوع معضلات شهرنشینی قادر نیست که همه موارد را تحت نظر قرار دهد و هر روز از آخرین وضعیت شهر کسب خبر کند. این امر می‌تواند با ایجاد پل ارتباطی بین مردم و شهرداری، آنها را از وقوع حوادث و ناسامانه‌های شهری آگاه سازد و زمینه رفع سریع مشکل را فراهم آورد.

۴- شهروندان به عنوان مجریان مقررات شهرسازی و معماری

هر چند قانوناً مجریان برنامه‌های شهرسازی و معماری شهرداری‌ها هستند، اما در عمل این مردم هستند که باید مقررات وضع شده را رعایت کنند و شهرداری‌ها نیز موظف به نظارت بر حسن اجرای قوانین باشند.

اجرا و رعایت قوانینی مانند معاینه‌از ساخت و ساز بر رویه و بدون پروانه، تماشای سطوح نمایان ساختمان‌ها، رعایت اصول مقاوم‌سازی ساختمان‌ها در برابر زلزله و نظایر اینها، جز از طریق و یا همکاری مردم امکان‌پذیر نیست.

متأسفانه مقررات موجود، در بسیاری از موارد انجام تخلفات ساختمانی را با پرداخت جریمه‌های نقدی ممکن ساخته است. اما اطلاع‌رسانی صحیح و نیز توجیه شهروندان به مخاطراتی که تخلفات ساختمانی می‌تواند برای کل شهر به وجود آورد، می‌تواند تا حدی از معضلات شهری بکاهد.

نتیجه‌گیری

شهرها برای انسان‌ها ساخته می‌شوند و ساکنان شهر مدیریت

شهر را به صورت غیرمستقیم برعهده دارند.

مدیران شهری هر چه قدر تمند و تاری برنامه‌های قوی باشند، در صورت عدم همکاری شهروندان قادر به پیاده کردن طرح‌ها نخواهند بود. برعکس، مردم می‌توانند بر مدیریت شهری اعمال نظر کنند و به طریق مختلف خواسته‌های اصولی و قانونی خود را مطالبه کنند. این امر به صورت غیرمستقیم از طریق شورای اسلامی شهر و به صورت مستقیم با ابزار نظر شخصی (از طریق مطبوعات و رسانه‌ها، نامه‌ها و جز آن) و یا به صورت گروهی (با تشکیل احزاب و گروه‌های محلی غیرسیاسی) صورت می‌گیرد. شهروندان به طور کلی می‌توانند به طرق زیر در برنامه‌ریزی و عملکرد شهردار به ایفای نقش بپردازند:

۱- شهروندان با پرداخت بموقع عوارض و مالیات‌هایی که برای آنها معین می‌شود، می‌توانند هزینه‌های شهرداری را به موقع تأمین کنند و توسعه شهری را به صورت پایدار سبب شوند.

۲- شهروندان می‌توانند با نقد عملکرد شهرداری و اعضای شوراهای اسلامی شهر، به خصوص در موقع انتخابات شورا، بر مدیریت شهری نظارت کنند و افراد ذی صلاح را به مدیریت شهری بکار بند.

۳- شهروندان می‌توانند با تشکیل گروه‌ها و احزاب محلی، قوانین و استانداردهای خدمات شهری را به مدیران و برنامه‌ریزان شهری گوشزد کنند و خواستار رعایت این استانداردها در شهر خود باشند.

۴- شهروندان می‌توانند با تشکیل احزاب و گروه‌های اجتماعی، دیگر شهروندان را به رعایت قوانین و مقررات و نیز رفع معضلات شهرنشینی ترغیب کنند.

۵- شهرداری می‌تواند با حمایت از احزاب و گروه‌های محلی، به خصوص در گروه‌های جوانان، بسیاری از معضلات شهرنشینی را نظیر ترافیک، آلودگی‌های زیست محیطی، آنباشنگی زباله‌ها،

مدیران شهری هر چه قدر تمند و تاری برنامه‌های قوی باشند، در صورت عدم همکاری شهروندان قادر به پیاده کردن طرح‌ها نخواهند بود

عدم رعایت حقوق شهروندی، و مسائلی مانند عدم عبور از چراغ قرمز، عدم عبور پیاده‌ها از گذرهای خیابان، وندالیسم و نظایر اینها، رفع کند.

۶- شهروندان به لحاظ آشنایی با مشکلاتی که ممکن است در زندگی شهری برای تک‌تک آنها به وجود آید، می‌توانند به عنوان منبع اطلاعاتی، برنامه‌ریزان و مدیران شهری را یاری کنند.

۷- شورای اسلامی شهرها به عنوان نمایندگان قانونی مردم، می‌توانند دیدگاه‌های مردم را جمع‌آوری کنند و پس از جمع‌بندی در اختیار برنامه‌ریزان و مدیران شهری قرار دهند، تا در حد ممکن از معضلاتی که اکثر مردم با آن درگیر هستند کاسته شود.

پنوشته

- 1- Fajolis
- 2- Pali
- 3- Mervolis
- 4- Mzizgrah
- 5- Tyrovopolis
- 6- Necepelli

آموزش «شهروندی» را از کارکنان «شهرداری» شروع کنیم

عباس سیامکی

کارشناس فضای سبز شهرداری منطقه ۳ مشهد

هر چقدر ابعاد زندگی در شهرهای امروز پیچیده و گسترده‌تر می‌شود، دامنه و ژرفای واژه و مفهوم «شهروند» نیز به همان نسبت افزایش می‌یابد. اکنون در گستره شهرها، این مفهوم در کنار (و نه در مقابل) دولت، حاکمیت، مدیریت و مانند اینها قرار گرفته و با تعامل، همفکری و مشارکت با هم، گسست بین نهادها و سازمان‌های شهری و شهروندان با رشته تفاهم و همکاری پیوندی مستحکم یافته است.

آنچه این رشته پیوند را تقویت و تثبیت می‌کند، «آموزش و ترویج» است. البته این هر دو، لازمه و ضرورت هر فعالیت خدماتی و عمومی است که یک طرف آن را شهروندان و آحاد جامعه تشکیل می‌دهند.

در اهمیت و ضرورت «آموزش» همان‌ی‌س که یونسکو «آموزش» را «آغاز توسعه» بر شمرده است، اما آموزش در شهرداری‌ها می‌تواند از وجه دیگری نیز بررسی شود و آن چگونگی آموزش‌های همگانی و به عبارت دیگر «آموزش شهروندی» است که مسلماً اثبات اهمیت آن بی‌نیاز از توضیح و توجیه است.

اگر چه از میزان اعتبارات مربوط به آموزش کارکنان و آموزش همگانی در شهرداری‌های کشور، آمار و اطلاعات مشخص در اختیار نیست (لااقل برای نویسنده) اما مسلماً این میزان با آنچه نیاز واقعی است اختلافی فاحش دارد.

قصد و مراد این نوشتار، بررسی مشکلات و موانع آموزش درون و بیرون سازمانی در شهرداری‌ها نیست؛ اما البته با طرح ایده‌ای، به دنبال افزایش اثربخشی و «درونی‌سازی» مفاهیم آموزش شهروندی است که از

طریق گسترش حوزه مخاطبان - از شهروندان به کارکنان و شهروندان - حاصل می‌آید.

با این حال جالب است که به رغم پذیرش این ضرورت و اهمیت در سازمانی مانند شهرداری و با اینکه غالب مدیران شهری و شهرداران عا بر این امر آگاهی و اعتقاد راسخ دارند، اما متأسفانه به دلایل مختلف که شاید نمرده‌ی دیر هنگام و عدم ایجاد انگیزش‌های متغلی و یا فراهم نبودن اعتبارات و امکانات لازم و نظایر اینها از جمله این عوامل باشند، چنین امری کمتر مورد توجه و تحقق قرار گرفته است.

گذشته از این، توجه به آن روی سکه می‌تواند به درستی و اثبات این ادعا (لزوم آموزش به کارکنان شهرداری) کمک کند. در واقع اگر بتوان از کارکنان شهرداری‌ها و خانواده آنان انتظار داشت که زبانه را به صورت تفکیک شده و در زمان تعیین شده تحویل دهند، اگر آموزش استفاده درست و مناسب از تجهیزات، تأسیسات و امکانات شهری به آنان نمرده‌ی باشد و اصول و آیین شهرنشین‌سازی و شهرسازی به وسیله این گروه از جامعه رعایت نشود، پس چگونه

محلّه یا خیابان یا مجتمع مسکونی گردآوری کرد، به طور قطع این مجموعه می‌بایست اینه تمام نمای شهروندی نمونه و ایده آل باشد در واقع اینان می‌بایست همه آنچه را که از شهروند نمونه انتظار می‌رود، یکجا و به طور کامل و مطلوب رعایت کنند و به رواج این روش و رفتار در میان دیگران بپردازند.

بنابراین گروه یاد شده به دلایل مختلف و متعدد می‌بایست اصلی و اولی‌ترین گروه مخاطبان آموزش‌های شهروندی باشند؛ چرا که به دلیل پراکندگی محل سکونت و وجود مناسبات و مراودات گسترده فردی و خانوادگی با سایر اقشار اجتماع، به خوبی می‌توانند ابتدا در نقش «گروه هدف» و سپس در نقش «گروه واسطه»، آموزه‌های همگانی و عمومی را همراه و همزمان با آموزش‌های شغلی و تخصصی منتقل کنند و به عوامل ترویج و توسعه فرهنگ صحیح شهرنشینی و شهروندی مبدل شوند.

خلاصه کلام آنکه، نهاد‌های خدمات‌رسان شهری در مقوله آموزش - اعم از تخصصی شغلی و یا عمومی - نیاز به تحول و نتاب دارند که البته لازمه آن نیز تغییر و اصلاح در نگرش مدیران و «تصمیم‌گیران» این مراکز است.

نهاد‌های خدمات‌رسان شهری در مقوله آموزش نیاز به تحول و نتاب دارند که البته لازمه آن نیز تغییر و اصلاح در نگرش مدیران و «تصمیم‌گیران» این مراکز است

در این زمینه به نظر می‌رسد که در کنار آموزش‌های تخصصی و حرفه‌ای کارکنان که در برنامه‌های آموزش‌های ضمن خدمت آنان جای دارد، سرفصل‌هایی نیز در مورد آیین و رفتار شهرنشینی اضافه شود، تا از این طریق انتقال پیام‌ها و آموزه‌های مورد نظر (جمع‌آوری مناسب زباله، تفکیک زباله، فضای سبز، ایمنی و آتش‌نشانی، بهداشت محیط، راهنمایی‌وراندگی، و نظایر اینها) به شکلی بهتر و مؤثرتر انجام گیرد.

اهتمام به باز شناخت علمی و کاربردی در زمینه عوامل انتقال پیام (شامل فرستنده پیام، محتوای پیام، محیط انتقال پیام و گیرنده پیام) می‌تواند راهگشای مناسبی در این مسیر باشد.

امید است که طرح و ارائه این ایده (پس از پردازش و کاربردی شدن) شایسته سهیم شدن در «تهضت خدمات‌رسانی به مردم» باشد.

می‌توان به اثر بخشی آموزش‌ها و توصیه‌هایی که به عنوان آموزش همگانی به شهروندان ارائه می‌شود امیدوار بود؟ توجه به عدد کارکنان شهرداری‌ها، خانواده آنان و افرادی که به طور معمول از آنان اثر می‌گیرند، نشان می‌دهد که اگر فقط همین تعداد از شهروندان که به صورت پراکنده در نقاط مختلف شهر زندگی می‌کنند، برخی از ریزه‌کاری‌ها و رفتارهای به ظاهر بیش یا افتاده اما مهم

آموزش در شهرداری‌ها آموزش‌های همگانی و به عبارت دیگر «آموزش شهروندی» است

مربوط به ترافیک، زباله، فضای سبز، مصرف آب، انرژی، منابع طبیعی و مانند اینها را رعایت کنند و به نزدیکان خود نیز ترویج دهند، قطعاً وضع شهرها و محله‌های ما بهتر از این خواهد شد.

حال آنکه چنین نیست و متأسفانه اکنون بسیاری از درآمدهای - سخت به دست آمده - شهرداری‌ها و سازمان‌های خدماتی شهری به آسانی صرف جبران خساراتی می‌شود که عدم رعایت همین امور به ظاهر کم اهمیت و بیش یا افتاده، به وجود می‌آورد. البته این هزینه‌ها می‌تواند با مشارکت و همکاری شهروندان، عیناً صرف توسعه و ترقی شهرها شود.

شهروندان کارمند

کارکنان نهادها و سازمان‌های دولتی و عمومی و خدماتی، از آنجا که خود عضوی از جامعه شهرنشینی محسوب می‌گردند، قبل از مسئولیت شغلی و حرفه‌ای به عنوان شهروندی که حقوق و تکالیفی متوجه اوست شناخته می‌شوند، البته هر یک از اینان دست کم در بخشی از

اکنون بسیاری از درآمدهای - سخت به دست آمده - شهرداری‌ها و سازمان‌های خدماتی شهری به آسانی صرف جبران خساراتی می‌شود که عدم رعایت امور به ظاهر کم اهمیت و بیش یا افتاده، به وجود می‌آورد

مسائل شهری، به دلیل حرفه و شغل تخصصی خود، بیشتر و نزدیک‌تر از سایر شهروندان آگاهی و اشراف دارند. بنابراین با فرض اینکه بتوان نماینده‌ای از هر یک از سازمان‌های مختلف خدماتی شهری را که وظیفه و رسالتی خاص و مشخص را عهده دارند در مجموعه‌ای همچون

موضوع: مکانیزم‌های توسعه شهری در استان ایلام، با تأکید بر تبیین نقش دولت

پایان نامه دوره دکتری در رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تهران

استاد راهنما: محمد تقی رهنمایی

استادان مشاور: رحمت‌الله فرهودی - فاطمه بهروز

دانشجو: اسماعیل علی اکبری

یکده شهر به ۱۵ شهر و میزان شهرنشینی از ۷/۶ درصد به ۵۲/۴ درصد رسیده است. در رساله «مکانیزم‌های توسعه شهری در استان ایلام، با تأکید بر تبیین نقش دولت» سعی شده است که این تحولات از دیدگاهی متفاوت از نظریه‌های عام در زمینه توسعه شهری تبیین گردد.

تبیین و توجیه عوامل و مؤلفه‌های پدیده آورنده توسعه و گسترش شهرنشینی، با به عبارتی مبانی نظری برای توجیه و درک این فرآیند، از مهم‌ترین سئوالی است که از مدت‌ها پیش توجه متخصصان رشته‌های مرتبط را به خود معطوف داشته و به نظریه‌پردازی‌هایی برای تحلیل این پدیده در حوزه‌های فرهنگی مختلف منجر شده است. بی‌شک یکی از معتبرترین آنها، نظریه «سرمایه‌داری پرهوری»^۱ است که به وسیله جغرافیدان آلمانی، هانس بوک^۲، برای تبیین توسعه شهری در مشرق زمین ارائه شده است. این نظریه به دنبال آن است که اثبات کند شالوده اقتصادی شهرهای مشرق زمین - و به خصوص ایران - براساس عواید و درآمد‌های ناشی از تجارت و دریافت بهره مالکانه از روستاهای حوزه نفوذشان استوار بوده، که در چارچوب روابطی ستی ولی سيطرة‌آمیز و یکجانبه میان شهر و روستا از روستا خارج شده و در شهر متمرکز گشته است. با این حال، پس از انقلاب مشروطیت الگویی از توسعه شهری ما شکل گرفته که تنها براساس مبانی این نظریه توجیه‌پذیر نیست بلکه در کنار آن نظریه تبیین جدیدی را طلب می‌کند که با عملکرد اقتصادی و ساختارهای فضایی این شهرها منطبق باشد. شواهد و شاخص‌هایی موجود نشان می‌دهد که اقتصاد شهری و همچنین سازوکار توسعه شهری در اکثر شهرهای استان ایلام به اشکال مستقیم و غیرمستقیم عمدتاً با دولت، سرمایه‌گذاری‌ها، با اعتبارات عمرانی و جاری و اقدامات مختلف آن در شهرها و روستاها مرتبط است. بر این اساس، پرسش‌های این تحقیق عبارتند از:

- ۱- آیا می‌توان از نظریه سرمایه‌داری پرهوری برای تبیین و توجیه الگوهای توسعه شهری در طی چند دهه اخیر و در شهرهای با عملکرد جدید سود جست؟
- ۲- نقش دولت و سازوکار اثرگذاری آن در تقویت اقتصادی و توسعه شهری در چند دهه اخیر چگونه بوده است؟

ساخت هر پدیده‌ای به درجه شناخت ما از فرآیند تاریخی آن پدیده بستگی دارد. پسند کردن به تحلیل شرایط عام و تبیین پدیده از آن ره، به همان اندازه خطرناک است که تعمیم دادن شرایط خاص به محیطی بس وسیع، و از آن طریق جهان شمول کردن شرایط خاص.

در این زمینه فرآیند شهرگرایی، شهرنشینی و شهرسازی در ایران و تبیین رابطه شهر و روستا در این زمینه با توجه به منابع و مدارک موجود در مکان‌های مختلف، از دیدگاه‌های متفاوتی توجیه‌پذیر است.

شهر در ایران با پیرامون آن و روستاهای اطراف و شهرهای دیگر ناحیه‌ای پیوند جغرافیایی محکمی دارد. شهرها در سطوح متفاوت یافت شهری و یافت ناحیه‌ای، با توجه به ساختارهای اقتصادی و اجتماعی ناظر بر آن یافت، مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. با این همه، وابستگی مفهومی و نظری در سطوح مکانی - تضادهای عمیق بین موقعیت ناحیه‌ای در روابط شهر و روستا در گذشته و امروز همواره وجود داشته است. در گذشته شهرهای ایران ضمن شکل‌پذیری و دارا بودن مزایای ناحیه‌ای و درآمدهای ناشی از آن، به سازماندهی و رفع نیازهای محدود روستاهای اطراف می‌پرداختند. با گذشت زمان به دلیل تحولات سیاسی و اجتماعی و اقتصادی در ایران، نقاط شهری رو به افزایش گذاشتند و به تدریج نقاط شهری جدید در اطراف مرکز شهرستان و نقاط قطبی ظاهر گردیدند و شبکه‌های از شهرهای ناحیه‌ای را در مکان‌های جغرافیایی به وجود آوردند که با توجه به شبکه شهری گذشته ایران توجیه‌پذیر نبود. به عبارتی دیگر، قسمت عمده‌ای از نظام شهری فعلی ایران به دلیل تغییرات ساختاری در عوامل زیربنایی‌اش و به خصوص تحول در عوامل اقتصادی و سیاسی، تنها با دیدگاه‌های جدیدی تبیین‌پذیر است. شهرها و روند شهرنشینی در کشور ما از دهه‌های اخیر تحولات بزرگی را پشت سر گذاشته است. طی این دوره تعداد و جمعیت شهرها و توسعه فضایی آنها ابعاد بی‌سابقه‌ای را تجربه کرده است. استان ایلام در غرب کشور یکی از مناطق مرزی است که نظام شهری آن در خلال چهار دهه اخیر به سرعت تکوین و گسترش یافته است؛ به طوری که طی سال‌های ۱۳۲۵ تا ۱۳۵۵ تعداد شهرهای آن از

۳- آیا می‌توان مصادیقی برای استحکام و قوام نظریه‌های تحت عنوان دولت و شهرنشینی در ایران پیدا کرد؟
مؤلف پس از بررسی سوابق مطالعاتی در این زمینه، در پاسخ به این پرسش‌ها ۳ فرضیه را مطرح می‌کند:

۱- چنین استنباط می‌شود که اقتصاد شهری در شهرهای استان ایلام براساس روابط پیرامونی و در چارچوب عملکرد نیروهای اقتصادی و عناصر سنتی موجود در روابط شهر و روستا تبیین پذیر و تحلیل شدنی نیست بلکه عمدتاً از منبع بودجه‌های دولت و سرمایه‌گذاری‌های ثابت و جاری آن تغذیه و تأمین می‌شود. عملکرد عوامل و عناصر دیگر در قیاس با این عامل، یا از تبعات و مشتقات آن به شمار می‌رود و یا اصولاً وزن و سهم آن به قدری ضعیف است که غالباً نقشی در تحول و توسعه شهری ندارد.

شواهد و شاخص‌های موجود نشان می‌دهد که اقتصاد شهری و همچنین سازوکار توسعه شهری در اکثر شهرهای استان ایلام به اشکال مستقیم و غیر مستقیم عمدتاً با دولت، سرمایه‌گذاری‌ها، اعتبارات عمرانی و جاری و اقدامات مختلف آن در شهرها و روستاها مرتبط است

۲- زمینه‌های اولیه و لازم برای تکوین و توسعه شهری در استان ایلام با تمویض و یا ارتفاعی منزلت‌های اداری - سیاسی در نقاط روستایی و شهری از سوی دولت پایه‌گذاری شده است.

۳- تکوین و رشد و نمو شهرهای استان ایلام نتیجه فرایند تحول و تکامل تدریجی نیست، بلکه عمدتاً براساس تصمیمات دولت و در مدت زمان بسیار کوتاه و طی فرایندی زودرس تحقق یافته است. به عبارتی، سرعت عمل بردار دولت به عنوان عنصر شهری جدید و نیروی سازنده شهری در تحرک اجتماعی، اقتصادی و فضای شهرهای ایلام در مقام مقایسه با عناصر شهری قدیمی و عملکرد سرمایه‌داری بهره‌بری، به مراتب قوی‌تر و سریع‌تر عمل کرده است. پژوهشگر برای تبیین مبانی نظری رساله‌اش از ۴ نظریه - سرمایه بهره‌بری از هانس بوبک که در مقابل نظریه مارکس درباره مراحل شکوفایی اجتماعی و اقتصادی جوامع ارائه می‌دهد، و نظریه دولت و شهرنشینی از جبراهیدان ایرانی دکتر محمدتقی رحمنی - و مقایسه تطبیقی میان آن دو بهره‌می‌گیرد.

نگارنده بیان می‌کند که پژوهش به دنبال دستیابی به اهداف زیر است:

الف) همان‌گونه که گفته شد، در چند دهه اخیر بردار جدیدی در عرصه تحولات شهر و شهرنشینی کشور رخ نموده که پیامدهای فضایی - مکانی و اجتماعی - اقتصادی آن در ساختار پارامتری از کانون‌های شهری به عنوان الگویی جدید از توسعه شهری تجلی یافته است. این الگوی اخیر الزاماً دیدگاه نظریه‌های جدیدی را می‌طلبد که قادر باشد تا کم و کیف آن را تحلیل و تبیین کند.

ب) یکی از مهم‌ترین اهداف این تز مقایسه تطبیقی میان نقش دولت به عنوان بردار جدید توسعه شهری از یک سو و عملکرد

عناصر سنتی موجود در روابط شهر و روستا از سوی دیگر است. روش تحقیق این رساله به گونه‌ای است که با توجه به ویژگی‌های کمی و کیفی موضوع مجموعه‌ای از روش‌های تحقیق توصیفی، موردی، تحلیلی و تاریخی بنا به مقتضیات پژوهش و مراحل انجام، به کار رفته است و در تهیه اطلاعات براساس دو روش کتابخانه‌ای و روش میدانی به جمع‌آوری اطلاعات پرداخته شده است.

این پایان‌نامه در بررسی و پاسخ‌گویی به سؤالات و اثبات فرضیات در ۱۱ فصل و ۳۰۶ صفحه همراه با ۱۹ نقشه تدوین شده است.

فصل اول به عنوان طرح تحقیق به بررسی مسئله، اهداف، سوابق مطالعاتی، فرضیه‌ها، مبانی نظری، روش تحقیق، موانع پژوهش و تعریف کلید واژه‌ها و اصطلاحات پرداخته است. پژوهشگر در این فصل با بررسی پایه‌های نظریه‌های تحقیق به تبیین دو نظریه «سرمایه‌داری بهره‌بری» و نظریه «دولت و شهرنشینی» می‌پردازد. بر این اساس، نوشته می‌شود که از ویژگی‌های سرمایه‌داری بهره‌بری به طور کلی دو نکته و نتیجه مهم استنباط می‌گردد: اول اینکه شهر در مشرق زمین پدیده‌ای است که موجودیت، نیروی محرکه و نقش خود را از روستاهای اطراف دریافت می‌کند و بدون وابستگی به ثروت‌های تولید شده در حوزه نفوذ قادر نیست که ادامه حیات دهد. از این رو نقش شهرها «انگلی وار» توصیف شده است؛ و دیگری اینکه ارتباط شهر و روستا، ارتباطی یکسویه است که جهت‌گیری آن فقط از روستا به شهر بوده است. در نظریه سرمایه‌داری بهره‌بری نقش اقتصاد شهرها به‌خودی‌خود و عملکرد شیوه‌های دیگر تأمین اقتصادی و تأثیر آن بر ساختارهای شهری بسیار ناچیز و یا اصولاً نادیده انگاشته می‌شود. از لحاظ دیگر، براساس نظریه دولت و شهرنشینی در خاور میانه و ایران مصادیقی از توسعه‌های شهری و شهرهای نوپدید وجود دارند که سازماندهی نظام اقتصادی آنها طی دهه‌های اخیر صرفاً با ماسرئت و حمایت دولت شکل گرفته است. به عبارت دیگر، این نظریه درحسب اثبات این نکته است که در پیدایش نظام اجتماعی - اقتصادی جوامع و در رأس آن شهرها در خاور میانه (به فلور اجم) و ایران پس از انقلاب مشروطیت (به طور اخص)، عنصر دولت به عنوان بردار جدید نقش عمده‌ای داشته است. به طور کلی قانونمندی عام عبارت است از اینکه در مشرق زمین به طور کلی و ایران به طور مشخص، هر زمان حکومتی مقتدر یا معتبر و وسیع شکل گرفته، شهر و شهرنشینی و شهرسازی توسعه یافته و شکوفا شده است و با ناتوانی حکومت، شهرها نیز اعتبار خود را از دست داده‌اند.

یکی از مهم‌ترین اهداف این تز مقایسه تطبیقی میان نقش دولت به عنوان بردار جدید توسعه شهری از یک سو و عملکرد عناصر سنتی موجود در روابط شهر و روستا از سوی دیگر است

فصل دوم به ویژگی‌های محیطی و جغرافیایی استان ایلام پرداخته است. بررسی عوامل محیطی در مطالعات شهری در واقع از این ضرورت مهم ناشی می‌شود که جغرافیا علم شناخت روابط انسان و محیط است. در شرایط نوپراگرافی ایلام با ویژگی‌های آن قرن‌های

صنّادی - از اواخر دوره ساسانیان تا انقلاب مشروطیت - هیچ گونه سکونتگاه شهری پدید نیامد، در حالی که ستارن یا آغاز سده اخیر - و منحصرأً طی چهار دهه گذشته - کانون‌های شهری متعددی در این بستر جغرافیایی شکل گرفته‌اند. نزدیک به نیمی از جمعیت آن هم در زون ارتفاعی نواحی کوهستانی، با همه عوامل بازدارنده آن، استقرار یافته‌اند. این روند پرورش انسانی زیر را در ذهن متبادر می‌کند، که عملکرد کدام نیرو محرکه و تأثیرات چه عواملی موانع و محدودیت‌های مکانیکی شهری در نواحی کوهستانی را تعدیل کرده، بر جو جغرافیایی آن حائق آمده، انگیزه سکونت و تکوین شهری در این مناطق و در کوهپایه‌ها و دشت‌های ایلام را فراهم ساخته است؟ تلاش برای پاسخگویی به این پرسش و پرسش‌هایی از این قبیل در فصول بعدی این رساله، تبیین و تحلیل سازوکار گسترش شهری در استان ایلام را ممکن کرده است. بنابراین

در نظریه سرمایه‌داری بهره‌بری نقش اقتصاد شهرها به خودی خود و عملکرد شیوه‌های دیگر تأمین اقتصادی و تأثیر آن بر ساختارهای شهری بسیار ناچیز و یا اصولاً نادیده انگاشته می‌شود

بزرگترین ویژگی‌های جغرافیایی استان ایلام عبارتند از:

- ۱- انزوای جغرافیایی، موقعیت مرزی و حاشیه‌ای و دور بودن از شاهراه‌های ارتباطی، کانون‌های توسعه یافته مقر حکومت و مراکز قدرت و تصمیم‌گیری؛
- ۲- دور ماندن از حوزه برنامه‌ریزی‌های ملی و برنامه‌های عمرانی ملی سالیان متمادی تا دو سه دهه اخیر؛
- ۳- غلبه شرایط توپوگرافی ناهموار و کوهستانی؛ و
- ۴- محدودیت و پراکندگی قابلیت‌ها و امکانات محیطی.

فصل سوم به زمینه‌های تاریخی شهر و شهرنشینی در استان ایلام می‌پردازد. در این فصل پژوهشگر رویش شهرنشینی در استان ایلام را به دو دوره (الف) قبل از ۱۳۰۰ ه.ش. یا به عبارتی قبل از انقلاب مشروطه؛ و (ب) پس از انقلاب مشروطه یا دوره معاصر تقسیم می‌کند.

در دوره اول موانع طبیعی، اجتماعی و سیاسی سه عامل در معانعت از پیدایش شهر و شهرنشینی طی قرن‌های گذشته در استان ایلام بوده‌اند. پس از انقلاب مشروطیت در کنار موانع پیش گفته، عاملی به نام دولت باعث شکل‌گیری شهرنشینی در ایلام شده است.

فصل چهارم به سرمایه‌داری بهره‌بری و توسعه شهری در استان ایلام پرداخته است. هدف از این فصل بیان این نکته است که آیا در روندهای شهرگرایی و گسترش شهری در استان ایلام، آثار و شواهدی از عملکرد عناصر شهری قدیمی و سرمایه‌داری بهره‌بری وجود داشته است یا خیر؟ ویژگی‌های اقتصادی و اجتماعی زندگی روستایی استان ایلام پس از اصلاحات اراضی فاقد خصیصه‌های مربوط به سرمایه‌داری بهره‌بری بوده است. در واقع شاخص‌های درخور توجه و معنی‌داری که نشان‌دهنده یکپارچگی اقتصادی شهر و روستا و وجود روابط سیطره‌آمیز، و از آن طریق بهره‌گیری

اقتصادی شهر از منابع تولیدی یسگرانه روستایی باشد، به چشم نخورده است. این محبت به این نتیجه رسیده است که سازمان‌بندی اجتماعی و اقتصادی زندگی روستایی و عملکرد آن با نقاط شهری در استان ایلام تا پیش از اصلاحات اراضی دهه چهل فاقد خصیصه‌ها و یا عوامل و عناصر مربوط به سرمایه‌داری بهره‌بری بوده است.

فصل پنجم رساله با عنوان سازمان و ساختار تشکیلاتی دولت در جوامع شهری نگاشته شده است. در این فصل ذکر گردیده است که دهه چهل (شمسی) در تاریخ تحولات شهری استان ایلام نقطه عطفی به شمار می‌رود؛ زیرا توسعه دیوان‌سالاری در این جوامع عمدتاً از همین دهه به بعد آغاز شده است. یکی از مهم‌ترین عناصر ساختار تشکیلاتی دولت در جوامع شهری ایلام که به شکل محسوسی در اشغال فضای شهرها نیز تبلور یافته، دستگاه‌های اداری - اجرایی است که شمار آنها طی چهار دهه اخیر به سرعت افزایش یافته است.

تعداد این گونه سازمان‌ها در سال ۱۳۷۷ در ۱۵ کانون شهری ایلام ۵۴۶ واحد بوده است، در حالی که در طی دهه‌های ۳۵ و ۵۵ در نظام شهری ایلام به ترتیب ۵۶ و ۱۵۲ دستگاه دولتی وجود نداشته است. به عبارت دیگر، پیامدهای انقلاب مشروطیت ضرورت پیدایش و توسعه زندگی شهری در استان ایلام را مطرح ساخته، و از آنجا که نیروهای سنتی تکوین شهری و عناصر شهری قدیمی در این منطقه دارای ضعف تاریخی و ساختاری بوده‌اند، مداخله عنصر دولت اجتناب‌ناپذیر شده است.

دولت، سیاست‌ها و اقدامات زمینه‌ساز توسعه شهری مباحثی هستند که فصل ششم پایان‌نامه را تشکیل می‌دهند. هدف این فصل بیان یکی دیگر از راهکارهای مداخله‌گرانه دولت در عرصه شهرنشینی استان ایلام است. بر این اساس نگارنده سیاست‌ها و خط‌مشی‌های طرح‌های توسعه شهری را برای نظام شهری استان در مراحل مختلف طراحی و تصویب و اجرا که با مباشرت و مداخله دولت تحقق می‌یابند، مورد بررسی قرار داده است. دولت از طریق دستگاه‌های متولی مسائل شهری، و با تصمیماتی که در این طرح‌ها اتخاذ کرده، تسهیلات قانونی و مجوزهای لازم برای گسترش شهر

به طور کلی قانونمندی عام عبارت است از اینکه در مشرق زمین به طور کلی و ایران به طور مشخص، هر زمان حکومتی مقتدر یا معتبر و وسیع شکل گرفته، شهر و شهرنشینی و شهرسازی توسعه یافته و شکوفا شده است و یا ناتوانی حکومت، شهرها نیز اعتبار خود را از دست داده‌اند

و شهرنشینی را فراهم آورده است. بسیاری از اهداف و خطمشی‌های ارائه شده در این گونه طرح‌ها در عرصه‌های مختلف نظام شهری استان تحقق یافته‌اند و بسیاری دیگر در مرحله طراحی، تصویب و یا اجرا هستند و زمانی که اینها کاملاً از قوه به فعل در آیند، چشم‌انداز توسعه شهری استان را بیش از پیش متحول خواهند ساخت.

فصل هفتم به بررسی بنیان‌های اقتصادی جوامع شهری و شیوه تأمین آن پرداخته است. در این فصل سهم بخش‌های مختلف در اشتغال‌سازی جوامع شهری و افراد تحت حمایت دولت در جوامع شهری، عملکرد اعتبارات دولتی و عملکرد تسهیلات بانکی و تسهیلات فصل عمران شهری طی دهه‌های مختلف در استان ایلام بررسی شده است. در نهایت چنین نتیجه گرفته شده که دستگاه دولت طی چند دهه اخیر دست به اجرای یک رشته عملیات و اقدامات در جوامع شهری استان ایلام زده که پیامدها و آثار مستقیم و غیرمستقیم آن، تحول عمده‌ای را در جوامع شهری استان به وجود آورده است.

محور اصلی این تحول عبارت است از پیدایش اقتصاد شهری با استخراج بندی خدمات دولتی دریا به بیان دیگر پیدایش نوعی جنبش شهرسازی غیر از شهرنشینی متکی به دولت. این پدیده از آن جهت برجسته است که در تاریخ شهرسازی و شهرنشینی در ایران رشد بخش خدمات امر تازه‌ای است و خدمات دولتی نیز امری تازه‌تر از آن.

فصل هشتم به «مناسبات شهر و روستا» و عرصه مداخله غیرمستقیم دولت در تأمین اقتصاد شهری اختصاص دارد. مؤلف روابط شهر و روستا را در استان ایلام به سه دوره پیش از انقلاب مشروطیت، پس از انقلاب مشروطیت تا سال ۱۳۵۷ و پس از انقلاب ۵۷ تقسیم می‌کند. به طور خلاصه در این فصل نتیجه گرفته می‌شود که روابط شهر و روستا در ایلام از دهه پنجاه وارد مرحله تازه‌ای شده است. بردار این الگوی ارتباطی اخیر را، بر خلاف دوره‌های گذشته، دولت و اقدامات آن تشکیل می‌دهد. در نتیجه می‌توان گفت که شهرهای ایلام مستقل از دولت نیستند؛ بلکه پویایی اقتصادی، اجتماعی و فضایی آنها یا مستقیماً وابسته به حضور دولت و سرمایه‌گذاری‌های آن است و یا از بازتاب اقتصادی، اجتماعی اقدامات آن در نقاط روستایی بهره‌می‌گیرد.

فصل نهم به بررسی سطوح کاربری اراضی شهری و نقش دولت در فضاسازی شهری پرداخته می‌شود. سطح فضایی شهرهای استان ایلام طی سه دهه ۴۵ تا ۷۵ از ۵۸۵ هکتار به ۴۶۲۸/۶ هکتار رسیده و ۸ برابر شده است. به طور کلی ساختارهای فضایی کانون‌های شهری استان ایلام با ترکیب یاد شده، خود آثار و شواهد

دستگاه دولت طی چند دهه اخیر دست به اجرای یک رشته عملیات و اقدامات در جوامع شهری استان ایلام زده که پیامدها و آثار مستقیم و غیرمستقیم آن، تحول عمده‌ای را در جوامع شهری استان به وجود آورده است

دیگری از تحقق روندی است که تحت عنوان دولت و سازوکار توسعه شهری بررسی شده است. چنین ساختار فضایی، مناسب و منطبق با ماهیت شیوه عمل دولت در جوامع شهری استان ایلام طی دهه‌های اخیر است.

فصل دهم به خصلت‌یابی نظام شهر و شهرنشینی اختصاص داده شده است. در این قسمت تحولات کمی جوامع شهری، ایلام

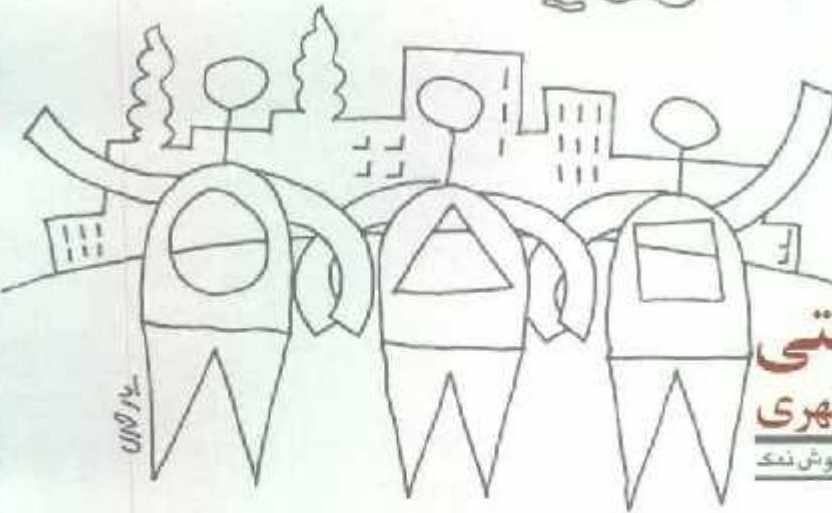
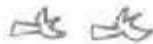
جمعیتی مراکز شهری، تحولات میزان شهرنشینی و نرخ رشد جمعیت شهری، نظام شبکه شهری و سلسله مراتب شهری در استان ایلام بررسی و تبیین گردیده و تا حدودی با روند فصل چهارم به بعد، به دنبال آزمون فرضیات است. در این فصل نتیجه گرفته می‌شود که مهم‌ترین تحول در نظام شهری ایلام، افزایش کمی نقاط شهری آن است. تعداد این شهرها از ۶ شهر در سال ۱۳۳۵ به ۱۵ شهر در سال ۱۳۷۵ افزایش یافته است.

شهرهای ایلام مستقل از دولت نیستند؛ بلکه پویایی اقتصادی، اجتماعی و فضایی آنها یا مستقیماً وابسته به حضور دولت و سرمایه‌گذاری‌های آن است و یا از بازتاب اقتصادی، اجتماعی اقدامات آن در نقاط روستایی بهره‌می‌گیرد

بر اساس مطالب این فصل و فصل‌های دیگر، چنین استنباط می‌شود که عملکرد اداری - سیاسی مهم‌ترین عامل تکوین و تحول شهر و شهرنشینی در استان ایلام است و شهرهای ایلام تا زمانی که پشتیبانی و حمایت دولت را با خود داشته‌اند، پویا و فعال بوده‌اند؛ ولی با مجرد اینکه این حمایت از آنها گرفته شده یا به عبارتی تأثیرات اجتماعی - اقتصادی عملکردهای اداری - سیاسی در آنها به پایان رسیده، از پویایی و رونق باز ایستاده و به دوره رکود حیات شهری و اکت کارایی وارد شده‌اند.

فصل آخر رساله به جمع‌بندی، استنتاج‌های و اثبات و آزمون فرضیات اختصاص دارد. تا سال‌های اخیر این باور عمومیت داشت که سازوکار توسعه‌های شهری در ایران بر اساس عملکرد عناصر شهری قدیمی و در چارچوب روابط شهر و روستا بوده است؛ ولی در این رساله پژوهشگر به نظریه دیگری در این زمینه دست یافته است که از آن می‌توان به عنوان نقش دولت در شهرنشینی و شهرسازی نام برد. در این فصل نگارنده فرضیات خود را که در فصول دیگر به آزمون‌شان پرداخته بود، اثبات می‌کند. سپس وی چنین نتیجه می‌گیرد که روندهای شهرگرایی و شهرسازی اخیر استان ایلام زمینه‌های تاریخی دور دستی را نشان نمی‌دهد. سنگ بنای زندگی شهرنشینی از اوایل دهه چهل به وجود آمده و از آن پس در خلال دوره زمانی بسیار کوتاهی تا سال ۱۳۷۵، این شهر تحولات بزرگی را پشت سر گذاشته و به موقعیت کنونی خود رسیده است. یعنی در واقع شیوه مداخله دولت در شهرسازی استان ایلام از طریق تمرکز عملکردهای اداری - سیاسی به پیدایش و گسترش پدیده مستمری‌گیری و حقوق‌گیری منجر شده است. این پدیده تفکر شهرسازی غیرعلمی و ناپایداری است که نه تنها برای اقتصاد شهری استان و تلاطم مطلوب آن، بلکه برای اقتصاد و امنیت ملی نیز مخاطره‌هایی را به همراه دارد.

برای نگارش این رساله از ۲۴۲ منبع فارسی و ۱۲ منبع انگلیسی استفاده شده است.

سازمان‌های غیردولتی

کلید موفقیت مدیران شهری

زهره خوش‌نمک

قبل از یکی دو دهه اخیر محدود به فعالیت‌هایی چون ارائه خدمات عمومی اولیه شهری، عمران شهری و نظارت بر توسعه شهری می‌شده و فعالیت‌های اقتصادی - اجتماعی شهری را در بر نمی‌گرفته است. اگر چه سازمان‌های محلی و شهرداری‌ها در این کشورها بیشتر از هر نهاد دیگری به مردم و نیازهای مردمی آشنایند، اما اختیارات و منابع ضروری برای ارائه خدمات به آنها را در دست ندارند. در این کشورها، مشارکت مردمی در مدیریت و برنامه‌ریزی توسعه شهری بسیار ضعیف است و اصولاً به جای مشارکت مردمی در زمینه‌های تصمیم‌گیری، نظاره به مشارکت صورت می‌گیرد و نحوه مشارکت از نوع غیرفعال و صوری است. این در حالی است که با ورود به قرن ۲۱ با پیچیده‌تر و بزرگ‌تر شدن شهرها و ظهور اقشار گوناگون شهری با نیازهای ویژه خود، فقط برنامه‌ریزی توسعه و مدیریت شهری با یک روند غیرمتمرکز افزایش و مشارکت محلی و مردمی است که احتمال ثبات دراز مدت سیاست‌ها و برنامه‌ها برای به حداقل رساندن استفاده حلقه از منابع انسانی، طبیعی و مالی را می‌سازد.

وی می‌گوید: «با شکل‌گیری نقش جدید شهرها و ناسازگاری سیاست‌های قبلی با شرایط متحول، کم‌کم نیاز به تغییر و تحول در نحوه نگرش به مقوله مدیریت احساس شد. اساس نگرش تازه بر تمرکززدایی و واگذاری مسئولیت‌ها در وهله اول به حکومت‌های محلی و سطوح پایین مدیریت شهری قرار گرفته است. در سطوح شهری نیز به مدیریت تنها در چهار چوب مدیریت دولتی نگریسته نشده است، و کل سیستم برنامه‌ریزی و مدیریت شهری را که مشکل از سازمان‌های دولتی و غیردولتی، بخش خصوصی و در رأس آن حکومت‌های محلی است، در برمی‌گیرد. با توجه به نیازهای تازه مدیریت شهری، وزن تصمیم‌گیری از سطوح بالاتر به پایین منتقل می‌گردد و برنامه‌ریزی‌های بیشتر از پایین به بالا انجام می‌شود. بنابراین با توجه به تغییر در شیوه برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، ارتباط بین

زمانی که خاتمی با طرح مطالبات جدیدی چون مردم‌سالاری، جامعه مدنی و مانند اینها یا به عرصه مبارزه انتخاباتی گذاشت، فصل جدیدی را در تأثیر مردم بر حوزه‌های مدیریتی و تصمیم‌گیری و تأثیر گذاری بر صاحبان قدرت باز کرد و همین امر، شیوه ناکام و فرسوده کناره‌گیری مردم و تمرکزگرایی را به چالش کشاند و مسئله مشارکت مردم بیش از پیش مطرح شد. در سال ۱۳۷۶، جوانانی که با حضورشان انتخابات را پررنگ‌تر کرده بودند، حرکت خود را در قالب نهادهای مدنی پیش گرفتند و این همان چیزی بود که جامعه به آن نیاز داشت. در این سال حدود ۶٪ از جمعیت ۶۰ میلیونی کشور را جوانان ۱۵ تا ۲۴ سال تشکیل می‌دادند و این خیل عظیم نیرو و پتانسیل اگر به شکلی مطلوب مورد استفاده مدیریت شهری قرار می‌گرفت - می‌توانست در حل سبیل مشکلات نبود و نیچینه شهری بسیار مفید باشد.

بر اساس تحقیقی که سازمان ملی جوانان ارائه داده است، ۹۱ درصد از جوانان تملک‌های تلویزیونی و ۶۵ درصد آنها استراحت، ضمن کار و دراز کشیدن را نخستین اولویت خود برای پر کردن اوقات فراغت اعلام کرده‌اند. بررسی آمارهای میزان مشارکت شهروندان نیز نشان می‌دهد که جوانان - به ویژه دانش‌آموزان - نسبت به سایر گروه‌های سنی کمترین میزان مشارکت شهری را در محله‌های خود دارند.

با آنکه آمار دیگر سازمان ملی جوانان گویای آن است که ۷۶/۹ درصد جوانان ایرانی نگرش مثبتی به مشارکت اجتماعی دارند، اما ۷۳ درصد آنان می‌گویند که در زندگی اجتماعی به مشارکت آنان اهمیتی داده نمی‌شود. این در حالی است که مدیران شهری امروز با آگاهی از امکانات و شناخت نیروهای موجود، برای افزایش مشارکت مردمی تلاش می‌کنند.

به گفته سیمین حناچی، عضو هیئت مدیره جامعه مهتلسان شهرساز، اصولاً مدیریت شهری در کشورهای در حال توسعه تا

حکومت‌های محلی با بخش دولتی، غیردولتی و خصوصی دوباره تعریف شده، و تأکید بر برنامه‌ریزی هماهنگ و مشارکتی است. در این شیوه برنامه‌ریزی و مدیریت نقش مردم و سازمان‌های غیردولتی کاملاً برجسته می‌گردد و دیگر به حالت تزئینی بلکه جنبه محوری می‌یابد. در واقع مفهوم مشارکت مردمی با مفهوم کارایی، تمرکززدایی و حکومت‌های محلی در هم می‌آمیزد و حکومت‌های محلی را به صورت گزینه درخور توجه و برتر مطرح می‌سازد.

مشارکت مردمی به عنوان عنصر مهم مدیریتی در جهان امروز مطرح است زیرا مسائل و پیچیدگی‌های شهری - به ویژه کلان شهرها - به حدی است که هیچ مدیر تیزبین و مقتدری هم نمی‌تواند به تنهایی آن را تحت کنترل در آورد. امروز مفهوم جدیدی به نام حقوق شهروندی و مشارکت شهروندان در جوامع مطرح است که توسعه مدیریت شهری، تحول مشارکتی، آموزش، تحول و پایداری شهری و توسعه یافتگی با آن ارتباط مستقیم دارد. این در حالی است که هنوز نگاه مدیران ما به شهروندان نگاهی تکلیف‌بنگار است و به آنان به عنوان ساکنان متغیر نگاه می‌شود، آن هم بدون دخالت دادن آنها در تصمیم‌گیری و خبررسانی شفاف. شاید به همین دلیل است که شهروندان نیز شهر را چندان متعلق به خود نمی‌دانند و در رفع مشکلات آن چاره‌ای نمی‌اندیشند. این در حالی است که مدیریت هر شهر به سه عنصر شهر، شهروند و شهرداری بستگی دارد. تعامل مستقیم و دوسویه بین شهروندان و شهرداری‌ها موجب ایجاد مشارکت می‌شود و هر اندازه مشارکت مردم در اندازه شهر بیشتر شود احساس تعلق آنان به شهر نیز افزایش می‌یابد. بنابراین برای نیاندین شدن تفکر مشارکت در ادارات و سازمان‌ها و حتی بین شهروندان باید تحول اساسی رخ نماید. شهرداری‌ها باید در نوسازی ساختار کهنه و فرسوده خود اقدام کنند تا بتوانند اعتماد مردم و شهرنشینان را برای مشارکت به دست آورند.

امروزه در اکثر کشورهای جهان - و در تعدادی دیگر صدها - سازمان غیردولتی در پروژه‌های شهری دخالت دارند. سازمان‌های غیردولتی در شهرها نیز انواع مختلفی از فعالیت‌ها را انجام می‌دهند. برای سازمان‌های غیردولتی در شهرها سه نقش عمده شناخته شده است: توانمندسازی، میانجی‌گری بین مردم و مقامات و مشاوران نهادهای دولتی برای تغییر در سیاستگذاری. نتایج یکی از پژوهش‌های شهرداری تهران نشان می‌دهد که مشارکت‌های شهری در این زمینه‌ها انجام می‌گیرد: روابط حسنه با همسایگان، همکاری شهروندان در رفع مشکلات محله، مشارکت در امور عمومی محلی، مشارکت در فعالیت‌های فرهنگی، همکاری در فعالیت‌های شهرداری و مناطق مانند آسفالت‌کوچه و ایجاد پارک ملی و ورزشگاه محلی و نظایر اینها. بدین ترتیب به گفته جناچی، تلاش مدیران شهری در تعامل با نهادهای مدنی حاکمی از آن است که اینان مشکلات ناشی از قبول مسئولیت‌های عمومی را درک کرده و راه حل رفع تنگناها را در واگذاری امور به -طرح محلی و به ویژه نهادهای غیردولتی دانسته‌اند. این اقدام، کاهش هزینه‌های دولتی و شهرداری، ارتقای کیفی مدیریت شهری و ایجاد پیوندهای محلی با مردم را در

پی‌داورد. به همین ترتیب، سازمان‌های غیردولتی نیز با دارا بودن ویژگی‌هایی چون بی‌طرفی، انعطاف پذیری، بهره‌مندی از انواع تخصص‌ها و دانش‌ها و مهارت‌ها، غیر انتفاعی بودن، مستقل و داوطلبانه عمل کردن، داشتن نقش مشاوره‌ای، کاربرد روش‌های مؤثر و کارآمد در انجام امور و جز اینها، این توان و باور را در خود یافته‌اند که به باری سایر عوامل توسعه بشناسند و با کمک یکدیگر به حل چالش‌های پیچیده جامعه و امور عمومی بپردازند.

سال‌های پیش در کشور هنگام تشکیل چندزانه تصمیم به جابرو کردن فضای جلوی منزل خود گرفتند. تعداد این زنان به تدریج رشد کرد و نظافت کوچه به تدریج به محله، منطقه و کل شهر تعمیم یافت و تشکلی به وجود آمد با نام «زنان جاروکننده» که امروزه یکی از قوی‌ترین سازمان‌های غیردولتی از لحاظ فعالیت و سودآوری در این کشور است. در کشور هنگام تشکیل حدود ۱۹ هزار سازمان غیردولتی فعال وجود دارد که برخی از آنها حتی در محدوده یک محله فعالیت می‌کنند. تعداد محدودی از آنها نقش‌های غیرخدماتی مانند کمک به دولت در برنامه‌ریزی و مشاوره را بر عهده دارند و بقیه کارشان خدمات‌رسانی در همه زمینه‌های بهداشتی، درمانی، آموزشی، زیست محیطی، فقرزدایی، حمایتی و جز اینهاست. در آلمان حدود ۳۰۰ هزار انجمن فعال در زمینه‌های مختلف وجود دارند؛ به طوری که تقریباً از هر ۴ نفر یک نفر از آنها عضو یک تشکل غیردولتی است. این سازمان‌ها نقش بسیاری در کاهش آمار تصادفات و قربانیان رانندگی در شهرهای آلمان در طول ۳۰ سال گذشته داشته‌اند و با برنامه‌ریزی، آموزش، خدمات‌رسانی و نجات مجروحان، کنترل و نظارت بر وسایط نقلیه و ساخت تجهیزات ترافیکی، توانسته‌اند حداکثر زمان ایمن‌رسانی به مجروحان تصادفات را در داخل شهر در روز به ۴ دقیقه و دو ثانیه و در شب به حداکثر ۷ دقیقه برسانند. این در حالی است که در کشور ما بیش از نیمی از قربانیان تصادفات به دلیل نبود ایمن‌رسانی به موقع جان خود را از دست می‌دهند و مرگ و میر ناشی از تصادفات مقام اول را در دنیا برای ما به لومنان آورده است. در ایالت تگزاس آمریکا، برنامه نظافت هر سال در مناطق خاص و با نظر ساکنان محله‌ها انجام می‌شود؛ به طوری که در دو هفته در منطقه‌ای به وسعت ۴۰ بلوک، براساس علائق و نگرانی ساکنان، با استقرار مرکز فرماندهی سیار در منطقه و آموزش شهروندان، عملیات نظافت انجام می‌گیرد. از پاک کردن شعارهای دیواری گرفته تا تعمیر چاله‌های خیابانی و ایجاد مصوبیت در مقابل جنایات خیابانی و نظایر اینها. در این عملیات تمام ۲۷ دپارتمان شهری مشارکت دارند و شرکت‌های آمریکایی، داوطلبانی را برای جمع‌آوری زباله معرفی می‌کنند که به تیز کردن خانه‌ها و توزیع آگهی‌های دستی می‌پردازند. شرکت حامی منطقه شهر بدون دریافت پول در خان را هرس می‌کند و بنیادی دیگر به جمع‌آوری وسایل به درخت‌خورد می‌پردازد. دپارتمان حمل و نقل نیز دیوار نوشته‌ها را رنگ می‌کند و فضای سبز را مرتب می‌کند و بعد از هر برنامه مردم منطقه به تیز نگه‌داشتن محیط شوی می‌شوند. این برنامه به تنها در تیزی شهر بلکه در ایجاد روابط بهتر بین ساکنان شهر بسیار موفق بوده است. این در حالی است که همکاری با نهادهای

غیردولتی و جذب مشارکت مردمی در کشور، هنوز نتوانسته است به عنوان اصلی محوری و اساسی مورد توجه مدیران شهری قرار گیرد. در واقع کمتر مدیر شهری نتوانسته است بخشی از بار سنگین اداره امور شهر و حل مسائل پیچیده زندگی امروزی شهری را از دوش بردارد و بر عهده نهادهایی بگذارد که بدون هیچ گونه وابستگی به دولت و بدون چشمداشت مالی، توان ارائه خدماتی را دارند که مدیران شهری برای انجام آن ناچار به تحمیل هزینه‌های گزاف می‌شوند.

یار احمدی، شهردار بروجرد، در این زمینه می‌گوید: «ما تنها نتوانستیم از این نهادها در هفته درختکاری و پاکیزگی محیط زیست، اطراف شهر استفاده کنیم؛ در حالی که می‌دانیم این نیروها می‌توانند کمک ارزشمندی برای شهرداری‌ها و در جهت اهداف و برنامه‌های شهری به شمار روند. وی می‌افزاید: «به نظر من اعضای شورای شهر به عنوان نهادی که از بین مردم بیرون آمده است، می‌تواند در شناسایی و جذب همکاری آنان در شهرداری موفق‌تر عمل کند.»

محمد ابراهیم تولایی، مدیر کل دفتر تشکیلات و بهبود روش‌های سازمان شهرداری‌های کشور، در این مورد می‌گوید: «یکی از برنامه‌های این دفتر گاستن تصدی‌گری شهرداری‌ها و استفاده از توانایی نهادهای محلی، شوکت‌نهایی خصوصی و تعاونی‌هاست.

شهرداری‌ها باید متقاعد شوند که تصدی خود را کم کنند و اجرای امور را به واحدهای غیردولتی بسپارند. وی در مورد تقویت نهادهای دولتی به وسیله شهرداری‌ها می‌گوید: «استفاده از توانایی‌های سازمان‌های غیردولتی نباید دولتی باشد و دولت تنها می‌تواند زمینه آن را فراهم کند و ما این زمینه را با کنعش تصدی‌گرایی فراهم می‌کنیم.»

اما به نظر می‌رسد یکی از دلایلی که شهرداری‌ها هنوز نتوانسته‌اند از این پتانسیل موجود در جامعه استفاده کنند، نه تأکید بر حفظ تصدی‌گری بلکه عدم آگاهی لازم در چگونگی جذب این گونه نهادها و چگونگی تعامل با آنهاست.

تولایی می‌گوید: «تلاش این سازمان‌ها جمع‌آوری تجربیات به دست آمده در شهرداری‌های کشور در این خصوص، و بررسی نکات مثبت و منفی آن به منظور ارائه راهکاری در قالب یک پایلوت یا همکاری شهرداران و مدیران استانی است تا بتوان الگویی مطلوب برای استفاده سایر شهرداران در این زمینه به دست داد.»

وی نبود فرهنگ استفاده از نهادهای محلی را از عمده‌ترین دلایل بی‌توجهی به مشارکت‌های مردمی برمی‌شمارد و می‌افزاید: «از یک طرف نبود اعتماد به نهادهای غیردولتی در میان مسئولان و ترس از عدم اجرای مطلوب کار به وسیله آنان، و از سوی دیگر عدم موفقیت برخی از این تشکیلات‌ها در عمل منجر به آن شده است که تعامل مناسبی بین آنها برقرار نگردد. بنابراین مهم‌ترین اقدام در این جهت تغییر نگرش و فرهنگ حاکم بر مسئولان و مدیران شهری است.»

شورای قلمی شهر زاهدان در جهت نهادینه کردن تشکیلاتی غیردولتی و درگیر ساختن آنان در مسائل شهری، دبیرخانه‌ای

تشکیل داد که با عنوان شورای هماهنگی تشکیلاتی غیردولتی به کار خود ادامه داد و موجب تحولات بسیاری در این شهر شد. اجرای طرح‌های مشترک در کنار اداره مسکن و شهرسازی زاهدان، تحقیق در مورد محله‌های حاشیه‌ای شهر در جهت دستیابی به شهری سالم، رفع مشکلات بهداشتی کشاورگان و مسائل زیست محیطی به وسیله سازمان‌های غیردولتی شهر، از جمله دستاوردهای دوره اول شورای زاهدان بود. شورا نه تنها از توان تشکیلاتی غیردولتی در حیطه مسائل شهری بهره می‌برد بلکه خود نیز به شناسایی تشکیلاتی و تقویت آنها می‌پرداخت. البته نهادسازی و پرداختن به تشکیلاتی غیردولتی از اموری است که در دستور کار شوراهای قرار دارد و از وظایف کمیسیون‌های فرهنگی و اجتماعی به شمار می‌رود. نتیجه مشارکت مردمی در این شهر، گاستن مشکل حاشیه‌نشین و تخریب ۱۷۰۰ باب منزل مسکونی در مثنی کوتاه با همکاری داوطلبانه مردم و ساکنان منطقه و تعریض کوچه‌ها و گلدان‌های محله در همان سال آغاز کار بود و بعد از آن در وسعتی بیشتر ادامه یافت.

بسیاری از شهرداری‌ها، از جمله شهرداری‌های مناطق تهران، در جهت افزایش مشارکت مردمی و جذب سازمان‌های غیردولتی اقدام به تشکیل مراکزتری کردند تا بتوانند ضمن ارائه امکانات اولیه همچون تأمین مکان - که اغلب سازمان‌های غیردولتی به عنوان معضل اساسی با آن روبه‌رو هستند - از توانایی آنان در اداره امور شهر بهره‌جویند. این اقدام در برخی از مناطق موفق بود و در برخی تنها شکلی نمادین از همکاری بین مدیران شهری و نیروهای داوطلب را داشت، زیرا که هنوز تفکر نگاه از بالا نتوانسته است جای خود را به تعامل و اقدام از پایین بدهد.

شهرداری منطقه ۶ تهران با راه‌اندازی مرکزی توانست تعداد زیادی از سازمان‌های غیردولتی منطقه را جمع کند و از توانایی آنها در بهبود وضعیت خدمات‌رسانی و اداره امور شهر بهره‌جویند. در پی آن مراکز دیگری نیز در منطقه شکل گرفتند، به طوری که در زمان حاضر حدود ۹۹ درصد اقدامات حوزه فرهنگی و اجتماعی، به‌دست مسئولان منطقه، به‌دست ساکنان آن انجام می‌شود. معاونت‌های دیگر این شهرداری نیز براساس همین روش مشارکتی سازمان‌دهی شده‌اند و در اجرای پروژه‌های مختلف همچون پاک‌سازی دیوارها، مهار حیوانات موذی، ساختن پارک‌های محلی، شناسایی زمین‌های بایر و نظایر اینها از تشکیلاتی دانشجویی و محلی بهره می‌برند.

علی امید مقدم، مدیر مرکز سازمان‌های غیردولتی و فعالیت‌های داوطلبانه شهرداری منطقه ۶ تهران می‌گوید: «پیش از تیزی از سازمان‌های غیردولتی فعال در منطقه را تشکیلاتی زیست محیطی تشکیل می‌دهند و از آنجا که محیط زیست از دغدغه‌های مهم شهرداری‌ها به شمار می‌رود، این سازمان‌ها می‌توانند بازوی توانایی برای شهرداری‌ها باشند. وی معتقد است که اعضای این تشکیلات‌ها به دلیل اینکه حلقه واسط بین شهرداری‌ها و شهروندان محسوب می‌شوند، بهتر از نهادهای دولتی می‌توانند مسائل و مشکلات شهری را درک کنند، اما به دلیل نداشتن امکانات و لزوم مالی لازم نمی‌توانند ادامه راه دهند و موفق عمل کنند. اینها در واقع به دلیل نوبت بودن، نیاز به حمایت بیشتری دارند

و مایه دنبال حمایت از این نهادها هستیم. بجهه‌های خیابان و کار از معضلات اجتماعی عمده در یکی از مناطق مرکزی تهران به شمار می‌رود، منطقه‌ای که بازار تهران را در خود جای داده است، با تمام مسائل و پیامدهای مربوط به آن.

شهرداری برای سامان دادن به این کودکان و جمع آوری آنان از سطح شهر که از وظایف شهرداری‌ها هست و نیست (هست، به دلیل سد معبر و ارائه چهره نازیبا از شهر، و نیست، به دلیل اینکه سازماندهی و رسیدگی به وضعیت آنان متولنی دیگری دارد) نه امکانات لازم را دارد و نه مجوز و شرایط را. برای این کار تشکل غیردولتی حمایت از حقوق کودکان وارد عمل شد. این گروه تنها مکانی را می‌خواست، برای کار تیروی جوان، متخصصان، معلمان و دانش‌آموزانی که بی هیچ چشمداشت مادی، تنها به نتیجه کار می‌اندیشیدند و شهرداری منطقه این مکان را تأمین کرد.

محمد باصری، معاون اجتماعی منطقه، می‌گوید: وقتی اینان در محله‌های قدیمی مثل دروازه غار، شوش، کوچه پس‌کوچه‌های ناصرخسرو کار را به صورت آموزش شروع کردند، تصور نمی‌شد که چنین موفقی کسب کنند. در ابتدا شهروندان در مقابل کار آنان مقاومت می‌کردند اما بالاخره کار به جایی رسید که مردم محلی هم شروع به مشارکت با آنان کردند و خانم‌هایی که وقت آزاد داشتند به کمکشان آمدند. با افزایش تعداد متقاضیان، شهرداری در نقاط دیگر نیز مکان‌هایی را در اختیارشان قرار داد. یکی از دستاوردهای خوب این تشکل آموزش کودکان افغانی فاقد شناسنامه بود که سنی بالاتر از سن مدرسه داشتند و به دلیل نداشتن برگ هویت نمی‌توانستند به تحصیل بپردازند. طبق ریزینی‌ای که این تشکل با نماینده سفارت افغانستان داشت، کارنامه‌ای نیز با مهر وی مینن بر به رسمیت شناختن کلاسی‌ها صادر شد و اولین گروه از کودکان افغانی اولین سال درس را پشت سر گذاشته‌اند. وی با اشاره به در اختیار گذاشتن امکانات ورزشی و رفاهی برای این کودکان در این عمل مشارکتی، می‌افزاید: «این کار تجربه خوبی در مشارکت شهروندان و نهادهای غیردولتی در منطقه بود. به علاوه، تشکل غیردولتی معلمان پارت‌تسه نیز به طور رایگان به بچه‌های نیازمندی که توانایی پرداخت هزینه کلاس خصوصی را ندارند، درس تقویتی می‌دهند. استقبال زیادی از این کلاس‌ها می‌شود و شهرداری فقط مکان را در اختیار این تشکل گذاشته است و در زمان حاضر نیز با همکاری سازمان‌های غیردولتی ایجاد محله شهر سالم در منطقه شروع شده است.»

باصری با اشاره به اینکه بدون مشارکت‌های مردمی اداره امور شهر کار بسیار سختی خواهد بود، می‌افزاید: «این تعامل میان مدیریت شهری و نهادهای غیردولتی باید به گونه‌ای باشد که شهروندان حداکثر بهره را ببرند. بنابراین در این راه سهم آورده‌های طرفین در مشارکت باید مشخص باشد؛ زیرا به دلیل امکانات محدود شهرداری، همکاری با تشکل‌های فاقد تجربه و مهارت در اولویت‌های بعدی قرار می‌گیرد.»

وی با تأکید بر اینکه تشکل‌های غیردولتی سرمایه‌های اجتماعی جامعه محسوب می‌شوند، می‌گوید: «اگر این سرمایه‌ها به درستی جذب و حمایت نشوند، از دست می‌روند و قدرت جایگزین کردن آنها هم وجود نخواهد داشت.» معاون

اجتماعی منطقه ۱۳ شهرداری تهران اضافه می‌کند: «باید با دادن اطلاعات شهر و شهرداری به طور گسترده به تشکل‌های غیردولتی، به رسمیت شناختن مشارکت آنان، پرهیز از برخورد‌های اذی و تحقیرآمیز، پسرسازی فرهنگی و اعتمادسازی، مشارکت چندینی و با این تشکل‌ها به وجود آورد و گسترش داد.»

پاروکی، مدیر خانه جوان شهرداری منطقه ۷ که در نهادهای غیردولتی نیز فعال است، می‌گوید: «در طول ۵ سال فعالیت این مرکز به این نتیجه رسیده‌ایم که مدیریت شهری مشارکت را نوع دیگر تعریف می‌کند؛ در حالی که سازمان‌های غیردولتی نوع دیگری از کار مشارکتی با مدیران شهری دارند. آنان سطوحی را برای مشارکت نهادهای غیردولتی تعریف می‌کنند که می‌تواند در بخش‌های مختلف تصمیم‌گیری، فعالیت اجرایی، ارزیابی عملکرد شهرداری‌ها و حتی شهروندان، تصمیم‌سازی و انجام شود. لیکن در زمان حاضر مدیران شهری تنها سعی دارند که به شکلی نمادین از توانایی تشکل‌های غیردولتی بهره‌برداری کنند و در واقع مشارکت به صورت درونی و ساختاری بین آنان شکل نگرفته است.» به گفته یک استاد دانشگاه، بنا بر اصل سازمان‌های غیردولتی معرفی محوره‌های عمده شهری وظیفه شهرداری‌ها نیست بلکه این تشکل‌های غیردولتی‌اند که باید حوزه‌های مختلفی را که در آنها توانایی همکاری با شهرداری وجود دارد مشخص کنند. وی معتقد است که نمی‌توان هر مسئولیتی را به تشکل‌ها واگذار کرد و اینها گاه می‌توانند به صورت ناظر یا مشاور در کنار شهرداری‌ها و یا به عنوان مجری کمک کنند.

او با اشاره به اینکه اغلب تشکل‌های غیردولتی در کشور ما دولتی‌اند می‌گوید: «ویژگی سازمان‌های غیردولتی، فعالیت به شکل مشارکت‌های داوطلبانه و بسیجی و غیرانتفاعی است. اگر چه این معنای کار رایگان را ندارد ولی به معنای تقدم مقوله مالی به فعالیت هم نیست.»

شهردار سابق یکی از مناطق شهری تهران، شهرداری را بدون مردم به معنی بدون آب تشبیه می‌کند و می‌افزاید: «ارتباط بین شهرداری و مردم، نوعی مشارکت سنی است که باید در سطوح مختلف جامعه به صورت جدید و مدرن ظاهر شود.» او معتقد است که مسئولان با مردم ارتباط مستقیم ندارند و تمام مشارکت‌ها به صورت فردی، غیرمنتظره و نامنظم است.»

او با تأکید بر نقش مردم در مدیریت شهری به عنوان شهروند و عملکرد آنان به عنوان حلقه رابط بین مسئولان و شهروندان، می‌گوید:

«مدیان فعالیت برای تشکل‌های غیردولتی در شهرها بسیار وسیع است اما به دلیل کم‌تجربگی هنوز نتوانسته‌اند آنگونه که باید، در کنار مدیریت شهری حضور جدی داشته باشند. حضور سازمان‌های غیردولتی در اداره امور شهر به قدری اهمیت دارد که آژانس بین‌المللی جایزگی ژاپن آن را به عنوان نوعی استراتژی در مطالعات خود در مورد ژاپن تهران مورد توجه قرار داده است. آنان معتقدند که سازمان‌های غیردولتی و تشکل‌های محلی، چه قبل از وقوع زمین لرزه و چه به هنگام بروز آن، نقش ویژه‌ای دارند؛ همچنان که در زلزله کوبه ژاپن در سال ۱۹۹۶ بیش از ۹۰

در صد عملیات نجات به دست خود مردم محلی صورت گرفت. به همین دلیل در برنامه های مدیریت بحران شهری، می بایست نقش سازمان های غیردولتی را مورد توجه قرار داد و آنها را در روند برنامه ریزی گنجانده. اگر چه به خاطر ضعف ستادهای بحران مناطق و نبود حساسیت لازم میان آنها نسبت به موضوع، روی جلب همکاری آنها هنوز کار چندانی صورت نگرفته است.

سیدین حاجی، عضو هیئت مدیره جامعه مهندسان شهرساز، معتقد است که با توجه به ساختار فعلی مدیریت شهری در ایران بازنگری در شیوه های معمول امری اجتناب ناپذیر است و نیاز به ساختار تشکیلاتی غیرمتمرکز برای سازمان های نوگرا در امر مدیریت شهری، به ویژه در سطح محلی، دارد. این امر جز با تجهیز منابع انسانی متخصص و آموزش دیده و تأمین منابع مالی کافی، ایجاد ارتباط صحیح با سایر نهادهای بالادست از یک سو، و مردم و سازمان های غیردولتی از سوی دیگر، امکان پذیر نخواهد بود.

وی با اشاره به تأکید برنامه سوم توسعه کشور بر تمرکززدایی و تقویت سازمان های محلی و غیردولتی، می گوید: در بین مواد قانون شوراهای مصوب سال ۷۵ بندهای ۵، ۴ و ۷ ذیل ماده ۷۱ نیز مشخصاً بر همکاری شوراهای مردم و تشکلات تأکید کرده اند. در بند ۵ برنامه ریزی در خصوص مشارکت مردم در انجام خدمات اجتماعی، اقتصادی، عمرانی، فرهنگی، آموزشی و سایر امور رفاهی با موافقت دستگاه های ذی ربط در بند ۴ تشویق و ترغیب مردم در مورد گسترش مراکز تفریحی، ورزشی و فرهنگی با هماهنگی دستگاه های ذی ربط و در بند ۷ - که بسیار با اهمیت است - اقدام در خصوص تشکیل انجمن ها و نهادهای اجتماعی، امنادی، ارشادی و تأسیس تعاونی های تولید و توزیع و مصرف و نظایر آنها برعهده شوراها گذاشته شده است. مواد قانونی مذکور این امکان را در اختیار شوراها قرار می دهد که به ایجاد، تقویت، حمایت و همکاری با تشکلات های مدنی همت گمارند و موجبات شکل گیری و فعالیت آنها را فراهم آورند.

حاجی عمده مشکلات موجود و دلایل عدم ارتباط مؤثر سازمان های محلی با نهادهای مدنی را در موارد زیر خلاصه می کند: نبود دموکراسی محلی و در نتیجه فقدان تعاملی در همه زمینه ها میان شهروندان و مقامات محلی؛ شفاف نبودن و زمین نبودن انتظارات و خواسته های سازمان های محلی و نهادهای مدنی از یکدیگر؛ عدم نگرش سازنده مدیران شهری به شهروندان و در پی آن عدم اعتماد اجتماعی و تمهد اجتماعی از سوی شهروندان؛ ضعف قوانین و ساختار تشکیلاتی سازمان های محلی موجود و تبیین نشدن چگونگی ارتباط آنها با سازمان های غیردولتی؛ نبود تعریف روشن از روابط اجتماعی مشارکتی در حوزه های مدنی و عمومی؛ نبود نظام مدیریت شهری هدفمند، منسجم و پویا برای هماهنگ ساختن فعالیت سازمان های دولتی، فرابخش، سازمان های دولتی بخشی و بخش خصوصی؛ سازمان های غیردولتی، شوراها و شهرداری ها؛ فقدان سازوکارهای لازم بین سازمان های مسئول در امر برنامه ریزی و مدیریت شهری اعم از دولتی و غیردولتی؛ نداشتن جایگاه قانونی و تشکیلاتی برای جلب مشارکت مردم و نهادهای مدنی در فرایند

برنامه ریزی و اجرا در امور شهری؛ تمرکزگرایی نظام مدیریت شهری و محدودیت و ضعف شهرداری ها و بی تجربه بودن شوراهای اسلامی و روشن نبودن نقش سازمان های غیردولتی و سهم آنها در مدیریت شهری؛ وجود مشکلات مالی، تشکیلاتی و تخصصی و ارتباطی در سازمان های غیردولتی و بعضاً فقدان توانمندی های لازم در امور مشارکتی؛ عدم تمایل شهرداری ها و شوراها به همکاری با سازمان های غیردولتی به دلیل عدم شناخت کافی از اهداف، ویژگی ها و وظایف آنها؛ مشکل نداشتن نهادهای مدنی و سازمان های غیردولتی به طوری که بتوانند عهده دار نظارت و کنترل بر امور شهری بشوند؛ ترس برنامه ریزان، مدیران و مجریان از به تعویق افتادن پروژه هایی که با سازوکار مشارکتی اجرا می شوند؛ و مقاومت سازمان های محلی در مقابل هرگونه تغییر در چارچوبه های موجود برای جلب مشارکت مردمی در طرح و اجرای آنها.

حاجی با اشاره به اینکه سازمان های غیردولتی در قالب تشکلات های داوطلب مردمی و حره های - تخصصی و اجتماعی محلی به عنوان نوعی تسهیل کننده عمل می کنند و با جلب مشارکت مردم و جذب سرمایه های کوچک و هدایت آنها، علاوه بر ایجاد تفاهم اجتماعی، در تسریع اجرای پروژه های محلی و ملی مؤثرند، پیشنهاد می کند که سطوح همکاری و مشارکت سازمان های محلی با سازمان های غیردولتی مشخص شود.

وی می افزاید: شناسایی سازمان های محلی و سازمان های غیردولتی از یکدیگر به عنوان آغاز فرایند مدیریت مشارکتی و اولین گام، اگر چه درستی انجام شده، گام های بعدی با موفقیت ادامه خواهد یافت.

او سطوح بعدی همکاری را ایجاد ارتباط و تبادل اطلاعات به منظور آگاه سازی از اهداف، وظایف، اختیارات، منابع، انتظارات، مخاطبان و بهره بران از خدمات دوطرف، تشکیل کمیته های کاری برای جلوگیری از تکرارهای موازی، تسهیم منابع به منظور حمایت از یکدیگر در جهت تحقق اهداف سازمانی نهادهای سازی از طریق میاستگذاری و برنامه ریزی میان مدت و بلندمدت با همکاری یکدیگر و اقدام به برنامه ریزی استراتژیک، تصمیم گیری و اجرا می داند. حاجی می افزاید: «در مرحله آخر است که دوطرف به مدیریت مشارکتی و کارآمد دست می یابند و نظارت و ارزیابی فعالیت ها به صورت دوجانبه صورت می گیرد و انتقادپذیری مهمترین خصیصه این مرحله است».

سخن آخر آنکه با گسترش شهرها و پیچیده شدن مسائل شهری و کوچک شدن حجم دولت ها، مدیران شهری با شرایط سخت تری در اداره امور شهرها رو به رو هستند، و اگر نتوانند از تجربه های موفق داخلی و خارجی در جلب مشارکت مردم بهره گیرند و در شناسایی و جلب نهادهای غیردولتی تعامل ورزند، بدون تردید در این حرکت سریع باز خواهند ماند. آنگاه در ادامه راه مجبور به جایگزین شدن با مدیرانی هستند که حداکثر توان خود را در این میدان می گذارند. مدیریت موفق امروز همانا مدیریت مشارکتی است.

خدمات شهری و اسکان غیررسمی

گزارشی از هجدهمین نشست معاونان خدمات شهری مراکز استان‌ها

بنفشه رضائی یگانه

غیررسمی را در زاهدان، حرکت مفیدی عنوان کرد که با همت و توان شهرداری و شورای اسلامی شهر زاهدان و همکاری استانداری سیستان و بلوچستان به تحقق پیوست. سپس پرویز بهادر زهی، رئیس شورای شهر زاهدان، اظهار داشت که اگر گسترش کالبدی شهر در قالب پیوندهای محکم اجتماعی، ترویج زندگی مسالمت‌آمیز شهروندی و ایجاد زمینه‌های مناسب مسئولیت‌پذیری و رعایت حقوق یکدیگر صورت بگیرد، مدیریت شهری با بحران رو به‌رو می‌شود. وی افزود: «امروزه حاشیه‌نشینی از جمله مشکلات مدیریت شهری است که به دلیل غفلت مدیریت شهری از حومه شهرها در شهرهای بزرگ و مراکز استان‌ها به وجود می‌آید و اگر به موقع برای آن چاره‌اندیشی نگردد ممکن است تمام کالبد شهری را فلج و تا کارآمد سازد. از سوی دیگر، مدیران شهری به‌طور ناخواسته در خط مقدم مبارزه با این پدیده فرار گرفته‌اند و به تهاشی نیز از عهده آن بر نمی‌آیند. حل این معضل نیازمند بسیج همگانی، همکاری و تعامل همه نهادها و نیروهاست. در این عیان تنها پشتیبانی دولت، تخصیص بودجه‌های لازم، در اختیار گذاشتن امکانات و تجهیزات مناسب و اصلاح قوانین موجود می‌تواند مدیریت شهری را در حل این معضل یاری دهد.»

رئیس شورای شهر زاهدان با اشاره به تجربه زاهدان در رویارویی با حاشیه‌نشینی گفت: «شهر زاهدان به‌عنوان کانون و قطب دانشگاهی شناخته شده است و در مسیر ترانزیت شبه قاره هند به اروپا قرار دارد. رشد تصاعدی سریع جمعیت زاهدان از سال ۱۳۵۷ به بعد، پدیده نامیمون حاشیه‌نشینی را نیز با خود به همراه آورد. به این ترتیب آبادی‌ها و روستاهای دیروز، که به مانند کمربندی شرق و غرب و شمال شهر را در بر می‌گرفتند، به‌سرعت به محل سکونت افراد کم‌درآمد و مهاجران خارجی تبدیل شدند، و به علت همجواری با بافت شهری به صورت وصله‌های ناهمگون به شهر زاهدان پیوستند و زاهدان را به روستا - شهری بزرگ تبدیل کردند.»

بهادر زهی با اشاره به این مطلب که همکاری دولت، شکل‌های غیردولتی و ساکنان مناطق حاشیه‌ای زاهدان با

«اسکان غیررسمی» موضوع هجدهمین نشست معاونان خدمات شهری مراکز استان‌ها بود. اسکان غیررسمی پدیده‌ای است که امروزه گریبانگیر اکثر شهرهای بزرگ دنیا است، و مشکلی است متذاعف بر گوه مشکلات آنها. سکونتگاه‌های غیررسمی در بسیاری از موارد خارج از حریم قانونی، که شهرداری‌ها در آن ملزم به ارائه خدمات نیستند، شکل می‌گیرند. این در حالی است که مهم‌ترین نیاز حاشیه‌نشینان، بهره‌مند شدن از ابتدایی‌ترین امکانات زندگی در شهر است.

برای حل مشکلات پیچیده و روزافزون مسکن‌های خودرو ابتدا باید موجودیت آنها را به رسمیت شناخت. حذف کردن و نادیده انگاشتن پدیده «اسکان غیررسمی» از سوی مدیران شهری تجربه نازموده‌سال‌های پیش از این است؛ سال‌هایی که زندگی حاشیه‌نشینان در پرده سکوت و خاموشی فرو رفته بود. اکنون مسئولان شهری ضرورت ساماندهی به این پدیده گسترش‌یافته را با تمامی ابعاد آن می‌شناسند. این واقعیتی است که شهرها، ناگزیر با پدیده مسکن‌های خودرو مواجه‌اند. در این میان نخستین گام مدیریت شهری همانا ارائه خدمات شهری به مردمانی است که حتی خود نیز حقوق شهروندی‌شان را نمی‌شناسند.

ارائه خدمات شهری به ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و چالش‌ها و راهکارهای این امر موضوع نشست معاونان خدمات شهری در زاهدان بود. نکته درخور توجه اینکه زاهدان خود از شهرهایی است که جمعیتی حدود ۱۳۶۰۰۰ نفر را در چهار سکونتگاه غیررسمی جای داده است.

تجربه‌های جدید توانمندسازی و ساماندهی اسکان غیررسمی در زاهدان، اگرچه هنوز در مراحل اولیه مطالعات و بررسی است بهانه‌ای شد تا این شهر به عنوان شهر میزبان هجدهمین نشست معاونان خدمات شهری انتخاب شود. مطلب پیش رو گزارشی است از نشست یاد شده.

در ابتدای این نشست گرم‌بررسی، شهردار زاهدان، ضمن خیر مقدم گویی به شرکت‌کنندگان، تجربه توانمندسازی اسکان

شورای شهر زاهدان، این شهر را به عنوان یکی از پیشگامان مبارزه با حاشیه‌نشینی در ایران شناسانده است، پیشنهادهایی را برای حل این معضل عنوان کرد:

«تختین راه حل استراتژی بهبود وضع موجود حاشیه شهر است که باید از طریق توانمندسازی و ساماندهی با متولی خاص و تخصص بوده و اعتبار لازم انجام بگیرد. دومین استراتژی، بازدارندگی از حاشیه‌نشینی و کاهش آن است که از این راه‌ها امکان‌پذیر می‌گردد. رفع فاصله طبقاتی، کاهش فاصله خدمات‌رسانی میان شهر و روستا، حفظ مرزها و جلوگیری از مهاجرت‌های غیرقانونی به کشور، ارتقای سطح اشتغال و درآمد روستاییان، پشتیبانی از بخش کشاورزی، برخورد قاطع مدیریت شهری در جلوگیری از مهاجرت و سکونت افراد جدید در حاشیه شهر و هماهنگی و همکاری بی‌دریغ نهادهای مختلف و مسئولان سیاسی، امنیتی و اجتماعی با مدیریت شهری در جهت جلوگیری از ساخت و سازهای غیرمجاز و نظایر اینها».

در ادامه نشست اژدری، معاون امور عمرانی استانداری سیستان و بلوچستان، خدمات شهری را به عنوان محوری‌ترین و اساسی‌ترین مقوله‌های توسعه مطرح کرد و افزود: «امروزه نگرش نظام برنامه‌ریزی و مدیریت کشور بر مبنای تقویت شهرهای کوچک و کاهش مهاجرت به شهرهای بزرگ، سیاستی استراتژیک برای جلوگیری از پدیده حاشیه‌نشینی در شهرهای بزرگ است. از طرفی اگر چه خدمات شهری به صورت مستقیم پیوند و ارتباطی با امور سیاسی کشور ندارد ولی اهمیت آن به اندازه‌ای است که کاهش خدمات شهری و عدم توجه به ارائه خدمات مؤثر و مفید، باعث تحولات سیاسی و اجتماعی در نظام سیاسی و حکومتی کشورها می‌گردد.»

اژدری در بخشی از سخنان خود با تأکید بر ضرورت اصلاح ساختار اداری - تشکیلاتی شهرداری و مناسب‌سازی ساختار شهرداری با مدیریت واحد شهری، حاشیه‌نشینی را پدیده‌ای عنوان کرد که مدیران شهری باید آن را بپذیرند و مدیریت صحیح می‌تواند از ناهنجاری‌ها و نابسامانی‌هایی که نتیجه اسکان کم‌درآمدها در حاشیه شهرهاست جلوگیری کند.

در ادامه نشست معاونان خدمات شهری مولانا عبدالحمید، امام جمعه شهروندان اهل تسنن زاهدان با اشاره به موضوع مهم فرهنگ‌سازی در شهروندان گفت: «قدرت، اختیارات و امکانات شهرداری محدود است؛ حال آنکه امکانات مردمی بزرگ و نامحدود است. در شهر زاهدان نیز حاشیه‌نشینی شهرداری را با

مشکلات جنی رویه رو کرده است، ولی در هر جا از مردم خواسته شد که همکاری کنند، آنان دریغ نکردند و قانع نشدند، استعداد و توانایی در مردم وجود دارد و می‌توان با ابتکار پای آنان را به صحنه کشید».

حجت‌الاسلام سلیمانی، نماینده ولی فقیه در سیستان و بلوچستان و امام جمعه زاهدان، با اشاره به ضرورت خصوصی‌سازی امور خدمات شهری گفت: «در گذشته ارائه خدمات شهری به شکل استخدام نیرو بود. اما با افزایش و رشد شهر این نیروها فرسوده می‌شدند.

نیازها جدی‌تر می‌شد اما پست‌ها هنوز در اشتغال نیروهای خدماتی بود و به همین خاطر اختیارات جاری شهرداری‌ها از اعتبارات عمرانی آنها سنگین‌تر می‌شد».

سلیمانی در ادامه سخنان خود با اشاره به وضعیت جغرافیایی و اقلیمی خاص زاهدان افزود: «ارائه خدمات در تهران یا زاهدان مساوی نیست - مسلماً هزینه پرورش یک درخت در تهران در مقایسه با زاهدان کاملاً متفاوت است. امروزه شهرداری‌های ما فرهنگ نگهداری از شهر را آموخته‌اند و بعد از انقلاب هم در این زمینه پیشرفت خوبی کرده‌اند اما هزینه‌ها و افتادات انجام شده به تناسب موقعیت جغرافیایی شهرها برآورد نشده است. نکته دیگر، تفاوت فرهنگ عمومی در شهرهای مختلف است که در زاهدان نمودی بارز دارد. در هر حال می‌بایست سیاستی را برای مدیریت شهر در پیش گرفت. الان این سیاست و تدبیر وجود ندارد و در نتیجه مدیریت شهری متأثر از قدرت‌های مختلف است. در بسیاری از کشورهای اروپایی بالاترین قدرت شهردار است و او است که حرف آخر را می‌زند. سلیمانی در ادامه سخنان خود با اشاره به این نکته که کمسیون ماده صد خود عاملی برای کاهش اقتدار شهرداری‌هاست، افزود:

«ماده صد ماده مردم‌های است که اجازه می‌دهد هر نخلی با یک جریمه شروع شود و صورت بگیرد. در زمان حاضر ضوابط وجود دارد، مهندس ناظر و پروانه ساختمان نیز وجود دارد اما آمار تخلف در شهرها خیلی بالاست. به همین دلیل است که شهرها، تعریف درستی از شهر را به نمایش نمی‌گذارند».

پس از ایراد سخنان سلیمانی، شاپور حکیمی، دبیر نشست معاونان خدمات شهری با تشکر از توجه و دقت نماینده ولی فقیه در استان سیستان و بلوچستان، اظهار داشت: «محور در این نشست اسکان غیررسمی است، خواه و ناخواه باید حاشیه‌نشینی را پذیرفت و به آنها خدمات ارائه کرد. آنها هم در مقابل باید هزینه خدمات‌شان را بپردازند. شورای شهر زاهدان می‌تواند دریافت هزینه خدمات و جمع‌آوری زباله را تصویب کند و شهروندی که در شهر چه به صورت رسمی و چه به شکل غیررسمی سکونت دارد، باید هزینه‌های آن را بپردازد».

تولایی، دیگر سخنران نشست معاونان خدمات شهری و مدیر دفتر تشکیلات و بهبود روش‌های سازمان شهرداری‌ها، با اشاره به این مطلب که فعالیت شهرداری‌ها باید در جهت رضایت‌مندی شهروندان باشد، افزود: «در سال جاری ستادی به نام «ستاد سیاستگذاری خصوصی‌سازی در شهرداری‌ها» در سازمان شهرداری‌ها تشکیل شده است. از سوی دیگر اصلاح برای تعدیل نیروی انسانی شهرداری‌ها، ۴ میلیارد تومان بودجه تخصیص پیدا

کرده‌ها شهرداری‌ها قدمی در این راه بر نداشتند. در ارائه خدمات مطلوب به شهروندان مسائلی چون بهسازی نیروی انسانی، تعمیر ساختار شهرداری‌ها و وسیع شدن نگاه به خدمات شهری باید در نظر گرفته شود. یکی از توصیه‌هایی که در دستورالعمل تعدیل نیروی انسانی آمده بود، بر این موضوع تأکید داشت که تشکیل تعاونی‌ها، شرکت‌های عمرانیسته و خصوصی، گروه‌های مردمی از سوی شهرداری‌ها برای انجام خدمات شهری، موجب می‌شود که سهم ۵۰ درصد سازمان به ۶۰ درصد افزایش یابد.

اما متأسفانه هیچ یک از شهرداری‌ها از این ۱۰ درصد اضافی استفاده نکرد. اگر امروزه خدماتی که چندان تخصصی نیست به بخش خصوصی واگذار نگردد، بدنه شهرداری‌ها با اجرای ماده ۱۳۶ چه خواهد کرد؟ باید شهرداری‌ها در اجرای وظایف ۲۴ گانه‌ای که براساس ماده ۱۳۶ به آنها واگذار می‌شود، در قالب مدیریت واحد شهری توانمند گردند. یکی از راه‌های حل این مشکل واگذاری وظایف غیرتخصصی به بخش خصوصی و تقویت شهرداری‌ها و به عهده گرفتن وظایف مهم‌تر و عمده‌تر از سوی آنهاست. در بخش خدمات‌رسانی نیز باید ساختار جدیدی را برای ارائه خدمات به مردم تعریف کرد. آقای مقیمی رئیس سازمان شهرداری‌ها نیز بر این نکته تأکید دارند که وجوه و اختیارات سازمان باید برنامه‌ای باشد تا بتوان در طی زمانی مشخص، بیلابلی را برای معرفی به شهرداری‌های دیگر ارائه کرد. به این ترتیب سازمان تصمیم گرفت بخشی از بودجه ۴ میلیارد تومانی را در اختیار شهرداری‌هایی بگذارد که با کمک سازمان، بخشی از فعالیت‌های خود را همچون بخش موزری، پدالی، مالی، خدمات شهری و حتی شهرسازی - به بخش خصوصی واگذار می‌کنند.

تولایی در ادامه سخنان خود با اشاره به معضل حاشیه‌نشینی، این پدیده را می‌ازمند نگاهی تازه و خارج از خدمات‌رسانی صرف عنوان کرد و افزود: «در شهرهای بزرگ از دهه ۶۰ به بعد اسکان غیررسمی و غیراستاندارد به وجود آمده است. چندان مهم نیست که علت آن مهاجرت روستاییان به شهر برای کسب زندگی بهتر بوده است. با مهاجرت شهر نشینی که به خاطر گرانی و افزایش قیمت ملک به زمین‌هایی که کاربری مسکونی ندارند روی آورده‌اند. به هر حال چنین چیزی واقعیت دارد. بعضی این پدیده را معضلی کالبدی برای شهر می‌دانند و عده‌ای هم می‌گویند برای حذف اسکان غیررسمی باید با فرهنگ فقر و نابرابری‌های اجتماعی مبارزه کرد. با توجه به نگاه‌های مختلف راه حل‌های مختلفی هم وجود دارد. مطابق ماده ۳۱، ۳۰ و ۳۲ قانون اساسی جمهوری اسلامی داشتن مسکن مناسب، حق هر فرد و خانواده ایرانی است. بهرمنند شدن از این حق را چه کسی باید فراهم کند؟ امروزه الونک‌نشینی و مشکلات اسکان غیررسمی گریبان گیر شهرداری‌ها شده است؛ و این در حالی است که تنها شهرداری مسئول تحقق این جوانسته و اجرای این عدالت نیست بلکه حاکمیت نیز باید در این مسئله دخالت کند. اگر همه مسئولان و مردم محله‌های مختلف دست به دست هم ندهند، شهرداری با تمام توانی که دارد، نمی‌تواند کاری انجام دهد. شهرداری‌ها و مدیران شهری در رویارویی با معضل اسکان غیررسمی تنها هستند و اگر حمایت مردم و دیگر مسئولان نباشد،

این مشکل حل نخواهد شد.»

در ادامه این نشست علی افتخاری، مدیر انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور، با ارائه تعریفی از اسکان غیررسمی، به تشریح بیشتر این پدیده پرداخت. وی گفت: اسکان غیررسمی ناظر بر محل اسکان بخشی از جمعیت شهری در جهان سوم است که خارج از بازار رسمی زمین و مسکن و برپایه قواعد و قول و قرارهای خاص خود، به دست ساکنان این گونه مکان‌ها ساخته می‌شود. تعریف دیگر از این پدیده، برنامه‌ریزی مسکن نهدستان در جوامعی است که در آنها فرصتی برای برنامه‌ریزی سرپناه فقرای شهری پیش برآمده است.

از این دو تعریف می‌توان دریافت که اکثر ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی افراد فقیدستی هستند که به صورت غیررسمی و غیرقانونی مسکنی را برپا ساخته‌اند. آنچه که مسلم می‌نماید، این است که نیاز به مسکن اصلی‌ترین دلیل ایجاد سکونتگاه‌های غیررسمی است و نقش مدیران و برنامه‌ریزان کلان کشور در این میان انکارناپذیر است. از میان مهم‌ترین مسائلی که در این سکونتگاه‌ها مشاهده می‌شود، می‌توان به بیکاری، فقر، کیفیت پایین بهداشت، انزوای اجتماعی، عدم دسترسی به خدمات واقعی و مناسب شهری و انحرافات اجتماعی اشاره کرد. اما به دلایل دینی و اخلاقی و الزامات قانونی باید به ساکنان این مکان‌ها خدمات ارائه کرد. در قانون اساسی حق داشتن مسکن، شغل، بهداشت و تحصیل مناسب، حقوقی است که برای شهروندان پذیرفته شده است.»

افتخاری با تأکید بر این مطلب که در برخورد با اسکان غیررسمی دو راه حل وجود دارد، اضافه کرد: «برخورد حذقی شیوه‌ای است که فیلیپین، هند و برخی از کشورهای اروپایی در مقابله با مهاجران خارجی در پیش گرفته‌اند و به شکست منتهی شده است؛ اما شیوه دوم جذب ساکنان این مناطق به درون متن شهر و استفاده از پتانسیل نیروی انسانی و فکری آنهاست. مطابق آمار تا ۵ سال آینده جمعیت سکونتگاه‌های غیررسمی به ۴ برابر میزان فعلی خواهد رسید. برنامه‌ریزان باید با اقدامات ملی ستادهای ساماندهی و نهادهای ملی هدایتگر، نوعی آینده‌نگری را نسبت به این پدیده رو به گسترش در سطح کلان ایجاد کنند. حمایت از تشکیل نهادهای منتخب مردمی، NGOها، انجمن‌های شورا یاری، تصویب قوانین لازم برای بهره‌مند شدن ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی از حداقل امکانات، با دوام‌سازی مسکن و تهیه مسکن مناسب، ارائه خدمات زیستایی، حمایت از مشارکت ساکنان در خدمات‌رسانی زیربنایی و به رسمیت شناختن تشکلهای مردمی که در همه مراحل تصمیم‌گیری در مورد این سکونتگاه‌ها مشارکت کنند، از جمله راه‌های ساماندهی معضل اسکان غیررسمی است.»

مدیر انتشارات سازمان شهرداری‌ها در ادامه سخنان خود با تأکید بر این مطلب که برخورد صرفاً حذقی و نظامی با اسکان غیررسمی راه حل معقولی به نظر نمی‌رسد، تنها راه ساماندهی این معضل بزرگ را همکاری شهرداری‌ها با دولت و مردم عنوان کرد و افزود: «سپردن کارها به دست ساکنان این مناطق و پذیرش حقوق شهروندی آنها و تعیین نهادهای منتخب مردمی - محلی آخرین راه افزایش سطح سلامت، ایمنی و امنیت سکونتگاه‌های

غیررسمی است. نکته مهم دیگر اینکه پژوهش‌مداری باید در تمامی فعالیت‌های خدماتی مدنظر قرار گیرد. این نظریه تفکر در انتشارات سازمان شهرداری‌ها نیز جریان دارد. به این ترتیب ارائه خدمات شهری به شهروندان باید براساس مشاوره‌های دقیق کارشناسانه صورت بگیرد.

افتخاری در پایان سخنان خود به شهرداری‌ها و استانداردهای مختلف تویذ داد، چنانچه صاحب تجربه‌های مفید و مبتکرانه در زمینه کاهش هزینه‌های انسانی و مالی هستند. انتشارات سازمان شهرداری‌ها آماده‌انشار و توزیع تجاربی از این دست است.

تمرکزگرایی، وجود فرصت‌های شغلی در شهرها، تفاوت کیفیت زندگی در شهرها و روستاها و عدم توازن رشد جمعیت و رشد اقتصادی در روستاها از جمله مواردی بود که موهبتی، معاون فرهنگی و اجتماعی شهرداری مشهد، آنها را در زمره عوامل مؤثر در بروز حاشیه‌نشینی برشمرد. او با اشاره به اینکه کپی برداری از تجربه‌های انجام شده در این زمینه چندان صحیح به نظر نمی‌رسد، اعتماد مردم را به شوراهای اساسی اقدامات انجام شده در مناطق حاشیه‌ای زاهدان عنوان کرد و افزود: «هنگامی که شورا در زاهدان تشکیل شد و شهردار مورد نظر خود را انتخاب کرد، مردم به مسئولان کشور و مدیران و برنامه‌ریزان استان اعتماد پیدا کردند. همین اعتمادسازی موجب شد که برنامه‌های توانمندسازی در ۶۰ محور در محله حاشیه‌نشین شیرآباد آغاز شود و ۱۵۰ هزار مترمربع یا کمترین هزینه به دست خود مردم نخریب گردد. در روز دوم همایش ابتدا شاپور حکمی، معاون خدمات شهری شهرداری مبارکه، سخنانی درباره توسعه خدمات شهری و محدودیت‌های مالی و فنی آن در کشورهای در حال توسعه و برنامه‌ریزی در بخش خصوصی کشورهای توسعه‌یافته ایراد کرد. وی درباره مشکل اسکان غیررسمی گفت: «بخشی از جامعه که از مواهب اولیه توسعه بهره‌مند نشده‌اند، با تشخیص اسکان اقتصادی - اجتماعی در مناطق توسعه یافته‌تر به آن جا روی می‌آوردند و کم درآمدها به پهنه‌هایی از منطقه شهری روی می‌آوردند که فاقد ضوابط پایدار و همه‌جانبه‌ای است و معمولاً بیرون از حریم شهرها قرار دارد. اینان در آنجا به طور پنهان مسکن گزینی می‌کنند و حاشیه‌نشین نام می‌گیرند». سپس ریاست شورای شهر زاهدان گزارش‌هایی را درباره روند اقدامات انجام گرفته در محله‌های حاشیه‌نشین ارائه کرد و گفت: «در مناطق شیرآباد و همت‌آباد، بابائیان، کریم‌آباد و منطقه پشت کارخانه نمک جمعاً ۱۳۱۰۰۰ نفر به صورت غیررسمی سکونت دارند که بیشتر آنها مهاجران افغانی هستند. ساماندهی این مناطق شامل عملیات بازسازی معابر و اتخاذ شیوه‌های اجرایی برای ارائه خدمات بهتر به ساکنان این مناطق بود که جز با همکاری نهادها و ارکان‌های مختلف با شهرداری تحقق نمی‌یافت.

مولا یارلو، معاون خدمات شهری شهرداری گرگان، سخنران دیگر این نشست، به شرایط نامناسب بهداشتی در مناطق حاشیه‌ای و زاغه‌ها نسبت به سایر مناطق شهری اشاره کرد و مهم‌ترین عوامل مؤثر در برنامه‌های عمرانی مناطق حاشیه‌ای را

چنین برشمرد: اعتماد حاشیه‌نشینان به اقامت دائمی در واحدهای مسکونی خود، مشارکت آنها با سازمان‌های دولتی، تهیه امکانات حرفه آموزشی به وسیله سازمان‌های دولتی، ایجاد صنایع سبک در این مناطق، آموزش مردم، تهیه طرح ویژه عمرانی، تهیه وسایل و تجهیزات شهرداری‌ها و مسائلی از این دست.

معاون خدمات شهری شهرداری گرگان وضعیت انواع مالکیت واحدهای مسکونی حاشیه‌نشینان را چنین توصیف کرد:

۱- حاشیه‌نشینانی که مالک خانه‌های هستند که زمین آن را نخریده‌اند بلکه تصرف کرده‌اند.

۲- حاشیه‌نشینانی که مالک خانه خود هستند و زمین را به قیمت ارزان و به صورت رسمی یا غیررسمی، تنها با قولنامه از مالک یا منفذ محل خریداری کرده‌اند.

۳- حاشیه‌نشینانی که در ابتدای ورود به شهر، اتالی را در بخش حاشیه‌نشین اجاره می‌کنند، به امید روزی که با تهیه پول خانه، بتوانند قطعه زمین کوچکی را در محل خریداری یا تصرف کنند و در آن خانه‌ای برای خانواده خود بسازند. این عده پس از تهیه خانه و یا تنها یک اتالی، خانواده خود را از روستا به شهر می‌آورند.

ترس از سازمان‌های دولتی و خدماتی، علاقه به زور و خشونت، اعتقاد به سرنویشت، نگرانی از آینده، بیکاری و کم‌کاری، رواج بی‌زول خواری و گوشه‌گیری و در حاشیه زیستن از جمله مهم‌ترین ویژگی‌های فرهنگی حاشیه‌نشینان است. شبکه اقتصادی این مناطق نیز از عواملی چون عدم نظارت‌های اجتماعی و قانونی، پایین بودن قیمت زمین و اجاره خانه، نزدیکی به مراکز فعالیت‌های غیرتخصصی و امکان زندگی دسته‌جمعی و بهره‌مند شدن از برابری‌های اقتصادی و فرهنگی، تأثیر می‌پذیرد.

در روز پایانی هجدهمین نشست معاونان خدمات شهری شهرداری‌های مراکز استان‌ها جلسه بحث و تبادل نظر میان معاونان خدمات شهری شهرهای شرکت کننده برگزار شد. حاضران در جلسه در زمینه مسائلی چون حاشیه‌نشینی، شیوه‌های برخورد با این معضل اجتماعی و راهکارهایی که استان‌های دیگر برای مقابله با آن به کار برده‌اند، به گفت و گو پرداختند.

در نشست مدیران سازمان گورستان‌های کشور بررسی شد:

شهرداری‌ها و مسائل گورستان‌ها

قسمت دوم

سازمان گورستان‌ها مبحث بسیار مهمی است، بخش عمده مشکلات سازمان گورستان‌ها در شهرهای کشور مربوط به نحوه تسلک زمین و املاک، درگیری‌های مالیاتی و از این دست مسائل است.

گویا نبودن برخی از قوانین مصوب در مورد گورستان‌ها باعث شده است که مشکلات متعددی در این زمینه برای شهرداری‌ها پدید آید. به طور مثال، یکی از مهم‌ترین درگیری‌های سازمان گورستان‌ها در شهرداری‌های کشور بر سر زمین‌های اوقافی و گورستان‌های اوقافی است. مقوله مذکور به دلیل اینکه با نظارت هیئت اسناد اداره می‌شود، در بردارنده هیچ گونه تبعیتی از شهرداری‌ها نیست. این امر باعث پدید آمدن نوعی چندگانگی در برخورد با اراضیان‌ها شده است.

پی در ادامه افزود: «به نظر بنده، کمیته حقوقی باید به طور کاملاً مجزا و بسیار تخصصی تشکیل شود و در این خصوص از کارشناسان متخصص در زمینه مسائل حقوقی نیز استفاده به عمل آید. در نتیجه کمیته حقوقی می‌تواند در کل مسائل حقوقی سازمان گورستان‌های کشور وارد شود. این مسائل می‌تواند شامل اینها باشد: تملک و خرید اراضی، مسائل بازرگانی در زمینه گورستان‌ها و همراهی فعالیت‌های اداری و مالی در نگارش آیین‌نامه‌ها».

چگونگی کارکرد کمیته‌های مختلف و شرح وظایف این کمیته‌ها از دیگر مسائلی بود که در همایش مدیران عامل سازمان گورستان‌های کشور به آن پرداخته شد.

خروستندی در این خصوص اظهار داشت: «باید گفت که این کمیته‌ها در هیچ یک از مسائل اجرایی وارد نمی‌شوند و صرفاً عملکرد ستادی خواهند داشت؛ بدین صورت که بپروژه‌های سازمان گورستان‌های سراسر کشور و براساس نوع گزارش، کمیته مربوط تشکیل می‌شود و با برپایی جلسات متعدد به حل مشکل می‌پردازد. البته در صورت نیاز اقدام به استفاده از نظر و دیدگاه‌های مشاوران متخصص نیز خواهد کرد.

آن‌گاه کمیته مذکور پس از بررسی راهکارهای اجرایی در مورد مشکل به وجود آمده، اقدام به تهیه دستورالعمل می‌کند. سپس آن دستورالعمل در صورت لزوم در وزارت کشور به تصویب می‌رسد و

مدیران سازمان گورستان‌های شهرداری‌های کشور با همکاری سازمان شهرداری‌ها طی همایش مشکلات گورستان‌های کشور را مورد بررسی قرار دادند. بخش نخست گزارش نشست مذکور که در شماره پیش به چاپ رسید، به نواقص و گامی‌های کالبدی موجود در گورستان‌های کشور می‌پرداخت. در قسمت دوم گزارش، به مسائلی چون نحوه تشکیل کمیته‌های تخصصی مختلف و مشکلات حقوقی گورستان‌ها پرداخته شده است.

تاکنون گورستان‌ها زیر نظر مستقیم شهرداری‌ها اداره شده‌اند و سازمان گورستان‌ها نیز یکی از معاونت‌های شهرداری به شمار می‌رود. نبود سازوکار قانونی و همچنین فقدان نهادی که بتواند سازمان گورستان‌ها را به مرکز قانون‌گذاری کشور متصل سازد، باعث منزوی شدن این سازمان شده است.

خرسندی کارشناس دفتر خدمات عمومی سازمان شهرداری‌های کشور در این زمینه اظهار داشت: «باید گفت که گورستان‌های کشور تاکنون متولی خاصی نداشته است. البته در پاره‌ای از امور، وزارت کشور اقدامات پراکنده پشتیبانی، از قبیل خرید اموال و زیاده‌سوز و اقداماتی از این دست را انجام می‌داده است. لیکن هیچ گونه برنامه‌ریزی خاصی در زمینه ساماندهی گورستان‌ها مد نظر هیچ ارگان و دستگاهی نبوده است.

سازمان گورستان‌های کشور، وابسته به سازمان شهرداری‌ها، برنامه‌ریزی جدی را از حدود چهار ماه قبل آغاز کرده و در اولین اقدام، تدوین طرح جامع گورستان‌های کشور را در دستور کار خود قرار داده است. در فاز عملیاتی طرح مذکور ابتدا نقاط ضعف گورستان‌های کشور مشخص می‌گردد و برای رفع آنها به صورت فزاینده و یکپارچه در تمامی گورستان‌های کشور اقدام می‌شود. در همایش مدیران گورستان‌های کشور در جلسه‌ای که با مدیران اراضیان‌ها برگزار گردید، قرار بر این شد که مدیران اراضیان‌های کشور اقدام به تشکیل کمیته‌های تخصصی در زمینه‌های مختلف مربوط به گورستان‌ها کنند.

شهرام ظهوری، قائم مقام سابق سازمان بهشت‌زها، در مورد نحوه تشکیل کمیته حقوقی اظهار داشت: «مسائل حقوقی در

به تمامی شهرداری‌ها و استانداری‌ها ابلاغ می‌گردد.»

وی در ادامه افزود: «البته در برخی از موارد مشکل ناشی از وجود خلش قانونی در زمینه آراضی و سازمان گورستان‌هاست. به طور مثال، وجود امیولانس‌های نمش‌کش غیرمجاز، ناشی از فقدان راهکار قانونی در این زمینه است که حل این مشکل نیاز به حمایت آیین‌نامه‌ای یا تصویب قانون جدیدی در این زمینه دارد. چنین چیزی باید از طریق وزارت کشور و یا معاونت پارلمانی یا ارائه راهکار مناسب به وسیله کمیته‌های مذکور به مجلس برود و مصوب شود. در صورت تصویب، این خلاء قانونی برطرف خواهد شد.»

وجود کمیته‌های مختلف در سازمان گورستان‌های کشور و همچنین سازمان گورستان‌های کشور می‌تواند به عنوان پل ارتباطی میان شهرداری‌ها و دولت عمل کند.

مرشدزاده، مدیر عامل بهشت رضای مشهد، در این زمینه اظهار داشت: «تعداد بیشماری از سازمان گورستان‌های سراسر کشور مستقل از شهرداری‌ها به فعالیت مشغولند که این امر موجب نوعی گسستگی و آشفتگی در روند فعالیت‌های آنها شده است. سازمان گورستان‌ها می‌تواند فعالیت تمام این سازمان‌ها را جهت بخشیدن از طرفی در زمان حاضر هنگامی که سازمان گورستان‌ها در شهرهای کشور احساس می‌کند مشکل خود را می‌تواند با تصویب آیین‌نامه حل کند، چنین آیین‌نامه‌ای را به وزارت کشور می‌فرستد. لیکن به دلیل عدم انسجام لازم و فقدان متولی مشخص در زمینه گورستان‌ها آیین‌نامه مذکور بین دو تا ۳ سال در وزارت کشور به حال تعلیق درآمده است و اقدامی در این زمینه انجام نمی‌شود. سازمان گورستان‌های کشور می‌تواند در این حیطه بسیار اثر بخش باشد و مشخص سازد که در امر گورستان‌های کشور چه نهادی تصمیم‌گیرنده است.»

خرسندی اظهار داشت: «البته وظایف سازمان گورستان‌های کشور بیش از یک پل ارتباطی میان شهرداری‌ها و دولت است و مسلماً ما نمی‌توانیم تمامی مشکلات را حل کنیم. گاهی اوقات نیازمندیم که قانونی در مجلس به تصویب برسد. این مسئله باید از طریق وزارت کشور به صورت لایحه تنظیم گردد و به مجلس برده شود.»

وی در ادامه افزود: «هم اکنون مهم‌ترین دغدغه سازمان گورستان‌های کشور این است که بودجه‌ای که در سازمان شهرداری‌ها به تصویب می‌رسد، به حد کافی در اختیار گورستان‌های کشور قرار نمی‌گیرد. همچنین می‌بایست در زمینه عملیاتی ساختن اعتبار موجود، برنامه‌ریزی دقیق و یکپارچه صورت گیرد. البته این امر همواره در وزارت کشور صورت می‌پذیرفته است. لیکن تجربه نشان داده است که هر گاه طرحی در وزارتخانه‌ها با نظر کارشناسی به تصویب رسیده، با شکست مواجه شده است؛ زیرا در مرحله طراحی و تصویب طرح مذکور دیدگاه مدیران محلی مدنظر قرار نگرفته است. وجود کمیته‌های مختلف در بدنه کارشناسی سازمان گورستان‌های سازمان شهرداری‌های کشور، می‌تواند دیدگاه‌های مدیران محلی گورستان‌های کشور را به سازمان گورستان‌ها انتقال دهد. همچنین در تدوین و تصویب آیین‌نامه‌ها می‌بایست خود مدیران گورستان‌های شهرهای کشور دخیل باشند.»

افزایش نرخ حمل جسد یکی از مسائلی است که همواره برای همراهان فرد متوفی مشکل ساز بوده است. چندگانگی نرخ حمل جسد در گورستان‌های مختلف نیز این مسئله را تشدید کرده است.

کل مینا در این خصوص اظهار داشت: «مشکل حمل جسد به همراه خصوصی شدن برخی از گورستان‌ها، از معضلاتی است که

گوربان اکثر گورستان‌های کشور را گرفته است. طی بررسی‌ای که بر روی سازوکار نرخ‌گذاری حمل اجساد انجام شد، این نتیجه حاصل آمد که در این امر از قانون خاصی تبعیت نمی‌شود، و برخی از متولیان گورستان‌ها و حمل اجساد، خود به تنهایی در این زمینه تصمیم می‌گیرند.»

وی در ادامه افزود: «به منظور حل این مشکل، در پی هماهنگی‌ای که با کارشناسان حقوقی سازمان گورستان‌های کشور به عمل آمد، نتیجه گرفته شد که فعلاً از قوانین تأکیدی استفاده شود و سپس بر مبنای اقدام کارشناسانه، نرخ مشخص حمل جسد تعیین گردد.»

فقدان طرح جامع در ساماندهی گورستان‌های کشور، نبود متولی مشخص در زمینه گورستان‌ها و همچنین جوابگو نبودن برخی از قوانین، باعث شده است که نظام سازمانی گورستان‌های کشور دچار نوعی از هم‌گسستگی شود. این امر هم در کالبد و هم در سازوکارهای اداری و مالی گورستان‌ها کاملاً مشهود است. سازمان گورستان‌های کشور نیز به عنوان تنها متولی قانونی گورستان‌ها یا تلاشی پیگیر سعی در مرتفع ساختن معضلات و ساماندهی گورستان‌های سراسر کشور دارد.

گفتنی است در پایان همایش مدیران سازمان گورستان‌های کشور قرار شد با تشکیل چهار کمیته به شرح زیر، پیگیری مسائل مربوط به گورستان‌ها به صورت تخصصی به این کمیته‌ها واگذار گردد:

- کمیته آموزش و اطلاع‌رسانی.
- کمیته فرهنگی و اجتماعی.
- کمیته حقوقی - اداری و مالی.
- کمیته فنی و تجهیزات.

طرح‌های توانمندسازی آزمون و خطا؟

تورج نادری

مدیریت واحد شهری، تنها راه حل

اسکان غیررسمی یا حاشیه‌نشینی مفهومی است که تعریف روشنی از آن در فرهنگ شهرسازی و شهرنشینی وجود ندارد. در حقیقت این پدیده بافت نابسامان و ناهنجار و شکلی از بدسختی است که به لحاظ استقرار جغرافیایی از مکان‌بایی خاصی تبعیت نمی‌کند و عموماً در حاشیه شهرهای بزرگ شکل می‌گیرد؛ اما لزوماً فقط در خارج از محدوده شهر قرار ندارند و در مکان و محدوده مشخص جغرافیایی - که ویژگی استقرار آن به شمار آید - شکل نمی‌گیرند. باید گفت که یک بخش از آنها در حد فاصل خارج از محدوده و محدوده است و بخشی از آنها داخل محدوده شهری شکل گرفته و پراکنش گوناگون بافت‌های حاشیه‌ای، خدمات‌رسانی به این بافت‌ها را دشوار ساخته است.

بافت‌های حاشیه‌ای به دلیل موقعیت استقرار و خصوصیات کالبدی و شرایط اجتماعی و اقتصادی بسیاری از دستگاه‌ها و نهادها را از ابعاد مختلف درگیر خود ساخته‌اند و همواره نهادهای امنیتی و خدماتی کشور را با مشکل روی‌رو کرده‌اند و عملاً به مسئله‌ای بین بخشی بدل شده است.

عسکری طباطبایی، مشاور وزیر مسکن و شهرسازی و عضو هیئت مدیره سازمان توسعه و عمران شهری، در این مورد می‌گوید: «در زمینه خدمات‌رسانی به بافت‌های حاشیه‌ای برنامه واحدی وجود ندارد که در آن بافت‌های نابسامان حاشیه‌ای به عنوان مجموعه‌ای واحد طراحی شده باشد. باید گفت که خدمات‌رسانی به بافت‌های حاشیه‌ای به دلیل تنوع و گستردگی‌ای که دارد قطعاً نمی‌تواند در قالب وظیفه‌دمتگاهی واحد قرار گیرد و حتماً سی‌بایست نگاهی فرابخشی به این مسئله صورت پذیرد. اگر مدیریت واحد شهری در شهرها شکل گیرد بهترین جایگاهی است که از آن می‌توان نگاهی اصولی به

در طول ۲۰ سال گذشته جمعیت شهری در کشور دو برابر گشته است و این روند براساس بررسی‌های به عمل آمده همچنان ادامه خواهد یافت. در نتیجه چنین روندی سرعت افزایش جمعیت شهری به ظرفیت و توانایی دولت و شهرداری‌ها در گسترش زیرساخت‌ها و ارائه خدمات و ایجاد اشتغال پیشی گرفته است. یکی از نتایج این پدیده، رشد و گسترش بی‌قاعده اسکان غیررسمی است و برخورد مناسب با این پدیده اسکان، به چالشی عمده فراروی بخش اجرایی و مدیریتی جامعه بدل شده است. یکی از مصادیق تلاش‌های دولت در این زمینه، بازنگری استراتژی عمران شهری و آماده‌سازی برنامه آزمایشی اسکان کم‌درآمدها یا همکاری بانک جهانی است.

سازمان عمران و بهسازی شهری (UDRO) به عنوان یل ارتباطی با بانک جهانی به تهیه این گونه طرح‌ها - با عنوان «پایلوت» - در سه شهر کرمانشاه، زاهدان و بندرعباس اقدام کرده است.

بانک جهانی نیز به تخصیص اعتباری حدود ۵۴ میلیون دلار برای تهیه و اجرای طرح‌های توانمندسازی در شهرهای نمونه، خواستار تهیه طرح‌های امکان‌سنجی و ارائه برنامه اجرایی برای این طرح‌ها شده است. بدین منظور، در گفت و گویی با اسدالله عسگری طباطبایی، مشاور وزیر مسکن و شهرسازی و عضو هیئت مدیره شرکت عمران و بهسازی شهری، و بیژن کلهرنیا، کارشناس مسائل شهری، روند تهیه طرح‌های سازماندهی نواحی حاشیه‌نشین شهری و فعالیت‌های صورت گرفته در شهر کرمانشاه مورد بررسی قرار گرفته است.

مناطق نیز نشود.»

مشاور وزیر مسکن و شهرسازی در این باره همچنین اظهار می‌دارد: «دیدگاه‌های متعددی در مورد ساماندهی بافت‌های حاشیه‌ای وجود دارد، که یکی از آنها مبتنی بر تخریب این مناطق است. البته اجرای چنین چیزی امکان‌پذیر نمی‌نماید چرا که باعث ایجاد مشکلات بسیار حاد در جامعه خواهد شد؛ هر چند که اجرای این طرح ممکن است در کاهش مهاجرت به شهرها مؤثر باشد. تجربه نشان داده است که چه در ایران و چه در کشورهای دیگر، اساساً امکان جلوگیری از مهاجرت وجود ندارد. البته کشورهایی که وضعیت اقتصادی خوبی دارند و سرانه مالی آنها روبه افزایش است، توانسته‌اند مشکل مهاجرت را تا حدودی حل کنند؛ ولی در میان کشورهای کم درآمد پیدایش این پدیده اجتناب‌ناپذیر است و حتماً باید در این زمینه برنامه‌ریزی‌های لازم انجام پذیرد.»

وی در ادامه افزود: «در حقیقت در بافت‌های حاشیه‌ای خدمات‌رسانی به صورت نوعی تناقض درآمده است به طوری که اگر به صورت منظم و برنامه‌ریزی شده به خدمات‌رسانی به این مناطق پرداخته نشود، نگرانی‌های اجتماعی و امنیتی متعددی به وجود خواهد آمد؛ و از سوی دیگر خدمات‌رسانی به

بافت‌های حاشیه‌ای انداخته. با مدیریت واحد شهری می‌توان خدمات‌رسانی و ساماندهی به بافت‌های حاشیه‌ای را در یک ستاد به گونه‌ای طراحی و سازماندهی کرد که عملکرد دستگاه‌های مختلف همسو با یکدیگر - و نه خشتی‌کننده‌همدیگر - باشند. در زمان حاضر در برخی از مناطق دستگاه‌های مختلف به گونه‌ای عمل کرده‌اند که نه تنها موضوع حاشیه‌نشینی برطرف نشده بلکه تشدید نیز شده است. این امر نتیجه خلأ برنامه‌ریزی و سازماندهی مناسب در این امر است. نباید فراموش کرد که حاشیه‌نشینان حدود ۱/۸ جمعیت کشور را تشکیل می‌دهند.

آن گونه که آمارها نشان می‌دهند، چه در سطح جهانی و چه در کشور ایران، جمعیت مناطق حاشیه‌نشین رو به افزایش است. این مناطق از نظر جمعیتی و همچنین کالبدی وضعیت مطلوبی ندارند و هیچ‌گونه نظم مشخصی در این مکان‌ها به چشم نمی‌خورد.»

طباطبایی در این زمینه می‌افزاید: «خدمات در این مناطق در سطح پایینی قرار دارد که بخش عمده آن به فقدان پیش‌بینی‌های لازم در این مناطق مربوط می‌شود. به دلیل پیدایش ناگهانی و خودروی این مناطق و رشد جمعیت سریع و

این مناطق، اگر بی‌برنامه و موسمی باشد، موجب بی‌عدالتی اجتماعی و گسترش بی‌رویه بافت‌های حاشیه‌ای خواهد شد.»

تهیه سند توانمندسازی مناطق حاشیه‌نشین

فقدان طرحی جامع که بتواند به طور فراگیر اقدامات تمامی نهادهای ذی‌ربط را به صورت یکپارچه درآورد و همچنین از اقدامات موازی و با بعضاً خشتی‌کننده‌ی نهادهای مختلف در امر ساماندهی جلوگیری کند، در کشور احساس می‌شود. از طرفی، تهیه چنین طرحی مستلزم انجام کار کارشناسانه و همکاری تمامی نهادهای ذی‌ربط در این زمینه است.

طباطبایی در این خصوص اظهار داشت: «در بی‌تفاهمی که با سازمان برنامه و بودجه به دست آمد، در تعدادی از شهرهای

عدم وجود طرح و برنامه قبلی، هیچ‌گونه ندرستی در مورد معیار، فاضلاب‌ها و دیگر مسائل بهداشتی و خدماتی مناطق حاشیه‌ای دیده نشده است و در نتیجه پس از مدتی مشکلات عدیده‌ای در این مناطق نمایان می‌شوند.

نگرش کالبدی به بافت‌های حاشیه‌ای سبب شده است که تصمیمات و طرح‌های مختلف در مورد ساماندهی بافت‌های حاشیه‌نشین از جنبه‌های اجتماعی و جامعه‌شناسانه تا حدودی فاصله بگیرند و همواره سعی مسئولان بر بهسازی و ساماندهی کالبدی بافت‌های حاشیه‌نشین باشد؛ در حالی که ساماندهی بافت‌های حاشیه‌ای نگرشی همه‌جانبه را می‌طلبد و دیدگاهی که در عین حال موجب تشدید مهاجرت به این گونه

مسکن طباطبائی

کشور مطالعاتی در خصوص ساماندهی بافت‌های حاشیه‌نشین صورت پذیرفت. به همین منظور تحقیقی به صورت محلی در یکی از محله‌های شهر زاهدان، یکی از محله‌های شهر کرمانشاه و همچنین محله‌های بومی نشین در بندر عباس انجام شد. پس از اتمام این تحقیقات قرار بر این شد که نسبت به عملیاتی ساختن این مطالعات کار شود. با توجه به توافق موجود میان ایران و بانک جهانی، تصمیم بر این شد که به جای نگرش محله‌ای به این طرح‌ها، دیدگاهی شهرنگر بر آنها اعمال شود.

وی افزود: «از اقداماتی که در دستور کار قرار گرفته است، تهیه سندی است که دستگاه‌های اجرایی در قالب آن نسبت به ساماندهی بافت حاشیه‌نشین هماهنگ شوند.

بدلیل بیشترین ارتباط کاری وزارت مسکن و شهرسازی و وزارت کشور در زمینه توانمندسازی بافت حاشیه‌نشین، ابتدا سند هماهنگ‌کننده بین این دو وزارتخانه تنظیم شد. البته تمامی دستگاه‌های ذی‌ربط نیز تمایل خود را در تهیه دستورالعمل هماهنگ‌کننده فراگیر که تمامی نهادهای مرتبط و دست‌اندرکار را در برگیرد، ابراز داشته‌اند. وی در مورد مهم‌ترین ویژگی سند همکاری میان نهادهای ذی‌ربط در مورد ساماندهی بافت حاشیه‌نشین گفت: «مهم‌ترین ویژگی سند همکاری، موضوعیت بخشیدن به مسئله ساماندهی مناطق حاشیه‌نشین است؛ به طوری که تمامی نهادهای ذی‌ربط به موجب این سند موظف به برنامه‌ریزی حساب شده در این زمینه‌اند و می‌توانند جهت‌گیری همسویی را با یکدیگر داشته باشند».

شهرداری‌ها، محور طرح توانمندسازی مسکن غیررسمی و نامتعارف

شهرداری‌ها می‌توانند نهادی اثرگذار در زمینه توانمندسازی و ساماندهی بافت حاشیه‌نشین باشند؛ و به ویژه با افزایش اختیارات شهرداری‌ها در پرتو اجرای طرح مدیریت واحد شهری و تخطق ماده ۱۳۶، این تأثیر گذاری بیشتر هم خواهد شد، و می‌تواند شهرداری‌ها را به عنوان نهاد اجرایی مدیریت شهری در رأس اجرای طرح توانمندسازی قرار دهد. در این صورت می‌توان از شهرداری‌ها به عنوان محوری‌ترین نهاد در ساماندهی حاشیه‌نشینان نام برد.

در زمان حاضر شهرداری‌ها به دلیل فقدان برنامه‌ریزی مشخص در حیطه مسکن غیررسمی هدف مشخصی را در این زمینه دنبال نکرده‌اند و بعضاً تحت تأثیر برخی از فشارها از طرف حاشیه‌نشینان صرفاً در موضع عکس‌العمل قرار گرفته‌اند. اقداماتی که آنها در مورد ساماندهی مناطق حاشیه‌ای انجام داده‌اند، کمکی ریشه‌ای به حل مسئله مسکن غیررسمی نکرده است.

مسلماً شکل مطلوب ساماندهی این است که شهرداری‌ها در آن محوریت داشته باشند. در زمان حاضر از سوی وزارت مسکن پیشنهادی ارائه شده است مبنی بر اینکه در مراکز استان‌ها یا در شهرها دستگاه‌هایی که بیشترین نقش را در این زمینه دارند، ساد ویژه‌ای را با مسئولیت استنادی و یا

فرمانتاری تشکیل دهند. در چنین سنادی قطعاً شهرداری‌ها نقش ویژه‌ای می‌توانند داشته باشند.

طباطبائی در این مورد می‌گوید: «در جمع‌بندی کلی می‌توان گفت که ساماندهی مناطق حاشیه‌نشین از اراده‌نهادی واحد خارج است و باید این طرح به صورت فرابخشی اجرا شود - چه در سطح ملی و چه در سطح استانی. مسئله دیگر که باید در این مورد خاطر نشان ساخت، این است که شرط موفقیت در این پدیده، مشارکت شهروندان است. یعنی می‌بایست ساکنان محله‌ها در سرنوشت محله‌های شان، خود دخیل گردند. این امر هم موجب تسریع در کار می‌شود و هم ساکنان محله‌ها می‌توانند به منظور بهسازی محله و منطقه خود از گسترش بی‌رویه این مناطق جلوگیری کنند. بدین ترتیب مشارکت مردم در اجرای این پروژه بسیار جدی می‌شود».

وی افزود: «نهادهای ذی‌ربط در زمینه اجرای این پروژه باید سعی کنند به نحوی در برنامه‌ریزی‌های خودشان به شکلی جدی به مسئله مسکن غیررسمی بنگردند. نکته دیگر اینکه چه در ایران و چه در سایر کشورهای دنیا تجارب بسیار موفقی در این زمینه وجود دارد.

ولی تجارب مذکور به نوعی گزاف‌نویسی نشده‌اند که بتوان همگان را از آن مطلع ساخت. در نتیجه باید مرکزی ایجاد شود که بتواند تجارب مختلف را در ساماندهی مناطق حاشیه‌نشین به نهادهای ذی‌ربط منتقل سازد. به ویژه در گستره جهانی قطعاً برخی از کشورها خیلی زودتر از ما اقدام به ساماندهی حاشیه‌نشینان کرده‌اند. و در این زمینه به موفقیت‌های نسبی نیز دست یافته‌اند.

البته نمی‌شود این روش‌ها و تجارب را دقیقاً در ایران پیاده کرد، زیرا باید روش‌های مذکور با شرایط اقلیمی و اجتماعی کشور تطبیق داده شوند».

تأمین سرپناه مناسب و به طور کلی رویارویی با معضل مسکن غیررسمی در کشورهای جهان سوم تاکنون با موفقیت چندانی همراه نبوده است. این امر شاید به دلیل نظام برنامه‌ریزی از بالا به پایین در این کشورها و همچنین گسستی بین عرصه‌های برنامه‌ریزی باشد - که ایران نیز از این قاعده مستثنی نیست.

طباطبائی در این زمینه اظهار داشت: «بدین منظور می‌بایست قوانین و مقررات در کشور اصلاح شود و قوانین و مقرراتی وضع شود که مطابق آنها در استانداردهای موجود در سطح محله‌ها تغییراتی به وجود آید.

دیگر اینکه برخورد مسئولان نسبت به مسکن غیررسمی هنوز خام است و تاکنون در کشور به طور کلان به این قضیه نگاه نشده است. به خاطر پیچیدگی‌های خاص این موضوع و پراکندگی بسیار و متنوع بودن مناطق حاشیه‌ای نمی‌توان انتظار داشت که طرح ساماندهی در زمانی کوتاه در تمامی مناطق کشور به اجرا در آید. هنگامی که این موضوع در دستور کار قرار گیرد و این مسکن پدید آید که از آگاهی‌های پراکنده و تجربیات موجود استفاده شود و زمینه برخورد آرام فراهم آید، قطعاً راه‌حل‌هایی نمایان خواهد شد. در این زمینه اگر نتوان مشارکت مردم را جلب کرد، به طور قطع نمی‌توان موفقیتی هم

بیژن کلهرنیا

کرمانشاه، و توانمندسازی اسکان غیررسمی

شهر کرمانشاه با جمعیتی بیش از ۸۰۰ هزار نفر دارای مناطق حاشیه‌نشینی متعددی است که بر اثر مهاجرت‌های روستایی و جابه‌جایی درون شهری شکل گرفته‌اند. محدوده‌های حاشیه‌نشین در سطح کرمانشاه بیش از ۱۱۰۰ هکتار برآورد می‌گردد که جمعیتی حدود ۲۴۰-۲۰۰ هزار نفر را در خود جای داده‌اند.

در سال ۱۳۸۱ طی بازدیداتی چند از کارشناسان بانک جهانی از شهر کرمانشاه و نشست و گفت‌وگو با مسئولان و مدیران شهری در این شهر، با توجه به انتقال و طرح دیدگاه‌های مناسب از طرف مدیران درخصوص تهیه طرح توانمندسازی اسکان غیررسمی، کارشناسان بانک جهانی و سازمان عمران بر آن شدند که کرمانشاه را به عنوان نمونه‌ای مناسب، مورد مطالعه و توجه قرار دهند. در شهر کرمانشاه تهیه طرح توانمندسازی و بهسازی زیستگاه‌های غیررسمی و حاشیه‌ای به مشاور وگذار گردید؛ و از سال ۱۳۸۰ مطالعات لازم در یکی از محله‌های حاشیه‌نشین شهر کرمانشاه به نام «جعفرآباد» به عنوان بهسازی و توانمندسازی یا محوریت جعفرآباد، آغاز گردیده و کلیات آن نیز تهیه شده است.

به طور کلی مناطق حاشیه‌نشین به وسیله مشاور طرح شناسایی و مرزبندی مطالعاتی شده‌اند. پس از مطالعه کلی این نواحی در سطح شهر در ۳ تا ۳ محله مطالعات دقیق‌تر و جزئی‌تر و به عبارتی هم‌اگرایی‌تر انجام شده است و این محله‌های «پایلوت» در معرض برنامه و ارتقا و توانمندسازی قرار گرفته‌اند.

پس از توافق میان سازمان عمران و بهسازی و بانک جهانی در جهت کمک‌رسانی به یافت حاشیه‌ای شهرهای کشور، در کرمانشاه نیز اجرای طرح توانمندسازی اسکان غیررسمی به صورت شهرنگر و برای تمامی محله‌های دارای مسکن نامتعارف کرمانشاه انجام پذیرفت. مطالعه و اجرای طرح مناطق حاشیه‌نشین شامل پنج مرحله، بدین شرح است:

مرحله اول - تشخیص و محاسبه فقر.
مرحله دوم - آماده‌سازی راهبردهای استراتژیک شهرنگر.
مرحله سوم - آماده‌سازی برنامه‌های اقداماتی برای ارتقای زندگی شهری.

مرحله چهارم - مطالعات امکان‌سنجی / ارزیابی دوره اول برنامه اسکان کم‌درآمدها.

مرحله پنجم - تهیه طرح‌های دقیق برای سرمایه‌گذاری‌های سال اول در محیط مصنوع و زیرساخت‌ها.

بیژن کلهرنیا، کارشناس توسعه شهری و ساماندهی بافت‌های حاشیه‌نشین، درباره طرح ساماندهی محله‌ها و مناطق حاشیه‌نشین در شهر کرمانشاه چنین می‌گوید: «طرح ساماندهی مناطق حاشیه‌نشین در کشور عا قدمت زیادی ندارد. در کرمانشاه نیز فعالیت‌های ساماندهی به تازگی شروع شده و تنها دو مرحله محدود را گذرانده است که بیشتر جنبه آزمون دارند و از یک سال پیش وارد مرحله جدی‌تری شده

است. این مرحله در واقع مرحله شناخت است و اقدامات فراگیر در این زمینه به تازگی شروع شده‌اند.»

اگر توانمندسازی به سه بخش تقسیم گردد، این بخش‌ها شامل توانمندسازی اقتصادی، توانمندسازی اجتماعی و توانمندسازی کالبدی است.

کلهرنیا در این خصوص می‌گوید: «بیشتر فعالیت‌ها در زمینه توانمندسازی بافت‌های کالبدی بوده و کوشش شده است که بیشتر به بهسازی شبکه‌های معابر و محیط پرداخته شود و عمدتاً مشکلاتی از قبیل ساماندهی فاضلاب‌های جاری، کمبود آب، کمبود برق و تأسیسات زیرساختی در این محله‌ها مد نظر قرار گرفته است. به عنوان نمونه، یکی از مهم‌ترین اقدامات ساماندهی محله‌های حاشیه‌نشین در کرمانشاه، آسفالتهای و بهسازی معابر این مناطق بوده است.»

هویت بخشی به محله‌ها

آنچه که مشخص می‌نماید، این است که ابتدا باید از پیدایش محله‌ها و بافت‌های قارچی شکل و جوامع کوچک مهاجرنشین جلوگیری کرد و این گونه محله‌های از قبل به وجود آمده نیز در بافت شهری به تدریج حل گردند و به عنوان بخشی از شهر شناخته شوند.

یکی از عوامل عمده در مقوله ساماندهی، همانا هویت بخشی به این محله‌های مهاجرپذیر و حاشیه‌ای است.

کلهرنیا در این زمینه می‌گوید: «در تعریف پدیده هویت باید گفت که این مناطق می‌بایست دارای تعریف شهری مشخص و نیز نقشه مشخص باشند، یعنی می‌بایست محله یا ناحیه دارای مرکز محله باشند، سلسله مراتب معابر شهری در آنها وجود داشته باشد، شبکه‌های شان یا شبکه‌های شهری پیوند دینامیک و ترافیکی برقرار سازد، و سیمای شهری نیز داشته باشند. به طور کلی از لحاظ شهرسازی و از لحاظ هویت شهری می‌توان گفت که باید بین کالبد و فعالیت جمعیت ساکن در این مناطق تناسب و سازگاری برقرار باشد.»

کلهرنیا در زمینه توسعه و گسترش و میزان مهاجرت مردم از اطراف کرمانشاه به مناطق حاشیه‌ای می‌گوید: «از سال ۱۳۷۵ به بعد رشد و فرایند مهاجرت به مناطق حاشیه‌ای و اسکان غیررسمی کاهش پیدا کرده است و بسیاری از این محله‌ها تثبیت شده‌اند یعنی جمعیت‌شان چندان بالا نرفته است، البته در چند نقطه از شهر افزایش جمعیت مشاهده می‌شود، که این جمعیت و وضعیت بسیار بحرانی دارند و کاملاً زیرخط فقر به سر می‌برند.»

به طور کلی نزدیک به یک سوم جمعیت شهر کرمانشاه به نحوی با شکلی از بد مسکنی روبرو هستند که در ۷۰۰ هکتار مساحت و عمدتاً در حاشیه‌های شهر زندگی می‌کنند و دو سوم بقیه نیز در ۲۳۰۰ هکتار مستقرند، که سرانه مساحت زندگی برای هر فرد در مناطق حاشیه‌ای بسیار پایین است.»

وی در ادامه افزود: «البته مهاجرت از حاشیه به درون شهر در این مناطق فراوان رخ می‌دهد. در زمان حاضر چند گونه تغییر ساختار در این محله‌ها اتفاق می‌افتد. یکی از اینها، تغییر ساختار اقتصادی ساکنان این محله‌ها است. برخی از ساکنان این محله‌ها ارتقای اقتصادی پیدا می‌کنند؛ چون خیلی از آنها

فعالیت‌های در آمدزا دارند. مثلاً طی بررسی‌ای که در این محله‌ها به عمل آمده است، افراد زیادی در بعضی از محله‌ها در جمع‌آوری مواد جامد زائد قابل بازیافت هستند که این امر درآمد زیادی برای‌شان به همراه دارد. از جمله افرادی که مشغول جمع‌آوری ضایعات فلزی - به خصوص آهن - هستند، درآمد بالایی دارند و افراد نروتمندی در میان آنها یافت می‌شود. اینان پس از کسب درآمد و ارتقا اقتصادی به محله‌های داخلی شهر مهاجرت می‌کنند.»

ارائه حداقل خدمات، راهکار ساماندهی

یکی از مشکلات اساسی و عمده در مورد ساماندهی بافت حاشیه‌نشین، این است که به هنگام بهسازی محیط و ساماندهی کالبدی این مناطق مرغوبیت زمین‌های حاشیه‌ای بالا می‌رود و به مکانی برای جلب مهاجرت بیشتر و همچنین سودآوری عده‌ای، از راه فروش زمین و ساخت و سازهای غیرمجاز، بدل می‌شود. از این رو فعالیت سازنده در این مناطق نیز خود به صورت عامل تشدیدکننده حاشیه‌نشینی در می‌آید. کلهرنیا با توجه به این نکته، در مورد ساماندهی مناطق حاشیه‌ای کرمانشاه چنین می‌گوید: «در کرمانشاه کوشش بر این است که حداقل‌های لازم ایجاد گردد؛ یعنی حداقل خدمات، حداقل شرایط لازم برای زیست سالم و حداقل سربانه مورد نیاز برای خانوار تا هویت و اقتصاد آن تثبیت شود و جایگاه اجتماعی پیدا کند. این حداقل‌ها هم به آن سمت نمی‌رود که باعث بورس‌یازی زمین و مسکن شود. به طور مثال، در کرمانشاه چنین نیست که کوچه‌ها و خیابان‌ها براساس طرح‌های تفصیلی تعریض گردند. در اینجا با بهسازی نسبی و با تعریف مجدد عرض معابر، صرفاً سعی می‌شود که مسئله دسترسی حل گردد. یعنی در واقع لازم نیست که اتومبیل در این کوچه‌ها تردد کند. همین که مردم چنین محله‌هایی دسترسی مطلوب به معابر داشته باشند، کافی است و لزومی ندارد چاره‌جایی پیدا کنند.»

جایه‌جایی مسئله‌ای ترافیکی است، و دسترسی مسئله‌ای شهری. با تأمین حداقل‌ها، فاکتورهای سازمانی و شهرسازی به سطحی می‌رسند که شهروندان از حقوق اجتماعی بهره‌مند گردند.»

مشارکت مردمی و سازمان‌های غیردولتی، بازوی توانمند ساماندهی اسکان غیررسمی

مشارکت مردمی در امر ساماندهی مناطق حاشیه‌نشین مهم‌ترین عامل در این گونه فعالیت‌ها محسوب می‌شود و مشارکت یعنی اینکه اهالی محله‌های حاشیه‌ای با هر امکاناتی که دارند، در امر ساماندهی محله خود مشارکت ورزند.

کلهرنیا در این خصوص می‌گوید: «مشارکت مردمی اساس طرح‌های توانمندسازی در کرمانشاه است و دو مرحله دارد: اول مشارکت مردمی؛ و دوم نهادسازی. مشارکت به این معناست که اطمینان حاصل گردد که ساکنان محله‌های حاشیه‌ای متوجه وضع و حال خودشان هستند و حاضرند برای

تغییر شرایط موجود و خارج شدن از انسداد و وضعیت بحرانی اقدامی انجام دهند. وظیفه ما پس از این مرحله، نهادسازی آنان است. یعنی می‌بایست از حالت فردی به نهاد‌های جمعی بدل شوند و این نهاد‌های جمعی قدرت کار پیدا کنند، تشکل‌های غیردولتی (NGO) تشکیل دهند و تشکل‌های اجتماعی را به شکل رسمی به وجود آورند. هر کدام از اینها نیز عهده‌دار مسئولیتی خواهند شد.»

وی در ادامه افزود: «در شهر کرمانشاه، مذاکراتی در این زمینه انجام شده است و با آمد و رفت‌هایی که به محله‌ها انجام گرفته، ۱۲ محله از جمله محله‌های فقیرنشین شناخته شده‌اند - یعنی سازشد توانمندسازی‌اند. با بررسی‌های به عمل آمده، مشخص گردید که زمینه مشارکت در این محله‌ها بسیار بالا است، و برخلاف پیش‌داوری‌های قبلی فعالیت‌های اجتماعی در این محله‌ها زیاد است. ساکنان این محله‌ها خیلی خوب می‌دانند که در زمینه ساماندهی چه باید کرد و در واقع معنی مشارکت را می‌فهمند. اینان خود در این زمینه فعالیت داشته‌اند و در قالب مشارکت موفق شده‌اند تا حدودی بر مشکلات‌شان غلبه کنند. به طور مثال، با یاری یکدیگر و بدون کمک شهرداری کوچه‌های‌شان را امپالنت کرده‌اند، بیشتر فاضلاب کوچه‌های‌شان را حتی با شیوه‌ها و فناوری ابتدایی ساماندهی کرده‌اند و به حل و فصل مسائل اجتماعی خود از طریق نهادهای محلی پرداخته‌اند. براساس بررسی‌های به عمل آمده، ۷۰ درصد اختلافات آنها با یکدیگر به مراجع قانونی و انتظامی نمی‌رود و در سایه تعاملات اجتماعی به وجود آمده در میان آنان حل می‌شود.»

نتیجه‌گیری

به‌طور کلی می‌توان گفت که یکی از عوامل مهم و مؤثر در امر شکل‌گیری مناطق حاشیه‌نشین و همچنین رشد و گسترش این مناطق، نادیده گرفتن پدیده اسکان غیررسمی در تمامی برنامه‌ها و طرح‌های مربوط به توسعه شهری است.

با نگاه به فرایند ۴۰ سال توسعه شهری در ایران، می‌توان دریافت که در هیچ‌یک از اسناد برنامه‌ریزی طرح‌های گسترش و نوسازی شهری، در قوانین بودجه، در طرح آثار سرزمین و در طرح‌های توسعه استان و همچنین توسعه خدمات شهری، به طور جدی به مسئله اسکان غیررسمی پرداخته نشده است. به نظر می‌رسد مدیریت محلی و ملی باید در سطح برنامه‌ریزی‌ها و طرح‌های مصوب، نگرش جدیدی نسبت به این محله‌ها و فقر اقتصادی و اجتماعی که در این مناطق وجود دارد، داشته باشند. بدون شک اسکان غیررسمی و فقر شهری در عین اینکه مسئله‌ای ملی است مشکلی محلی نیز هست و نیازمند هماهنگی در سطوح مختلف سیاست‌گذاری و اجرایی است.

سبزها و پاکسازی کوهستان

تشکل غیردولتی جبهه سبز یا همکاری شهرداری منطقه یک تهران اقدام به برگزاری کارگاه آموزشی در طی سه روز و با موضوعیت پاکسازی کوهستان کرده است. برگزاری این کارگاه آموزشی در مسیر فعالیت‌های چند ساله این تشکل در امر پاکسازی و مدیریت کوهستان است. ناگفته نماند که تشکل جبهه سبز برنامه‌های پاکسازی کوهستان را در شهرهای گرگان و مشهد نیز به اجرا گذاشته است.

حسام الدین نراقی، مسئول هماهنگی کننده ستاد پاکسازی کوهستان، در این زمینه اظهار داشت: «در روز اول کارگاه ابتدا کوشش شد شرکت کنندگان در قالب گروه‌هایی دسته‌بندی گردند و از این گروه‌ها خواسته شد در برگه‌هایی، گزارش‌های خود را در زمینه برخورد مثبت و منفی شهروندان نسبت به کوه ارانه کنند.

پس از ارائه گزارش‌ها، مطالب آنها تجزیه و تحلیل گردید و این مطالب در ۱۷ سرفصل کلی گنجانده شد. سرفصل‌های مذکور نیز به سه دسته تقسیم‌بندی شد: شامل برخورد مثبت شهروندان نسبت به کوه، برخورد منفی شهروندان، و مسائل مدیریتی در امر کوهستان.»

وی در ادامه افزود: «پس از این مرحله گروه‌های مختلف برنامه‌های تصادفی خود را در زمینه پاکسازی کوهستان ارائه دادند.

پس از برگزاری کارگاه اول، کارگاه دوم تشکیل شد که بیشتر به بررسی طرح‌های تصادفی ارائه شده از سوی گروه‌های مختلف می‌پرداخت. مزایا و معایب این طرح‌ها در این کارگاه مورد نقد و بررسی قرار گرفت و یک طرح نیز از این طرح‌های ارائه شده به عنوان طرح برگزیده به منظور

کوهستان با طبیعت زیبایش همواره یکی از جذابترین تفرجگاه‌های بشری به شمار می‌آید. حال هر چه دسترسی به طبیعت کوهستانی یا دشواری‌های کمتری روبرو باشند، میزان مخاطبان کوهستان نیز فزونی می‌یابد.

بنظر کلی کوهستان‌هایی که در جوار شهرها واقعند - به خصوص در شهرهای پرجمعیت - از مراجعان فراوانی برخوردار بوده و همواره تعداد بیشتری از شهروندان، برای به فراموشی سپردن مشغله زندگی روزمره و کسب آرامش به طبیعت بکر کوهستان پناه می‌آورند.

لیکن فرهنگ استفاده صحیح از طبیعت کوهستان در جامعه شهروندی ما به خوبی جا نیفتاده است و کوهستان‌ها به طور فزاینده‌ای با معضل انباشت زباله روبرو هستند. از اینرو چه دولت‌ها و چه انجمن‌های محلی و NGOهای محیط زیست، همواره سعی در پاکسازی کوهستان‌ها داشته‌اند.

انجمن دوستداران محیط زیست در سراسر دنیا به «سبزها» موسومند که یکی از اصلی‌ترین دغدغه این تشکل‌ها، حمایت از محیط زیست و پاکسازی کوهستان‌ها است.

در ایران نیز انجمن‌های متعددی در زمینه حفظ و پاکیزگی محیط زیست فعالیت می‌کنند. جبهه سبز یکی از این تشکل‌هاست که خرداد ماه سال جاری به منظور آموزش شهروندان در زمینه پاکیزگی و پاکسازی کوهستان کارگاهی آموزشی برپا نمود. در این گزارش گوشه‌ای از فعالیت‌های آموزشی این تشکل انعکاس یافته است.

همکاری شهرداری منطقه ۱ تهران و تشکل غیردولتی جبهه سبز در این زمینه نمایانگر زمینه مناسب جذب مشارکت مردمی در حفظ و حراست از محیط زیست است.

اجرای آن در روز جهانی پاکسازی کوهستان انتخاب شد. در روز سوم کارگاه، پیمانکاری که از طرف شهرداری منطقه یک تهران موظف به جمع‌آوری زباله‌های مناطق کوهستانی شمال شهر تهران (در مسیرهای کلک چال، گلاب دره، دربند، درکه و دارآباد) بود، به این کارگاه دعوت شد. وی با حضور خود و رهنمودهایی که در زمینه پاکسازی کوهستان به شرکت کنندگان ارائه کرد، بسیاری از سوالات شرکت کنندگان را در این زمینه پاسخ گفت. به طور مثال، همه شرکت کنندگان بر این باور بودند که مناطقی نظیر درکه و گلاب دره آلوده‌اند؛ در صورتی که وی مناطقی نظیر دربند و دره‌های اطراف آن را بسیار آلوده برشمرد.

در کارگاه آموزشی پاکسازی کوهستان، طرح لایبرانت کوهستان به عنوان طرح برگزیده انتخاب شد. این طرح قرار است در روز جهانی پاکسازی کوهستان در کوهستان‌های شمال تهران به اجرا درآید.

کاشانی، مسئول روابط عمومی جبهه سبز و ارائه‌دهنده طرح برگزیده کارگاه آموزشی، در زمینه طرح ارائه شده در کارگاه اظهار داشت: «با نگاه به گذشته، بخشی از فعالیت‌های نمادین جبهه سبز پاکسازی کوهستان بوده است. شخص من نیز از زمانی که به جبهه سبز پیوستم در حرکت‌های نمادین مشغول پاکسازی کوهستان شدم. همیشه این دغدغه خاطر میان اعضای جبهه سبز وجود داشته است که آیا این حرکت‌ها در میان جامعه تأثیر داشته است یا خیر و همچنین انجام این فعالیت‌ها تا چه اندازه در نزدیک شدن به هدف مؤثر است. به همین خاطر از سه سال قبل شیوه برنامه‌های نمادین جبهه سبز عوض شد.»

ابتدا برنامه‌ها به صورت پاکسازی و آگاه‌سازی شهروندان از طریق ایجاد ایستگاه‌های متعدد در استراحتگاه‌های مسیر کوه‌پیمایان بود که برنامه‌های ویژه نمایشی و نمایشگاه‌های عکاسی و نقاشی نیز به این فعالیت‌ها اضافه می‌شد.

بعد از گذشت مدتی ما به این نتیجه رسیدیم که دیگر این

انجمن دوستداران محیط زیست در سراسر دنیا به «سبزها» موسومند که یکی از اصلی‌ترین دغدغه این تشکل‌ها، حمایت از محیط زیست و پاکسازی کوهستان‌ها است

گونه فعالیت‌ها اثربخشی خود را از دست داده است. به خاطر اینکه اولاً مخاطب کوه عوض شده است و مشکل زیاله در کوه آنقدر زیاد شده که با این گونه برنامه‌ها جواب نمی‌دهد. همچنین به خاطر فعالیت‌های ما در امر پاکسازی کوهستان عده‌ای فکر می‌کردند که به دلیل اینکه به هر حال گروهی زیاله‌های کوهستان را جمع‌آوری می‌کنند، با خاطری

آسوده‌تر می‌توان زیاله‌ها را در کوه‌ها کرد. به همین دلیل، روند برنامه‌های جبهه سبز عوض شده و براساس الگوی برداری اینترنتی، مانند سایر نهادهای حفاظت محیط زیست در دنیا، نامه‌های اخطار آمیز قرمز رنگ تهیه شد و به قهوه‌خانه‌ها و رستوران‌های آلوده‌کننده محیط

در کارگاه آموزشی پاکسازی کوهستان، طرح لایبرانت کوهستان به عنوان طرح برگزیده انتخاب شد. این طرح قرار است در روز جهانی پاکسازی کوهستان در کوهستان‌های شمال تهران به اجرا درآید.

زیست در سه مسیر کوهستانی شمال تهران داده شد. همچنین در ابتدای مسیر کوهستان نامه‌های اخطار آمیزی از زبان مردم تهیه گردید و به رستوران‌ها و قهوه‌خانه‌های اطراف مسیر کوهستانی داده شد. در این نامه‌ها ذکر شده بود همان‌طور که مواد غذایی را برای مصرف از پایین کوه به سمت بالا حمل می‌کنند، زباله‌ها و پسماندها را نیز می‌بایست از بالا به سمت پایین کوه برگردانند. به علاوه، سه طومار نیز در طول مسیر کوهستانی نصب شد که از مسئولان حکومتی درخواست می‌کرد نهادی را مسئول پاکیزگی کوهستان قرار دهد.»

وی در ادامه افزود: «لازم بود که برنامه‌ها به صورت آموزشی تنظیم شوند. به شکلی سازماندهی شود که ما بیشتر می‌توانستیم با مخاطب همراه شویم. این برنامه به مدت دو سال به اجرا درآمد و مؤثر هم بود. اجرای این برنامه به این صورت است که طی یک بازرسی، سؤال و جواب‌هایی میان ما و کوه‌پیمایان رد و بدل می‌شود. آن‌گاه یا دادن پاسخ درست، جوایزی به فرد پاسخ دهنده تعلق می‌گیرد؛ و بدین ترتیب انگیزه مشارکت در امر مدیریت پاکسازی کوه در میان افراد بالا می‌رود.»

کاشانی در مورد چگونگی اجرای طرح لایبرانت مدیریت کوهستان در سال جاری گفت: «اساس قرار شده است که برنامه به صورت خلاقانه‌تری دنبال شود. به همین منظور، براساس تجارب سالهای گذشته و نظرسنجی که در طول این دو سال از مردم تهیه شده بود، ستاد جبهه سبز اقدام به برگزاری جلسات متعدد کرد و در طی برگزاری کارگاهی، به تدوین طرحی جامع در این زمینه دست یافت.

این طرح با در نظر گرفتن شرایط موجود و آلوده‌کننده‌ها در محیط، جنبه‌های مختلفی را مد نظر قرار داده است. از این دست‌اند آلودگی کوهستان‌ها و از بین رفتن پوشش گیاهی و نظایر آن، امید است که با اجرای این طرح بتوان به نتایج بهتری دست یافت.»

وظایف و عملکرد دفتر تأسیسات و زیرساخت‌های سازمان شهرداری‌ها

رضا منتظری
مدیر کل دفتر تأسیسات و
زیرساخت‌ها

شهرداری، دفتر تأسیسات و زیرساخت‌هاست. عمده فعالیت‌های این دفتر مرتبط با نظام ساخت و اجرا، به‌ویژه در امور مربوط به معابر شهری، عملکرد عمرانی، حفاری، هماهنگی در امور تأسیسات آب و برق و مانند اینهاست. از همین دست‌اند امور مرتبط با نظام مهندسی، مقاوم‌سازی و انرژی.

□ **مراجع رسمی دست‌اندرکاران عمران شهری کدامند و نقش هر یک چیست؟**

○ صرف‌نظر از مراکز آموزشی و نیز بخش‌های اجرایی، بیش از پنجاه مرجع در مقیاس ملی نقش هدایتی را در بخش عمران شهری دارند که حدود چهار درصد آن را بخش خصوصی تشکیل می‌دهد. در این میان وزارت کشور توزیع اطلاعات فنی در عمران و ایمنی شهرها را به عهده دارد و به علاوه از طریق معاونت فنی و دفاتر فنی استانداری‌ها تقویت توان علمی و فنی شهرداری‌ها را گسترش می‌دهد. وزارت مسکن و شهرسازی نیز مسئولیت فنی و حقوقی اجرای مقررات ساختمان‌ها و شهرسازی را بر عهده دارد و با استناد به قانون نظام مهندسی، از طریق سازمان‌های نظام مهندسی در سطح کشور، ضوابط قانونی ساخت و ساز خود را - اعم از طراحی، اجرا و نظارت - تنظیم و اعمال می‌کند. وزارت کار و امور اجتماعی هم مسئولیت آموزش کارگران ساختمانی را عهده‌دار است و وفق ماده ۲ قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان مرجع صدور پروانه مهارت فنی برای کارکنان فنی و معماران تجربی به‌شمار می‌آید.

شهرداری‌ها بر اساس قانون، مسئول اصلی ساخت و ساز و حفظ منافع شهروندانند و وظیفه دارند ضوابط و مقررات طرح‌های هادی، جامع و تفصیلی و آیین‌نامه‌های مصوب - مانند مقررات ملی ساختمان و مصوبات شورای عالی شهرسازی - را اعمال کنند.

□ **نقش ساخت و ساز در توسعه پایدار را چگونه می‌بینید؟**

○ به‌طور کلی نظام ساخت و ساز از ارکان توسعه پایدار است که در مقیاس‌های مختلف بر ساخت و ساز تأثیر می‌گذارد. در این

دفتر تأسیسات و زیرساخت‌ها یکی از دفاتر چهارگانه معاونت پشتیبانی فنی و مهندسی سازمان شهرداری‌های کشور است. از جمله وظایفی که در اساسنامه سازمان شهرداری‌ها برای این دفتر ذکر شده، عبارتند از: بررسی و شناخت وضعیت کمی و کیفی تأسیسات زیرساخت‌های شهری، شناخت مسائل و مشکلات مربوط به حفظ و نگهداری تأسیسات و زیرساخت‌های موجود خدماتی، بررسی راه‌های جلب مشارکت شهروندان و بخش‌های خصوصی، نهادهای مردمی، مطالعه و بررسی شیوه‌های تأمین هزینه‌های ایجاد و نگهداری تأسیسات خدمات شهری و مواردی از این دست.

مطلب پیش‌رو حاصل گفت‌وگو با رضا منتظری، مدیر کل دفتر تأسیسات و زیرساخت‌ها، درباره وظایف و برنامه‌های فرا روی این دفتر است.

□ **جایگاه وظایف دفتر تأسیسات و زیرساخت‌ها در سازمان شهرداری‌های کشور چیست؟**

○ محور اصلی فعالیت این دفتر همانا عمران شهری است. عمران شهری در واقع اصطلاحی جامع است که با چهار هدف ایمنی، بهداشت، آسایش و حرفه اقتصادی شامل هر نوع تغییر و دگرگونی در بافت شهری به منظور بهبود شرایط زندگی و کالبدی است. به علاوه، فرآیندهایی همچون بازسازی، مرمت، تعویض، تغییر وضعیت، اصلاح، حفاظت، نگهداری از ابنیه و محوطه‌های شهری را هم شامل می‌شود. تأسیسات و زیرساخت‌های شهری شامل تجهیزات مربوط به فضاها و ساختمان‌ها، خدمات پشتیبانی و تسهیلات لازم برای تحقق اهداف عمران شهری‌اند. سازمان شهرداری‌های کشور به استناد ماده ۶۲ قانون شهرداری‌ها عهده‌دار هدایت، نظارت و پشتیبانی مالی و فنی شهرداری‌هاست.

حوزه معاونت پشتیبانی فنی و مهندسی سازمان نیز دارای چهار اداره کل حمل و نقل و ترافیک، خدمات عمومی، مدیریت توسعه

عیان‌شن اصل زمان، هزینه، کیفیت، انرژی، کاربرد منابع طبیعی و همچنین تعمیر و نگهداری نقش عمده‌ای دارند؛ به ویژه سه مورد آخر که بعضاً مورد توجه قرار نمی‌گیرد.

ضرورت رعایت مقررات انرژی در قالب جدول زمان‌بندی ده ساله، از طرف مدیریت سازمان و به وسیله معاونان عمرانی استانداری‌ها به کلیه شهرداری‌ها ابلاغ گردیده است که می‌بایست مورد توجه جدی قرار گیرد.

در زمینه کاربرد منابع طبیعی، توجه دست‌اندرکاران بخش عمران شهری به ماده ۳۴ قانون نظام مهندسی جلب می‌گردد. در این قانون برای اولین بار راهکار اعمال استاندارد اجباری به صورت منطقه‌ای برای مصالح بومی داده شده است لیکن تاکنون از این موقعیت بهره‌برداری مطلوبی صورت نپذیرفته است. به منظور سیستمی کردن و برنامه‌ریزی در امر تعمیر و نگهداری رعایت اصولی که در پی می‌آید، توصیه می‌گردد؛ نظارت بر عملیات نگهداری؛ تهیه اسناد مربوط به فهرست بازرسی و دستورالعمل‌های لازم برای راهنمایی و آموزش پرسنل نگهدارنده و ناظران تأسیسات؛ تعیین ضوابط تشخیص صلاحیت و روش‌های ارجاع کار به پیمانکاران نگهداری؛ برگزاری جلسات با حضور کارشناسان، مجریان و پیمانکاران، و ارائه راه حل‌ها؛ پیگیری تدوین نظام علمی اطلاعات مدیریت، انعقاد قراردادهای نگهداری ادواری با شرکت‌های صاحب صلاحیت؛ تهیه برنامه‌های آموزشی علمی و عملی برای تأمین پرسنل بومی در شهرها؛ و بالاخره انتشار و بهره‌گیری از کتب و نشریات مورد نیاز در زمینه نگهداری و تعمیرات.

□ به هزینه اشاره کرده‌ید. به نظر شما وضعیت هزینه‌های عمرانی در شهرداری‌ها چگونه است و شما مشخصاً چه پیشنهادهایی دارید؟

○ در این مورد تاکنون بررسی و مطالعات جامعی صورت نگرفته است. لیکن با کارشناسی‌های موردی که تاکنون صورت گرفته است، انتظار افزایش کیفیت در حد مطلوب در برنامه کوتاه مدت و کاهش هزینه تا پنجاه درصد در برنامه‌های کوتاه مدت و یا نهایتاً میان مدت می‌رود. به منظور کاهش هزینه‌های عمران شهری چهارده گام توصیه می‌شود، که بعضی از آنها مستقر و بعضی دیگر غیرمستقیم در کاهش هزینه‌های عمرانی شهری مؤثرند. هفت گام نخست اینهاست: اعمال مهندسی ارزش در مدیریت عمران شهری؛ به کارگیری نیروهای ماهر و متخصص؛ سیستمی کردن و مکانیزه کردن مدیریت عمران شهری؛ اولویت به تکمیل پروژه‌های نیمه تمام؛ صرفه‌جویی در انرژی و رعایت محیط نوزدهم مقررات ملی ساختمان؛ تجدید نظر در مبانی تعرفه حق الزحمه مشاوران؛ و آشنایی کامل با نظام فنی و اجرایی کشور. به علاوه، عوامل دیگری نیز می‌تواند غیرمستقیم در کاهش هزینه‌های عمران شهری مؤثر باشند. اینها عبارتند از: استفاده از مصالح مرغوب و رعایت بند الف ماده ۳۴ قانون نظام مهندسی؛ تدوین برنامه‌های کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت؛ استفاده از فناوری‌های علمی روز؛ بهره‌گیری از مباحثات اطلاعاتی، تحقیقاتی و آموزشی؛ بهره‌گیری از مطالعات انجام شده به وسیله اشخاص حقیقی و حقوقی؛ آموزش مستمر؛ و پرهیز از تصدی‌گری

به صورت عام.

□ خصوصی‌سازی در بخش معابر شهری چگونه امکان‌پذیر است؟

○ این امر در مقیاس معابر اصلی، در کشور ما تجربه نوبینی است که خود نیاز به مطالعات ویژه‌ای دارد. البته اجرای سایت‌هایی ویژه‌یافته‌ی خصوصی‌سازی و دسترسی‌های مربوطه، بعضاً از طریق بخش خصوصی یا مشارکت شهرداری‌ها به صورت محدود انجام گرفته است. با همه اینها، امید است با تحقق هر چه بیشتر سیاست عدم تصدی‌گری در قانون برنامه سوم، زمینه مشارکت بخش خصوصی در ساخت معابر شهری فراهم گردد و سازوکار آن نیز تدوین گردد. شهرداری‌ها به منظور تشویق بخش خصوصی در سرمایه‌گذاری بخش معابر شهری، می‌توانند از اهرم‌هایی مانند حق پارکینگ، حق طرح تردد، پارکومتر حق‌الارض، استفاده مجاز از تجاری‌بر معابر، و به ویژه ماده ۲۴ قانون نوسازی و عمران شهری، استفاده کنند.

□ در زمان حاضر انجام چه پروژه‌های مطالعاتی را در بخش عمران شهری در اولویت پیگیری می‌کنید؟

○ به منظور تحقق نظامی سامان یافته‌ی عمران شهری، حدود سی پروژه مطالعات کاربردی تعریف و به مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهری پیشنهاد شده است. تاکنون پروژه‌هایی شامل گزارش وضعیت قبر در کشور، طرح ساماندهی کارخانه‌های آسفالت شهرداری‌ها، راهکارهای استفاده از آسفالت‌های حفاظتی و تهیه دستورالعمل رویه‌های آسفالتی در تقاطع‌های شهری در قالب مسیر ویژه‌یافته‌ی پذیرفته شده، که در شرف عقد قرارداد با مشاور ذی صلاح است.

□ برای پروژه‌های مطالعاتی وسیعی که به آنها احساس نیاز می‌شود و از طرفی هم انجام آنها در کوتاه مدت میسر نیست، چه راهکارهایی برای تسریع در دستیابی به اهداف مورد نظر اندیشیده شده است؟

○ با توجه به اینکه دستگاه‌های دیگری مانند وزارت راه و ترابری، و وزارت مسکن و شهرسازی بعضاً اقداماتی هم‌جهت با ما انجام می‌دهند، می‌بایست ضمن برقراری ارتباطی مستمر و هماهنگ برای پرداختن به این گونه مطالعات، از جامعه دانشگاهیان و دانشجویان خواست که مطالعات گسترده‌ای را (به ویژه در پایان نامه‌ها) براساس نیاز کشور تعریف کنند. در این زمینه، ضمن آمادگی در همکاری و معرفی مطالعات مورد نیاز، از پذیرش این گونه پایان نامه‌های موفق که جنبه کاربردی دارند استقبال می‌شود.

امید است در نشستی دیگر به سایر مطالعاتی که در جهت تحقق نظامی پویا و کارآمد در بخش عمران شهری مؤثرند پرداخته شود، تا زمینه‌های مناسب برای مشارکت بیشتر دست‌اندرکاران و محققان و دانشجویان در این بخش فراهم آید.

سازمان شهرداری‌های کشور برگزار کرد:

همایش بررسی و همسان سازی سیستم‌های شهرسازی

سازمان شهرداری‌های کشور همایش «بررسی و همسان سازی سیستم‌های شهرسازی و نوسازی شهرداری‌های کشور» را به مدت ۳ روز در شهرداری گرج برگزار کرد. رضا رحیمی، مدیر کل دفتر آمار و فناوری اطلاعات سازمان شهرداری‌های کشور، با تأکید بر به کارگیری سیستم‌های کامپیوتری در شهرداری‌ها، گفت: «سیستم‌های شهرسازی و نوسازی موجب

تسریع و تسهیل امور جاری شهرداری‌ها، نگریم ارباب رجوع، تهیه گزارش‌های مدیریتی و کمک به برنامه‌ریزان شهری در انجام وظایفشان می‌شود.» وی افزود: «البته در راه‌اندازی سیستم‌های شهرسازی و نوسازی باید ابعاد مختلف نیازهای شهرداری را - اعم از فرایندها، راحتی کاربرها، پویا بودن سیستم‌ها، و تفاوت‌های شهرداری‌ها با یکدیگر - مورد توجه قرار داد.»

همچنین در این همایش مقور شد که به منظور استفاده از توان نرم‌افزاری شرکت‌ها و سازمان‌های دست‌اندرکار در این زمینه، بررسی بیشتر سیستم‌ها - به خصوص استانداردسازی آنها، زیر سیستم‌های ضروری، اصلاح و بهبود فرایندهای شهرسازی، نحوه پیاده‌سازی و پشتیبانی سیستم‌ها و جزاینها - به وسیله کمیته‌ای منتخب انجام گیرد و حداکثر تا یک ماه آینده جمع‌بندی موضوعات و پیشنهادهای لازم برای اصلاح و همسان سازی سیستم‌ها، به

شرکت‌ها و سازمان‌های تولید کننده و پشتیبانی کننده اعلام گردد.

افزون بر اینها، دیگر دستاوردهای همایش مذکور عبارتند از: بررسی و انتخاب این سیستم‌ها، تهیه گزارش توجیهی طرح برای استفاده از اعتبارات طرح «تکنا» و درخواست از مسئولان ذی ربط برای اجرایی شدن این سیستم‌ها، درخواست همکاری از شوراهای اسلامی شهرها و شهرداران به اجرا و پیاده‌سازی سیستم‌ها در آنها، توجه سازمان شهرداری‌های کشور به فناوری اطلاعات شهرداری‌ها، تشکیل شورای IT در شهرداری‌ها و نظایر اینها.

به گفته مدیر کل دفتر آمار و فناوری اطلاعات سازمان شهرداری‌های کشور، تا پایان اسفند طرح نصب و راه‌اندازی سیستم‌های رایانه‌ای در ۵۰ شهرداری در شهرهای با جمعیت بیش از ۴۰۰ هزار نفر در کشور به اجرا در می‌آید.

با حضور متخصصان شهرسازی و فناوری اطلاعات برگزار شد:

همایش اطلاعات در فرایند شهرسازی

شرکت «مارلیک کامپیوتر» با حمایت «شورای عالی اطلاع‌رسانی دولت» همایش «استفاده از فناوری اطلاعات در فرایندهای شهرسازی» را در نیمه شهریور ماه سال جاری در تهران برگزار می‌کند.

حیدر محمدی، دبیر این همایش، در جلسه‌ای مطبوعاتی در مورد اهداف برگزاری همایش چنین گفت: «این همایش با شعار «فراتر از سکایزاسیون» و با اهدافی چون به کارگیری فناوری اطلاعات در شهرسازی به عنوان بخشی از دروازه دولت الکترونیکی و محلی برای ارائه خدمات الکترونیکی به مردم و بررسی

روش‌های بهینه‌سازی و فرایندهای شهرسازی با استفاده از ابزار IT در مدیریت شهری برگزار می‌شود.»

دبیر همایش استفاده از فناوری اطلاعات در فرایندهای شهرسازی، در مورد عزیت‌های شهرداری

الکترونیکی خاطر نشان ساخت:

اجزای سیستمی که همه شهروندان بتوانند درخواست‌های خود را از طریق شبکه‌های کامپیوتری مطرح سازند و روند درخواست را تا رسیدن به پاسخ، پیگیری کنند، به نوعی تحقق شعار «شهرداری در همه خانه‌ها» است.

وی افزود: «با استقرار شبکه الکترونیکی در شهرداری، همه اطلاعات مربوط به شهر و مدیریت شهری در سریع‌ترین زمان به صورت الکترونیکی ذخیره می‌شوند و پس از ارزیابی بلافاصله برای سایر سازمان‌ها

و شهروندان قابل دسترسی خواهند بود. بدین ترتیب «شهرداری شیشه‌ای» به نوعی تحقق می‌یابد. همچنین در اختیار قرار گرفتن اطلاعات موره نیاز برای انجام تصمیم‌گیری‌های اجرایی با روش‌های دقیق به‌نگام شده، دیوارهای سازمانی را که در زمان حاضر مانع گردش سریع اطلاعات بین بخش‌های مختلف هستند، از میان برمی‌دارد و به ایجاد «شهرداری بدون دیوار» کمک می‌کند.»

در این همایش استادان داخلی و خارجی طی چند سخنرانی دیدگاه‌های خود را درباره شهرداری

الکترونیکی بیان می‌کنند. در این میان تجربیات شهرداری تهران نیز در زمینه به کارگیری سیستم‌های شهرداری الکترونیک ارائه خواهد شد.

همچنین، در این همایش نرم‌افزار ایرانی «شهرآرا» که برای پروژه عظیم شهر آذین (راهبردا جامع فناوری اطلاعات برای شهرداری‌های کشور) با قابلیت انطباق با شرایط محلی تولید شده است، به معرض نمایش گذاشته می‌شود.

اقدامات اخیر سازمان تاکسیرانی مشهد

آژانس بانوان و تاکسی بی سیم در مشهد

سازمان تاکسیرانی مشهد طی سال گذشته اقداماتی را به منظور خدمات‌رسانی بهتر به شهروندان به انجام رسانده است.

تاکسیرانی مشهد پس از سال ۱۳۸۰ اقدام به راه‌اندازی شبکه تاکسی بی‌سیم دوم کرده و در زمان حاضر حدود ۳ هزار سرویس شبانه روزی در خدمت شهروندان قرار داده است.

این سازمان همچنین اقدام به راه‌اندازی ۸ خط ویژه تاکسیرانی در سطح شهر و مراکز تولید سفر کرده است.

راه‌اندازی آژانس بانوان از دیگر فعالیت‌های جالب این سازمان به شمار می‌آید.

این آژانس، که تمامی کارکنان اداری و همچنین رانندگان آن را خانم‌ها تشکیل می‌دهند، با هدف ایجاد تنوع در سرویس دهی ایجاد شده است. گفتنی است تاکنون چهار شرکت حمل و نقل ویژه بانوان تأسیس گردیده و مشغول فعالیت‌اند.

از دیگر اقدامات این سازمان، تهیه فیلم آموزشی به منظور خبایط‌مند کردن آموزش بوده است. این فیلم آموزشی در قالب ۷ بحث کارشناسی و ۹ کلیپ نمایشی به روش «تیاکم» تولید شده است.

علاوه بر اینها، سازمان تاکسیرانی مشهد اقدام به برگزاری کلاس‌های آموزشی مقدماتی در قالب فیلم آموزشی «آنچه که راننده تاکسی باید بداند» از ابتدای سال جاری کرده است. این کلاس‌ها در ۲۴ جلسه تشکیل گردیده که از این میان ۳ هزار و ۳۴ نفر آموزش دیده‌اند.

کلاس‌هایی نیز با عنوان آموزش عمومی فرهنگ ترافیک یا موضوعات آشنایی با سیستم حمل و نقل، مدیریت اسلامی، روابط عمومی و ارتباطات اجتماعی، و میانی آیین نامه راهنمایی و رانندگی تشکیل شده است. از برنامه‌های در دست اقدام این سازمان می‌توان به اینها اشاره کرد: راه‌اندازی سالانه ۱۰ خط ویژه تاکسیرانی در شبکه مسیرهای شهری، جایگزینی تاکسی به جای خودروهای شخصی فعال در آژانس‌ها، آموزش رانندگان در سطوح تخصصی و مواردی از این دست.

ارومیه و پروژه‌های در دست اجرا

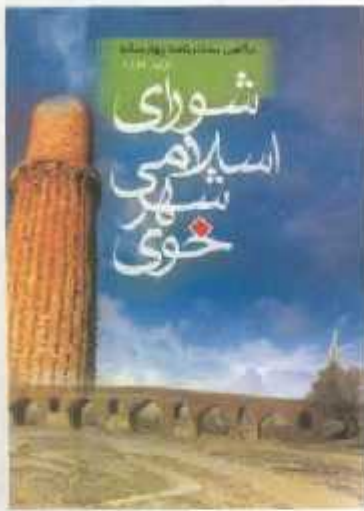
شهرداری ارومیه در حال اجرای عملیات تکمیلی پارک ساحلی و الفجر است که مساحتی نزدیک به ۳۲۰۰۰۰ مترمربع دارد.

این پارک که در حدفاصل دوپل و بر روی رودخانه شهر جای - یعنی بل‌های سیم چشمه و شهید دستغیب - واقع شده است، دارای امکانات رفاهی تفریحی نظیر دریاچه، آسفی تئاتر، غرفه‌های غذایی و کافروپوشی، سایبان برای استراحت خانوادها، باندهای پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری و زمین بازی برای استفاده کودکان است.

در زمان حاضر قسمتی از پارک به مساحت ۳۰۰۰۰۰ مترمربع به بهره‌برداری رسیده است و دیگر قسمت‌های آن بعد از تکمیل به بهره‌برداری خواهد رسید. از دیگر اقدامات در حال انجام شهرداری ارومیه،

می‌توان به احداث چندین خیابان، مطالعه فاز دوم ترمینال بزرگ بین شهری، مطالعه فاز دوم پارکینگ طبقاتی و مواردی از این دست اشاره کرد.

شورای اسلامی شهری خوی

خاکبرداری، زیرسازی، ساماندهی ترافیک و مسیر گشایی خیابان‌ها و کوچه‌ها و نظایر اینها. از دیگر اقدامات شورای شهر خوی می‌توان به تصویب تغییر محل احداث ترمینال و شناسایی محل جدید، احداث یل‌ها و کانال‌های شهر، احداث میدان‌های مختلف و مولدیدی از این دست اشاره کرد.

ارتقای درجه شهرداری از یک به چهار، تشکیل شورای بهداشت شهر و مانند اینها بوده است.

شهرداری محمدآباد به منظور ارتباط بهینه و بهبود عبور و مرور، پروژه احداث بولوار امام خمینی و بولوار آیت الله میرجهانی را به انجام رسانده است.

با توجه به اینکه شهر محمدآباد در حلقه کویبری استان با آب و هوایی خشک قرار گرفته است، توسعه فضای سبز در این شهر اهمیت ویژه‌ای دارد. در این زمینه شهرداری با توجه به مشکلاتی چون کاهش شدید آب‌های زیرزمینی، به منظور تجهیز و تامین آب و ایجاد یا توسعه فضای سبز شهری، اقدام به کاشت درخت (مورت، زرشک، بوته رزماری) به روش آبیاری قطره‌ای کرده است.

این شهرداری همچنین به منظور رفاه حال شهروندان، اقدام به احداث پارک شهید فهمیده - به عنوان تنها پارک این شهر - کرده است.

از دیگر اقدامات این شهرداری، رفع خطر پناهای مخروبه، احداث پارکینگ و تهیه و نصب ایستگاه بیبی‌بوس، جمع‌آوری زباله، احداث ساختمان کانون فرهنگی اجتماعی بانوان شهر و مانند اینها بوده است.

طرح «انومالیون» و رایانه‌ای کردن بخشی از امور شهرداری بوده است.

واحد خدمات شهری این شهرداری در سال ۱۳۸۱ اقداماتی از این دست را به انجام رسانده است: جمع‌آوری زباله از منازل شهر، پارگیری و حمل آن به محل دفن زباله، به میزان روزانه بیش از ۱۲۰ تن، نظافت و جارویی خیابان‌های سطح شهر، جلوگیری از حفاری‌های غیر مجاز در سطح شهر، اجرای عملیات جمع‌آوری و اتلاف سنگ‌های ولگرد در سطح شهر با همکاری نیروی

است که حدود ۳۶۰ مورد توافق را رسیدگی و تصویب کرده است.

از دیگر فعالیت‌های این شورا، واگذاری فروش زمین، تملک و خرید زمین، صرفه جویی و کاهش در هزینه پرسنلی و مانند اینها بوده است.

با توجه به اهمیت حفظ و مرمت و بازسازی آثار فرهنگی مذهبی و تاریخی شهر و تأثیر و نقش آن در نسل حاضر و آیندگان، و با توجه به مشکلاتی که نهاد‌های ذی‌ربط در حفظ و نگهداری آن دارند، شورا در این خصوص فعالیت بسیاری را به انجام رساند و طرح‌های مختلفی را پیشنهاد کرد. که سرانجام تعدادی از آنها مورد موافقت قرار گرفت. از جمله فعالیت‌هایی که شورا در زمینه آنها «صوبه داده است، اینها بوده‌اند: تصویب واگذاری ساختمان سابق شهرداری به موزه خوی، تصویب اجرای طرح مسجد مطلب خان به منظور ساماندهی هسته مرکزی شهر و ایجاد درآمد برای شهرداری، تصویب تعمیرات اساسی ساختمان قدیم شهرداری و پیگیری آن، تصویب احداث بولوارها، تملک،

شورای اسلامی شهر محمدآباد، که در جنوب شرقی استان اصفهان واقع شده است، طی دوره اول حضور خود فعالیت‌هایی را به انجام رسانده است، که در ادامه به مهم‌ترین آنها اشاره می‌شود.

از جمله عملکردهای شورای اسلامی محمدآباد می‌توان به تشکیل جلسات متعدد برای بررسی و ساخت نیازها و اولویت‌های شهر در زمینه‌های گوناگون، شرکت اعضای شورا در جلسات و کلاس‌های آموزش به منظور ارتقای اطلاعات و سطح آگاهی‌ها، بررسی و تصویب پیشنهادهای شهرداری در زمینه بودجه، اصلاح و تزیین بودجه و بیان شهرداری «ارائه مصوبات برای استفاده بهتر شهروندان از خدمات شهرداری، و نظایر اینها اشاره کرد. شهرداری محمدآباد از سال ۱۳۷۴ افتتاح شده و شروع به کار کرده و از ابتدای شکل‌گیری تاکنون اقدامات متفاوتی را در زمینه حل معضلات و مسائل زیرساختی به انجام رسانده است.

از جمله فعالیت‌های این شهرداری تهیه طرح هادی شهر، تهیه محدوده قانونی شهر و تهیه حریم قانونی شهر،

شهری، حمل و نقل شهری و نظایر اینها به انجام رسانده است.

از جمله فعالیت‌های این شهرداری در واحد عمرانی ادامه طرح‌های نیمه تمام، ساماندهی اصلاح وضعیت میدان‌های شهر، جدول کشی، زیرسازی، جدول گذاری و کانپو و هدایت آب‌های سطحی در نقاط مختلف شهر بوده است.

از دیگر فعالیت‌های ارزنده شهرداری مرند، پیگیری ارتقای درجه شهرداری مرند از A به A+ ایجاد شبکه و

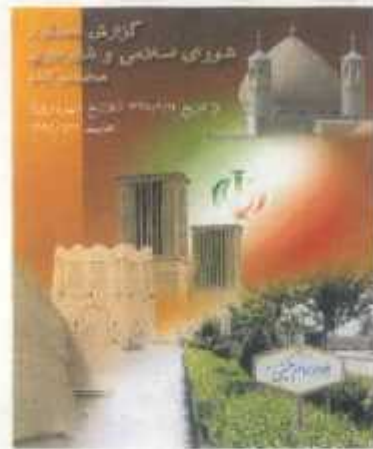
کارنامه ۴ ساله شورا و شهرداری خوی

شورای شهر خوی (از شهرهای استان آذربایجان غربی) در کارنامه چهار ساله خود فعالیت‌هایی را در زمینه حل مسائل و معضلات شهری به انجام رسانده است.

شورای شهر خوی در امور مربوط به شهرداری، در زمینه امور مالی و اداری موفق به تصویب تشکیل کمیته برنامه‌ریزی در شهرداری، تصویب انومالیون شهرداری، بررسی و تصویب برنامه ۵ ساله شهرداری و نظایر اینها شده است.

از مهم‌ترین فعالیت‌های شورا، بررسی و تصویب توافق‌ات شهرداری با صاحبان املاک واقع در مسیر معابر (خیابان کشی یا احداث کوچه) یا دیگر طرح‌های شهرداری

شورای شهر و شهرداری محمدآباد در ۴ سال گذشته

شهرداری مرند و اجرای طرح‌های نیمه تمام

شهرداری مرند طی سال گذشته اقداماتی را در زمینه اجرای پروژه‌های عمرانی فضای سبز، خدمات

انتظامی، و شبکه بهداشت و اموری از این دست. واحد فضای سبز شهرداری مرند در اقدامی جدید، به اهدای نهال به شهروندان به تعداد ۱۵۰۰ اصله پرداخته است. ناگفته نماند که همراه این نهال‌ها، چگونگی

گامی دیگر در تحقق ماده ۱۳۶

کتابخانه‌ها، مراکز تفریحی، ورزشی، فرهنگی، حفاظتی، احیا و توسعه منابع طبیعی و ایجاد و نگهداری و واگذار می‌شود.

به گزارش روابط عمومی سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، شورای عالی اداری به پیشنهاد

شهروندان همدانی شهر را رنگ آمیزی می‌کنند

نگهداری از آنها نیز به شهروندان آموزش داده شده است. به علاوه، این واحد اقداماتی نظیر آبیاری، لوله گذاری، ایجاد فضای سبز و جز اینها را نیز به انجام رسانده است.

مشترک سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و وزارت کشور، با استراحت برخی از فعالیت‌های اجرایی و واگذاری آن به شهرداری‌ها موافقت کرد.

بنا بر این گزارش، این تصمیم با توجه به ماده ۸۸ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت و در جهت استفاده از توانایی‌ها و ظرفیت‌های شهرداری‌ها برای انجام امور مربوط به مدیریت شهری گرفته شد.

به موجب تصمیم مذکور، ایجاد و اداره کتابخانه‌های عمومی، سینماها، سالن‌های تئاتر، موزه‌های محلی و سایر مراکز فرهنگی و هنری در محدوده قانونی و حریم شهرها از دستگاه‌های اجرایی جدا می‌گردد و به شهرداری‌ها واگذار می‌شود.

سازمان رفاهی تفریحی همدان از شهروندان درخواست کرد تا ایده‌ها و نظریات خود را در مورد رنگ‌آمیزی جداول، عناصر، مبلمان شهری و کرکره‌های مغازه‌ها بیان کنند.

عباس آهنچی، مدیرعامل سازمان رفاهی تفریحی شهرداری همدان، در این خصوص گفت: «از آنجا که

به گفته درخشان، شهردار مرند، این امور در حالی به انجام رسیده است که شهرداری در وضعیت نابسامان مالی، با بدهی‌ها و پروژه‌های ناتمام سال گذشته، به سر می‌برد.

شورای عالی اداری همچنین ساخت، تجهیز، نگهداری و اداره مرکز بهداشتی و درمانی شهری را هم به شهرداری‌ها واگذار کرده است.

این شورا کمیسیونی متشکل از نمایندگان سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، وزارت کشور و دستگاه‌های دولتی ذی‌ربط را موظف کرده است که برای برآورد و تعیین امکانات و روند واگذاری امور مصوب در این تصویب نامه تصمیم‌گیری کنند.

شورای عالی اداری تأکید کرده است اعتبارات آن بخش از فعالیت‌هایی که به صورت رایگان یا پرداخت یارانه انجام می‌گیرد، کماکان به وسیله دولت تأمین شود.

ایده‌ها و آرای مردم برای این سازمان اهمیت بسزایی ندارد. از طراحان، هنرمندان، صاحبان اندیشه و شهروندان خوش ذوق و مسترک خواسته شد که نظریات و پیشنهادهای سازنده خود را به این سازمان منعکس سازند.

وی با بیان اینکه برای نخستین بار در اوایل خرداد خیابان‌ها، معابر و گذرگاه‌های عابر پیاده در همدان خاکشویی و رنگ‌آمیزی شده است گفت: «در پی این اقدام مقرر شد که مبلمان شهری نیز رنگ‌آمیزی شوند ناگفته نماند که بازی و همفکری شهروندان از جمله عوامل حرکت این طرح بوده است.»

آهنچی گفت: «همدان مامن و خانه همه شهروندان همدانی است؛ بنابراین ضروری است برای تزئین، زیباسازی و آرایش این خانه سایندها و دیدگاه‌های ساکنان این خانه دخیل گردد.»

گفتنی است، این سازمان همچنین ۴ خط تلفن، فکس و آدرس را برای نظر خواهی در اختیار شهروندان قرار داده و به همین منظور ۱۲ خیابان را برای اجرای این طرح به شهروندان پیشنهاد کرده است.

بازگشایی دو خیابان ۱۸ متری به طول ۸۰۰ و ۵۵۰ متر کرد.

هدف از اجرای این طرح‌ها، احیای بافت فرسوده و نوسازی منطقه، ایجاد شبکه معابر برای حمل و نقل و ترافیک شهری، هدایت آب‌های سطحی و ایجاد بستر مناسب برای ارائه خدمات شهری بهینه است.

گفتنی است در خیابان ۱۸ متری شهید شریفی ۶۰ واحد تجاری و مسکونی واقع در مسیر با هزینه‌های حدود ۴۵۰۰ میلیون ریال تملک شده است.

اهم فعالیت‌های شهرداری منطقه ۴ تبریز

شهرداری منطقه ۴ تبریز پس از گذشت دو سال و نیم، با حضور مسئولان این شهر اقدام به

فتح الهی، شهردار تبریز، با اشاره به اینکه اداره امور شهرها به واسطه حضور مردم و بر نامه‌های عدول صورت می‌گیرد، گفت: «به برکت حضور نمایندگان مردم در شوراهای اسلامی در مناطق محروم شهر پروژه‌های عمرانی و خدماتی به اجرا درآمده است که همه اینها نمایانگر اعمال خاکشویی مردم به واسطه نمایندگان‌شان در شوراهاست.»

وی افزود: «شهرداری منطقه ۴ تبریز به دلیل تلاش و موفقیت در اجرای پروژه‌های عمرانی و خدماتی از

مناطق بویای شهرداری تبریز در بین مناطق هشت گانه به شمار می رود.

شهردار تبریز با بیان اینکه با آغاز فصل کاری، فعالیت‌ها و پروژه‌های شهرداری تبریز وارد مرحله جدیدی شده است که چهره شهر را معقول خواهد کرد، اضافه کرد: «به زودی چندین پروژه شهرداری از جمله خیابان‌ها، توسعه فضای سبز ایل گلی، و برخی دیگر به بهره‌برداری خواهد رسید، و علاوه بر اینها ۱۰ پل روگذر و تقاطع غیر هم سطح در گوشه کنار شهر تبریز در حال احداث است. همچنین عملیات اجرایی ۲ تقاطع به صورت پل «هوایی» و «کابلی» به زودی اجرا خواهد شد.»

گفتنی است، در ابتدا برای اجرای طرح مکانیزاسیون شهرداری، ۴ هزار و ۸۵۰ نفر آموزش‌های لازم را در این خصوص دیده‌اند.

کامیار ناسمی، مدیر پروژه طرح اتوماسیون از شرکت «ایران سیستم» در توضیح بیشتر این طرح گفت: «در فرایند تشکیل پرونده، بازدید از ملک، تعیین تخلیفات ساختمانی، صدور رأی، اجرای حکم، ثبت اطلاعات واحدهای صنعتی، محاسبات عوارض نوسازی، صدور پروانه و نظارت مدیران، از حوزه‌های تحت پوشش سیستم‌های شرکت «ایران سیستم» است.»

کنندگان فراهم شده است و کارمندان شهرداری با سرعت و دقت بیشتری به ایفای وظایف محول شده می‌پردازند.

وی در خصوص نتایج به دست آمده از اجرای طرح اتوماسیون چنین گفت: «زمان صدور پروانه ساختمانی و انواع گواهی‌ها نظیر پایان کار یا اجرای طرح‌های جدید به ۷ روز کاهش یافته است.»

وصول حقوق محقق شهرداری، اجرای آرای صادر شده، ارائه اطلاعات طبقه‌بندی شده مشتریان لازم و خدمات اطلاعاتی از دیگر نتایج اجرای این طرح در سیستم شهرداری است.

به کارگیری فناوری اطلاعات در شهرداری سنندج

سیستم پیشرفته مکانیزه شهرسازی، نوسازی و احداث شهرداری سنندج به بهره‌برداری رسید. این سیستم طی مراسمی با حضور عده‌ای از مسئولان شهری رسماً راه‌اندازی شد.

در این مراسم پیمان سنندجی، شهردار سنندج، هدف از اجرای این سیستم را تسریع و تسهیل کارهای اداری، جلب رضایت مراجعه کنندگان، حذف عملیات موازی و پاسخگویی بهتر به شهروندان و مستند سازی عنوان کرد.

وی افزود: ارائه خدمات عملیاتی اتوماسیون برای بخش‌های شهرسازی، نوسازی، کسب و پیشه، محاسبه و تعیین بدنه‌ها و صدور انواع گواهی‌های ساختمانی از دستاوردهای اساسی طرح مکانیزاسیون شهرداری است که به وسیله شرکت ایران سیستم اجرا شده است. شهردار سنندج همچنین خاطر نشان کرد: «با اجرای این طرح امکان پاسخگویی از طریق تلفن گویا به مراجعه

«کمسیون ماده صد اداره املاک و برخی از اداره‌های شهرداری در این شبکه قرار دارند و اطلاعات آن در دسترس است.»

در ادامه این مراسم هاشمی، مدیر کل شهر و روستای استانداری تهران، از تغییر سیستم ارسال نامه به نظام دریافت و ارسال نامه‌های الکترونیکی میان استانداری و شهرداری‌ها خبر داد و گفت: «به زودی نامه نگاری میان این دو نهاد به وسیله ارسال نامه‌های الکترونیکی و از طریق رایانه صورت خواهد گرفت.»

سیستم مکانیزه شهرداری‌ها در این شهر، انتظار داشت، در اوایل راه‌اندازی این سیستم، کار برای مردم و کارکنان شهرداری بسیار دشوار شده بود زیرا تا اندازه‌ای با این سیستم نا آشنا بودند، اما اکنون پس از گذشت مدتی، مشکلات رفع شده است.

وی افزود: «با اجرای این سیستم، اعمال سلیقه‌ها و مشکلاتی که به چشم می‌خورد از بین رفته است، و اکنون در صورت نبودن تخلف، پرونده ساختمان در مدت ۲۴ ساعت صادر می‌شود.»

شهردار شهر قدس همچنین تصریح کرد:

فعالیت‌های شهرداری شهر قدس رایانه‌ای شد

دومین سیستم مکانیزه شهرداری‌ها در شهر قدس گشایش یافت.

شهردار شهر قدس، در مراسم گشایش دومین

شیشه‌های دو جداره در چند ساختمان؛ استفاده از پروفیل پی.وی.سی. برای دو جداره کردن پنجره‌ها در چند ساختمان به میزان ۲۴۰۰ مترمربع؛ نصب پرده‌های کبرک‌های گردان در فرهنگسراها و بیمارستان‌ها که از هرز رفتن حرارت به میزان ۳۰ درصد جلوگیری کرده است؛ نصب شیرهای ترموستاتیک کاهش مصرف سوخت را به میزان ۲۰ درصد در پی دارد.

اقدامات شهرداری منطقه ۱۰ تهران برای مصرف بهینه سوخت

سازمان بهینه سازی مصرف سوخت کشور و شهرداری منطقه ۱۰ تهران پروژه‌ای را به طور مشترک تعریف و تدوین کرده‌اند، که بر اساس آن کلیه ساختمان‌های عمومی و دولتی که در محدوده شهرداری یاد شده قرار دارند، از نظر مصرف سوخت بهینه می‌شوند.

را متناسب با دمای هوای منطقه به طور خودکار تنظیم کند.

به کارگیری این سیستم به خاموشی موتورخانه مدارس به هنگام شب کمک می‌کند.

گفتنی است عملیات بهینه سازی مصرف سوخت هم اکنون با عایق کاری پنجره‌ها و نصب آبگرمکن خورشیدی در فرهنگسرای خرا، عایق کاری دیواره‌ها و سقف‌ها و نصب پنجره‌های دو جداره و آب گرمکن خورشیدی در دبیرستان پسرانه عدل و دخترانه شاهد صورت پذیرفته است.

به همین منظور قرار است تعداد یک هزار شیر ترموستاتیک در سطح شهرداری منطقه ۱۰ تهران نصب شود؛ و اصلاح سامانه گرمایش و تاسیسات مکانیکی (موتورخانه‌ها) ارزیابی نتایج حاصل از اجرای این طرح در ۷۰ موتورخانه حکایت از کاهش مصرف سوخت به میزان ۹۰ مترمکعب در هر ساعت دارد و این به معنای کاسته شدن از حجم آلاینده‌ها به میزان ۴/۵ تن در روز است.

همچنین شهرداری منطقه ۱۰ تهران به منظور بهینه سازی مصرف سوخت این منطقه، درصدد طراحی سیستم هوشمندی است که قادر است کارکرد موتورخانه

محدوده شهرداری منطقه ۱۰ انجام گرفته است، عبارتند از:

عملیات عایق کاری حرارتی دیوارها و سقف‌ها با استفاده از شیوه‌های گوناگونی چون نصب آلومینیوم با

استان مازندران، انعقاد قرار داد مشارکت با بخش خصوصی در خصوص احداث مجتمع تفریحی و گردشگری در اراضی ساحلی گهر باران.

سازمان همیاری شهرداری‌های استان مازندران طرح‌های فرهنگی مختلفی را در دست اجرا دارد. از این دست‌اند: ایجاد نمایندگی شهر کتاب در سطح استان، ایجاد مؤسسه آموزشی، تحقیقات و مشاوره شهرداری‌های استان، همچنین این سازمان اقدام به ایجاد سایت اینترنتی به نشانی mm.org.um و WWW.org.com و پست الکترونیکی به نشانی info@mm.org.com کرده است.

تهدیه مقدمات اولیه برای سرمایه گذاری شهرداری کویت در کلاردشت؛

اخذ مجوز از سازمان‌ها و دستگاه‌های اجرایی برای بسته بندی آب معدنی پارک صقارود رامسر و تأمین زمین از منابع طبیعی استان؛

انعقاد قرارداد مشارکت برای احداث مجموعه پرورش ماهیان سرد آب و گرم آب و ایجاد فروشگاه عرضه محصولات فرآورده‌های دریایی.

علاوه بر آن، در زمینه طرح‌های عمرانی این سازمان می‌توان به موارد ذیل اشاره داشت:

ساماندهی کیوسک‌های مطبوعاتی و بیخ در سطح استان مازندران؛ بررسی مشکلات طرح‌های زیربنایی استان همچون آزاد راه تهران - شمال؛ اجرای طرح اسفالت معابر سطح شهر سوک؛ و ساماندهی بیل یونتهای تبلیغاتی شهرهای استان.

اعلام برنامه‌های سازمان همیاری شهرداری‌های مازندران

در سال گذشته همیاری شهرداری‌های استان مازندران به منظور تأمین نیازمندی‌های شهر و توسعه آن طرح‌های مختلفی را ارائه داده است.

از طرح‌های این سازمان به منظور توسعه صنعت گردشگری می‌توان به اینها اشاره کرد: تهیه زمین و گرفتن مجوزهای قانونی برای ایجاد مجتمع بزرگ تفریحی و توریستی و ایجاد پیست اسکی در منطقه دو هزار تنگین. انجام مذاکرات اولیه با سازمان مناطق گردشگری ایران برای ایجاد دهکده‌های جهانگردی در

سازمان همیاری شهرداری‌های استان مازندران در بخش طرح‌های اقتصادی نیز چنین اقداماتی را انجام داده است؛

اقدامات اولیه برای گرفتن مجوز ایجاد نیایشگاه فروش اجناس ایرانی در کشور ماداگاسکار؛

شهر باقرشهر، شهرداری باقرشهر و تشکل‌های غیردولتی سپراندیش بر پا شده بود. ۲۰ جوان در عناوین مختلف چون معلم جوان نمونه، دانش آموز مبتکر و خلاق نمونه، قاری و حافظ قرآن، شهروند نمونه، ورزشکار نمونه، رابط بهداشت نمونه، هنرمند جوان، دانشجوی جوان و کارگر جوان نمونه انتخاب شدند.

از نقاط مثبت این همایش می‌توان به واگذاری امور اجرایی به جوانان و تشکل‌ها اشاره کرد.

جوانان نمونه باقرشهر معرفی شدند

اولین گروهی تجلیل از جوانان موفق شهرستان ری، شهرهای باقرشهر، کهریزک و حسن آباد با هدف معرفی جوانان برتر شهرستان به مسئولان، تقویت خود باوری جوانان شهرستان و معرفی جوانان موفق به شهروندان برگزار شد.

در این همایش که با مشارکت شورای اسلامی

اراک

مجموعه ورزشی شهرداری اراک در زمینی به مساحت ۱۶۷۵ مترمربع افتتاح شد و به بهره‌برداری رسید. برای احداث این مجموعه ورزشی، شامل سالن والیبال، استخر پوشیده و زمین فوتبال، ۵۵۰ میلیارد ریال هزینه شده است.

استویه

با راه اندازی کارخانه تمام اتوماتیک آسفالت در شهر استویه در روند آسفالت‌ریزی معابر این شهر که از سال ۱۳۷۸ آغاز شده است تسریع خواهد شد.

بابل

شهرداری شهر بابل طی سال گذشته اقداماتی از این دست را به انجام رسانده است. ساخت دو جاده کنار گذر متصل به هم (جنوبی - شرقی) به طول ۲۷ کیلومتر، جلب سرمایه‌گذاری بخش خصوصی برای ساخت ترنیتال برون شهری و اختصاص هزینه‌های حدود ۱۲ میلیارد ریال برای پروژه دفع بهداشتی ریاله.

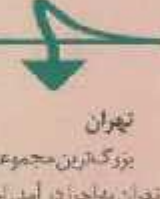
باقر شهر

به پیشنهاد شورای اسلامی شهر باقر شهر، سعید استاد فرج، به سمت شهردار باقر شهر منصوب شد و مسئول به کار گردید.

بیرانشهر

شهرداری و شورای اسلامی شهر بیرانشهر، در طول چهار سال اخیر برای گسترش فضای سبز و احداث پارک در این شهر ۸۵۰۰۰ مترمربع فضا اختصاص داده است. احداث پارک ۲۶ شهرمور، پارک د عمر خیام، پارک شبانه روزی، پارک جاده مرزی ترمچین و رفوز خیابان بهشتی از جمله اقدامات عمده در این زمینه است.

تجران

بزرگ‌ترین مجموعه ترابزار کاربردی یکپارچه شهرداری در مناطق ۲۰ گانه شهرداری تجران به اجرا در آمد. اجرای این طرح تاکنون کاهش فراوان هزینه‌های جاری و سرمایه‌های مدیریت حرکت پرونده‌ها، سالمسازی نظام اداری و کاهش مراجعه‌های مردمی را به همراه داشته است.

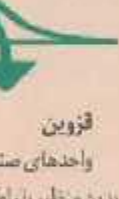

زنجان

شورای اسلامی شهر زنجان، امیررضا یوسفیان را به عنوان شهردار جدید این شهر معرفی کرد.

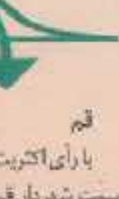
شاهین دژ

شهرداری شهرستان شاهین دژ به منظور ساماندهی وضعیت فضای سبز این شهر، اقدام به آماده‌سازی زمین واقع در جاده تکاب به منظور کاشت درخت مورد نیاز در اطراف و حومه شهر کرده است.

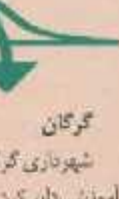
قزوین

واحد های صنعتی مستقر در شهر صنعتی البرز مورد پایش زیست محیطی قرار می‌گیرند. بدین منظور با راه اندازی سیستم on-line و سیستم EMIS (بانگ اطلاعات مدیریت زیست محیطی)، روش‌های کنترل و پایش صنایع به صورت مکانیزه و از طریق شبکه رایانه صورت خواهد گرفت.

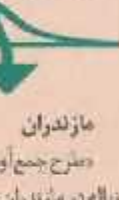
قم

با رأی اکثریت اعضای شورای اسلامی شهر قم، محمد وکیل برای مدت چهار سال در سمت شهردار قم ایفا شد. ساماندهی حمل و نقل عمومی، آسفالت معابر، نظافت شهری، بازسازی معابر و فضای سبز از جمله برنامه‌های اجرایی شهردار قم خواهد بود.

گرگان

شهرداری گرگان برای آتش نشانی تازه استخدام شده غرب استان گلستان کلاس‌های آموزشی تالیف کرد. در این کلاس‌ها که به مدت ۱۲ روز در آتش نشانی شهر گرگان برپا شد، کارآموزان به طور عملی با نحوه استفاده از توربین، ایجاد کف، مهار آتش موشم، مهار کیسول و مواردی از این دست آشنا شدند.

مازندران

«طرح جمع‌آوری زباله از مبدأ برای بازمانده» با هدف حفظ محیط زیست و مکانیزه کردن زباله در مازندران به اجرا در می‌آید. این طرح برای اجرا در چند شهر این استان در نظر گرفته شده است و برای این منظور «مجمع بازمانده» با مساعمت سازمان همیاری شهرداریهای استان مازندران تا دو سال آینده به بهره‌برداری خواهد رسید.

نوشین

شهرداری نوشین در آذربایجان غربی در سال گذشته پروژه‌هایی از این دست را به اجرا در آورده است. ایجاد فضای سبز در قسمت ورودی شهر از طرف قاسملاس و ارومیه، احداث پارک جدید، تأمین وسایل بازی و ورزش، و طرح تهیه بسطال زباله پایدار.

□ شهروندی Citizenship

۱- شهروندی از دیدگاه فرهنگ جامعه‌شناسی

شهروندی از دید تامس اچ مارشال^(۱) جایگاهی اجتماعی است که در رابطه با دولت یا سه نوع حق همراه است:

الف- حقوق مدنی، شامل حق آزادی بیان، آگاهی از جریان امور، تشکیل جلسه، سازمان دهنی، جابه‌جایی بدون محدودیت زیاد، و یکسان بودن در برابر قانون؛

ب- حقوق سیاسی، شامل حق رأی و نامزد شدن در انتخابات آزاد؛

ج- حقوق اجتماعی-اقتصادی، شامل حق بزه‌دستی و امنیت اجتماعی، تشکیل اتحادیه و چانه‌زنی جمعی با کارفرمایان و حتی پیش از هر چیز، داشتن شغل.

یکی از موضوعات مهم جامعه‌شناختی مربوط به شهروندی این است که چگونه گروه‌های مختلف، مشمول شهروندی (یا محروم از آن) می‌شوند - از قبیل محرومیت زنان از حق رأی در بریتانیا و آمریکا تا قرن بیستم، یا محرومیت کارگران از تشکیل اتحادیه در اوایل دوران سرمایه‌داری - و اینکه چگونه اینها بر نایب‌داری اجتماعی تأثیر می‌گذارند. برای مثال، مارشال استدلال می‌کند که اعطای شهروندی کامل به کارگران، عملاً قدرت آنان را تا حدی کاهش داده است؛ تا زمانی که کارگران حس کنند از نظام کنار گذاشته شده‌اند گرایش بیشتری دارند تا برای مخالفت با آن سازماندهی شوند. همین که آنان حس کنند بیشتر به حساب آمده‌اند، تمایل می‌یابند تا مشروعیت همان نظامی را بپذیرند که تحت آن استثمار می‌شوند و از این رو گرایش کمتری دارند تا در برابر آن شورش کنند. البته، در جوامع سرمایه‌داری، حقوق شهروندی شامل نظارت یکسان بر ابزارهای تولید نمی‌شود.

۲- شهروندی از دیدگاه فرهنگ سیاسی

منزکت^(۲) شهروندی بودن را معمولاً قانون تعیین می‌کند. در سنت جمهوری خواه، شرایط لازم برای شهروندی با حقوق و وظایف ویژه شهروندان مرتبط است و تعهد نسبت به برابری شهروندان با انحصار زیاد در تعیین شرایط صلاحیت همراه است. برای مثال، حکومت‌های جمهوری کلاسیک، بزرگان، زنان و طبقاتی از کارگران را از شهروندی محروم می‌کردند. به طور کلی، شرایط لازم برای شهروندی نشان دهنده درکی از مقتضیات اجتماع^(۳) سیاسی است؛ و همچنین دیدگاهی است درباره اینکه چه

کسانی می‌توانند در منافع عمومی یا حق شهروندی در شهری سهیم شوند یا از مزایای آن بهره ببرند.

مفهوم شهروندی منزلتی را نشان می‌دهد که با قانون اعطا می‌شود. در عین حال، این مفهوم حاکی است که اشخاص به اعتبار جایگاهشان در اجتماع یا واحد سیاسی^(۴) دارای حقوقی هستند. براساس این رویکرد، چون افراد در زندگی مشترکی سهیم می‌شوند، پس دارای حقوق و وظایفی نیز هستند. از این رو استدلال شده است که به سبب همان زندگی مشترک، خواه در فعالیت اقتصادی باشد یا امور فرهنگی و تعهد سیاسی، همگان از لحاظ اخلاقی نسبت به یکدیگر وظایفی دارند. بنابراین ارتباط قطعی میان عضویت در یک اجتماع و شهروندی واحدی سیاسی وجود ندارد. هم عضویت و هم شهروندی ممکن است به عنوان منزلت‌های اعطا شده یا جایگاه‌هایی که به طور تجربی تعیین می‌شوند تعبیر گردد. عضویت در یک اجتماع ممکن است به معنای شرطی برای شهروندی تعیین شود، و منافع عمومی ممکن است به عنوان چیزی که به اجتماع و سازمان سیاسی ارزش می‌بخشد تلقی گردد؛ و سرانجام اینکه می‌توان هم برای عضویت و هم برای شهروندی تا اندازه‌ای ارزش قائل شد، زیرا این دو در همه جا در دسترس نیستند.

۳- شهروندی از دیدگاه فرهنگ جغرافیای انسانی

شهروندی در واقع شرایط عضویت در واحدی سیاسی (معمولاً دولت ملی^(۵)) است که از حقوق و امتیازات ویژه کسانی محافظت می‌کند که وظایف معینی را انجام می‌دهند. شهروندی بیش از آنکه نظریه باشد، مفهومی است که به شرایط مشارکت کامل در یک جامعه رسمیت می‌دهد. در دوران معاصر، مفهوم شهروندی بیش از همه معنوی آثار تی. اچ. مارشال است. نوشته‌های او درباره حقوق مدنی، اجتماعی و سیاسی شهروندی، پایه‌گذار دولت‌های رفاه اروپایی بوده است.

بیتر^(۶) و هیلو^(۷) بین اشکال سیاسی شهروندی و اشکال فرهنگی - اجتماعی آن فرق می‌گذارند. اشکال سیاسی شهروندی، بر مسائل مربوط به جایگاه فرد در برابر هیئت سیاسی فراگیر استوار است؛ اما اشکال فرهنگی - اجتماعی شهروندی، شامل مسائل مربوط به کسی است که به عنوان عضو شایسته، ارزشمند و مسئول جامعه‌ای زنده و فعال پذیرفته می‌شود. به این ترتیب، مفهوم شهروندی معرف نقطه انسانی میان جغرافیای اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است. این مفهوم دانسته‌ای از

سیاسی، بررسی نقش میان دولت‌های محلی و ملی و تنش میان واحدهای ملی و فراقلمی خواهد بود. این تنش از نزع برای کسب قدرت سیاسی لازم برای تعیین حقوق شهروندی و کسب توان مالی لازم برای تضمین آن برمی‌خیزد.

محتوای دورنمای شهروندی چیزی نیست که به سادگی به وسیله سیاستمداران قدرتمند بر شهروندان منفعل تحمیل شود. واقعیت این است که نوعی «شهروندی فعال» درصدد گرفتن و مذاقتهایی است که دوستان و خویشاوندان را وای می‌دارد تا به خدمات نوع دوستانه‌ای که زمانی به وسیله دولت عرضه می‌شد بپردازند. با انتظار دارد شهروندان به طور داوطلبانه وقت و تخصص خود را به رایگان برای انجام اقداماتی اختصاص دهند که قبلاً به وسیله حکومت‌های محلی ارائه می‌گردید؛ و به هر حال مواردی نظیر اینها را مد نظر دارد. با این اصل و همان طور که بل^(۱۱) در بحث خود نشان می‌دهد که چگونه شهروندی از طریق جنسیت ساخته می‌شود و با همان طور که در مقاله‌های مارستن^(۱۲) و استالی^(۱۳) دیده می‌شود، مردم می‌توانند جغرافیاهای شهروندی خاص خود را به نحوی بیافرینند که تناقض‌ها و نابرابری‌هایی را که به صورت هنجارهای سیاسی غالب در آمده‌است به چالش بخواهند.

بنابراین، آنچه شهروندی باید باشد به شدت مورد مناقشه است. بحثی که معمولاً با حقوق سیاسی مرتبط است این است که شرح مشارکت کامل در جامعه، حفاظت از حقوق مالی و دارایی شخصی است. فرصت مشارکت کردن در اقتصاد به عنوان ضامن و دروازه‌ای به سایر حقوق و امتیازات دموکراسی بازار تلقی می‌شود، زیرا بازارهای آزاد عادلانه‌ترین ابزارهای مبادله و توزیع منابع محسوب می‌شوند.

دیدگاه مخالف این است که نابرابری‌های بازار، دامنه امتیازات شهروندی برخی افراد را محدود می‌کند. جریان چپ دموکراتیک، به نوعی طرفدار مداخله دولت برای جبران نابرابری‌های بازار است. نا تضمین کند که افراد محروم از حقوق مالی یا دارایی شخصی، نه تنها فرصت بلکه حتی مشارکت در همه امور اجتماعی را دارند.

فراپندهای رسمی و غیررسمی را در برمی‌گیرد که بهره‌مندی یا محرومیت مردم را از مجموعه‌ممنوعی از فضاها و منابع اساسی و نمادین تعیین می‌کند. سهم مشخص جغرافیا، جلب توجه به این موضوع بوده است که چگونه مسئله فضا در مقوله‌هایی چون حقوق، وظایف، معانی و اثربخشی شهروندی مطرح می‌گردد. دست کم دو شیوه کلی برای پرداختن به این موضوع وجود دارد:

نخست اینکه مفهوم شهروندی را می‌توان به طور تحلیلی برای نشان دادن تفاوت‌های حقوق قانونی^(۱۴) و حقوق واقعی^(۱۵) گروه‌های مختلف در داخل و بین دولت‌های ملی به کار برد. شهروندی رسمی، تضمین لازم و کافی نمی‌دهد که حقوق و امتیازات^(۱۶) به کسانی که نیازمند آن هستند تعمیم یابد. تغییر الگوهای شایستگی^(۱۷) هم ناشی از تجدید ساختار اقتصادی و دگرگونی فرهنگی است و هم از تجدید سازمان سیاسی سرچشمه می‌گیرد. این تجدید سازمان‌ها بحث درباره مرزهای میان جامعه مدنی و دولت را در مواردی که در طول زمان و در عرصه‌ها نضا تغییر می‌کنند، دوباره میان آوردمانند.

تحلیل گران در ترسیم جغرافیاهای شهروندی، نقشه تغییرات را در بیش قرض‌های مردسالارانه‌ای که زیربنای قراردادهای اجتماعی پیشرفته‌ترین جوامع را تشکیل می‌دهند رسم کرده‌اند. نیز ماهیت مزاد پرسنانه و اروپا محور بسیاری از قوانین مهاجرت و تابعیت را بررسی کرده‌اند؛ و برخی از نابرابری‌های عمده میان محله‌ها^(۱۸) و اجتماعات^(۱۹) را تا حدی که حقوق اجتماعی، اقتصادی و سیاسی ساکنان یا اعضا را می‌تواند متغیر کند، مشخص ساخته‌اند.

دوم اینکه مفهوم شهروندی را می‌توان به طور هنجاری، به عنوان مبنایی برای این عقیده به کاربرد که جامعه‌ای که به حقوق فردی و همچنین عدالت اجتماعی حساس است چگونه باید باشد. بنابراین جست و جوی حقوق شهروندی، بیش از دگرگونی اجتماعی و وسیله‌ای برای دگرگونی در مقیاس محلی، ملی، فراقلمی و جهانی به دست می‌دهد. یکی از پروژه‌های جغرافیادانان

منبع
1. Johnson, Allan (1997) Dictionary of Sociology, Blackwell Publishers, USA.
2. Johnson, R. J and others The Dictionary of Human Geography Blackwell Publishers, USA, 2000
3. Michael, Jost (1990) Concepts Dictionary of Politics, Oxford University Press, Great Britain.

مفروضات
1- Thomas H. Marshall
2- Sklar
3- Community
4- Public
5- Nation-state
6- Theory
7- Philo
8- de Jan
9- de Jan
10- citizenship
11- dignity
12- Location
13- Community
14- Bell
15- Mexico
16- Statelet

سرویس خبر و گزارش ماهانه، آماده دریافت و انعکاس آخرین اخبار شهر داریهاست

سرویس خبر و گزارش ماهانه، آخرین اخبار شهر داریهاست

نام‌کتاب: جامعه‌شناسی جهانگردی و مسافرت / نویسنده: روبر لانگوار
 مترجم: صلاح‌الدین محلاتی / ناشر: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه
 شهید بهشتی / چاپ نخست: ۱۳۸۱ / شمارگان: ۱۵۰۰ نسخه در ۱۲۹
 صفحه / بها: ۷۵۰۰ ریال

فروتنی تمام به دست و پراستار سپرده است و از آموختنی‌های دیگر که بر شناسنامه کتاب نشسته، اینکه «کلیه حقوق تا پنج سال برای دانشگاه شهید بهشتی محفوظ است». از ویژگی‌های این ترجمه پانویست‌هایی است که مترجم با شکیبایی تمام برای تقریباً همه صفحات آورده است. پاره‌ای از آنان یافته‌های محلاتی و بیشتر آنها منابعی است که نویسنده از آنها یاد کرده است. کتابنامه‌ای با ۱۸ جلد در پایان، کار دسترس به منابع را در این زمینه برای فرانسه زبانان آسان کرده است.

چهار فصل کتاب عبارتند از: تعطیلات، زمان جهانگردی؛ انگیزه‌ها و ارزش‌های جهانگردی و مسافرت؛ آثار فرهنگی - اجتماعی جهانگردی و روش‌های جامعه‌شناختی جهانگردی که هر یک زیرفصل‌هایی نیز در خود دارد. فصل یکم (۱) زمان‌کار، تعطیلات و مرخصی با حقوق (۲)، ساخت وقت آزاد؛ فصل دوم (۱) نیازها، خواست‌ها و انگیزه‌های جهانگردی (۲) ارزش‌های جهانگردی (۳) نتیجه‌گیری؛ فصل سوم (۱) آثار جهانگردی بر مناطق و اجتماعات جهانگرد فرست (۲)، آثار جهانگردی در منطقه پذیرا (۳)، چشم‌اندازهای کاملاً مثبت؛ فصل چهارم (۱) مقایسه کلی (۲)، تحلیل از راه پوشش (۳)، شیوه و تصویر جهانگردی (۴)،

اینک سه‌گانه (تربلوزی) دکتر محلاتی درباره جهانگردی با چاپ این کتاب کامل شده است. نخستین آنها «ترامدی بر جهانگردی» نگاشته خود وی بود که پیش‌تر در شماره ۴۲ همین ماهنامه (آذر ۱۳۸۰) بررسی گردید. آن کتاب نیز از انتشارات دانشگاه بهشتی و چاپ همان سال بود. دومین اثر وی با نام «آمایش جهانگردی»، برگردانی بود از سه نویسنده ژرژ کاژه، روبر لانگوار و ایو رینوار که در شماره ۲۸ ماهنامه (اردیبهشت ۱۳۸۲) بررسی گردید. اکنون سومین کتاب، که برگردانی است از متن فرانسه «Voyage Sociologie» چاپ ۱۹۹۴ م دانشگاه فرانسه، این اثر را یکی از سه تن نویسندگان «آمایش جهانگردی»، روبر لانگوار^۱ نگاشته است.

چنین می‌نماید که استاد بر آن شده است تا یک تپه‌جایی خالی نانوشته‌های جهانگردی (گردشگری) را در زبان فارسی یا نوشتن کتاب، مقاله و ترجمه بر کند. بی هیچ باوری، همت‌اش همواره بلند و دست‌انوش نویساباد!

کتاب در چهار فصل با پیشگفتاری از نویسنده در ۷ صفحه و سخن مترجم، در همین تعداد صفحه نگاشته شده که شوربخانه گفته‌های مترجم سهواً یا عمداً از کتاب افتاده است. از درس‌های آموختنی استاد آنکه هر سه اثر را با

ارزشیابی اجتماعی طرح‌های جهانگردی.

نویسنده در پیشگفتار خود، جامعه جهانگردی را از دیدگاه تاریخی بررسی کرده و یادآور شده است که این رشته از دانش در حال شکل‌گیری است، و آن را دانشی نوپا دانسته که به گفته آن تورن «باید به سختی مرحله شکل‌گیری خود را پشت سر بگذارد». وی با آوردن دلایلی افزوده است که «نمی‌توان موضوع جامعه‌شناسی جهانگردی و مسافرت را در یک تعریف بیان کرد... بهتر است آن را با نقد و تحلیلی کاملاً مرتبط بین واقعیت اجتماعی جهانگردی مسافرت و مفاهیم جامعه‌شناختی آن نشان داد».

و در جایی از رساله «در باب سفر» فرانسویس بیکن (۱۶۱۲ م.) یاد کرده که «مسافرت جزئی بایسته از آموزش و پرورش جوانان و تجربه زندگی بزرگ‌ترهاست».

کتاب در هر زیر فصل خود چندین بخش دارد که چکالیده‌ای از پیشینه و نقل قول‌هاست. چندان که در بخش «وقت آزاد و وقت صنعتی» (ص ۱۷)، به دگرگونی‌های جهان کار و کارگران پرداخته و به رویدادهایی چون بین‌الملل اول کارگران جهان (۱۸۶۶ م.) اشاره کرده است. در پایان فصل یکم آمار جالبی از شمار جهانگردان به دست می‌دهد (۱۸۰۰ تا ۲۰۰۰ میلیون نفر) که اروپا با رقم یک میلیارد جهانگرد جایگاه نخست را در جهان داراست.

در زیر فصل «نیازها و خواست‌ها و انگیزه‌های جهانگردی»، در نموداری سطوح و دلایل رفتار جهانگردانه را نمایش داده است.

نظریه‌های ابراهام مازلو / ماسلو^{۱۷} را به مثابه پایه‌ای برای شناخت انگیزه‌های جهانگردی به کار گرفته‌ای دانسته که نیازهای کمتر محسوس در آن دارای ماهیتی جامعه‌شناختی و فرهنگی فله‌م‌داد شده است. در زیر فصل «آثار جهانگردی و منطبق پذیرا» (فصل سوم) از قول والین اسمیت «نوع رابطه میان جهانگردان و میزبانان را نیز تحلیل و سازش‌پذیری هر نمونه از جهانگردان را با قوانین محلی نواحی و نقاط پذیرایی، بررسی کرده است» و در جدولی سازش‌پذیری انواع جهانگردان را با هنجارهای محلی نمایش داده است (ص ۷۵).

فصل چهارم که از زرقاوانه‌ترین بخش‌های کتاب است، نخست به ارزش جامعه‌شناختی یادداشت‌های مسافران و سفرنامه‌ها پرداخته و یادآور شده که نخستین پرسشنامه در این زمینه در دهه ۵۰ سده بیستم تدوین یافته است. در زیر فصل مفاهیم کلی به شاخص اصلی در جامعه‌شناسی جهانگردی و تعطیلات پرداخته است.

ماهنامه خواندن این کتاب را به همه دانشجویانی که به گونه‌ای با مسائل جامعه‌شناسی شهری، گردشگری و جغرافیای آن سروکار دارند، به ویژه پژوهشگران و برنامه‌ریزان گردشگری، توصیه می‌کند. کتابی است که خواندن آن چالش برانگیز خواهد بود. می‌ماند شمار محققان چاپ ۱۵۰۰ نسخه از کتاب در برابر شمارگان نجومی و میلیونی در جهان، که این خود راژ ناگشوده تاریخ تشریحات.

پنوشته

L. Campor
D. A. Moshon

ماهنامه

شهردارها

می پذیرد

آگهی

ماهنامه شهردارها آگهی می‌پذیرد

۸۷۷۲۶۳۴-۵

Contents

Note	4
Special Report	
- Municipalities, Citizens and Instruction / M. Zokaei	5
Idea & Research	
-Citizenship Identity / F. Hessam	11
-Introducing Someways for Controlling of Urban Density / R. Rezaei & A. Aryafar	14
-The Silent Language of City / F. Habib	20
Legal Counsellor / The Legal Bureau of Municipalities Organization / The Legal Bureau of Interior Ministry	22
Administrative and Financial Counsellor / J. Rezaei	26
City and Citizenship Imageries	31
Municipalities According to Documents	35
Urban Law	
-Necessity of Coordinating for Digging in City Passages / T. Heydariya	36
Mayor's View	
-Khush: An active City but Forgotten / Interview with E. Hossien Zehi The Mayor of Khush	41
Councils and Participation	
-Outlooking of Councils and Municipalities to the Citizenship Instruction / P. Sa'ied	44
The ABC of City / Urban Development Plan / M. Barabadi	48
World's Experiences	
-Citizens' Bureaux in Sweden / Trans: A. Dana	50
-Madagascar Steps Forward / Trans: M. Mousavi	53
-"Spot" above Manila / Sh. Farzinpak	56
World's Cities and Municipalities	59
Plan and City	
- Necessity of Dynamic Management for Shoorabil Park / M. H. Baohani	64
Instruction	
- Different Kind of Interior City ways / M. Mazinani	41
Point of View	
-Citizens in Process of Planning and Function of Municipality / A. Rezaei	74
-Begin The Citizenship Instruction from the Municipalities Personnel / A. Siyamaki	77
Selection Research	
-Mechanism of Urban Development in Ilum State by Emphasizing on Explaining of Government Role	79
News Reports / NGOs, Keys for Succeeding of Urban Managers	83
Brief News	103
Glance at Cities / Arak, Babol, Baqershahr, Oshnaviyeh Pirunshahr	109
Urban Terminology / N. Barakpoor	110
New Publication / A. Jalali	112

شرکت صنعتی آفتاب اکباتان
AFTAB EKBATAN INDUSTRIAL Co.LTD.

نماینده انحصاری کارخانجات

ANGUS FIRE	انگس فایر
CARMICHAEL	کارمایکل
GODIVA (HALE)	گودایوا (هیل)
DENNIS	دنیس

با استفاده از لوازم و قطعات اصلی خارجی
آفتاب اکباتان به رضایت شما می اندیشد

خودروی آتشنشانی شهری
دو منظوره

خودروی جدول شو

خودروی زباله پرس کن

خودروی آتشنشانی فرودگاهی

تانکر آب رسان

سازنده :

خودروهای آتشنشانی ، شهری ، فوماتیک ، فرودگاهی ، پالایشگاهی

و خودروهای خدمات شهری (زباله کش - جدول شوی)

بهترین و مرغوبترین شیلنگهای آتش نشانی در سایزهای مختلف مطابق با استاندارد جهانی

و عدد دیدار ما اولین نمایندگی بین المللی

نیازمند شما ، خدمات شهری ، ترافیک و حمل و نقل شهری

(تهران ۱۱ ای ۱۶ شهرتور)

www.aftab-ekbatan.co.com

Email: info@aftab-ekbatan.co.com

- Municipalities, Citizens and Instruction
  - Citizenship Identity
- Introducing Someways for Controlling of Urban Density
  - Necessity of Coordinating for Digging in City Passages
  - Khush; An active City but Forgotten
- Out looking of Councils and Municipalities to the Citizenship Instruction
  - Citizens' Bureaux in Sweden
  - Madagascar Steps Forward
    - Necessity of Dynamic Management for Shoorabad Park
- Mechanism of Urban Development in Ilum State by Emphasizing on Explaining of Government Role
  - NGOs, Keys for Succeeding of Urban Managers

